

Διερεύνηση των αντιλήψεων των Εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στα Θέματα Επαγγελματικού Προσανατολισμού

Ερευνητές:

Νεκταρία – Φιλίτσα Αγραφιώτη

Ιωάννης Τρίγκας

Επόπτης:

Κωνσταντίνος Δημουλάς

Ελληνική Δημοκρατία

Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και

Τεχνολογικής Εκπαίδευσης

ΠΕΣΥΠ- Βόλου

Μάιος 2015

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΜΕΡΟΣ Ι: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	8
1. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ	9
1.1 ΕΝΝΟΙΑ ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΚΟΠΟΣ	9
1.2 ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΣΕΠ	10
1.3 ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΠΟΥ ΕΦΑΡΜΟΖΟΥΝ ΣΕΠ	12
1.4 ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΕΠ- ΔΟΜΕΣ ΣΕΠ.....	13
2 Ο ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	16
2.1 Η ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ...	16
2.2 Ο ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	17
2.3 Ο ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΗ ΧΩΡΟ .	19
2.4 ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΣΥΜΒΟΥΛΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΗ ΧΩΡΟ.....	22
2.5 ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ – ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ	23
3 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ.....	25
3.1 ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	25
3.2 ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ- ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ	26
3.3 Ο ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ- ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ.....	27
3.4 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ ΣΕΠ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	29
ΜΕΡΟΣ ΙΙ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	31
4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	32
4.1 ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	32
4.2 ΜΕΘΟΔΟΣ	34
4.3 ΔΕΙΓΜΑ	37
4.4 ΜΕΣΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	37
4.5 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	42
5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	44
5.1 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	44
5.2 ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ Ε.Π.....	47

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	63
6.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	63
6.2 ΣΥΖΗΤΗΣΗ	69
7. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ.....	71
7.1 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	71
7.2 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ...	72
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	73
Ελληνόγλωσση.....	73
Ξενόγλωσση.....	80
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	83
1 ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	83
2 ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	84
ΠΑΡΑΘΕΜΑΤΑ.....	90
ΒΙΟΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ ΤΩΝ ΚΛΙΣΕΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ ΤΟΥ	90
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	90
ΤΟ ΒΙΟΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ	91
ΝΕΥΡΟΝΟΟΓΕΝΝΗΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ	92
ΑΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΝΕΥΡΟΨΥΧΟΛΟΓΙΑ.....	94
ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ	96
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....	97
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	97
Επεξηγηματική παρουσίαση	101
 ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ.....	5
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	5

Κατάλογος γραφημάτων

Γραφήματα	Τίτλος	Σελίδα
Γράφημα 1	Κατανομή εκπαιδευτικών ως προς τις βασικές σπουδές	σ. 22
Γράφημα 2	Κατανομή εκπαιδευτικών παρακολούθησης παιδαγωγικών προγραμμάτων και συμβουλευτικής	σ. 23
Γράφημα 3	Ρόλος Καθηγητή –Συμβούλου Ε.Π.	σ. 28
Γράφημα 4	Κατάλληλη ηλικία εκκίνησης του μαθήματος ΣΕΠ	σ. 29
Γράφημα 5	Επικοινωνία εκπαιδευτικών με τους γονείς των μαθητών για το επάγγελμα τους	σ. 31
Γράφημα 6	Παράγοντες με τους οποίους πρέπει να γίνεται η επιλογή επαγγέλματος	σ.32
Γράφημα 7	Καταλληλότερος για Συμβουλευτική Ε.Π.	σ.33
Γράφημα 8	Χαρακτηριστικά Συμβούλου Ε.Π.	σ.34
Γράφημα 9	Εφόδια εκπαιδευτικού ως Σύμβουλος Ε.Π.	σ.35
Γράφημα 10	Καταλληλότερος τρόπος συμβουλευτικής Ε.Π.	σ.36

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακες	Τίτλος	Σελίδα
Πίνακας 1	Κατανομή εκπαιδευτικών ως προς την ηλικία	σ. 21
Πίνακας 2	Εκπαιδευτικοί ως προς τα έτη προϋπηρεσίας	σ. 23
Πίνακας 3	Οικογενειακή κατάσταση εκπαιδευτικών	σ. 24
Πίνακας 4	Παρεμβάσεις ώστε το ελληνικό εκπαιδευτικό να γίνει πιο αποδοτικό στην επιλογή επαγγέλματος των μαθητών	σ. 25
Πίνακας 5	Αναγκαία η ύπαρξη συμβούλου στον σχολικό χώρο	σ. 27
Πίνακας 6	Ενημέρωση μαθητών	σ. 29
Πίνακας 7	Απόψεις των εκπαιδευτικών για τις προτιμήσεις των εφήβων/ες για το επάγγελμα τους	σ. 30
Πίνακας 8	Κρίνετε απαραίτητο το σχεδιασμό και την ανάπτυξη προγραμμάτων ΣΕΠ και στο Λύκειο	σ. 31
Πίνακας 9	Σχετική Συχνότητα (rf)	σ. 34
Πίνακας 10	Εφαρμογή του ΣΕΠ	σ. 35
Πίνακας 11	Παρεμβάσεις εκπαιδευτικών για εφαρμογή ΣΕΠ	σ. 36

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο ερώτημα ποιο είναι το μέλλον του σχολείου, οι πληροφορίες που είναι διαθέσιμες στον καθένα, καθιστώντας τη γνώση προσβάσιμη σε όλους, αλλά παράλληλα ο περιορισμένος χρόνος που έχουμε στην διάθεσή μας δημιουργεί ένα αξεπέραστο πρόβλημα. Επομένως, πρέπει να αξιοποιήσουμε το διαθέσιμο χρόνο για να αποκτήσουμε γνώση, επιλέγοντας, κατανοώντας, ερμηνεύοντας και αξιοποιώντας τις «χρήσιμες» πληροφορίες. Φαίνεται αδύνατο να κατέχουμε όλη την παρεχόμενη γνώση, ακούγεται φυσικό ότι πρέπει να μάθουμε πώς να βρίσκουμε πληροφορίες και να αξιολογούμε τις πηγές. Άρα θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι ο ρόλος του σχολείου ως φάρος γνώσης φθίνει, ενώ παράλληλα φαίνεται ότι αποκτά αυξημένη βαρύτητα ο έτερος ρόλος του σχολείου, αυτός της κοινωνικοποίησης και προσαρμογής των μαθητών/τριών στα νέα δεδομένα.

Ο θεσμός της Συμβουλευτικής και του Επαγγελματικού Προσανατολισμού στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση αναφέρεται ως Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός (ΣΕΠ). Το Εκπαιδευτικό Σύστημα γίνεται όλο και πιο πολύπλοκο ως προς τις διεξόδους των μαθητών/τριών, τις εναλλακτικές λύσεις που προσφέρονται και καθίσταται αναγκαία η λήψη αποφάσεων από τους/τις μαθητές/τριες, τότε ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός έρχεται να τους/τις στηρίξει να επιλέξουν τις «σωστές» λύσεις. Για την ουσιαστικότερη εφαρμογή του θεσμού του ΣΕΠ, πέραν της προσπάθειας του/της καθηγητή/τριας συμβούλου ΣΕΠ, απαιτείται και η θετική στάση του/της διευθυντή/τριας της σχολικής μονάδας που θα ευαισθητοποιήσει τον/την καθηγητή/τρια, θα τον/την παρακινήσει και θα τον/την επιβραβεύσει για τις δραστηριότητες και εκδηλώσεις του ΣΕΠ που οργανώνει.

Στη παρούσα εργασία με τίτλο «Διερεύνηση των αντιλήψεων των Εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στα θέματα Επαγγελματικού Προσανατολισμού», γίνεται προσπάθεια να ευαισθητοποιηθεί η εκπαιδευτική κοινότητα στο θεσμό ΣΕΠ, η ορθή εφαρμογή του οποίου κρίνεται απαραίτητη τόσο για την κατανόηση από τους μαθητές του πολύπλοκου εκπαιδευτικού μας συστήματος, όσο και για τον σχεδιασμό της προσωπικής εκπαιδευτικής και επαγγελματικής σταδιοδρομίας των μαθητών.

Στο πρώτο κεφάλαιο, γίνεται μία αναφορά στην Επαγγελματική Συμβουλευτική και στον Προσανατολισμό πάνω στους στόχους, στις δραστηριότητες του ΣΕΠ.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, παρουσιάζεται το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, καθώς και ο ρόλος του ΣΕΠ τόσο στην Ελλάδα όσο και στο διεθνή χώρο, καθώς και στην κατάρτιση συμβούλων ΣΕΠ που ισχύει στη χώρα μας.

Στο τρίτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται ο θεσμός του Σχολικού και Επαγγελματικού Προσανατολισμού στην εκπαίδευση καθώς και ο σύνθετος ρόλος του Συμβούλου – Εκπαιδευτικού.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, που είναι το ερευνητικό μέρος παρουσιάζεται ο σκοπός, οι υποθέσεις της έρευνας, το δείγμα, ο τρόπος συλλογής των δεδομένων.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, τα Αποτελέσματα της Έρευνας, δίνονται στην αρχή τα δημογραφικά στοιχεία, καθώς και οι αναλύσεις των ερωτήσεων πάνω στην αντίληψη των εκπαιδευτικών για το ΣΕΠ.

Στο έκτο και έβδομο κεφάλαιο, Συμπεράσματα και Προτάσεις, καθώς και οι περιορισμοί της έρευνας, που αποσκοπούν στη βελτίωση της εφαρμογής του θεσμού.

**ΜΕΡΟΣ Ι:
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ
ΜΕΡΟΣ**

1. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ

1.1 ΕΝΝΟΙΑ ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΚΟΠΟΣ

Η Σιδηροπούλου-Δημάκου στις έννοιες επαγγελματική συμβουλευτική και επαγγελματικός προσανατολισμός, αποδίδει στις έννοιες αυτές από το περιεχόμενο του όρου career counseling, (Nathan & hill, 2006, sel.11), «τη συμβουλευτική διαδικασία που έχει στόχο να βοηθήσει τους ανθρώπους στην αντιμετώπιση ζητημάτων και προβλημάτων που σχετίζονται με την επαγγελματική τους ανάπτυξη, την επαγγελματική επιλογή ή τα προβλήματα προσαρμογής στο επάγγελμα». Η ίδια κατέληξε στη χρήση του όρου Επαγγελματική Συμβουλευτική, καθώς η Επαγγελματική Συμβουλευτική είναι ευρύτερη έννοια και περιλαμβάνει και τα άτομα που προετοιμάζονται για την επαγγελματική τους επιλογή και ζωή. Ο Δημητρόπουλος (2002) θεωρεί την Επαγγελματική Συμβουλευτική ως κλάδο της Συμβουλευτικής Σταδιοδρομίας, μαζί με την Εκπαιδευτική Συμβουλευτική και την ορίζει ως «τον κλάδο της Συμβουλευτικής, που ασχολείται με την επικούρηση σε θέματα επαγγέλματος, απασχόλησης όπου περιέχει και τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό».

Επίσης, χρησιμοποιείται ο όρος «Επαγγελματικός Προσανατολισμός», αντί της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής, που βέβαια μπορεί να έχει μια σχετική εννοιολογική συνάφεια, αλλά δεν ταυτίζεται πλήρως. Άλλωστε η Επαγγελματική Συμβουλευτική έχει και ψυχολογικές προεκτάσεις, ενώ ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός υπεισέρχεται και σε θέματα οικονομίας και απασχόλησης. Ο Κασσωτάκης (2002, σελ.52), προσεγγίζοντας τον όρο με τη μεθοδολογία της συμβουλευτικής

παρέμβασης, αναφέρει πως « οι περισσότεροι που ασχολούνται σήμερα με τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό τον προσεγγίζουν ως δραστηριότητα διαπαιδαγώγησης ή ως διαδικασία υποβοήθησης της επαγγελματικής ανάπτυξης του ατόμου με στόχο να γίνει αυτό ικανό να επιλέξει μόνο του, έχοντας πλήρη συνείδηση των συνεπειών της απόφασής του, στην επαγγελματική κατεύθυνση που θα ακολουθήσει και να ενταχθεί χωρίς προβλήματα στην ενεργό ζωή». Η Σιδηροπούλου- Δημακάκου (Nathan& hill, 2006, sel. 14) συμπληρώνει πως «ο επαγγελματικός προσανατολισμός ή επαγγελματική καθοδήγηση είναι ένα ευρύ εννοιολογικό κατασκεύασμα που περιλαμβάνει οργανωμένες και συστηματικές προσπάθειες, σχεδιασμένες να επηρεάσουν διάφορες πλευρές της επαγγελματικής ανάπτυξης μιας ομάδας πολιτών».

Ο ΣΕΠ ως μάθημα στοχεύει όχι μόνο στην αφομοίωση γνωστικού υλικού, αλλά και σε μια πολύπλευρη προσέγγιση του κόσμου του μαθητή, ώστε αυτός να μπορεί να αναπτύξει δεξιότητες για τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές του επιλογές. Οι γνώσεις που αποκτά ο μαθητής στο πλαίσιο του μαθήματος του ΣΕΠ αφορούν τον εαυτό του, αλλά και τον κόσμο γύρω του. Έτσι, το περιεχόμενο του Προγράμματος Σπουδών ΣΕΠ βασίζεται σε θέματα που αντλούνται από τις επιστήμες της Ψυχολογίας, της Κοινωνιολογίας, της Φιλοσοφίας, της Οικονομίας και της Πληροφορικής.

1.2 ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΣΕΠ

Ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός (ΣΕΠ) στοχεύει στην παροχή βοήθειας προς τους μαθητές τόσο κατά τα διάφορα στάδια της ανάπτυξης της προσωπικότητάς τους, ώστε να συνειδητοποιήσουν τις κλίσεις τους και να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους, στην πληροφόρησή τους για τις επαγγελματικές διεξόδους, καθώς και στην ενημέρωσή τους για τα μεταβατικά στάδια προς την επαγγελματική αποκατάστασή τους, ώστε να διεκδικήσουν την αρμονική ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο. (Ν.1566/1985, Ν. 2525/1997)

Ο ΣΕΠ. Εφαρμόζεται σε σχολικές μονάδες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης:

α) με συζητήσεις και ομαδικές ασκήσεις, με πληροφόρηση μέσα στην τάξη, με εφαρμογή μεθόδων σύγχρονης τεχνολογίας, με επαφές με επαγγελματίες και με επισκέψεις σε χώρους εργασίας και εκπαίδευσης, όπως προβλέπεται από τα αναλυτικά προγράμματα.

Β) με την ενημέρωση των εκπαιδευτικών λειτουργών.

Γ) με εκδόσεις σχετικών εντύπων για μαθητές, καθηγητές και γονείς.

Στο πλαίσιο εφαρμογής του Προγράμματος Σπουδών ΣΕΠ επιλέγονται ποικίλες μέθοδοι για την επίτευξη των γενικών και ειδικών στόχων. Κοινό χαρακτηριστικό όλων των μεθόδων είναι ότι στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος βρίσκεται ο μαθητής και ότι απαιτείται συνεργασία και συμμετοχή όλης της ομάδας μέσα στην τάξη, με κλίμα ψυχολογικής άνεσης και αποδοχής του άλλου.

Ο εκπαιδευτικός που εφαρμόζει το πρόγραμμα ΣΕΠ είναι ο συντονιστής-εμψυχωτής της ομάδας και της μαθησιακής διαδικασίας. Δεν παραμένει θεατής των όσων συμβαίνουν σχεδιάζει τις διαδικασίες μάθησης, δημιουργεί κατάλληλο παιδαγωγικό κλίμα, προσπαθεί να αναπτύξει δεξιότητες επικοινωνίας με άτομα και ομάδες, αλλά και με φορείς έξω από το σχολείο. Ο εκπαιδευτικός στηρίζει και βοηθάει τους μαθητές στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές τους αποφάσεις, χωρίς να χειραγωγεί και να καθοδηγεί ο ίδιος. Εφαρμόζει μεθόδους που είναι κατάλληλες με την ηλικία, τις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα των μαθητών και τις ιδιαιτερότητες της κάθε διδακτικής ενότητας. Ιδιαίτερη σημασία έχει η εναλλαγή των μεθόδων και ο συνδυασμός τους, ώστε το μάθημα να προκαλεί το ενδιαφέρον των μαθητών.

1.3 ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΠΟΥ ΕΦΑΡΜΟΖΟΥΝ ΣΕΠ

Ο ΣΕΠ εφαρμόζεται στα σχολεία σύμφωνα με τα ωρολόγια και αναλυτικά προγράμματα, κατά προτεραιότητα από καθηγητές που έχουν τύχει ανάλογης επιμόρφωσης στα Περιφερειακά Επιμορφωτικά Κέντρα (ΠΕΚ) ή σε ειδικά επιμορφωτικά σεμινάρια που οργανώνονται κατά περιοχές. Τα προγράμματα επιμόρφωσης καταρτίζονται από το οικείο τμήμα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (ΠΙ) και εγκρίνονται με απόφαση του Υπουργού Παιδείας.

Στην Α' Επαγγελματικού Λυκείου ο ΣΕΠ ανατίθεται σε καθηγητές ανεξαρτήτως ειδικότητας των κλάδων ΠΕ09, ΠΕ12, ΠΕ14, ΠΕ17, ΠΕ18, ΠΕ19 & ΠΕ20. Προηγούνται με σειρά προτεραιότητας οι:

- α. Εκπαιδευτικοί που υπηρετούν σε Γραφείο ΣΕΠ (όπου υπάρχει)
- β. Εκπαιδευτικοί κάτοχοι διδακτορικού τίτλου στη Συμβουλευτική και στον Επαγγελματικό Προσανατολισμό.
- γ. Εκπαιδευτικοί κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου στη Συμβουλευτική και στον Επαγγελματικό Προσανατολισμό
- δ. Εκπαιδευτικοί κάτοχοι πιστοποιητικού ειδικού προγράμματος μεταπτυχιακού επιπέδου στη Συμβουλευτική και τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό του ΥΠΠΠΘ χρονικής διάρκειας 1.000 ωρών.
- ε. Εκπαιδευτικοί κάτοχοι πιστοποιητικού ειδικού προγράμματος επιμόρφωσης στη Συμβουλευτική και τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό του ΥΠΠΠΘ χρονικής διάρκειας 520 ωρών ή πιστοποιητικού προγράμματος κατάρτισης στην τεκμηρίωση πληροφοριακού υλικού ΣΕΠ του ΥΠΠΠΘ χρονικής διάρκειας 660 ωρών.
- στ. Εκπαιδευτικοί κάτοχοι πιστοποιητικού προγράμματος ειδίκευσης ΣΥΠ της ΑΣΠΑΙΤΕ.
- ζ. Εκπαιδευτικοί κάτοχοι πιστοποιητικού πεντάμηνου σεμιναρίου επιμόρφωσης στελεχών στο ΣΕΠ.

η. Εκπαιδευτικοί που έχουν παρακολουθήσει ολιγοήμερα σεμινάρια ΣΕΠ.

Και αυτό σύμφωνα με την ΥΑ Γ2/118842/17.9.2008.

Σε κάθε σχολείο υπάρχει αρχείο εκπαιδευτικής και επαγγελματικής πληροφόρησης και βιβλιοθήκης ΣΕΠ. Την τήρηση του αρχείου καθώς και της βιβλιοθήκης αναλαμβάνει ο καθηγητής που εφαρμόζει το θεσμό στο σχολείο ή άλλος επιμορφούμενος στο ΣΕΠ καθηγητής που υπηρετεί στην ίδια σχολική μονάδα. Ο καθηγητής αυτός απαλλάσσεται των εξωδιδακτικών καθηκόντων του (Ν. 1566/1985,).

1.4 ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΕΠ- ΔΟΜΕΣ ΣΕΠ

Γυμνάσια και Λύκεια που εφαρμόζουν το ΣΕΠ πραγματοποιούν μέχρι δύο επισκέψεις στο ένα τετράμηνο εφαρμογής και μέχρι τρεις επισκέψεις στα δύο τετράμηνα εφαρμογής. Μία από αυτές μπορεί να πραγματοποιείται εκτός των ορίων του νομού. Οι επισκέψεις μπορούν να πραγματοποιούνται από ένα τμήμα τάξης ή μία τάξη ανάλογα με τις ανάγκες του προγράμματος του σχολείου και τις δυνατότητες των χώρων εργασίας και εκπαίδευσης. Μπορούν επίσης την ίδια μέρα όλα τα τμήματα μιας τάξης να πραγματοποιούν επισκέψεις σε διαφορετικούς χώρους ή κατά ομάδες μαθητών κοινών ενδιαφερόντων. Οι επισκέψεις σε χώρους εργασίας, εάν είναι δυνατόν, να καλύπτουν κάθε φορά διαφορετικούς κλάδους οικονομικών δραστηριοτήτων, πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα.

Σύμφωνα με την ΥΑ Γ2/1780/21.3.1996. καθορίζονται οι επισκέψεις μαθητών σε χώρους εργασίας και εκπαίδευσης, οι προσκλήσεις επαγγελματιών, γονέων και κηδεμόνων στα σχολεία ΔΕ στα πλαίσια του ΣΕΠ.

Υπάρχει η δυνατότητα να αφιερωθεί μία ολόκληρη σχολική ημέρα για να πραγματοποιηθεί στο σχολείο «η ημέρα επαγγελμάτων». Κατά τη διάρκεια της ημέρας αυτής και μετά από κατάλληλη οργάνωση

προσκαλούνται στο σχολείο πολλοί επαγγελματίες. Οι μαθητές των τάξεων εφαρμογής του ΣΕΠ, έχουν την ευκαιρία την ίδια ημέρα να έλθουν σε επαφή για συζήτηση και ενημέρωση με όσο το δυνατόν περισσότερους επαγγελματίες και να πάρουν υλικό σχετικό με την επαγγελματική ζωή και την αγορά εργασίας. Σχετικές οδηγίες προσαρμοσμένες στις ανάγκες των σχολείων κάθε περιοχής δίνουν οι υπεύθυνοι ΣΕΠ.

Για το θεσμό του ΣΕΠ στη χώρα μας ιδρύθηκαν αρχικά εξήντα οκτώ (68) Κέντρα Συμβουλευτικής- Προσανατολισμού (ΚΕΣΥΠ) στις έδρες των νομών, ένα (1) Κέντρο στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, ένα (1) Κέντρο στη Διεύθυνση Σπουδών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων και διακόσια Γραφεία ΣΕΠ (ΓραΣΕΠ) σε ισάριθμα σχολεία της χώρας. (Ν. 2525/1997). Σήμερα, (ΥΑ 143399/Γ7/6.11.2008) υπάρχουν εβδομήντα εννέα (79) ΚΕΣΥΠ στους νομούς της χώρας και πεντακόσια εβδομήντα (570) ΓραΣΕΠ σε ισάριθμες σχολικές μονάδες.

Οι δομές στελεχώνονται με εκπαιδευτικούς που είναι επί τηγεία. Στα ΚΕΣΥΠ υφίστανται θέσεις Υπεύθυνου ΣΕΠ και Ειδικού Πληροφόρησης και Τεκμηρίωσης, ενώ στα ΓραΣΕΠ Υπευθύνου Επαγγελματικού Προσανατολισμού. Οι θέσεις καλύπτονται μετά από προκήρυξη του Υπουργείου Παιδείας. Οι μόνιμοι εκπαιδευτικοί στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση έχουν δικαίωμα υποβολής αίτησης, για τις θέσεις:

α) Υπευθύνου ΣΕΠ: Πτυχιούχοι Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, με τουλάχιστον εξαετή εκπαιδευτική υπηρεσία, εκ των οποίων τα τέσσερα (4) έτη να είναι διδακτική υπηρεσία στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

β) Ειδικού Πληροφόρησης και Τεκμηρίωσης: Πτυχιούχοι Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην Πληροφορική, με τουλάχιστον πενταετή εκπαιδευτική υπηρεσία, εκ των οποίων τα τρία (3) έτη να είναι διδακτική υπηρεσία στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

γ) Υπευθύνου Επαγγελματικού Προσανατολισμού στα ΓραΣΕΠ: Πτυχιούχοι Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, με τουλάχιστον τετραετή

εκπαιδευτική υπηρεσία, εκ των οποίων τα δύο (2) έτη να είναι διδακτική υπηρεσία στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

2 Ο ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

2.1 Η ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

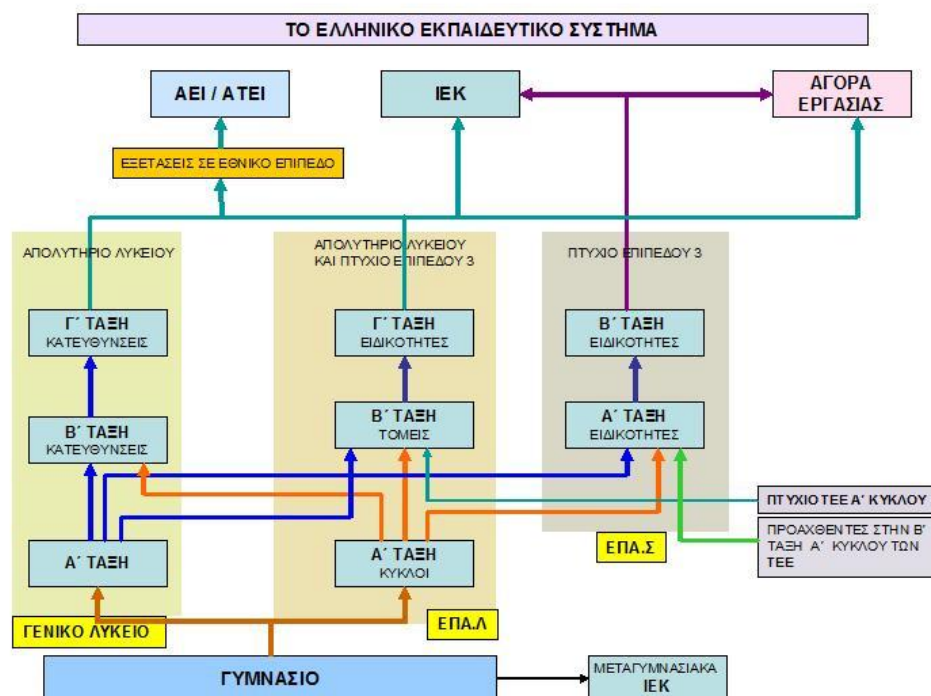
Σύστημα είναι ένα σύνολο λειτουργικών στοιχείων, κάθε ένα από τα οποία επιτελεί το δικό του επί μέρους έργο, όλα δε μαζί συνεργάζονται και αλληλοεπηρεάζονται για τη πραγματοποίηση ενός ή περισσότερων αντικειμενικών σκοπών(Κοντέση, 1992). Με βάση αυτό θα μπορούσαμε κάλλιστα να πούμε ότι το εκπαιδευτικό σύστημα είναι ένα σύνολο στοιχείων(ανθρώπινο δυναμικό, σχολεία, διδακτικές μέθοδοι κλπ), όπου το καθένα από αυτά πραγματοποιεί το δικό του έργο, ενώ όλα μαζί λειτουργούν, συνεργάζονται για την επίτευξη των σκοπών της εκπαίδευσης.

Σχετικά με τη δομή του εκπαιδευτικού συστήματος υπάρχουν τρεις βαθμίδες σπουδών:

Την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, που περιλαμβάνει τα νηπιαγωγεία και τα δημοτικά σχολεία.

Την δευτεροβάθμια εκπαίδευση, που περιλαμβάνει τα γυμνάσια, τα λύκεια και κάθε τύπου σχολείου.

Την τριτοβάθμια εκπαίδευση, που περιλαμβάνει τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα (Α.Ε.Ι) και τα τεχνολογικά εκπαιδευτικά ιδρύματα (Τ.Ε.Ι).

Πηγή: http://gym-maniak.kas.sch.gr/grasep/Domi_Ekpaideutikou_Sistimatos1.jpg

2.2 Ο ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Ο Σχολικός και Επαγγελματικός Προσανατολισμός (Σ.Ε.Π.) εισάγεται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση με το Νόμο 309/1976, αλλά η εφαρμογή αρχίζει σταδιακά στην Γ' Γυμνασίου από το 1979. “Ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός (Σ.Ε.Π.) στοχεύει ιδίως στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών, στην πληροφόρησή τους για επαγγελματικές διεξόδους, στην ενημέρωσή τους για τα μεταβατικά στάδια προς την επαγγελματική αποκατάσταση και την αρμονική ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο” ορίζεται στο άρθρο 37 του Ν. 1566/85 όπου εκτός από τον σκοπό, ορίζεται η οργάνωση, η εφαρμογή καθώς και το προσωπικό του

Σ.Ε.Π.. Σταδιακά επεκτάθηκε η εφαρμογή του από την Α΄ Γυμνασίου έως και τη Β΄ Λυκείου, την Α΄ Τεχνικού Επαγγελματικού Λυκείου και την τότε Α΄ Πολυκλαδικού Ενιαίου Λυκείου.

Ο ρόλος του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού επανακαθορίζεται με το Νόμο 2525/97. Η ανάγκη των νέων για συμβουλευτική υποστήριξη κατά την περίοδο των κρίσιμων αποφάσεων για την ακαδημαϊκή και επαγγελματική επιλογή, αποφασίστηκε να ικανοποιηθεί με τη δημιουργία των Κέντρων Συμβουλευτικής - Προσανατολισμού (ΚΕ.ΣΥ.Π.) και των Γραφείων Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΓΡΑ.Σ.Ε.Π.).

Κύριες λειτουργίες των Γραφείων Σύνδεσης με την Αγορά Εργασίας και Επαγγελματικού Προσανατολισμού¹ είναι οι ακόλουθες:

- ✚ Παροχή υπηρεσιών ομαδικής και ατομικής συμβουλευτικής σε μαθητές και σε γονείς.
- ✚ Παροχή υπηρεσιών ομαδικής και ατομικής πληροφόρησης σε μαθητές και σε γονείς.
- ✚ Διοργάνωση ενημερωτικών εκδηλώσεων για μαθητές, γονείς και εκπαιδευτικούς.
- ✚ Οργάνωση και υλοποίηση διημερίδων σταδιοδρομίας.
- ✚ Διοργάνωση εκπαιδευτικών/ επιμορφωτικών σεμιναρίων σε εκπαιδευτικούς που διδάσκουν το μάθημα «Σ.Ε.Π. – Εργασιακό Περιβάλλον» στην Α ΕΠΑΛ και σε γονείς.
- ✚ Υλοποίηση προγραμμάτων Αγωγής Σταδιοδρομίας.
- ✚ Πραγματοποίηση ερευνών για την ανίχνευση των αναγκών της τοπικής αγοράς εργασίας και σύνδεση τους με την Επαγγελματική Εκπαίδευση.
- ✚ Συνεργασία με τοπικούς φορείς (ΟΑΕΔ, Δήμους, Επιχειρήσεις, Ενώσεις Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων, Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας).

¹ (Τα στοιχεία προέρχονται από τον Οδηγό Εφαρμογής του Φυσικού και Οικονομικού αντικειμένου της Πράξης 2.3.2.δ «Δημιουργία Γραφείων Σύνδεσης με την Αγορά Εργασίας και Επαγγελματικού Προσανατολισμού, Ειδική Υπηρεσία Εφαρμογής Προγραμμάτων Κ.Π.Σ. Υπ.Ε.Π.Θ., Μάιος 2007).

- ✚ Συνεργασία με τον επιχειρηματικό κόσμο, με στόχο τη βελτίωση της διαδικασίας πρόβλεψης των αναγκών για νέα επαγγέλματα στην τοπική αγορά εργασίας.
- ✚ Συστηματική συλλογή πληροφοριακού υλικού για τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των μαθητών/τριών της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.
- ✚ Δυνατότητα συμμετοχής στην υλοποίηση προγραμμάτων ενθάρρυνσης επιχειρηματικού πνεύματος, όπως εικονικές επιχειρήσεις, θερινά σχολεία και εκπαιδευτικές επισκέψεις σε επιχειρήσεις και επαγγελματικούς φορείς για τους μαθητές.

Οι υπηρεσίες συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, με τον τρόπο που λειτουργεί σήμερα, κρίνονται σχετικά ανεπαρκείς εξαιτίας διαφόρων προβλημάτων Όπως αναφέρεται στη σχετική έκθεση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (2003) δεν υπάρχει στήριξη των Υπεύθυνων Σ.Ε.Π. για δύσκολες περιπτώσεις, αλλά και συμβουλευτική στήριξη των Υπεύθυνων Σ.Ε.Π. (Εποπτεία), δεν έχει αναβαθμιστεί ο εξοπλισμός και δεν υπάρχει αξιόπιστη έρευνα απορρόφησης αποφοίτων μετά τις σπουδές. Γενικότερα προβλήματα αφορούν στη στελέχωση, στους πόρους (βασική πηγή χρηματοδότησης αποτελούν τα κονδύλια του Κ.Π.Σ.) και στη σύνδεση με την τοπική κοινωνία και την αγορά εργασίας.

2.3 Ο ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΗ ΧΩΡΟ

Ο θεσμός της Συμβουλευτικής και του Επαγγελματικού Προσανατολισμού εμφανίστηκε στο τέλος του 19ου αιώνα και άρχισε να οργανώνεται ως πράξη στην αρχή του 20ου αιώνα, μετά από απαίτηση των μελών των ανεπτυγμένων κοινωνιών. Δεν είναι τυχαίο, επομένως, το γεγονός ότι ο θεσμός εμφανίστηκε, γρηγορότερα και ανθεί στις

περισσότερο προηγμένες, αλλά και πολύπλοκες κοινωνίες (Δημητρόπουλος, 2000).

Η σταδιοδρομία θεωρείται πλέον ως μία δια βίου σειρά επιλογών που κάνει ο άνθρωπος για να εκφράσει την ανάγκη του για αλλαγή, και όχι ως το απλό ταίριασμα των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας ενός ατόμου με τις αντίστοιχες απαιτήσεις ενός επαγγέλματος (Σιδηροπούλου-Δημακάκου, 2000). Στη σύγχρονη αγορά εργασίας η αλλαγή στη σταδιοδρομία δεν αποτελεί την εξαίρεση, αλλά μάλλον τον κανόνα. Οι αλλαγές στη σταδιοδρομία των ατόμων είναι συνέπεια ποικίλων μεταβολών στον κόσμο της εργασίας. Τα κυριότερα χαρακτηριστικά της σύγχρονης εποχής, τα οποία επηρεάζουν άμεσα και έμμεσα τις εξελίξεις στον κοινωνικο-οικονομικό τομέα είναι τα ακόλουθα (Σιδηροπούλου-Δημακάκου, 2000):

- ✚ Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας με τις συγχωνεύσεις πλήθους εταιρειών.
- ✚ Η ραγδαία εξέλιξη των νέων τεχνολογιών και η δημιουργία μεγάλου αριθμού νέων επαγγελμάτων.
- ✚ Η μετάβαση στην κοινωνία της γνώσης.
- ✚ Οι μετακινήσεις πληθυσμός και η διαμόρφωση πολυπολιτισμικών κοινωνιών.
- ✚ Η ανεργία και η αύξηση της μερικής απασχόλησης.
- ✚ Αύξηση των ατόμων που ανήκουν σε ομάδες υψηλού κινδύνου για κοινωνικό αποκλεισμό.
- ✚ Οι επιπτώσεις της ταχύτητας στην επικοινωνία ατόμων και ομάδων.

Οι σύμβουλοι επαγγελματικού προσανατολισμού οφείλουν να βοηθήσουν τα άτομα να σχεδιάσουν τη σταδιοδρομία τους και να προετοιμασθούν για μια παγκόσμια αγορά και να γίνουν ικανοί να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της νέας πραγματικότητας. Η σταδιοδρομία δεν πρέπει πλέον να αντιμετωπίζεται ως μια ανοδική πορεία σε έναν οργανισμό ή σε ένα επάγγελμα, αλλά ως μια πορεία με οριζόντιες και κατακόρυφες κινήσεις (Σιδηροπούλου-Δημακάκου, 2000).

Στη Σκωτία, σε όλα τα δευτεροβάθμια σχολεία έχουν μια δομή προώθηση επαγγελματικού προσανατολισμού. Οι σύμβουλοι- εκπαιδευτικοί είναι υπεύθυνοι για τη προσωπική, κοινωνική, μαθησιακή και επαγγελματική καθοδήγηση ενός αριθμού μαθητών, ενώ γενικά διατηρούν το διδακτικό τους αντικείμενο. Επίσης είναι υπεύθυνοι και για την επαφή με τις Υπηρεσίες Σταδιοδρομίας. Ο επαγγελματικός προσανατολισμός είναι ανεπτυγμένος περισσότερο στο υποχρεωτικό από ό,τι στο ανώτερο στάδιο Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Howieson & Semple, 1996).

Από το 1994, το νέο εθνικό πρόγραμμα σπουδών υποχρεωτικής εκπαίδευσης της Σουηδίας ανέφερε ότι τα σχολεία θα πρέπει να προσπαθήσουν ώστε οι μαθητές «να αποκτήσουν επαρκή γνώση και εμπειρία, προκειμένου να είναι σε θέση να εξετάζουν διάφορες εναλλακτικές λύσεις και να λαμβάνουν αποφάσεις για ζητήματα που αφορούν το δικό τους μέλλον» (Curriculum for the compulsory school system, Lpo 94).

Στη Βόρειο Ιρλανδία, σύμφωνα με τους McCarthy & Millar (2006), η εκπαίδευση σταδιοδρομίας είναι ένα από τα έξι διαθεματικά πεδία που συμπληρώνουν το υποχρεωτικό πρόγραμμα σπουδών των σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Συνεπώς, εν μέρει την ευθύνη έχουν οι εκπαιδευτικοί βασικών τομέων.

2.4 ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΣΥΜΒΟΥΛΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΗ ΧΩΡΟ

Όπως αναφέρουν οι Howieson & Semple (2006), η επαγγελματική κατάρτιση των συμβούλων παρέχεται στη Σκωτία από τρία πανεπιστήμια μέσω ετήσιων μεταπτυχιακών προγραμμάτων στη Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας.

Σύμφωνα με τους McCarthy & Millar (2006), στην Βόρειο Ιρλανδία, η κύρια επαγγελματική διαδρομή του συμβούλου είναι μέσω των μεταπτυχιακών πιστοποιητικών στην εκπαίδευση που προσφέρονται στο Πανεπιστήμιο του Ulster. Οι έμπειροι εκπαιδευτικοί μπορούν να επιλέξουν να ακολουθήσουν μία διαδρομή μερικής φοίτησης στην εκπαίδευση σταδιοδρομίας και προσανατολισμού μέχρι το μεταπτυχιακό δίπλωμα.

Στη χώρα μας η πανεπιστημιακή εκπαίδευση των επαγγελματικών συμβούλων παρέχεται μέσα από τα ακόλουθα μεταπτυχιακά προγράμματα:

- 📌 Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Συμβουλευτική και Επαγγελματικός Προσανατολισμός», Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας.
- 📌 Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών στις Επιστήμες της Αγωγής, Πανεπιστήμιο Πατρών, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης της Σχολής Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, με ειδίκευση στη «Συμβουλευτική στο χώρο της Εκπαίδευσης και στα Επαγγέλματα στήριξης του ανθρώπου: Σχεσιοδυναμική - προσωποκεντρική και οικοσυστημική προσέγγιση».

Επίσης, στην Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.), λειτουργεί από το 1998 ετήσιο πρόγραμμα σπουδών Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού.

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο του Υπουργείου Παιδείας σε συνεργασία με το Πάντειο Πανεπιστήμιο διεξήγε επιμόρφωση 520 ωρών στη Συμβουλευτική και τον Προσανατολισμό σε 700 περίπου εκπαιδευτικούς, οι οποίοι είχαν εφαρμόσει το θεσμό ΣΕΠ. Το πρόγραμμα στηρίχτηκε σε εξ αποστάσεως εκπαίδευση των εκπαιδευτικών και μόλις λίγες εβδομάδες φυσική παρουσία στην αρχή της επιμόρφωσης (για οδηγίες και θεωρητικά μαθήματα) και στο τέλος της διαδικασίας (για βιωματικά σεμινάρια).

2.5 ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ – ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

Όσο πιο σύνθετη γίνεται η δομή μιας κοινωνίας, τόσο και οι ανάγκες των ατόμων για στήριξη και καθοδήγηση μεγαλώνουν. Λαμβάνοντας ως δεδομένο το γεγονός ότι όλες οι κοινωνίες τείνουν να γίνονται πιο πολύπλοκες, είναι επακόλουθο ότι οι ίδιες οι κοινωνίες αισθάνονται την ανάγκη να δημιουργούν φορείς και υπηρεσίες που σκοπό έχουν τη διευκόλυνση των ανθρώπων στις σχέσεις τους με τους άλλους και με το περιβάλλον. Ο θεσμός ΣΕΠ αυτό τον σκοπό υπηρετεί.

Σύμφωνα με τον Guichard (2001) τρεις είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη της εκπαίδευσης σταδιοδρομίας: το σχολείο του μέλλοντος, το μέλλον της εργασίας και η έννοια του ανθρώπου.

Η ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών έχει επιδράσεις στη διδασκαλία δημιουργώντας μορφές διδασκαλίας προσαρμοσμένες σε διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες σε όλο τον κόσμο. Τα διαδραστικά αυτά συστήματα και η εξ αποστάσεως εκπαίδευση φαίνεται να αγνοεί τη λειτουργία της κοινωνικοποίησης. Επομένως, προς το παρόν το σχολείο παραμένει ο βασικός θεσμός κοινωνικοποίησης. Παράλληλα, στο διαδίκτυο είναι διαθέσιμα λογισμικά που βοηθούν στον καθορισμό των επαγγελματικών επιλογών, ενώ παρέχονται και υπηρεσίες συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού.

Η αύξηση της συνειδητοποίησης των χαρακτηριστικών της ταυτότητας του ανθρώπου είναι αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας, της εργασίας και των πληροφοριών. Οι προσδοκίες του έχουν αποτέλεσμα τον πολλαπλασιασμό των συγκρούσεων, ενώ ταυτόχρονα δημιουργούν προβλήματα συλλογικής ανάπτυξης. Από την άλλη πλευρά, αυτή η συνειδητοποίηση της πολιτιστικής θεμελίωσης της προσωπικότητας οδηγεί σε προβληματισμό σχετικά με την καθολικότητα του ατόμου. Αυτό καθίσταται φανερό όταν ένας εκπαιδευτικός σύμβουλος έρθει αντιμέτωπος με εφήβους διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης και διαπιστώσει το χάσμα μεταξύ των δικών του αντιλήψεων και αυτών των πελατών του.

3 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

3.1 ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Είναι γνωστό το γεγονός, ότι ο εκπαιδευτικός ασκεί λειτουργήματα και ότι καθημερινά βρίσκεται σε προκλήσεις. Μέσα στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα, σημειώνονται προσπάθειες για αλλαγές στη δομή, στη λειτουργία με αποτέλεσμα να υπάρχουν συνέπειες στις συνθήκες εργασίας, στο περιεχόμενο της εκπαίδευσης καθώς και στις σχέσεις εκπαιδευτικών και μαθητών.

Το γεγονός να θεωρούν τον εκπαιδευτικό ως αυθεντία και ως αποκλειστικό φορέα της γνώσης προς τους μαθητές είναι πλέον παρωχημένη. «όσο επιτυχής και αν είναι η αρχική τους εκπαίδευση δεν αρκεί για να καλύψει τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες, καθώς αυτές διαμορφώνονται από τις διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες ζωής και εργασίας» (Παπαναούμ: 2003, σελ.57).

Ο εκπαιδευτικός οφείλει να είναι «ανοιχτός» στην κριτική, στις αλλαγές, στις καινοτομίες και στις διαδικασίες δια βίου μάθησης. Να αποτελεί και ο ίδιος θετικός σ' αυτές τις μορφές δια βίου γνώσης, αποτελώντας πρότυπο για τους μαθητές του, αλλά και να εφαρμόζει διδακτικές πρακτικές και μεθόδους, ώστε και οι μαθητές του να εμπεδώνουν κίνητρα για διερευνητική γνώση και συμμετοχή σε μαθησιακές διαδικασίες(Ξωχέλλης, 2005).

Συνεπώς τα επιτεύγματα, η εξέλιξη της γνώσης επιβάλουν στον εκπαιδευτικό της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όχι μόνο αλλαγές στο περιεχόμενο της διδασκαλίας αλλά και στον παιδαγωγικό του ρόλο.

3.2 ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ- ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ

Όταν μιλάμε για επαγγελματική ανάπτυξη μιλάμε για μια έννοια που εσωκλείει έννοιες όπως «προσωπική ανάπτυξη» και «ανάπτυξη σταδιοδρομίας». Στη δύσκολη αυτή εποχή των αναταράξεων των εργασιακών σχέσεων και γενικότερα των δυνατοτήτων απασχόλησης/απώλειας θέσεων εργασίας, ως αποτέλεσμα της εφαρμοσμένης παγκοσμιοποίησης, η επαγγελματική ανάπτυξη θεωρείται σήμερα διεθνώς ως ένα σημαντικό εργαλείο θετικής παρέμβασης για την αντιμετώπιση αυτής της κατάστασης(Παπάς: 2003, σελ.116-117).

Ο Δημητρόπουλος (στο Κασσωτάκης: 2002, σελ.103) ορίζει την επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου «ως την εξέλιξη της όψεως εκείνης της προσωπικότητάς του που σχετίζεται με αυτήν η οποία εκλαμβάνεται ως επαγγελματική συμπεριφορά γενικά» και προσλαμβάνει διαθεματικές διαστάσεις, καθώς σχετίζεται με την Επαγγελματική Ψυχολογία, τη Συμβουλευτική και τον Προσανατολισμό.

Το πρόγραμμα T.A.L.I.S. (Teaching and Learning International Survey) υιοθέτησε τον ορισμό του Ο.Ο.Σ.Α, το 2009, (στο Ε.Ε., 2010,σελ.130) για την επαγγελματική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού «ως τις δραστηριότητες που βελτιώνουν τα ατομικά προσόντα, τις γνώσεις και εξιδανικεύουν τα χαρακτηριστικά του δασκάλου». Σύμφωνα με τον ορισμό, η επαγγελματική ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί μέσα από διάφορες μορφές άτυπης υφής- όπως η προσωπική ανάγνωση επαγγελματικής λογοτεχνίας και η συμμετοχή σε δίκτυα με άλλους συναδέλφους.

3.3 Ο ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ- ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

Η αξία της Συμβουλευτικής τόσο στη Δευτεροβάθμια όσο και στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση έγκειται πρωτίστως στο γεγονός ότι η απόκτηση ενός τίτλου σπουδών συνήθως καθιστά θεσμικά και τυπικά το άτομο κατάλληλο να ασκήσει κάποιο συγκεκριμένο επάγγελμα². Η εφηβεία και η πρώιμη νεότητα, η απόκτηση της ακαδημαϊκής ταυτότητας, η ευθυγράμμιση του νέου με τις απαιτήσεις του Νέου Λυκείου και της Πανεπιστημιακής Κοινότητας είναι μερικοί μόνο από τους λόγους που επιβεβαιώνουν τη βαρύτητα την οποία έχει η εφαρμογή της Συμβουλευτικής στη Δευτεροβάθμια και στην Τριτοβάθμια (Ανώτερη και Ανώτατη) Εκπαίδευση.

Ο καθοδηγητικός ρόλος του συμβούλου-εκπαιδευτικού, είναι ότι ο σύμβουλος επιδιώκει την υποστήριξη της εκπαιδευτικής διαδικασίας των εκπαιδευομένων, είτε είναι σύμβουλοι στον τρόπο διδασκαλίας μεταξύ των μαθητών είτε είναι σύμβουλοι εκπαιδευτικών.

Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα του Εθνικού Κέντρου Επαγγελματικού Προσανατολισμού (www.eker.gr), στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, τα πρώτα επιμορφωτικά σεμινάρια καθηγητών πραγματοποιήθηκαν κατά τα έτη 1978-1979 και οργανώθηκαν από το Υπουργείο Παιδείας και τον Οργανισμό Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού με τη συμμετοχή, ως επιμορφωτών, και επιστημόνων από άλλες χώρες. Από το 1979 έως το 1983, ένας περιορισμένος αριθμός καθηγητών εστάλησαν σε χώρες του εξωτερικού για να παρακολουθήσουν ειδικό πρόγραμμα εξειδίκευσης στη Συμβουλευτική και τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό διάρκειας 9 μηνών. Κατά τα έτη 1983-1986 πραγματοποιήθηκαν το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο επιμορφωτικά σεμινάρια στα οποία πήραν μέρος 420 καθηγητές. Στη συνέχεια και κατά τα έτη

² Τεκμηρίωση επί του θέματος στην ενότητα: «Η Συμβουλευτική κι ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός στην Επαγγελματική Εκπαίδευση, την Κατάρτιση και την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση», που υπογράφει ο Μιχάλης Κασσωτάκης, στην έκδοση «Συμβουλευτική και Επαγγελματικός Προσανατολισμός, θεωρία και πράξη», 2004, Αθήνα, Εκδόσεις Τυπωθήτω, της οποίας είναι και ο επιμελητής.

1994-1995, 2000 εκπαιδευτικοί παρακολούθησαν σεμινάρια Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού διάρκειας 5 ημερών σε διάφορες πόλεις της χώρας. Την ευθύνη για την οργάνωση και τη διεξαγωγή των σεμιναρίων ανέλαβε το Υπουργείο Παιδείας, το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και ο Οργανισμός Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης.

Ο σύμβουλος –εκπαιδευτικός οφείλει να έχει πλήρη γνώση του εκπαιδευτικού υλικού ώστε να καθοδηγεί τους εκπαιδευόμενους και να διευκολύνει την ανταλλαγή εμπειριών.

Η είσοδος των νέων στην αγορά εργασίας, η εξουθένωσή των από την υπερπροσπάθεια στις τελευταίες τάξεις του Λυκείου και κατά τη διάρκεια των ακαδημαϊκών του σπουδών, η διαμόρφωση της προσωπικής, πολιτικής, κοινωνικής, σεξουαλικής και συναισθηματικής του ταυτότητας, οι διαπροσωπικές του σχέσεις με το ευρύτερο κοινωνικό του περιβάλλον, η προοπτική της επαγγελματικής ή ακαδημαϊκής σταδιοδρομίας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι σχέσεις με το άλλο φύλο, το άγχος, αποτελούν αιτίες που καθιστούν αναγκαία τη συμβουλευτική σχέση του εφήβου με κάποιο «ευήκοον ους», καταρτισμένο έτσι, ώστε να μπορεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες του.

Τα παραπάνω εξηγούν ταυτόχρονα, γιατί ο Σύμβουλος – Καθηγητής θα έπρεπε και στην ελληνική εκπαίδευση να αποτελεί, όπως συμβαίνει στα Λύκεια και στα Πανεπιστήμια των αγγλόφωνων αλλά και πολλών άλλων ευρωπαϊκών χωρών (Bell, 1996), ισχυροποιημένο θεσμό, γόνιμα ενσωματωμένο και άρρηκτα συνδεδεμένο με τη φυσιογνωμία και την πολιτική κάθε Μορφωτικού Ιδρύματος της Δευτεροβάθμιας ή της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

3.4 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ ΣΕΠ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η επαγγελματική εκπαίδευση έχει ως στόχο κυρίως την προετοιμασία των μαθητών του για να ασκήσουν ένα επάγγελμα. Οι απόφοιτοι της ΤΕΕ πρέπει να διαθέτουν επαγγελματική ευελιξία, καθώς παρατηρείται ταχύτατη απαξίωση των εφαρμοσμένων γνώσεων. Χαρακτηριστική είναι η παραδοχή μελετητών των ζητημάτων της εργασίας, ότι οι νέοι εργαζόμενοι θα αναγκαστούν, κατά τη διάρκεια του επαγγελματικού τους βίου, να αλλάξουν πάνω από πέντε φορές επάγγελμα. Επομένως θα αναγκαστούν να επανεκπαιδευτούν ίσως και σε εντελώς διαφορετικά επαγγέλματα.

Η σωστή ενημέρωση επιβάλλει να οργανωθούν σχέδια εργασίας, τα οποία θα διερευνήσουν, στον κόσμο της εργασίας, τις ειδικότητες οι οποίες λειτουργούν στο κάθε σχολείο ξεχωριστά. Η βιωματική αυτή διερεύνηση των επαγγελμάτων θα βοηθήσει αποτελεσματικά τους μαθητές να κάνουν τις επιλογές που τους ταιριάζουν. Τέλος, δεδομένου ότι το σχολείο σήμερα δεν μπορεί να παρακολουθήσει τις ταχύτατες τεχνολογικές και άλλες αλλαγές, θα πρέπει τα επαγγελματικά σχολεία να συνδεθούν με τους εργασιακούς χώρους και τα μαθήματα να οργανώνονται πάνω σε αυθεντικές επαγγελματικές δραστηριότητες.

Ο επαγγελματικός σύμβουλος που εργάζεται στην ΤΕΕ έχει ένα διευρυμένο ρόλο, καθώς καλείται να βοηθήσει τους νέους να:

- Αποκτήσουν γνώσεις και πληροφορίες που θα τους βοηθήσουν να πάρουν ορθές αποφάσεις για τις επαγγελματικές σπουδές που θα ακολουθήσουν.
- Αναπτύξουν γενικές δεξιότητες, όπως αναζήτηση και αξιοποίηση πληροφοριών, συνεργασία, ανάληψη ευθύνης, χρονικός προγραμματισμός, πρωτοβουλία, φαντασία, δημιουργικότητα, αναλυτική και συνθετική επεξεργασία, χρήση ποικίλων πηγών γνώσης, χρήση της γραφικής επικοινωνίας και του σχεδίου, αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, αυτοαξιολόγηση κ.α.

- ✚ Ενεργοποιηθούν και να εμπλακούν σε μαθησιακές διαδικασίες (με βάση τις αρχές που προωθούν την κριτική και συνεργατική μάθηση) μέσα από τις οποίες θα ανακαλύπτουν και θα αποκτούν τη γνώση και, ειδικότερα, τη γνώση και τις πληροφορίες που αφορούν στις σύγχρονες συνθήκες εργασίας.
- ✚ Αναπτύξουν διαπροσωπικές και επικοινωνιακές δεξιότητες.
- ✚ Αναπτύξουν δεξιότητες αυτοαξιολόγησης.

Ο σύμβουλος μπορεί να χρησιμοποιήσει ποικίλες μεθόδους προκειμένου να βοηθήσει τον μαθητή, τέτοιες μέθοδοι μπορεί να είναι:

- ✚ Συμπλήρωση ερωτηματολογίων με δημιουργική συζήτηση που ακολουθεί.
- ✚ Επεξεργασία πινάκων και διαγραμμάτων, δεδομένου ότι τα διαγράμματα, μαζί με άλλο χρήσιμο υλικό, αποτελούν κείμενα που συμβάλλουν στην καλλιέργεια των δεξιοτήτων κριτικής ανάγνωσης των πληροφοριών.
- ✚ Συζήτηση σε ομάδες ή και ανά ζεύγη.
- ✚ Ασκήσεις προσομοίωσης (με παίξιμο ρόλων, δημιουργία σεναρίων με θέματα κυρίως σχετικά με την απασχόληση και τις στερεοτυπικές αντιλήψεις, κ.ά.).
- ✚ Συνεργασία με φορείς απασχόλησης.
- ✚ Στρατηγικά οργανωμένες επισκέψεις σε χώρους εργασίας.
- ✚ Διοργανώσεις ημερίδων από τους μαθητές με προσκλήσεις ατόμων για ενημέρωση για τις συνθήκες στο σύγχρονο περιβάλλον εργασίας.

**ΜΕΡΟΣ II:
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ
ΜΕΡΟΣ**

4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1 ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση των προηγούμενων κεφαλαίων του πρώτου μέρους, έγινε φανερή η σημασία της Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού ή Επαγγελματικής Συμβουλευτικής και Προσανατολισμός στο σχολικό πλαίσιο, της διαδικασίας δηλαδή μέσω της οποίας το άτομο είναι ικανό να συνειδητοποιήσει τις κλίσεις και να αναπτύξει τις δεξιότητες που θα του επιτρέψουν να διαχειρίζεται ο ίδιος τα θέματα της προσωπικής και επαγγελματικής του ανάπτυξης. Βασικές δεξιότητες του συμβούλου για την πορεία και την έκβαση της συμβουλευτικής είναι η ενσυναίσθηση, η άνευ όρων αποδοχή και η αυθεντικότητα.

Στην ελληνική βιβλιογραφία παρουσιάζονται πολλές θεωρητικές μελέτες για την αναγκαιότητα εφαρμογής συμβουλευτικής υποστήριξης στην εκπαίδευση γενικά και για την αναγκαιότητα υποστήριξης των μαθητών. Ωστόσο εμφανίζονται ελάχιστες ερευνητικές εργασίες που αναφέρονται στις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και ειδικότερα των εκπαιδευτικών σε ΕΠΑΛ για την εφαρμογή του θεσμού Επαγγελματικής Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού, είτε εφαρμόζεται από ένα ειδικευμένο άτομο, είτε από τον ίδιο τον εκπαιδευτικό ή ακόμα, και από την συνεργασία και των δύο.

Επιπλέον, δεν εξετάζεται κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί στο χώρο αυτό είναι ενήμεροι για το θεσμό, τις ανάγκες, δυνατότητες και τα κατάλληλα εφόδια που πρέπει να διαθέτουν για την άσκηση του συγκεκριμένου ρόλου, τον τρόπο εφαρμογής του ΣΕΠ και ποιες είναι οι πιθανές μελλοντικές

προοπτικές του θεσμού (π.χ. αναγκαιότητα ανάπτυξης προγραμμάτων ΣΕΠ στο Λύκειο).

Από την ανασκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας σε θέματα Επαγγελματικού Προσανατολισμού διαφάνηκε ότι υπάρχει ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για την διερεύνηση του θεσμού και το ρόλο του συμβούλου στη σχολική κοινότητα, καθώς και πώς αντιμετωπίζεται ο ρόλος αυτός από τους εκπαιδευτικούς. Οι έρευνες αυτές διεξήχθησαν σε χώρες που ο θεσμός έχει την υποστήριξη της Πολιτείας και μπορεί να εφαρμόζεται και σε εκπαιδευτικά πλαίσια.

Μπροστά στις παραπάνω διαπιστώσεις, εμείς θα προσπαθήσουμε να διεξάγουμε την παρούσα έρευνα. Σκοπός της είναι η διερεύνηση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σε ΕΠΑΛ στα θέματα Επαγγελματικού Προσανατολισμού, ανεξαρτήτου ειδικότητας, εργασιακής κατάστασης ή εμπειρίας.

Σύμφωνα με την προαναφερόμενη βιβλιογραφική ανασκόπηση προέκυψαν τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

- Τι σημαίνει για τους εκπαιδευτικούς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ο θεσμός της Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού;
- Ποιος είναι καταλληλότερος για την εφαρμογή του θεσμού στο σχολικό πλαίσιο;
- Ποια είναι τα χαρακτηριστικά που πρέπει να διαθέτει ο σύμβουλος επαγγελματικής συμβουλευτικής και προσανατολισμού;
- Ποιες είναι οι ανάγκες των εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για την υλοποίηση του συμβουλευτικού τους ρόλου;
- Ποιες είναι οι απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με την εφαρμογή του ΣΕΠ;
- Πόσο συμβάλλει το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα στην ορθή εφαρμογή του ΣΕΠ;

4.2 ΜΕΘΟΔΟΣ

Πρωταρχικό μέλημα της ερευνητικής διεργασίας είναι η διατύπωση του προβλήματος της έρευνας ή αλλιώς το ερευνητικό ερώτημα, η οποία προκύπτει μετά την εξέταση της υπάρχουσας γνώσης. Η έρευνα όπως τονίζει ο Κ. Κάουφμαν (2001) είναι «η ανίχνευση κάποιου πράγματος για να αποκτήσουμε καινούργιες γνώσεις από πρωτογενείς πηγές που μας επιτρέπουν να εμπλουτίσουμε τις ήδη συσσωρευμένες γνώσεις». Ο ερευνητής λοιπόν κατευθύνεται προς το νέο, το άγνωστο, με βάση το ήδη γνωστό. Για να μπορέσει να χρησιμοποιήσει αποτελεσματικά την συσσωρευμένη γνώση είναι αναγκαίο να καθορίσει το γνωστικό αντικείμενο με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια διαφορετικά υπάρχει κίνδυνος να αποσυνδεθούν τα στάδια απόκτησης της γνώσης. (Ψαρρού-Ζαφειρόπουλος, 2001: 74,75).

Η επιλογή ερευνητικής μεθόδου σε μια έρευνα δεν είναι μια τυχαία διαδικασία. Αντίθετα, εξαρτάται από τα ερευνητικά ερωτήματα, τη φύση και το σκοπό της έρευνας, καθώς και από το θεωρητικό πλαίσιο. Επ' αυτού, η Κυριαζή παρατηρεί: «Εφόσον η έρευνα έχει ως σκοπό την εξήγηση των κοινωνικών φαινομένων, ο ρόλος της θεωρίας στην ερευνητική διαδικασία είναι αυτονόητος. Η θεωρία προσφέρει το πλαίσιο για τη συστηματική ερμηνεία των δεδομένων-αναφέρεται στη μορφή που μπορεί να προσλάβει το κοινωνικό φαινόμενο, εξηγεί τους λόγους για τους οποίους εμφανίζεται και τις συνθήκες υπό τις οποίες υπάρχει. Η έρευνα αποτελεί στην ουσία έναν συνεχή διάλογο ιδεών και στοιχείων» (Κυριαζή, 2004: 45). Σε άλλο σημείο συμπληρώνει: «Τα ερευνητικά εργαλεία δεν είναι ανεξάρτητα από τη θεωρία-στηρίζονται σε αντιλήψεις για τη συγκρότηση της κοινωνικής πραγματικότητας και τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να προσεγγίζεται» (Κυριαζή, 2004: 29).

Ακόμη περισσότερο, η μέθοδος που ακολουθείται κάθε φορά, χαρακτηρίζει την ίδια την έρευνα. Αναφέρει σχετικά η Mason «στο στάδιο

του ερευνητικού σχεδιασμού το κύριο έργο που έχετε να επιτελέσετε όσον αφορά τη μέθοδο δεν είναι μόνο να αποφασίσετε ποιες είναι οι κατάλληλες μέθοδοι και οι πηγές δεδομένων, αλλά επίσης να κατανοήσετε τις μεθοδολογικές συνέπειες των επιλογών σας και, πιο συγκεκριμένα, να αναλογιστείτε τη σύνδεση που υπάρχει ανάμεσα στα ερευνητικά σας ερωτήματα και τις ερευνητικές σας μεθόδους» (Mason, 2003: 50).

Η επιλογή των κατάλληλων μεθόδων και τεχνικών, η συλλογή των δεδομένων και η ανάλυσή τους είναι μέρος της δουλειάς του ερευνητή, ο οποίος πρέπει να βρει τον κατάλληλο τρόπο και να αντιμετωπίσει το υπό έρευνα θέμα και να δίνει αξιόπιστες και έγκυρες απαντήσεις (Silverman, 1993). Οι ερευνητικές μέθοδοι δεν είναι ανεξάρτητες αλλά αλληλεπικαλύπτονται (Verma & Mallick, 2004: 22).

Η παρούσα έρευνα αποτελεί μια διερευνητική μελέτη. Η διερευνητική έρευνα πραγματοποιείται για ένα πρόβλημα ή ένα ζήτημα, όταν υπάρχουν λίγες ή και καμία προηγούμενη μελέτη για να μπορεί να αναφερθεί ο ερευνητής, όπως, επίσης, και για μια έρευνα που γίνεται στην αρχή σε μια καινούρια γνωστική περιοχή, για την οποία οι διαθέσιμες πληροφορίες είναι ελάχιστες και ο ερευνητής θέλει να ελέγξει τις πιθανότητες για μια πιο λεπτομερή μελέτη (Kumar, 2011). Βασικό χαρακτηριστικό τους αποτελεί η ευελιξία. Στην έρευνα αυτή, επιχειρείται μια πρώτη καταγραφή των εκφάνσεων του φαινομένου, η αναζήτηση και ο εντοπισμός διαφαινόμενων γενικών τάσεων και πιθανών σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών του ερευνητικού προβλήματος (Παρασκευόπουλος, 1993).

Οι έρευνες με βάση το είδος των δεδομένων διαχωρίζονται σε ποσοτικές και ποιοτικές μεθόδους, ενώ τα τελευταία χρόνια έχουν αναδειχθεί και έρευνες μεικτών μεθόδων. Με λίγα λόγια, γεννιέται στον ερευνητή το δίλημμα εάν θα προτιμήσει την ποσοτική ή την ποιοτική ή κάποιο συνδυασμό ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας.

Στο πλαίσιο της λογικής του ποσοτικού μοντέλου έρευνας, τα κοινωνικά φαινόμενα δεν γίνονται τα ίδια αντιληπτά αλλά εκτίθενται μόνο μέσω των μετρήσιμων ιδιοτήτων τους. Η ποσοτική έρευνα δομείται σε

«πλέγμα μεταβλητών», δηλαδή, σε χαρακτηριστικά τα οποία διαφοροποιούνται στις περιπτώσεις που περιλαμβάνονται στο δείγμα. Τα χαρακτηριστικά αυτά συσχετίζονται με σκοπό την ανεύρεση γενικών τάσεων. Το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο το οποίο αποτελεί το βασικό εργαλείο για τη συλλογή ποσοτικών δεδομένων, επιβάλλει την οριστικοποίηση των θεμάτων και των ερωτημάτων από την αρχή της έρευνας. Η μεταβλητή είναι η βασική μονάδα όχι μόνο για την ποσοτική ανάλυση των στοιχείων αλλά και για τη θεωρητική επεξεργασία των υπό εξέταση ζητημάτων.

Απ' την άλλη, το κύριο χαρακτηριστικό της ποιοτικής έρευνας είναι ότι βασίζεται σε συγκριτικά μικρότερο αριθμό περιπτώσεων με στόχο όχι την ανακάλυψη γενικών τάσεων αλλά τη διαμόρφωση συνολικής εικόνας για την κάθε περίπτωση, γι' αυτό και τις περισσότερες φορές «λειτουργεί» συνοδευτικά με τις ποσοτικές μεθόδους. Παρότι υπάρχουν εναλλακτικές ποιοτικές μέθοδοι όλες χαρακτηρίζονται από το ότι επιδιώκουν να κατασκευάσουν αναπαραστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας από τη «μελέτη σε βάθος των περιπτώσεων», επικεντρώνονται δηλαδή στη σημασία που έχουν τα κοινωνικά φαινόμενα για τα δρώντα άτομα σε συγκεκριμένες κοινωνικές καταστάσεις, δηλαδή στο νόημα που φέρουν αυτά τα φαινόμενα για τα ίδια τα υποκείμενα. Αυτό σημαίνει ότι ο ερευνητής εμβυθίζεται στον κοινωνικό χώρο που μελετάει και προσπαθεί να δει τα πράγματα από τη σκοπιά των ερευνώμενων.

Με βάση τα προαναφερόμενα, επιλέξαμε να ακολουθήσουμε την ποσοτική έρευνα, γιατί η παρούσα ερευνητική μελέτη επιδιώκει να προσδιορίσει και να λάβει πληροφορίες για το ιδιαίτερο ζήτημα της συμβουλευτικής επαγγελματικού προσανατολισμού στα ΕΠΑΛ Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο Βόλο (Νομό Μαγνησίας) και τα Τρίκαλα (Νομό Τρικάλων), μέσω της διερεύνησης ερευνητικών ερωτημάτων, τα αποτελέσματα των οποίων θα θέσουν τα θεμέλια για τη διαμόρφωση ερευνητικών υποθέσεων σε εστιασμένα ερευνητικά προβλήματα.

Τα κυριότερα πλεονεκτήματα της ποσοτικής έρευνας είναι: α) η σταθερή δομή και η προκαθορισμένη διαδικασία που ακολουθείται, και β) η

σαφήνεια στην διατύπωση του ερευνητικού προβλήματος, τα οποία μας βοηθούν να δοθεί μια πληρέστερη εικόνα καταγραφής του φαινομένου της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού στα ΕΠΑΛ Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο Βόλο και τα Τρίκαλα.

Επίσης η απουσία των ερευνητών διασφαλίζει την ανωνυμία και το κλίμα ασφάλειας που απαιτείται, προκειμένου τα υποκείμενα του δείγματος να απαντήσουν με ειλικρίνεια και έτσι, τα αποτελέσματα της έρευνάς μας να είναι όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικά.

4.3 ΔΕΙΓΜΑ

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δημόσια Λύκεια (ΕΠΑΛ) της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, του Βόλου και των Τρικάλων. Η ομάδα στόχος της έρευνας ήταν υπηρετούντες διδάσκοντες εκπαιδευτικοί (μόνιμοι) κάθε ειδικότητας, των ΕΠΑΛ.

Οι συμμετέχοντες επιλέχθηκαν με τη μέθοδο της δειγματοληψίας ευκολίας (Κατσίλλης, 2006). Το δείγμα αυτό δεν είναι αντιπροσωπευτικό και για το λόγο αυτό η ερμηνεία και η γενίκευση των ευρημάτων είναι περιορισμένη. Χορηγήθηκαν 80 ερωτηματολόγια σε εκπαιδευτικούς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (στο Βόλο και στα Τρίκαλα). Επιστράφηκαν τα 58, όμως 7 από αυτά δεν συμπεριλήφθηκαν στο δείγμα λόγω της ελλιπής συμπλήρωσής τους. Τα υπόλοιπα ικανοποιητικώς συμπληρωμένα ερωτηματολόγια αριθμήθηκαν και αποτέλεσαν το τελικό δείγμα των 51 ερωτηματολογίων για την παρούσα έρευνα (τελικό ποσοστό επιστροφής 64%).

4.4 ΜΕΣΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Ως εργαλείο συλλογής των δεδομένων επιλέχθηκε το ερωτηματολόγιο. Είναι ένα ζωτικό όργανο για τη συλλογή δεδομένων. Εάν

είναι σωστά σχεδιασμένο μπορεί να δώσει δεδομένα με οικονομικό τρόπο και με τέτοια μορφή που να εξυπηρετεί άριστα τους σκοπούς της μελέτης (Verma & Mallick, 2004).

Η χρήση ερωτηματολογίου στις κοινωνικές έρευνες είναι ευρεία. Μέσω αυτού μπορούν να εξασφαλιστούν πληροφορίες σχετικές με τα ερευνητικά ερωτήματα της εκάστοτε έρευνας. Αντανακλά, συνεπώς, τους στόχους της έρευνας με μορφή ερωτήσεων οι οποίες έχουν ως αντικείμενο να προκαλέσουν εκείνες τις απαντήσεις των υποκειμένων που εκφράζουν με τη μεγαλύτερη δυνατή πληρότητα τις απόψεις τους πάνω στο προς μελέτη πρόβλημα. Επίσης, επιτρέπεται η αποτελεσματικότερη μελέτη προβλημάτων για τα οποία θα απαιτούνταν πολυάριθμες και μακροχρόνιες παρατηρήσεις, συμβάλλοντας έτσι στην πρόοδο της έρευνας στις επιστήμες της συμπεριφοράς του ανθρώπου (Βάμβουκας, 2007).

Ήταν σημαντικό το εργαλείο (ερωτηματολόγιο) να διαμορφωθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να απαιτηθεί ο ελάχιστος δυνατός χρόνος για τη συμπλήρωση του από τους εκπαιδευτικούς. Η αρχική ιδέα για το σχεδιασμό του παρόντος ερωτηματολογίου βασίστηκε στην έρευνα των Cooper et al. (2005), που διερευνά την ενημέρωση των εκπαιδευτικών για το θεσμό της Συμβουλευτικής, τα οφέλη και τα μειονεκτήματα από την ύπαρξη του θεσμού στο σχολείο, καθώς και τα χαρακτηριστικά του συμβούλου. Η κατασκευή του στηρίχθηκε και σε ερωτηματολόγια έρευνας των Αναγνωστοπούλου (2005) και Παπακωνσταντινοπούλου (2011).

Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο ανήκει στα «απευθείας» ερωτηματολόγια, τα οποία συμπληρώνονται από τον ίδιο τον ερωτώμενο (Javeau, 2000). Τα ερωτηματολόγια απαντήθηκαν χωρίς την παρουσία του ερευνητή, πράγμα το οποίο εξασφάλισε την ανωνυμία των ερωτηθέντων και μείωσε τις πιθανότητες να αναπτύξουν οι συμμετέχοντες προκαταλήψεις (Σκιττίδης και Κοίλιαρη, 2006; Cohen et al., 2007).

Το τελικό προϊόν είναι ένα ερωτηματολόγιο που αποτελείται από 18 ερωτήσεις, εκ των οποίων οι πρώτες τέσσερις (4) είναι εισαγωγικές για τη συλλογή δημογραφικών στοιχείων των συμμετεχόντων (εκπαιδευτικών) και

αναφέρονται στο φύλο, την ηλικία, την οικογενειακή κατάσταση, τις βασικές και πρόσθετες σπουδές, τον κλάδο και την ειδικότητα, την εκπαιδευτική και επαγγελματική εμπειρία, την εργασιακή κατάσταση και την έδρα της σχολικής μονάδας.

Ο ερευνητής έχει την δυνατότητα επιλογής μεταξύ διαφορετικών τύπων ερωτήσεων: ανοιχτών ερωτήσεων, κλειστών ερωτήσεων (με περαιτέρω υποκατηγορίες), και ημι-ανοικτών. Στην συγκεκριμένη έρευνα εκτός των 4 πρώτων ερωτήσεων (για τα δημογραφικά στοιχεία των εκπαιδευτικών), ο τύπος των ερωτήσεων που επιλέχτηκε στη πλειονότητα των υπολοίπων 14 ερωτήσεων, είναι κλειστού τύπου, γιατί η ποσοτική έρευνα σπάνια στηρίζεται σε ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, και η μετατροπή των απαντήσεων σε κωδικοποιημένες, ποσοτικές κατηγορίες, αποτελεί χρονοβόρα διαδικασία από πλευράς του ερευνητή.

Στην συγκεκριμένη έρευνα οι ερωτήσεις που διατυπώσαμε είναι οι εξής :

Διχοτομικές: Ερωτήσεις που επιτρέπουν στον ερωτώμενο να απαντήσει μεταξύ δύο δυνατών απαντήσεων (π.χ ναι-όχι, άνδρας-γυναίκα). Π.χ.: Ερώτηση 11: Κρίνετε απαραίτητο το σχεδιασμό και την ανάπτυξη προγραμμάτων ΣΕΠ και στο Λύκειο;

☐ Ναι ☐ Όχι

Ερωτήσεις βαθμονόμησης: Ο ερωτώμενος επιλέγει μόνο μία από τις υπάρχουσες απαντήσεις. Π.χ.: Ερώτηση 7: Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι επιτυγχάνεται ο ρόλος του Καθηγητή – Συμβούλου Επαγγελματικού Προσανατολισμού στα πλαίσια της σχολικής μονάδας : (διάλεξε την απάντηση που σε εκφράζει).

Καθόλου			Λίγο			Πολύ			Πάρα πολύ		

Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής: Ζητείται από τον συμμετέχοντα να επιλέξει μία ή περισσότερες από τις εναλλακτικές προτεινόμενες απαντήσεις. Π.χ.: Ερώτηση 9: Οι έφηβοι/ες προτιμούν να ακολουθούν: (σημειώστε με χ μία ή και περισσότερες επιλογές)

A/α		χ
9.1	το επάγγελμα του γονέα;	☐
9.2	ένα επάγγελμα που θα τους προσφέρει μονιμότητα;	☐
9.3	ένα επάγγελμα που θα τους προσφέρει καλά χρήματα;	☐
9.4	ένα επάγγελμα που θα ταιριάζει στις ικανότητες και τα ενδιαφέροντα τους;	☐
9.5	ένα επάγγελμα που τη συγκεκριμένη περίοδο θα έχει ζήτηση στην αγορά εργασίας;	☐

Ερωτήσεις ημιανοικτές: οι οποίες περιλαμβάνουν τις κυριότερες πιθανές απαντήσεις αλλά δίνουν τη δυνατότητα εξίσου στους ερωτώμενους να προσθέσουν από μόνοι τους και άλλες επιλογές έξω από τα καθοριζόμενα πλαίσια. Π.χ.: Ερώτηση 14: Ποια από τα παρακάτω χαρακτηριστικά θεωρείτε ότι πρέπει να διαθέτει ο Σύμβουλος Επαγγελματικού Προσανατολισμού για να προσφέρει υποστήριξη στους μαθητές; (σημειώστε με χ μία ή και περισσότερες επιλογές).

14.1	ελικρίνεια	☐	14.7	ενδιαφέρον για το μαθητή και το πρόβλημα του	☐
14.2	αυτογνωσία	☐	14.8	αποδοχή του μαθητή	☐
14.3	επιφυλακτικότητα	☐	14.9	προσεκτική ακρόαση	☐
14.4	εμπιστευτικότητα	☐	14.10	ικανότητα χειρισμού των μαθητών	☐
14.5	πειθώ	☐	14.11	διδασκτική ικανότητα	☐
14.6	ικανότητα επικοινωνίας	☐	14.12	Άλλο(αναφέρεται ποιο):	☐

Ερωτήσεις Ανοιχτού τύπου: οι οποίες δίνουν τη δυνατότητα στα συμμετέχοντα υποκείμενα να εκφράσουν με συντομία τις απόψεις τους στα αντίστοιχα ερωτήματα και να τεκμηριώσουν τις επιλογές τους. Π.χ.: Ερώτηση 18: Ποιες παρεμβάσεις θεωρείτε ότι απαιτούνται για την εφαρμογή του Επαγγελματικού Προσανατολισμού στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση; (απαντήστε συνοπτικά και επιγραμματικά).

.....
.....
.....
.....

Οι απαντήσεις των δύο ερωτήσεων ανοιχτού τύπου ομαδοποιήθηκαν σε κατηγορίες και μετατράπηκαν σε ποσοτικά δεδομένα. Ο συνδυασμός και των δυο τύπων ερωτήσεων επιτρέπει στον ερευνητή τον όσο το δυνατόν αυστηρότερο και εγκυρότερο έλεγχο της θεωρίας (Κυριαζή, 2000).

Οι ερωτήσεις αντιστοιχούν στα ερευνητικά ερωτήματα και ειδικότερα εστιάζουν στη διερεύνηση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών σε Λύκεια ΕΠΑΛ σχετικά με την Επαγγελματική Συμβουλευτική και τον Προσανατολισμό στο σχολικό πλαίσιο:

- τα δημογραφικά στοιχεία των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στα ΕΠΑΛ Βόλου και Τρικάλων (ερωτ. 1-4).
- Αν θεωρούν ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα συμβάλλει στην ενημέρωση των μαθητών σχετικά με την επιλογή του επαγγέλματος τους (ερωτ. 5.1) και μέσω ποιών διαδικασιών μπορεί να επιτευχθεί σωστά (ερωτ. 5.2).
- Αν πρέπει ο Σύμβουλος Επαγγελματικού Προσανατολισμού να βρίσκεται στο χώρο του σχολείου (ερωτ. 6.1) και σε ποια ηλικία να ξεκινά ο ΣΕΠ (ερωτ. 6.2).
- Σε ποιο βαθμό επιτυγχάνεται ο ρόλος του Καθηγητή – Συμβούλου Ε.Π. (ερωτ. 7).

- Αν λαμβάνει ο έφηβος/η την κατάλληλη ενημέρωση που επικρατεί στην αγορά εργασίας (ερωτ. 8.1) και την κατάλληλη ενημέρωση ώστε να είναι σε θέση να κάνει τη σωστή επιλογή επαγγέλματος (ερωτ. 8.2).
- Τι απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τι κριτήρια οι έφηβοι/ες προτιμούν το επάγγελμα που θα ακολουθήσουν (ερωτ. 9).
- Κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί επικοινωνούν με τους γονείς των μαθητών τους για την επιλογή του επαγγέλματος τους (ερωτ. 10).
- Αν κρίνουν απαραίτητο το σχεδιασμό και την ανάπτυξη προγραμμάτων ΣΕΠ στο Λύκειο (ερωτ. 11).
- Με ποιους παράγοντες θα πρέπει οι μαθητές να επιλέγουν το επάγγελμα που θέλουν να ακολουθήσουν (ερωτ. 12).
- Πότε η Συμβουλευτική Ε.Π. έχει καλύτερο αποτέλεσμα (ερωτ. 13).
- Ποια χαρακτηριστικά θα πρέπει να διαθέτει Σύμβουλος Ε.Π. για τη στήριξη των μαθητών (ερωτ. 14).
- Ποιες είναι οι δεξιότητες και εφόδια που πρέπει να διαθέτει ο Σύμβουλος Ε.Π. (ερωτ. 15).
- Από ποιον πρέπει να γίνεται η Συμβουλευτική Ε.Π. (ερωτ. 16).
- Οι γονείς, οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί και ο ρόλος του ΣΕΠ (ερωτ. 17).
- Ποιες παρεμβάσεις απαιτούνται για την εφαρμογή του Επαγγελματικού Προσανατολισμού στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση (ερωτ. 18).

4.5 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Η παρούσα έρευνα διεξήχθη από το Μάρτιο μέχρι τον Μάιο του 2015. Πρώτη ενέργεια των ερευνητών αποτέλεσε η πραγματοποίηση

πilotικής έρευνας με δοκιμή του ερωτηματολογίου ώστε οι ερευνητές να εντοπίσουν τυχόν ασάφειες παραλήψεις και να εκτιμήσουν τον απαιτούμενο χρόνο που χρειάζεται για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Στην pilotική αυτή έρευνα συμμετείχαν 6 εκπαιδευτικοί δύο Λυκείων ΕΠΑΛ του Βόλου, διαφορετικών ειδικοτήτων. Στη συνέχεια έγιναν οι απαραίτητες διορθώσεις και τροποποιήσεις σε εκείνες τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου που επισημάνθηκαν δυσκολίες κατανόησης ή και απάντησης από τους συμμετέχοντες.

Μετά την pilotική του χορήγηση και τις απαιτούμενες διορθώσεις, η τελική μορφή του ερωτηματολογίου συμπληρώθηκε με μία σύντομη συνοδευτική επιστολή προς τους εκπαιδευτικούς με στόχο να τους γνωστοποιηθεί ο σκοπός της έρευνας, να τους επισημάνει την τήρηση της ανωνυμίας του ερωτηματολογίου και τέλος για να τους ζητηθεί όσο το δυνατόν, να απαντήσουν με μεγαλύτερη ακρίβεια και ειλικρίνεια.

Η διανομή των ερωτηματολογίων στα ΕΠΑΛ των Τρικάλων και Βόλου, έγινε είτε από άτομα που είχαν εξουσιοδοτήσει οι ερευνητές να τα διανείμουν στους συναδέλφους τους είτε προσωπικά από τους ερευνητές. Επίσης στους συμμετέχοντες τονίσθηκε ότι το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο, τα αποτελέσματα της έρευνας θα χρησιμοποιηθούν μόνο για ερευνητικούς σκοπούς και ότι μπορούν να ενημερωθούν για τα πορίσματα της έρευνας.

Μετά τη συγκέντρωση των ερωτηματολογίων, έγινε ο έλεγχος και η αρίθμηση τους. Στη συνέχεια τα δεδομένα τόσο των κλειστών όσο και των δύο ανοιχτών ερωτήσεων κωδικοποιήθηκαν και καταχωρήθηκαν σε αρχείο δεδομένων. Για τη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων, χρησιμοποιήθηκαν το πρόγραμμα επεξεργασίας λογιστικών φύλλων: excel Microsoft office 2007 και το στατιστικό πακέτο SPSS 20.0 (Statistical Package for Social Sciences). Έγιναν αναλύσεις των μεταβλητών ως προς την συχνότητα των αναφορών τους και το ποσοστό τους επί του συνόλου του δείγματος (περιγραφική στατιστική). Το ερωτηματολόγιο περιείχε και δύο ερωτήσεις ανοικτού τύπου, τις απαντήσεις των οποίων μελετήσαμε διεξοδικά, ομαδοποιήσαμε και τις λάβαμε υπόψη στα συμπεράσματα.

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

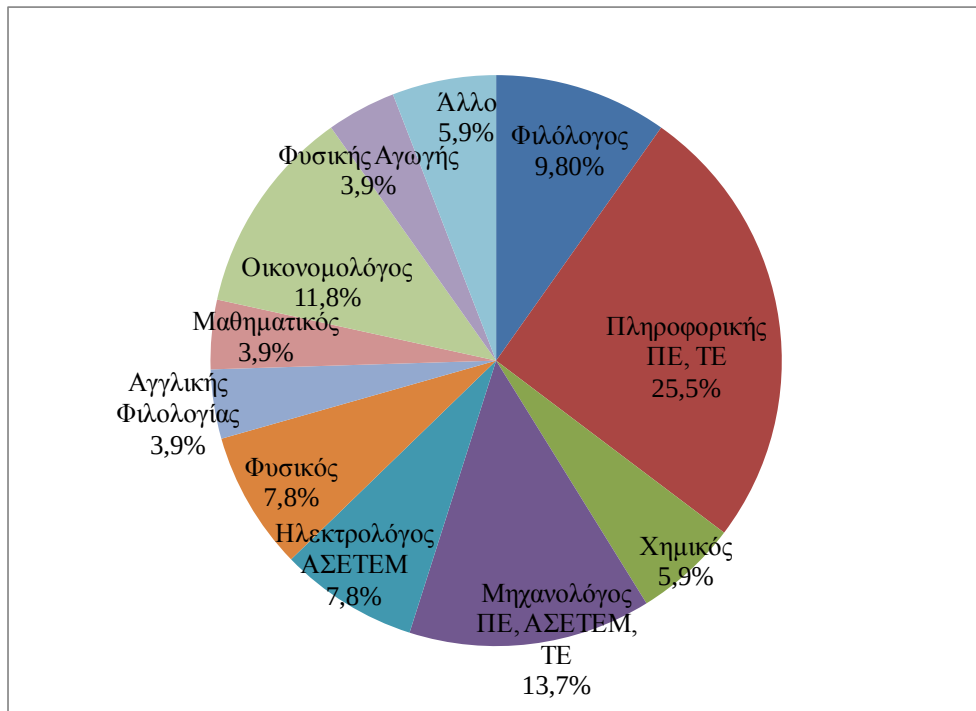
5.1 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το δείγμα της παρούσας έρευνας αποτελείται από 18 γυναίκες και 33 άντρες εκπαιδευτικούς Λυκείων ΕΠΑΛ από τους οποίους οι 23 (45,1%) υπηρετούν στο Βόλο και οι 28 (54,9%) στα Τρίκαλα. Η κατηγοριοποίηση του δείγματος σε ηλικιακές ομάδες έδειξε πως οι περισσότεροι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί ήταν από 41 έως 50 ετών με ποσοστό 56,9 %. Η ηλικία των συμμετεχόντων παρουσιάζεται στον πίνακα 1:

Πίνακας 1: Κατανομή εκπαιδευτικών ως προς την ηλικία		
Ηλικία	Συχνότητα	Ποσοστό %
21- 30 ετών	0	0,0
31- 40 ετών	2	3,9
41- 50 ετών	29	56,9
51 και άνω ετών	20	39,2
Σύνολο	51	100,0

Από τα υποκείμενα του δείγματος, δεκατρείς έχουν βασικό τίτλο σπουδών Πληροφορικής (ΠΕ, ΤΕ), στη συνέχεια επτά είναι Μηχανολόγοι όλων των βαθμίδων (ΠΕ, ΤΕ, ΑΣΕΤΕΜ), έξι Οικονομολόγοι, πέντε Φιλολόγοι, τέσσερις Ηλεκτρολόγοι ΑΣΕΤΕΜ και Φυσικοί, δύο Αγγλικής Φιλολογίας, δύο Μαθηματικοί και δύο Φυσικής Αγωγής. Τέλος είναι ένας Πολιτικός Μηχανικός, ένας Τουριστικών Επαγγελμάτων και ένας

Καλλιτεχνικών. Η κατανομή συχνότητων των συμμετεχόντων παρουσιάζεται στο γράφημα 1:

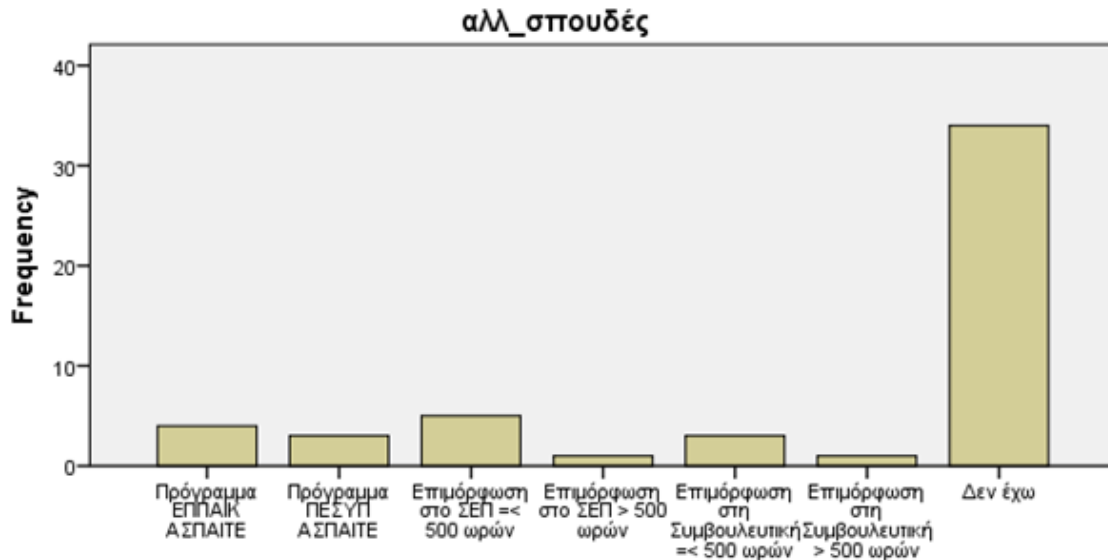

Γράφημα 1: Κατανομή εκπαιδευτικών ως προς τις βασικές σπουδές

Από τους συμμετέχοντες οι 11 (21,57%) κατέχουν επιπλέον σπουδές πέραν του βασικού πτυχίου (Μεταπτυχιακού και Διδακτορικού Διπλώματος). Πιο συγκεκριμένα Μεταπτυχιακό Δίπλωμα έχουν τρεις (5,9%) στα Παιδαγωγικά, έξι (11,8 %) στο επιστημονικό αντικείμενο και δύο (3,9%) σε αντικείμενο διαφορετικό από το επιστημονικό τους. Το μικρό ποσοστό 5,9% των εκπαιδευτικών που έχουν διδακτορικό δίπλωμα και μάλιστα μόνο στο επιστημονικό τους αντικείμενο δηλώνει ότι η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών δεν ενδιαφέρονται να επιλεγούν σε υψηλότερες θέσεις.

Ένα άλλο στοιχείο το οποίο εξετάστηκε είναι η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε προγράμματα και σεμινάρια σχετικά με τα παιδαγωγικά και την Συμβουλευτική. Τα αποτελέσματα που επεξεργαστήκαμε έδειξαν ότι 17 (33,3%) εκπαιδευτικοί έχουν παρακολουθήσει αντίστοιχα

προγράμματα. Οι συχνότητες συμμετοχής τους αναλυτικά παρουσιάζονται στο γράφημα 2:

Γράφημα 2: Κατανομή εκπαιδευτικών παρακολούθησης παιδαγωγικών προγραμμάτων και συμβουλευτικής

Όσον αφορά τη σύνθεση του δείγματος ως προς τα έτη προϋπηρεσίας (εκπαιδευτική και επαγγελματική) παρατηρήθηκε: α) ως προς την εκπαιδευτική προϋπηρεσία ότι το 49 % έχει 11 έως 20 έτη, εν συνεχεία το 33,3% έχει 21 έως 30 έτη, το 15,7% έχει από 1 έως 10 έτη και τέλος μόνο 2% περισσότερο από 30 έτη προϋπηρεσίας, β) ως προς την επαγγελματική το 43,1 % έχει 1 έως 10 έτη προϋπηρεσίας, εν συνεχεία το 27,5 % έχει 21 έως 30 έτη 25,5%, το 25,5% έχει από 11 έως 20 έτη και τέλος 3,9% περισσότερο από 30 έτη προϋπηρεσίας. Η σύνθεση του δείγματος ως προς έτη υπηρεσίας παρουσιάζεται στον Πίνακα 2:

Πίνακας 2 : Εκπαιδευτικοί ως προς τα έτη προϋπηρεσίας				
Έτη	Εκπαιδευτική εμπειρία		Επαγγελματική εμπειρία	
	<i>Συχνότητα</i>	<i>Ποσοστό %</i>	<i>Συχνότητα</i>	<i>Ποσοστό %</i>
1- 10 έτη	8	15,7	22	43,1
11- 20 έτη	25	49,0	13	25,5
21- 30 έτη	17	33,3	14	27,5
> 30 έτη	1	2,0	2	3,9
Σύνολο	51	100,0	51	100,0

Τέλος εξετάζοντας την οικογενειακή κατάσταση των εκπαιδευτικών παρατηρούμε ότι η πλειονότητα των ερωτηθέντων εκπαιδευτικών είναι έγγαμοι/ες με ποσοστό 80,4% και μόλις το 13,7% και 5,9% είναι άγαμοι/ες και διαζευγμένοι/ες ή χήροι/ες αντίστοιχα.

Πίνακας 3: Οικογενειακή κατάσταση εκπαιδευτικών				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
έγγαμος/η	41	80,4	80,4	80,4
άγαμος/η	7	13,7	13,7	94,1
Valid διαζευγμένος/η ή χήρος/α	3	5,9	5,9	100,0
Total	51	100,0	100,0	

5.2 ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ Ε.Π.

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται οι αναλύσεις των αποτελεσμάτων των ερωτήσεων εκτός των δημογραφικών του ερωτηματολογίου, αναφορικά με τις συχνότητες εμφάνισης τους.

Στην πρώτη ερώτηση του ερωτηματολογίου το 23,5% των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών δήλωσε ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα συμβάλλει στην καλύτερη ενημέρωση των μαθητών σχετικά με την επιλογή του επαγγέλματος τους ενώ το 76,5% απάντησε αρνητικά.

Η επόμενη ερώτηση είναι ανοιχτού τύπου και αφορά αυτούς που απάντησαν αρνητικά στην προηγούμενη ερώτηση. Όσοι λοιπόν απάντησαν πως το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δεν συμβάλλει στην καλύτερη ενημέρωση των μαθητών σχετικά με την επιλογή του επαγγέλματος τους κλήθηκαν να απαντήσουν και στο τι θεωρούν κατά τη γνώμη τους πως πρέπει να γίνει ώστε να γίνει πιο αποδοτικό. Από τις απαντήσεις που πήραμε έγινε μία πρώτη κατηγοριοποίηση (πίνακας 4). Οι προτάσεις με την μεγαλύτερη συχνότητα είναι α) το μάθημα του ΣΕΠ να γίνεται περισσότερες ώρες όχι μόνο στο γυμνάσιο αλλά και να εισαχθεί στο Λύκειο και τις τελευταίες τάξεις του Δημοτικού, β) το μάθημα να διεξάγεται από εξειδικευμένους εκπαιδευτικούς με γνώσεις και ικανότητες που πραγματικά θα βοηθούν τους μαθητές στην καλύτερη επιλογή του επαγγέλματος τους, οι οποίοι θα ενημερώνονται συνεχώς για τις αλλαγές στην αγορά εργασίας, γ) να γίνονται επισκέψεις σε επαγγελματικούς χώρους ώστε οι μαθητές να αντιλαμβάνονται το αντικείμενο των επαγγελμάτων που θα επιλέξουν αλλά και ημερίδες σταδιοδρομίας στα σχολεία με τη συμμετοχή φορέων και των γονέων των μαθητών και δ) χορήγηση απαιτούμενων κονδυλίων.

Πίνακας 4: Παρεμβάσεις ώστε το ελληνικό εκπαιδευτικό να γίνει πιο αποδοτικό στην επιλογή επαγγέλματος των μαθητών

α/α	Προτάσεις
1	Πρέπει πρώτα η πόλη να καταλήξει τι πολίτες θέλει μετά από 20 χρόνια. Αφού βρούμε το στόχο μπορούμε να βρούμε τον τρόπο για να πετύχουμε.
2	Να ενταχθούν καινούργια μαθήματα που θα προσεγγίζουν τις νέες τεχνολογίες και εξελίξεις και να αντικατασταθούν ή να μειωθούν κάποια παραδοσιακά.
3	Εκπαίδευση-Ειδική Κατάρτιση καθηγητών και διδασκαλία ΣΕΠ μόνο από αυτούς. γιατί κρίνεται το μέλλον και η ζωή των παιδιών.

4	Η ενημέρωση για τα επαγγέλματα πρέπει να είναι συστηματική και έγκυρη.
5	Ενημέρωση στους μαθητές από ειδικούς που έχουν ασχοληθεί με τον Ε.Π.
6	Σύνδεση σχολείου με αγορά εργασίας. Επισκέψεις μαθητών σε επιχειρήσεις και οργανισμούς. Μαθήματα επιχειρηματικότητα Εμπλοκή ιδιωτικού τομέα.
7	Ύπαρξη ψυχολόγου στο σχολείο.
8	Συστηματική – υποχρεωτική υλοποίηση δραστηριοτήτων εξοικείωσης εκπαιδευτικών και μαθητών με ομάδες επαγγελματιών και συμβούλων.
9	Τοποθέτηση ειδικά καταρτιζόμενου εκπαιδευτικού σε κάθε σχολείο ως υπεύθυνο συμβουλευτικής Ε.Π.
10	Επικοινωνία με πανεπιστημιακές σχολές.
11	Περισσότερη ενεργοποίηση των εκπαιδευτικών.
12	Το μάθημα του ΣΕΠ να διεξάγεται από το Δημοτικό.
13	Εκπαιδευτικοί επιμορφωμένοι σε θέματα επαγγελματικής σταδιοδρομίας, εφαρμογή διαγνωστικών τεστ στους μαθητές.
14	Το μάθημα του ΣΕΠ να γίνεται περισσότερες ώρες και να αλλάξει ο τρόπος διδασκαλίας του.
15	Το μάθημα του ΣΕΠ να γίνεται και στο Λύκειο.
16	Προτροπή των καθηγητών ώστε οι μαθητές να ακολουθούν το επάγγελμα που τους ενδιαφέρει.
17	Το ΣΕΠ να γίνεται από τους εκπαιδευτικούς έτσι ώστε οι μαθητές να το παρακολουθούν με ευχαρίστηση και να μη το θεωρούν δευτερεύον μάθημα.
18	Να δοθεί μεγαλύτερη βαρύτητα από όλους τους εμπλεκόμενους

	στο μάθημα του ΣΕΠ.
19	Οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν το ΣΕΠ να ενημερώνονται συνεχώς για τις εξελίξεις και τις αλλαγές που γίνονται στην αγορά εργασίας.
20	Να οργανώνονται ειδικές εκδηλώσεις ώστε οι μαθητές να βλέπουν ποιες είναι οι κλίσεις τους και σε τι μπορούν να αποδώσουν καλύτερα.
21	Να υπάρχει σε κάθε σχολική μονάδα γραφείο πληροφοριών σχετικά με τις σχολές και τα επαγγέλματα.
22	Εκσυγχρονισμός της διδασκαλίας του μαθήματος ΣΕΠ καθώς και του βιβλίου.
23	Να καθοδηγούν οι εκπαιδευτικοί τους μαθητές σε συγκεκριμένες ειδικότητες ανάλογες των ικανοτήτων των μαθητών.
24	Να δίνονται περισσότερες πληροφορίες στους μαθητές από ειδικούς, σχετικά με τη φύση των επαγγελμάτων.
25	Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι ευαισθητοποιημένοι και να ακούν τα παιδιά.
26	Χορήγηση απαιτούμενων κονδυλίων.

Συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών καθώς μας δείχνουν τις σκέψεις τους πάνω στο ζήτημα αλλά και τους προβληματισμούς τους ταυτόχρονα.

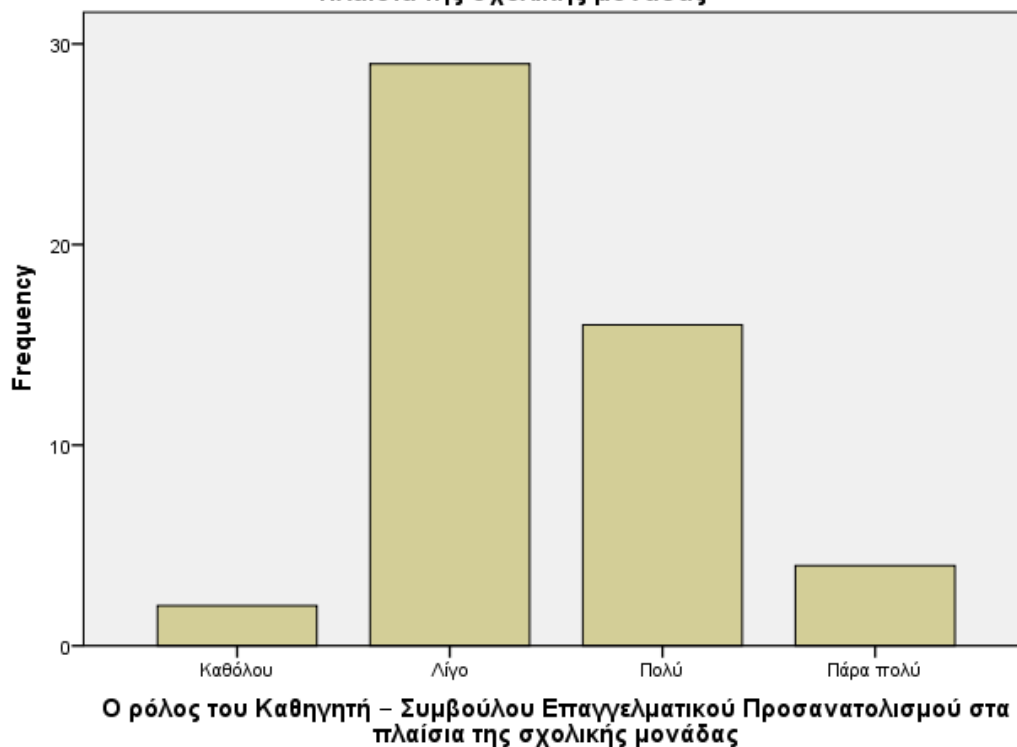
Στη συνέχεια τέθηκε στους εκπαιδευτικούς το ερώτημα αν θεωρούν αναγκαία την ύπαρξη του Συμβούλου Επαγγελματικού Προσανατολισμού στο χώρο του σχολικού πλαισίου. Το 72,5% απάντησε θετικά ενώ το 27,5 % αρνητικά, όπως βλέπουμε από τον πίνακα 5.

Πίνακας 5: Αναγκαία η ύπαρξη συμβούλου στον σχολικό χώρο

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Nαι	37	72,5	72,5	72,5
Valid Όχι	14	27,5	27,5	100,0
Total	51	100,0	100,0	

Έπειτα οι συμμετέχοντες ερωτήθηκαν σε ποιο βαθμό επιτυγχάνεται ο ρόλος του καθηγητή ως Σύμβουλος Επαγγελματικής Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού στη σχολική μονάδα, όπου το 56,9% δηλώνει λίγο, το 31,4% πολύ και μόλις το 7,8% πάρα πολύ (γράφημα 3).

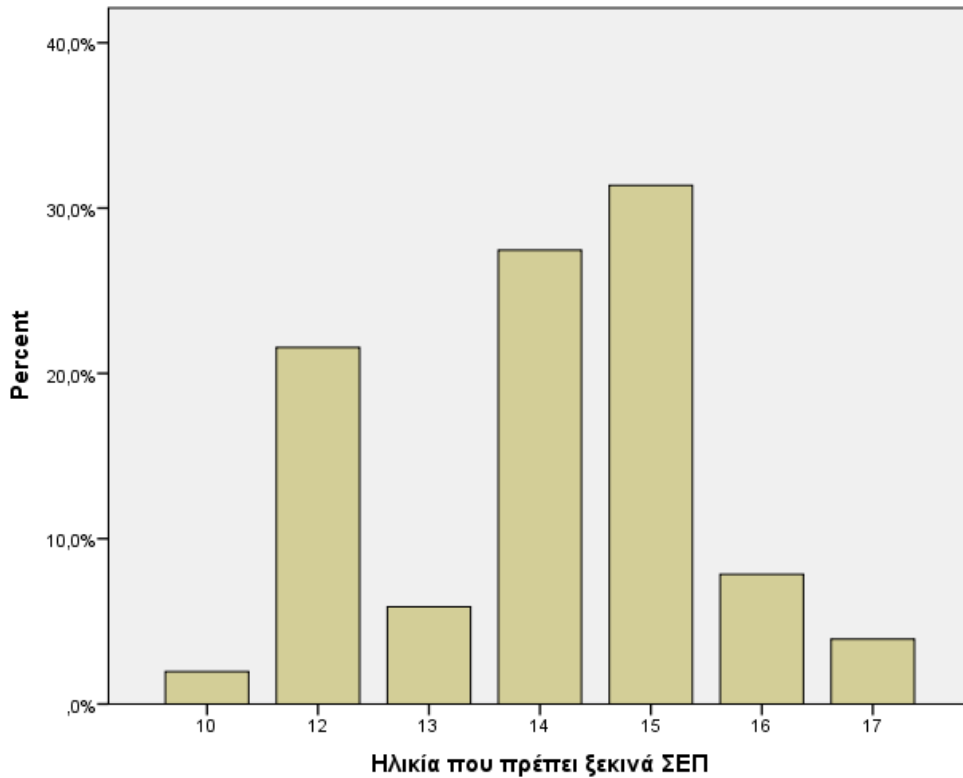
Ο ρόλος του Καθηγητή – Συμβούλου Επαγγελματικού Προσανατολισμού στα πλαίσια της σχολικής μονάδας

Γράφημα 3: Ρόλος Καθηγητή –Συμβούλου Ε.Π.

Σχετικά με την κατάλληλη ηλικία που πρέπει να ξεκινά ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων θεωρεί ότι είναι μεταξύ 15 και 14 ετών με ποσοστά 31,4% και 27,4% αντίστοιχα

και ακολουθεί η ηλικία των 12 ετών με ποσοστό 21,6% . Η κατανομή συχνοτήτων των συμμετεχόντων παρουσιάζεται στο γράφημα 4:

Γράφημα 4: Κατάλληλη ηλικία εκκίνησης του μαθήματος ΣΕΠ

Στην επόμενη ερώτηση κληθήκαν να απαντήσουν αν θεωρούν ότι ένας ή μία έφηβος/η λαμβάνει την κατάλληλη ενημέρωση που επικρατεί στην αγορά εργασίας και την κατάλληλη ενημέρωση ώστε να κάνει τη σωστή επιλογή του επαγγέλματος του/της. Το 86,3% και 88,2% αντίστοιχα απάντησε όχι σε αυτές τις ερωτήσεις. Από το πολύ μεγάλο αυτό ποσοστό των αρνητικών απαντήσεων διαφαίνεται ότι οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός δεν εφαρμόζεται σωστά.

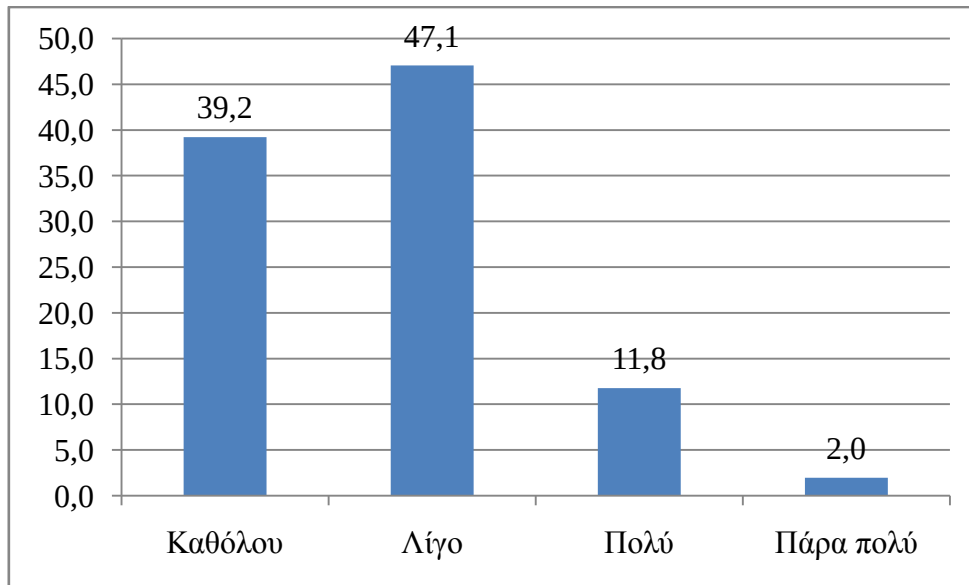
Πίνακας 6: Ενημέρωση μαθητών

	N	Ναι	%	Όχι	%
Ένας ή μία έφηβος/η λαμβάνει την κατάλληλη ενημέρωση που επικρατεί στην αγορά εργασίας	51	7	13,7	44	86,3
Ένας ή μία έφηβος/η λαμβάνει την κατάλληλη ενημέρωση ώστε να κάνει τη σωστή επιλογή του επαγγέλματος του/της	51	6	11,8	45	88,2

Μετά από αυτό ερωτήθηκαν για το τι επάγγελμα πιστεύουν ότι θέλουν να ακολουθούν οι έφηβοι/ες. Από τα αποτελέσματα γίνεται φανερό ότι η συντριπτική πλειονότητα (80,4%) του δείγματος θεωρεί ότι ένας/ μία έφηβος/η προτιμά να ακολουθεί ένα επάγγελμα με καλές χρηματικές αμοιβές, επίσης μεγάλο ποσοστό (68,6%) πιστεύει ότι οι έφηβοι/ες προτιμούν ένα επάγγελμα που θα τους προσφέρει μονιμότητα και με μικρή διαφορά (60,8%) ποσοστού θεωρεί ότι επιλέγουν ένα επάγγελμα που τη συγκεκριμένη περίοδο θα έχει ζήτηση στην αγορά εργασίας. Τέλος το (41,2%) θεωρεί ότι επιλέγουν ένα επάγγελμα που θα ταιριάζει στις ικανότητες και τα ενδιαφέροντα τους και το 39,2% προτιμά να ακολουθεί το επάγγελμα του γονέα (βλέπε πίνακα 7).

Πίνακας 7 : Απόψεις των εκπαιδευτικών για τις προτιμήσεις των εφήβων/ες για το επάγγελμα τους					
Επιλογές επαγγέλματος εφήβων	N	Ναι	%	Όχι	%
Το επάγγελμα του γονέα	51	20	39,2	31	60,8
Ένα επάγγελμα που θα τους προσφέρει μονιμότητα	51	35	68,6	16	31,4
Ένα επάγγελμα που θα τους προσφέρει καλά χρήματα	51	41	80,4	10	19,6
Ένα επάγγελμα που θα ταιριάζει στις ικανότητες και τα ενδιαφέροντα τους	51	21	41,2	30	58,8
Ένα επάγγελμα που τη συγκεκριμένη περίοδο θα έχει ζήτηση στην αγορά εργασίας	51	31	60,8	20	39,2

Άλλη ερώτηση που τέθηκε στο δείγμα ήταν κατά πόσο επικοινωνούν με τους γονείς των μαθητών τους σχετικά με τον Ε.Π. Καθόλου απάντησε το 39,2 %, λίγο το 47,1 %, πολύ το 11,8% και πάρα πολύ μόλις το 2 %. Παρακάτω βλέπουμε αυτά τα ποσοστά στο γράφημα 5.

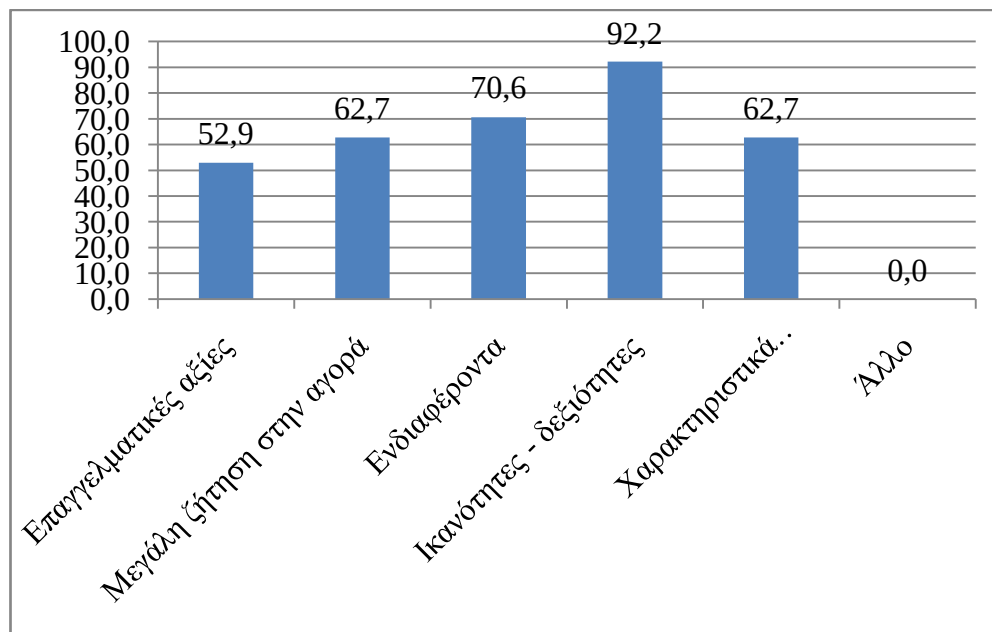
Γράφημα 5: Επικοινωνία εκπαιδευτικών με τους γονείς των μαθητών για το επάγγελμα τους

Στην επόμενη ερώτηση σχετικά με το αν θεωρούν απαραίτητο το σχεδιασμό και την ανάπτυξη προγραμμάτων ΣΕΠ και στο Λύκειο γίνεται φανερό ότι η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών (94,1%) έχει συνειδητοποιήσει την ανάγκη εφαρμογής των προγραμμάτων ΣΕΠ και στο Λύκειο, όπως παρατηρούμε και από τον πίνακα 8.

Πίνακας 8: Κρίνετε απαραίτητο το σχεδιασμό και την ανάπτυξη προγραμμάτων ΣΕΠ και στο Λύκειο

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	48	94,1	94,1	94,1
Valid Όχι	3	5,9	5,9	100,0
Total	51	100,0	100,0	

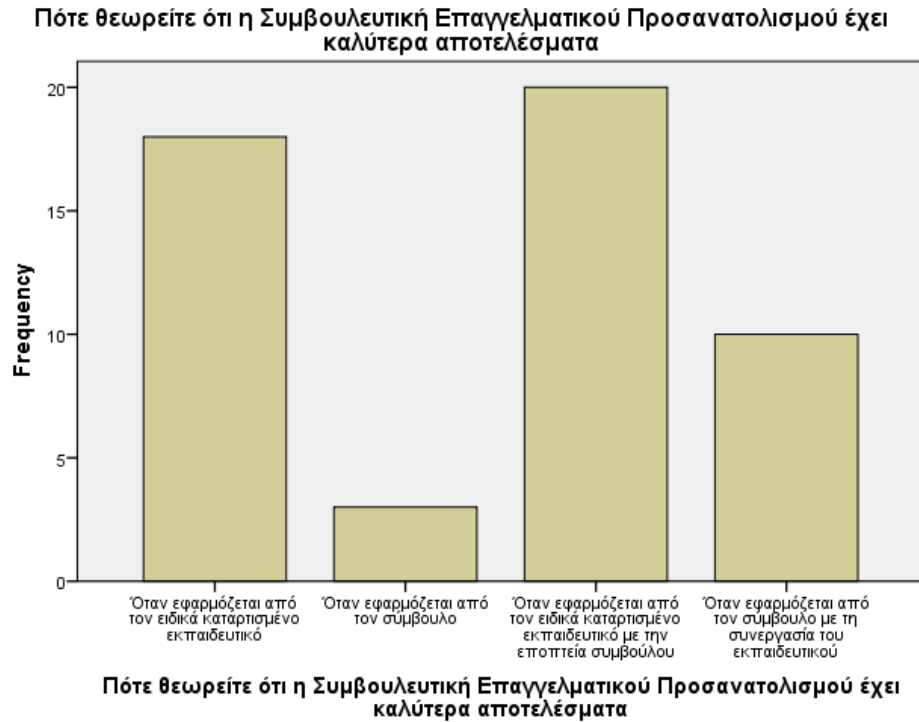
Στη συνέχεια τους έγινε η ερώτηση σχετικά με ποιους παράγοντες θεωρούν ότι πρέπει να γίνεται η επιλογή του επαγγέλματος από τους μαθητές. Τα αποτελέσματα μας δείχνουν ότι το 52,9% θεωρεί ότι η επιλογή του επαγγέλματος πρέπει να γίνεται με βάση τις επαγγελματικές αξίες, το 62,9% με βάση την μεγάλη ζήτηση στην αγορά εργασίας, το 70,6% με βάση τα ενδιαφέροντα του, το 92,2% με βάση τις ικανότητες και δεξιότητες του που είναι και το μεγαλύτερο ποσοστό, το 62,7% με βάση των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας του, και 0% απάντησε άλλο (παρατήρησε το γράφημα 6).

**Γράφημα 6: Παράγοντες με τους οποίους πρέπει να γίνεται η επιλογή
επαγγέλματος**

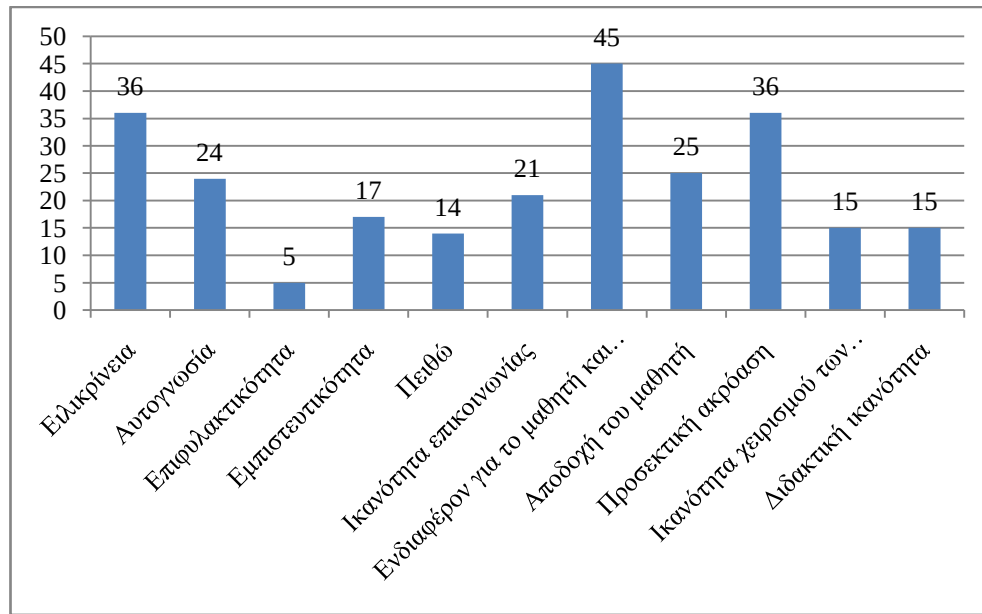
Όταν ερωτήθηκαν για τον ποιον θεωρούν οι εκπαιδευτικοί ως καταλληλότερο να παρέχει Συμβουλευτική Επαγγελματικού Προσανατολισμού στους μαθητές στο χώρο του σχολείου, 20 από τους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς προτείνουν ως καταλληλότερο τον ειδικά καταρτισμένο εκπαιδευτικό που έχει την υποστήριξη/εποπτεία του συμβούλου σε ποσοστό 39,2%. Με μικρή διαφορά, υποστηρίζεται από 18 εκπαιδευτικούς η άποψη ότι καταλληλότερος είναι ο ειδικά καταρτισμένος εκπαιδευτικός με ποσοστό 35,3%. Αρκετά μικρότερο είναι το ποσοστό

αυτών που θεωρούν τον σύμβουλο που συνεργάζεται με τον εκπαιδευτικό με ποσοστό (19,6%), άποψη που υποστηρίχθηκε από 10 εκπαιδευτικούς, ενώ μόνο 3 εκπαιδευτικοί (5,9%) υποστηρίζουν ότι μόνο ο ειδικός σύμβουλος μπορεί να παρέχει συμβουλευτική υποστήριξη (γράφημα 7).

Γράφημα 7: Καταλληλότερος για Συμβουλευτική Ε.Π.

Το ενδιαφέρον για το μαθητή και το πρόβλημά του, η προσεκτική ακρόαση, η ειλικρίνεια και η αποδοχή του μαθητή, με αντίστοιχα ποσοστά 88,2%, 70,6%, 70,6% και 49,0%, βρέθηκαν στις πρώτες θέσεις στην ερώτηση που επιχειρούσε να διερευνήσει τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τα χαρακτηριστικά που πρέπει να διαθέτει ένας σύμβουλος. Ακολουθούσαν χαρακτηριστικά όπως η αυτογνωσία, η ικανότητα επικοινωνίας, και η εμπιστευτικότητα, αλλά και χαρακτηριστικά όπως η πειθώ, η ικανότητα χειρισμού των μαθητών και η διδακτική ικανότητα και παρουσιάζονται στο γράφημα 8.

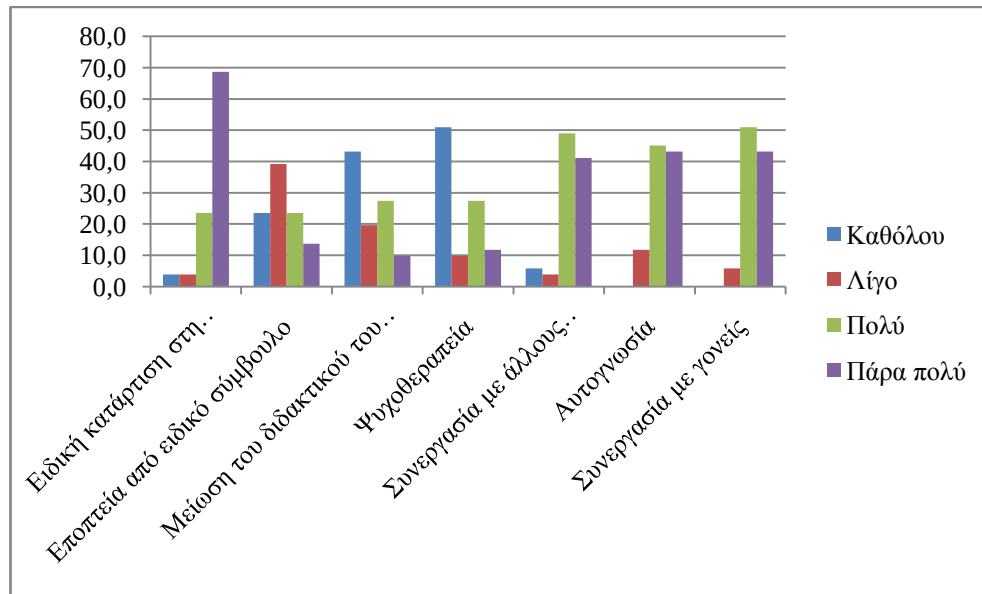

Γράφημα 8: Χαρακτηριστικά Συμβούλου Ε.Π.

Αναφορικά με τα εφόδια που χρειάζεται ένας εκπαιδευτικός που θέλει να λειτουργεί και ως σύμβουλος Ε.Π. για τους μαθητές του, σε συμφωνία βρέθηκαν τα στοιχεία που αναφέρονται στην ειδική κατάρτιση στη Συμβουλευτική, στη συνεργασία με τους γονείς, στην αυτογνωσία των ίδιων των εκπαιδευτικών καθώς και στη συνεργασία τους με άλλους εκπαιδευτικούς (mentoring). Σε διαφωνία εμφανίστηκαν η εποπτεία από ειδικό σύμβουλο, η προσωπική ψυχοθεραπεία, και η μείωση του διδακτικού του ωραρίου (πίνακας 9 και γράφημα 9).

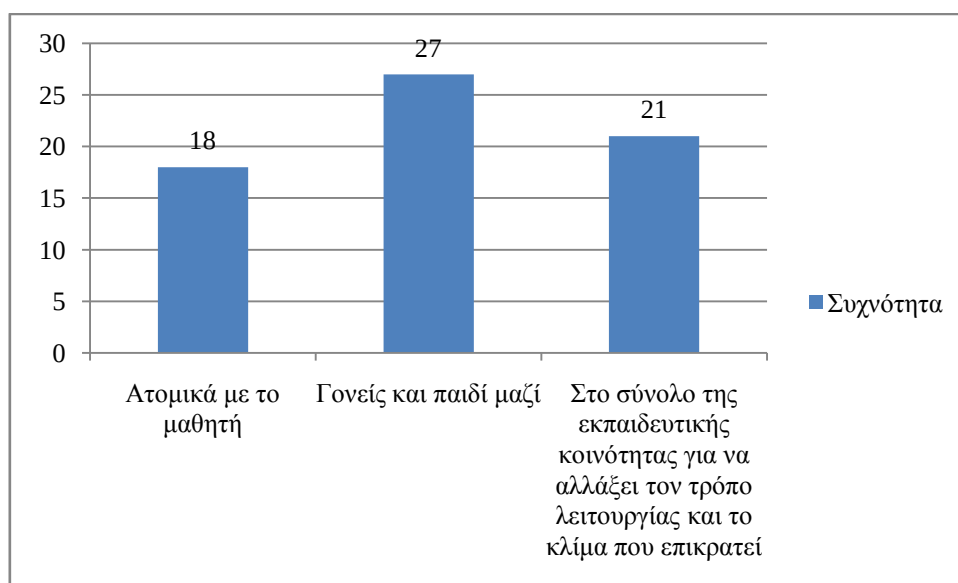
Πίνακας 9:Σχετική Συχνότητα (rf)				
Ανάγκες	Καθόλου	Λίγο	Πολύ	Πάρα πολύ
Ειδική κατάρτιση στη Συμβουλευτική Ε. Π.	3,9	3,9	23,5	68,6
Εποπτεία από ειδικό σύμβουλο	23,5	39,2	23,5	13,7
Μείωση του διδακτικού του ωραρίου	43,1	19,6	27,5	9,8
Ψυχοθεραπεία	51,0	9,8	27,5	11,8

Συνεργασία με άλλους εκπαιδευτικούς (mentoring)	5,9	3,9	49,0	41,2
Αυτογνωσία	0,0	11,8	45,1	43,1
Συνεργασία με γονείς	0,0	5,9	51,0	43,1

Γράφημα 9: Εφόδια εκπαιδευτικού ως Σύμβουλος Ε.Π.

Στην ερώτηση που προσπαθούσε να διερευνήσει τις απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με το αν η συμβουλευτική Ε.Π. πρέπει να γίνεται α) ατομικά με το μαθητή, β) παρεμβαίνοντας στο σύνολο της εκπαιδευτική κοινότητας για να αλλάξει τον τρόπο λειτουργίας και το κλίμα που επικρατεί, γ) γονείς και παιδιά, παρατηρήθηκε ότι οι εκπαιδευτικοί συμφωνούν ότι η παρέμβαση πρέπει να γίνεται σε συνδυασμό και των τριών περιπτώσεων. Το γράφημα 10 παρουσιάζει τη μικρή διαφορά ανάμεσα στις επιλογές των εκπαιδευτικών.

Γράφημα 10: Καταλληλότερος τρόπος συμβουλευτικής Ε.Π.

Στη συνέχεια η επόμενη ερώτηση προσπαθούσε να διερευνήσει τις απόψεις των εκπαιδευτικών αναφορικά με την σωστή εφαρμογή του Σ.Ε.Π.:

α) αν οι γονείς γνωρίζουν το ρόλο που μπορεί να παίζει το μάθημα του ΣΕΠ στη μελλοντική επαγγελματική καριέρα του παιδιού τους, β) αν το ενδιαφέρον των μαθητών για το μάθημα του ΣΕΠ είναι περιορισμένο, γ) αν οι εκπαιδευτικοί θεωρούν χρήσιμο το μάθημα του ΣΕΠ για το μαθητή και δ) αν θεωρούν ότι οι μαθητές βλέπουν το μάθημα του ΣΕΠ βοηθητικό για τη μελλοντική τους καριέρα. Από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών καθώς παρατηρούμε τον πίνακα 10 γίνεται φανερό ότι η συντριπτική πλειοψηφία των εκπαιδευτικών θεωρεί ότι ο ΣΕΠ δεν εφαρμόζεται σωστά.

Πίνακας 10: Εφαρμογή του ΣΕΠ

Ερωτήσεις	N	Ναι	%
Οι γονείς γνωρίζουν το ρόλο που μπορεί να παίζει το μάθημα του ΣΕΠ στη μελλοντική επαγγελματική καριέρα του παιδιού τους;	51	8	15,7
Το ενδιαφέρον των μαθητών για το μάθημα του ΣΕΠ είναι περιορισμένο;	51	46	90,2
Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί θεωρούν χρήσιμο το μάθημα του ΣΕΠ για το μαθητή;	51	49	96,1
Οι μαθητές βλέπουν το μάθημα του ΣΕΠ βοηθητικό για τη μελλοντική τους καριέρα;	51	15	29,4

Στην τελευταία ερώτηση η οποία είναι ανοικτού τύπου «Ποιες παρεμβάσεις θεωρείτε ότι απαιτούνται για την εφαρμογή Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση» Κατηγοριοποιώντας τις απαντήσεις έγιναν 28 κατηγορίες όπως βλέπουμε στον πίνακα 11 όπου 41 εκπαιδευτικοί (80,4%) ζητούν την επέκταση της εφαρμογής του θεσμού ΣΕΠ στο Λύκειο, 35 εκπαιδευτικοί (68,6%) εμφάνισε την άποψη για την ειδική κατάρτιση των εκπαιδευτικών με τις απαραίτητες πιστοποιήσεις (μεγάλης διάρκειας ωρών) και εισαγωγή ενός εξειδικευμένου εκπαιδευτικού σε κάθε σχολική μονάδα ο οποίος θα ασχολείται με το ανάλογο έργο. Η πρόταση αυτή αναδεικνύει την αναγκαιότητα εδραίωσης του θεσμού και της εφαρμογής του. Η διοργάνωση ημερίδων συμβουλευτικής και σταδιοδρομίας για ενημέρωση τόσο των εκπαιδευτικών όσο και των γονέων και μαθητών υποστηρίχθηκε από 28 ερωτώμενους εκπαιδευτικούς (54,9%). Εικοσιπέντε εκπαιδευτικοί (49,0%) πρότειναν την χορήγηση από το κράτος κονδυλίων για υλικοτεχνική υποδομή και τη διαμόρφωση ειδικού χώρου για την διεξαγωγή του μαθήματος. Ένα ποσοστό της τάξης του 19,1% ζητά την πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης των μαθητών για γνωριμία με τα επαγγέλματα κατά το χρονικό διάστημα των καλοκαιρινών τους διακοπών. Οκτώ συμμετέχοντες (15,7%) προτείνει την κατασκευή ηλεκτρονικής τράπεζας πληροφοριών σε θέματα Ε.Π. και αγοράς εργασίας.

Πίνακας 11: Παρεμβάσεις εκπαιδευτικών για εφαρμογή ΣΕΠ

α/α	Προτάσεις
1	Παρουσία ψυχολόγου ή ειδικού συμβούλου σε επίπεδο Περιφέρειας ή Διεύθυνσης.
2	Το μάθημα του ΣΕΠ να γίνεται σε ειδικό χώρο και χορήγηση από το κράτος κονδυλίων για υλικοτεχνική υποδομή που θα επιτρέπει τη συστηματική εφαρμογή του ΣΕΠ.
3	Αναπροσαρμογή ωρολογίου προγράμματος.
4	Το Υπουργείο Παιδείας να δώσει προτεραιότητα στο ΣΕΠ.

5	Με βάση την κοινωνική και επαγγελματική κοινότητα στην οποία βρίσκεται το σχολείο θα πρέπει να υπάρξει συνεργασία, ΣΕΠ, σχολείο, κοινότητα για το μέλλον των παιδιών.
6	Ειδικά τεστ που θα βοηθήσουν τους μαθητές να επιλέξουν μόνοι τους το επάγγελμα τους χωρίς παρέμβαση των καθηγητών για δικούς τους λόγους.
7	Επισκέψεις σε χώρους εργασίας και Πανεπιστημιακούς χώρους και συνεργασία με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς εσωτερικά και εξωτερικά του σχολικού πλαισίου.
8	Σωστή γνώση και ειδική κατάρτιση στους εκπαιδευτικούς που ενδιαφέρονται για τη Συμβουλευτική Ε.Π. ώστε το μάθημα να μην γίνεται από καθηγητές που απλά θα συμπληρώσουν το ωράριο τους
9	Σύνδεση σχολείου με αγορά εργασίας.
10	Να έρχονται οι μαθητές από μικρή ηλικία (Δημοτικό) σε επαφή με τα επαγγέλματα.
11	Τεστ επαγγελματικής κλίσης για κάθε μαθητή. Αβίαστη και ελεύθερη επιλογή του μαθητή για το επάγγελμα του.
12	Οργανωμένη πληροφόρηση μαθητών για τα επαγγέλματα. Διαγνωστικά τεστ για την εύρεση κλίσεων των μαθητών. Συχνές ημερίδες παρουσίασης επαγγελμάτων.
13	Δημιουργία γραφείου Ε.Π. ανά σχολείο ή ομάδα σχολείων που θα ενημερώνει όχι μόνο ατομικά τους μαθητές αλλά και ομάδες: μαθητές – εκπαιδευτικοί, γονείς – μαθητές, εκπαιδευτικοί – γονείς.
14	Συστηματική επαφή με τους γονείς των μαθητών.
15	Εφαρμογή του ΣΕΠ σε μικρή ηλικία, Τεστ αυτογνωσίας και δεξιοτήτων εκπαιδευτικών και μαθητών. Εκπαιδευτικοί με ειδικότητα ΣΕΠ και όχι «φόρτωμα» του μαθήματος σε κάποιον που δεν συμπληρώνει ωράριο.

16	Αλλαγή στην άποψη ότι η δουλειά είναι συνάρτηση της σχολικής επίδοσης.
17	Ρεαλισμός, εντατικοποίηση, εμπλοκή ιδιωτικού τομέα.
18	Τα προσόντα που αναζητούνται από την αγορά εργασίας να δίνονται από το σχολείο.
19	Ημερίδες ενημέρωσης γονέων-μαθητών και δράσεων συμβουλευτικής. Διοργάνωση ημερίδων σταδιοδρομίας στα σχολεία.
20	Συνεργασία με ΚΕΣΥΠ, Συμβουλευτικό σταθμό νέων.
21	Οργάνωση δικτυακής πύλης ΣΕΠ με video από τα επαγγέλματα.
22	Χρήση διαδικτύου με κατάλληλη τεχνολογική υποδομή για την καλύτερη διερεύνηση των επαγγελμάτων.
23	Δημιουργία κλάδου ΣΕΠ εκπαιδευτικών
24	Εφαρμογή ΣΕΠ στο Λύκειο και στις τελευταίες τάξεις του Δημοτικού. Αύξηση ωραρίου εφαρμογής ΣΕΠ.
25	Πρακτική άσκηση των μαθητών στα επαγγέλματα που τους ενδιαφέρει στο διάστημα των καλοκαιρινών τους διακοπών.
26	Ανταλλαγή καλών πρακτικών με πόλεις άλλων κρατών μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων.
27	Προσωπική αναζήτηση, ανάπτυξη εκπαιδευτικών και αυτογνωσία των εκπαιδευτικών
28	Κατασκευή ηλεκτρονικής τράπεζας πληροφοριών

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

6.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η έρευνα μας κατέγραψε τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για την Επαγγελματική Συμβουλευτική και Προσανατολισμό σε Λύκεια (ΕΠΑΛ) της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο νομό Μαγνησίας και Τρικάλων. Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιάσουμε τα συμπεράσματα που προκύπτουν, προσπαθώντας να προσεγγίσουμε ερμηνευτικά τα αποτελέσματα που παρουσιάστηκαν στην προηγούμενη ενότητα, αλλά και σε σχέση με ευρήματα άλλων ερευνών. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας δεν μπορούν να έχουν καθολική ισχύ και πρέπει να ερμηνευτούν με επιφύλαξη.

Γενικά οι επιλογές των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών δείχνουν μια θετική στάση απέναντι στο θεσμό της Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού, για τον τρόπο που λειτουργεί και για το ρόλο που καλείται να παίξει τόσο στο μέλλον των εφήβων, όσο και για τη θέση των ίδιων μέσα στο ευρύτερο εκπαιδευτικό πλαίσιο, γεγονός που συμφωνεί και με ανάλογο εύρημα του Ο.Ε.Π.ΕΚ. (2007) και Cooper et.al (2005). Παρόλο που σύμφωνα με τα δημογραφικά στοιχεία μικρό ποσοστό των συμμετεχόντων δηλώνει ενασχόληση με τη συμβουλευτική η οποία προέρχεται κυρίως από τη συμμετοχή τους σε προγράμματα και λιγότερο από σπουδές, έχουν μια γενική αντίληψη για το θεσμό της Συμβουλευτικής και για το συμβουλευτικό τους έργο. Άλλες βιβλιογραφικές αναφορές τονίζουν ότι στόχος της Σχολικής Συμβουλευτικής δεν είναι η παροχή συμβουλών, καθοδήγησης ή παροχή εναλλακτικών λύσεων στα προβλήματα των μαθητών (Μπρούζος 1998), αλλά «η στήριξη, η βοήθεια για αυτοβοήθεια, η ενδυνάμωση, η εμπύχωση και η θωράκιση των μαθητών

με θάρρος, τόλμη, αποφασιστικότητα και αυτοπεποίθηση» (Μπρούζος & Ράπτη, 2001).

Υπήρξε καθολική η αναγνώριση τόσο της αναγκαιότητας του θεσμού του ΣΕΠ στα σχολεία, της χρονικής επέκτασης του καθώς και της ανάπτυξης του στο Λύκειο από τους ερωτώμενους, οι οποίοι πιστεύουν ότι για να έχει σωστή εφαρμογή και προοπτική ο θεσμός πρέπει να αλλάξουν αρκετά πράγματα και κυρίως στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα γιατί η εκπαίδευση αποτελεί το θεμέλιο για να έχουμε σωστή δομημένη κοινωνία η οποία έχει ως στόχο την ανάπτυξη, την πρόοδο και την ποιότητα ζωής των ανθρώπων.

Το επάγγελμα που ο έφηβος θα επιλέξει να ακολουθήσει επηρεάζει σημαντικά τόσο την επαγγελματική του σταδιοδρομία όσο και τη ζωή του γενικότερα, αφού η επιλογή της εκπαιδευτικής ή επαγγελματικής κατεύθυνσης του είναι στην ουσία η εκλογή του τρόπου ζωής του. Το εκπαιδευτικό σύστημα καλεί τους εφήβους να διαλέξουν ένα είδος σπουδών ή να εισέλθουν απευθείας στην αγορά εργασίας. Πολλοί ερευνητές ισχυρίζονται ότι η εκπαιδευτική διαδικασία προϋποθέτει την κοινωνική και συναισθηματική ευημερία των μαθητών/τριών, μια ασφαλή υποστηρικτική ατμόσφαιρα στο σχολείο και καλές διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών (Lapan et al., 2001. Μαλικιώση – Λοϊζου, 2001. McLaughlin, 1999). Αυτό σημαίνει ότι πρωταρχικό μέλημα του σχολείου θα έπρεπε να αποτελεί η ενίσχυση όχι μόνο των γνωστικών αλλά και των ψυχο-κοινωνικών αναγκών των εφήβων. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα έρευνας σε αντιπροσωπευτικό δείγμα γυμνασίων της Πολιτείας του Μισούρι των ΗΠΑ, με στόχο την αξιολόγηση των προγραμμάτων επαγγελματικής καθοδήγησης και συμβουλευτικής που εφαρμόζονται στα σχολεία αυτά εδώ και αρκετά χρόνια, βρέθηκε ότι η επιτυχημένη εφαρμογή ενός ολιστικού προγράμματος σχολικής συμβουλευτικής συνδέεται θετικά με την ασφάλεια και την επιτυχία των μαθητών (Lapan et al., 2001).

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων θεωρεί ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δεν συμβάλλει στην καλύτερη ενημέρωση των

μαθητών σχετικά με την επιλογή επαγγέλματος των εφήβων. Το θέμα της κατάρτισης-εξειδίκευσης τους και της διεξαγωγής του μαθήματος σε περισσότερες ώρες βρέθηκαν στις πρώτες θέσεις των προτάσεων των εκπαιδευτικών, για τη συμβολή του εκπαιδευτικού συστήματος στη σωστή εφαρμογή της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού. Η ορθή εφαρμογή του θεσμού δε συμβαδίζει με τον περιορισμό του αντικειμένου στο πλαίσιο του ομώνυμου μαθήματος. Η Συμβουλευτική Επαγγέλματος θα πρέπει να ενσωματωθεί στο σχολικό πρόγραμμα, σε όλες τις δραστηριότητες που προβλέπονται από το σχολείο, ώστε ο προσανατολισμός να μετατραπεί σε εκπαίδευση κι η εκπαίδευση σε προσανατολισμό (Δημητρόπουλος, 1997). Επιπλέον, προτάθηκε η χορήγηση απαιτούμενων κονδυλίων και του απαιτούμενου χρόνου σε ένα ευέλικτο σχολικό πρόγραμμα, προτάσεις που έχουν ήδη αναφερθεί και από το Δημητρόπουλο (1992).

Η συντριπτική ομόφωνη απάντηση των συμμετεχόντων ότι οι έφηβοι/ες δεν λαμβάνουν την κατάλληλη ενημέρωση που επικρατεί στην αγορά εργασίας και ότι δεν λαμβάνουν την κατάλληλη ενημέρωση για τη σωστή εκλογή του επαγγέλματος τους επιβεβαιώνει το γεγονός ότι η συμβουλευτική επαγγελματικού προσανατολισμού δεν εφαρμόζεται σωστά. Δεν επιτυγχάνονται δηλαδή οι σκοποί της εκπαίδευσης και του ΣΕΠ όπου οι μαθητές πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες, να καλλιεργήσουν δεξιότητες που θα τους διευκολύνουν στην πρόσβαση της αγορά εργασίας» (Ν.1566/85, Ν. 2525/97). Η ικανότητα του Συμβούλου-Καθηγητή να διαχειριστεί την εξελιγμένη νοητική ικανότητα του/της εφήβου, ώστε να τον/την βοηθήσει να ανακαλύψει την προσωπική του/της ταυτότητα αποτελεί το πρώτο βήμα για τη Συμβουλευτική Επαγγέλματος. Ο ρόλος του Καθηγητή στην προκειμένη περίπτωση ως Σύμβουλο Επαγγέλματος ενισχύεται κι από την προσωπική αντίληψη που ο ίδιος δύναται να διαμορφώσει επί των δυνατοτήτων και των δεξιοτήτων του εφήβου.

Στη συνέχεια συμπεραίνουμε ότι οι ερωτώμενοι εκπαιδευτικοί πιστεύουν στο θεσμό, αλλά θεωρούν ως σημαντικά ζητήματα: α) το γεγονός

ότι το μάθημα του ΣΕΠ δεν έχει κερδίσει την αναγνώριση και τη στήριξη των μαθητών αλλά και των γονέων τους, αφού καμία από αυτές τις δύο ομάδες δεν στηρίζει τη σωστή εφαρμογή του. Πιο συγκεκριμένα οι συμμετέχοντες στην έρευνα θεωρούν τόσο ότι οι γονείς των μαθητών δεν γνωρίζουν το σημαντικό ρόλο που μπορεί να παίξει στην επαγγελματική επιλογή του παιδιού τους, αλλά και ότι οι ίδιοι οι μαθητές δεν δίνουν στο μάθημα τη βαρύτητα που πρέπει, δεν το αναγνωρίζουν ως βοηθητικό εργαλείο για την επαγγελματική τους επιλογή. Παρόλο όμως που βλέπουν την αρνητική στάση των γονέων απέναντι στο θεσμό, οι ίδιοι δεν προσπαθούν να πλησιάσουν τους γονείς και να μιλήσουν μαζί τους, για τις επαγγελματικές επιλογές των μαθητών τους (ερωτ. 10, μόλις το 2% απάντησε ότι επικοινωνεί πάρα πολύ και 11,8% πολύ). Σύμφωνα με τους (Δημάκο, & Κοτοπούλη, 2010) σημαντική είναι η συνεργασία με τους γονείς. Η γόνιμη επικοινωνία του Συμβούλου με τους γονείς ανανεώνει την εμπιστοσύνη του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου προς τον εκπαιδευτικό, τη σχολική μονάδα και το θεσμό της εκπαίδευσης γενικότερα. Οι σύμβουλοι επαγγελματικού προσανατολισμού θα πρέπει να στρέψουν την προσοχή τους από το μαθητή στο σύστημα της οικογένειας, να βοηθήσουν τις οικογένειες να γίνουν εμπλεκόμενες στο χώρο του σχολείου. Ο σύμβουλος Ε.Π. θα πρέπει στο πλαίσιο μιας συμβουλευτικής διαδικασίας με γονείς των μαθητών του, να κατανοεί και να γνωρίζει πώς να τους προσεγγίζει. Οποιοσδήποτε κακός χειρισμός από την πλευρά του μπορεί να οδηγήσει σε ακραίες και εκρηκτικές καταστάσεις, καθώς οι γονείς μπορεί να γίνουν επιθετικοί ή αμυντικοί σε αυτόν που προσπαθεί να παρέμβει σε οικογενειακό τους ζήτημα (Midleton & Loughhead, 1993). Σε κάθε περίπτωση ο στόχος είναι η ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση των γονέων ώστε να βοηθήσουν ενεργά στη διαδικασία της επαγγελματικής ανάπτυξης των παιδιών τους.

Σύμφωνα με την ορθή εφαρμογή του θεσμού της Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού, βασικός στόχος του συμβούλου Ε.Π. είναι με τις κατάλληλες δεξιότητες και τεχνικές, να στηρίζει και να αναδεικνύει τα ενδιαφέροντα, τις γνώσεις, τις αξίες και τις ικανότητες των

εφήβων, να τους βοηθήσει δηλαδή να ανακαλύψουν τον εαυτό τους, να αποκτήσουν επαγγελματική συνείδηση. Βάσει των αποτελεσμάτων, τα υποκείμενα της έρευνας μας, πιστεύουν ότι οι έφηβοι/ες δεν επιλέγουν το επάγγελμα τους με βάση τα παραπάνω κριτήρια, αφού η συντριπτική πλειονότητα (80,4%) απάντησε ότι ένας/μία έφηβος/η προτιμά να ακολουθεί ένα επάγγελμα με καλές χρηματικές αμοιβές και επίσης μεγάλο ποσοστό (68,6%) πιστεύει ότι προτιμά ένα επάγγελμα που θα του προσφέρει μονιμότητα.

Ακόμη, ιδιαίτερη δυσaréσκεια διακατέχει τους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς σχετικά με τη διασύνδεση και συνεργασία του σχολείου με άλλους κοινωνικούς φορείς. Στην πραγματικότητα, το σχολείο πέρα από το στενό εσωτερικό του περιβάλλον και το σκοπό του προς μετάδοση γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων, οφείλει να διατηρεί άρτιες σχέσεις με εξωσχολικές κοινωνικές ομάδες ώστε να επιτυγχάνεται η «μετάβαση» δηλαδή το πέρασμα από το χώρο της εκπαίδευσης στο χώρο της εργασίας. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων και μάλιστα με ποσοστό 72,5% θεωρεί αναγκαία την ύπαρξη του Συμβούλου Επαγγελματικού Προσανατολισμού στο σχολικό πλαίσιο. Επίσης θεωρεί αποτελεσματικότερη τη συμβουλευτική που ασκείται από τους ίδιους εφόσον έχουν πρώτα καταρτιστεί και έχουν την καθοδήγηση και εποπτεία του συμβούλου. Η άποψη αυτή έχει σχολιαστεί και από το Μπρούζο (1998),

ο εκπαιδευτικός οφείλει να είναι ο βασικότερος λειτουργός συμβουλευτικής στο σχολείο. Στην πραγμάτωση του έργου αυτού είναι σωστό να συνεπικουρείται και από άλλους εξειδικευμένους λειτουργούς συμβουλευτικής. Διαφορετικά, στην περίπτωση μη ανάληψης συμβουλευτικών καθηκόντων εκ μέρους του εκπαιδευτικού, θα οδηγηθούμε εκ των πραγμάτων σε ένα μονοδιάστατο προσδιορισμό του σχολείου ως χώρου μαθήματος - κάτι που ήδη ισχύει για το ελληνικό σχολείο - ενώ τα υπόλοιπα καθήκοντα που απορρέουν από μια σφαιρική θεώρηση της παιδείας, θα επιτελούνται σε άλλους χώρους. Κάτι τέτοιο, όμως, σημαίνει αναγκαστικά υποβάθμιση και συρρίκνωση του ρόλου του σχολείου, με αποτέλεσμα η παιδεία που προσφέρει να είναι επίσης υποβαθμισμένη» (σ. 48).

Ως σημαντικά χαρακτηριστικά ενός συμβούλου που προσφέρει υποστήριξη στους μαθητές, απάντησαν την προσεκτική ακρόαση, την ειλικρίνεια και την αποδοχή του μαθητή. Η επιτυχημένη ή μη επικοινωνία αποτελεί ίσως τον καθοριστικότερο παράγοντα για το είδος της σχέσης που θα δημιουργήσει ο εκπαιδευτικός με το μαθητή/τρια. Ακολουθούν χαρακτηριστικά, όπως η εμπιστευτικότητα, η αυτογνωσία, η ικανότητα επικοινωνίας. Τα προηγούμενα χαρακτηριστικά αποτελούν βασικούς παράγοντες κατά τη διάρκεια της συμβουλευτικής διαδικασίας και είναι σύμφωνα με τις αρχές της προσωποκεντρικής θεωρίας του Rogers (Μαλικιώση-Λοΐζου, 2001, Μπρούζος, 2004).

Οι εκπαιδευτικοί σήμερα, για να εκπληρώσουν τον προορισμό τους, αλλά και το ρόλο τους στη συμβουλευτική Ε.Π., χρειάζεται να έχουν ειδική κατάρτιση στην επαγγελματική συμβουλευτική και ικανότητα για αυτογνωσία, ως απαραίτητα εφόδια για να λειτουργούν και συμβουλευτικά. Όμοια ευρήματα εμφανίζονται στις έρευνες των Παπακωνσταντινοπούλου (2011) και Cooper et al (2005). Η αυτογνωσία των ίδιων των εκπαιδευτικών θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική και συμφωνεί με τη συνεργατική έρευνα της Kosmidou (1991, όπως αναφέρεται στο Κοσμίδου-Hardy & Γαλανουδάκη-Ράπη, 1996), για τις βασικότερες ιδιότητες που χαρακτηρίζουν έναν επιτυχημένο εκπαιδευτικό. Στη σημερινή εποχή στην οποία δίνεται έμφαση στη δια βίου μάθηση και παιδεία αλλά και στην προσωπική ανάπτυξη, η προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών έχει ρόλο ιδιαίτερα σημαντικό (Κοσμίδου-Hardy, 1998). Σύμφωνα με τη Μαλικιώση – Λοΐζου οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να διαθέτουν γνώσεις και δεξιότητες συμβουλευτικής, καθώς είναι σε θέση να αναπτύξουν σημαντικές και ουσιαστικές σχέσεις με τους/τις μαθητές/τριες τους.

Σε συντριπτική πλειοψηφία, οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί υποστηρίζουν, ότι η συμβουλευτική επαγγελματικού προσανατολισμού πρέπει να γίνεται συνδυαστικά και ατομικά με το μαθητή, και γονείς και παιδιά μαζί, αλλά και στο σύνολο της εκπαιδευτικής κοινότητας με στόχο την αλλαγή του τρόπου λειτουργίας της και του κλίματος που επικρατεί. Το παραπάνω εύρημα συμφωνεί με τις αρχές της Συστημικής προσέγγισης και

των αρχών παρέμβασης των συστημάτων. Επισημαίνουν δηλαδή ότι σε οποιοδήποτε σημείο του συστήματος και αν παρέμβουμε θα επιφέρουμε αλλαγή στο όλο σύστημα, και ταυτόχρονα παρεμβαίνοντας στα άλλα μέρη του συστήματος μπορούμε να επιτύχουμε την αλλαγή στη συμπεριφορά του μαθητή. (Κρίβας, 2007).

6.2 ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Σήμερα, περισσότερο από ποτέ, ο επαγγελματικός προσανατολισμός αποτελεί μια αναγκαιότητα της εποχής μας γιατί οι ραγδαίες και σημαντικές αλλαγές οδηγούν σε μια νέα οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα. Σε αυτή την περίοδο της ζωής των μαθητών, που συμπίπτει με την ολοκλήρωση της προσωπικότητάς τους και την προσπάθεια αυτοπροσδιορισμού τους, για τη λήψη των επαγγελματικών και εκπαιδευτικών τους αποφάσεων χρειάζονται την κατάλληλη συμβουλευτική στήριξη, αλλά και έγκαιρη και αξιόπιστη πληροφόρηση.

Όταν οι εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές του ατόμου στηρίζονται στις κλίσεις και την προσωπικότητα του, σε συνδυασμό με την επαρκή πληροφόρησή του για την αγορά εργασίας, γίνεται το πρώτο και καθοριστικό βήμα για την επαγγελματική του επιτυχία. Αντίθετα όταν στηρίζονται σε τυχαία στοιχεία, έχουν ως αποτέλεσμα την απογοήτευση, την χαμηλή αυτοπεποίθηση και την αίσθηση της απώλειας του χρόνου.

Η επαγγελματική ανάπτυξη περιγράφεται, ως ένα δίπολο, μια ενεργητική διαδικασία ανθρώπου και επαγγέλματος. Για τον λόγο αυτό η επιλογή του επαγγέλματος δεν μπορεί να είναι στιγμιαία απόφαση, αλλά μακροχρόνια διαδικασία που διαπερνά όλα τα αναπτυξιακά στάδια του ανθρώπου αρχίζοντας από το Νηπιαγωγείο και το Δημοτικό και συνεχίζοντας στο Γυμνάσιο, και στο Λύκειο, την Τριτοβάθμια και Επαγγελματική Εκπαίδευση. Η διαδικασία διαμόρφωσης των επαγγελματικών στάσεων και απόψεων των μαθητών Λυκείου αποτελεί μια λειτουργία ιδιαίτερα σημαντική και ξεχωριστή για την επαγγελματική τους

ανάπτυξη, και δημιουργεί τις βάσεις για να αποκτήσουν τα νέα αυτά άτομα τα αναγκαία εφόδια για την επαγγελματική και κοινωνική ενσωμάτωσή τους.

Ο Εκπαιδευτικός –Σύμβουλος θα μπορεί να κατανοήσει τα δεδομένα του προφίλ των μαθητών και να διερευνήσει την αυτοεκτίμηση των μαθητών καθώς και τη μελλοντική τους στάση όσον αφορά τον Επαγγελματικό τους Προσανατολισμό. Έτσι θα μπορέσει να τους βοηθήσει στην ανίχνευση των επαγγελματικών στάσεων, αντιλήψεων, επιλογών, προτιμήσεων και απόψεων τους, χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα εργαλεία και την αρμόζουσα συμβουλευτική διαδικασία. Συμπερασματικά θα λέγαμε πως η προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών, στην σημερινή εποχή, παίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο. Οι έρευνες έχουν δείξει πως ο εκπαιδευτικός ασκεί μεγάλη επίδραση στην συμπεριφορά και την ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών (Γαληνέας, 2006). Ο εκπαιδευτικός, γίνεται αρωγός στην προσπάθεια των μαθητών να αποκτήσουν γνωστική, αλλά και κοινωνική μόρφωση. Ο παιδαγωγικός και συνάμα, συμβουλευτικός ρόλος του σύγχρονου εκπαιδευτικού, θα μπορούσε να ενισχυθεί και από πληθώρα άλλων λειτουργιών που αναλαμβάνουν συμβουλευτικές υποχρεώσεις στα σχολεία.

7. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ

7.1 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στην παρούσα έρευνα παρουσιάστηκαν τα ευρήματα μιας ποσοτικής έρευνας, με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών που εργάζονται σε ΕΠΑΛ στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση στην περιοχή του Βόλου και των Τρικάλων.

Επίσης η έρευνα μας βασίστηκε στη χρήση ερωτηματολογίου. Αν και τα ερωτηματολόγια ήταν ανώνυμα, είναι πιθανό οι εκπαιδευτικοί να απάντησαν με έναν κοινωνικά επιθυμητό τρόπο ή με έναν τρόπο που νομίζουν ότι ικανοποιεί τον ερευνητή, ακόμα και αν η απάντηση δεν τους εκφράζει, καθώς επίσης, και να θεωρούν ότι οι απαντήσεις τους μπορούν να επηρεάσουν την άποψη των ανωτέρων τους ή ακόμα και των συναδέλφων τους.

Επίσης, υπάρχει ένα ποσοστό εκπαιδευτικών που δεν επέστρεψαν το ερωτηματολόγιο, γεγονός συνηθισμένο στην παιδαγωγική έρευνα, όμως δεν έχουμε στοιχεία για τα δημογραφικά χαρακτηριστικά αυτών και μπορεί να διακατέχονται από μια αρνητική στάση προς τη Συμβουλευτική Επαγγελματικού Προσανατολισμού.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι το δείγμα της έρευνάς μας ήταν μικρό ($N=51$), διότι ένα σημαντικό ποσοστό των εκπαιδευτικών, δεν επέστρεψαν τα ερωτηματολόγια, σύνθηες γεγονός στην Παιδαγωγική έρευνα. Κατά συνέπεια, το δείγμα δεν δύναται να θεωρεί αντιπροσωπευτικό και ούτε φυσικά να γενικευτεί στον ευρύτερο πληθυσμό.

Περιορισμό της εν λόγω έρευνας θα μπορούσε να συνιστά η παράλειψη άλλων ομάδων έρευνας, όπως εκπαιδευτικών άλλων βαθμίδων, ψυχολόγων ή σχολικών συμβούλων, γονέων, μαθητών, κλπ.

7.2 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ

Θεωρούμε ότι τα συμπεράσματα της παρούσας έρευνας μπορούν να προσφέρουν χρήσιμα ερεθίσματα σε κάθε ερευνητή για περαιτέρω διερεύνηση του συγκεκριμένου θέματος. Επίσης πιστεύουμε ότι μπορεί να αποτελέσουν τη βάση για μια συστηματικότερη έρευνα με μεγαλύτερο δείγμα, τόσο σε εκπαιδευτικούς Λυκείων ΕΠΑΛ όσο και σε εκπαιδευτικούς Γενικών Λυκείων, εκπαιδευτικούς ιδιωτικής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, σχολικούς συμβούλους, ψυχολόγους, αντιλήψεις των οποίων δεν έχουν διερευνηθεί ακόμα, αναφορικά με τη Συμβουλευτική Ε.Π.. Η γενίκευση των αποτελεσμάτων σε μεγαλύτερο δείγμα του πληθυσμού θα αναδείξει πως η συμβουλευτική στήριξη Ε.Π. των εφήβων από τους εκπαιδευτικούς ότι είναι απολύτως αναγκαία.

Σημαντική θα ήταν και η διερεύνηση της επάρκειας ειδικών γνώσεων των εκπαιδευτικών για την υλοποίηση του συμβουλευτικού τους ρόλου.

Το παρόν ερευνητικό υλικό θα μπορούσε να εμπλουτιστεί με δεδομένα μελλοντικών ερευνών με τη χρήση άλλων μεθοδολογικών εργαλείων όπως με τη χρήση προσωπικών συνεντεύξεων, των οποίων η συνεισφορά τους κρίνεται σημαντική διότι θα γίνει εμβάθυνση στη διερεύνηση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών για τον θεσμό της συμβουλευτικής Ε.Π. στο σχολικό πλαίσιο.

Η επέκταση της έρευνας μας σε εθνικό επίπεδο θα μπορούσε να δημιουργήσει προοπτικές ευρύτερης ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της ελληνικής σχολικής κοινότητας, σχετικά με το ερευνητικό μας αντικείμενο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ελληνόγλωσση

- Αθανασιάδου, Χ. (2011) «Η συμβουλευτική ψυχολογία στο σχολικό πλαίσιο», *Hellenic Journal of Psychology*, (8), 289-308.
- Αλεξόπουλος, Δ. (1998). *Ψυχομετρία. Σχεδιασμός τεστ και ανάλυση ερωτήσεων, τόμος Α*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Αναγνωστοπούλου, Μ. (2005). *Οι διαπροσωπικές σχέσεις εκπαιδευτικών και μαθητών στη σχολική τάξη. Θεωρητική ανάλυση και εμπειρική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Ασβεστάς, Α. (2007). *Ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός. Οδηγός Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού στον τομέα της εκπαίδευσης*, ΕΚΕΠ. Αθήνα: Μαμαλάκης Ι., Α.Ε.
- Βάμβουκας, Μ. (2007). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Γεωργίου, Σ. (2005). *Ψυχολογία των Οικογενειακών Συστημάτων*. Αθήνα: Ατραπός.
- Caglar, H. (1983). *Η Σχολική ψυχολογία*. Αθήνα: Δαίδαλος.
- Cohen, L., & Manion, L. (1994) *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Δημητρόπουλος, Ε. (1993). *Σχολικός, εκπαιδευτικός και επαγγελματικός προσανατολισμός και συμβουλευτική*. Αθήνα: Γρηγόρης.

- Δημητρόπουλος, Ε. (1998). *Συμβουλευτική και Συμβουλευτική Ψυχολογία. Η θεωρία της, η πράξη, οι εφαρμογές της*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Δημητρόπουλος, Ε. (1999). *Συμβουλευτική Προσανατολισμός. Τόμος Α: Συμβουλευτική και Συμβουλευτική Ψυχολογία* (4η εκδ.). Αθήνα: Γρηγόρη.
- Δημητρόπουλος, Ε. (2000). *Συμβουλευτική – Προσανατολισμός, τόμος Β': Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας-Εκπαιδευτικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Foulin, N., & Mouchon, S. (2002). *Εκπαιδευτική Ψυχολογία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ivey E., & Gluckstern, B. (1999). *Συμβουλευτική: Βασικές Δεξιότητες Επιδροής* (8η εκδ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Javeau, C. (1996). *Η έρευνα με ερωτηματολόγιο – Το εγχειρίδιο του καλού ερευνητή* (Μτφ.: Κ. Τζαννόνε-Τζώρτζη). Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Κάντας, Α., & Χατζή, Α. (1991). *Ψυχολογία της εργασίας, Θεωρίες Επαγγελματικής Ανάπτυξης. Στοιχεία Συμβουλευτικής*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Καραγεώργος, Δ. (2001). *Στατιστική: Περιγραφική και επαγωγική*. Αθήνα: Σαβάλλας.
- Κασσωτάκης, Μ. (1986). *Η πληροφόρηση για τις σπουδές και τα επαγγέλματα*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Κασσωτάκης, Μ. (Επιμ.) (2002). *Συμβουλευτική και επαγγελματικός προσανατολισμός: Θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Κασσωτάκης, Μ. (2002). Συμβουλευτική και Επαγγελματικός Προσανατολισμός: Εννοιολογικές διασαφήσεις, σκοποί και στόχοι. στο Μ. Κασσωτάκης (επιμ). *Συμβουλευτική και Επαγγελματικός Προσανατολισμός: Θεωρία και Πράξη* (σελ. 43-59) Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Κατούλης, Ι. (2005). *Περιγραφική στατιστική*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κατούλης, Ι. (2006). *Επαγωγική στατιστική*. Αθήνα: Gutenberg.

- Κοντέση, Μ.Κ.(1992). *Δημοσιοδιοικητικά πληροφοριακά συστήματα βασισμένα στον Η/Υ*.Αθήνα.
- Κοσκινάς, Χ., & Ραφαηλίδης, Γ. (2006). *Ο δάσκαλος ως λειτουργός Συμβουλευτικής-Οι απόψεις των δασκάλων για το συμβουλευτικό ρόλο τους και πως τους κρίνουν οι μαθητές τους ως λειτουργούς συμβουλευτικής: εμπειρική έρευνα*. Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού, 76-77, 78-97.
- Κοσμίδου-Hardy, Χ. (1998). *Ο Δάσκαλος ως Σύμβουλος στη διδακτική – μαθησιακή συνάντηση*. Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού, 46-47, 33-63.
- Κοσμίδου-Hardy, Χ. & Γαλανουδάκη-Ράπτη, Α. (1996). *Συμβουλευτική, θεωρία και πρακτική*. Αθήνα: Ασημάκης.
- Κοσμίδου-Hardy, Χρ., & Δροσινού, Μ. (2007). *Δεξιότητες Συμβουλευτικής για την Εκπαίδευση: Κριτική, Ολική Προσέγγιση. Οδηγός Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού στον τομέα της Εκπαίδευσης*, ΕΚΕΠ. Αθήνα: Μαμαλάκης Ι. Α.Ε.
- Κοσμόπουλος, Α. (1996). *Σύμβουλος και Δάσκαλος: Δυο όψεις του ίδιου νομίσματος*. Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού, 38-39, 102-109.
- Κουνενού, Κ. (2009). *Συμβουλευτική Ψυχολογία και Επαγγελματικός Προσανατολισμός-Συνοπτικές Σημειώσεις*, Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε
- Κρίβας, Σπ. (1995). *Ο Σ.Ε.Π. διεθνώς και στη χώρα μας: Προβλήματα και λύσεις*. Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού, 34-35, 42-55.
- Κρουσταλλάκης, Γ. (1998). *Διαπαιδαγώγηση, πορεία ζωής, θεωρία και πράξη της ζωής του νέου ανθρώπου* (3η εκδ.). Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Κυριαζή, Ν. (2004). *Η κοινωνιολογική έρευνα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κυριαζή, Ν. (2009). *Η Κοινωνιολογική Έρευνα· Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών* (εκδ.14η). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Κωνσταντινίδης Α. (2000). *Εκπαιδευτικές και Επαγγελματικές επιλογές των νέων: φύλο, σχολική επίδοση, κοινωνική προέλευση* (Διπλωματική εργασία). Τμήμα Ψυχολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη.
- Μακράκης, Β. (2005). *Ανάλυση Δεδομένων στην Επιστημονική Έρευνα με τη χρήση του SPSS - Από τη θεωρία στην πράξη* (3η εκδ.). Αθήνα: Gutenberg.
- Μαλικιώση-Λοΐζου, Μ. (2001). *Η Συμβουλευτική Ψυχολογία στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαλικιώση-Λοΐζου, Μ. (1987). *Συμβουλευτική-προγραμματισμός στην αγωγή του σήμερα στο σχολείο, στο σπίτι, στην κοινωνία*. Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού. 5-6, 95-101. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαλικιώση-Λοΐζου, Μ. (1994). *Συμβουλευτική Ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μέρν, Τ. (2002). *Πρόσκληση στην Προσωποκεντρική Προσέγγιση*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Μόσχου, Κ. (2009). *Διερεύνηση στάσεων και αντιλήψεων εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με την άσκηση του συμβουλευτικού τους ρόλου στο σχολείο* (Μεταπτυχιακή εργασία). Π.Τ.Δ.Ε., Ιωάννινα.
- Μπρούζος, Α. (1997). *Οι μαθητές κρίνουν τους καθηγητές τους ως λειτουργούς συμβουλευτικής: Εμπειρική προσέγγιση*. Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού, 40-41, 143-161.
- Μπρούζος, Α. (1998). *Ο εκπαιδευτικός ως λειτουργός Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού* (2η εκδ.). Αθήνα: Λύχνος.
- Μπρούζος, Α. (1999). *Η συμβουλευτική στο σχολείο ως αίτημα των σύγχρονων κοινωνικών μεταβολών*. Επιστημονική Επετηρίδα Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 12, 99-134.

- Μπρούζος, Α. (2003). *Συνεργασία σχολείου-γονέων από την πλευρά των εκπαιδευτικών*. Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού 64-65, 68-86.
- Μπρούζος, Α. (2004). *Προσωποκεντρική συμβουλευτική*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Μπρούζος, Α. & Ράπτη Κ. (2004). *Η αναγκαιότητα συμβουλευτικής στην ελληνική εκπαίδευση την εποχή της παγκοσμιοποίησης*. Επιστημονική Επετηρίδα Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 17, 181-192.
- Μυλωνά-Καλαβά, Ν. (1995). *Το συμβουλευτικό έργο του εκπαιδευτικού*. Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού, 34-35, 81-88.
- Μυλωνά-Καλαβά, Ν. (2000). *Ο εκπαιδευτικός στο ρόλο του συμβούλου*. Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού, 54-55, 97-101.
- Manstead, A., & Semin, G. (2007). Η μεθοδολογία στην κοινωνική ψυχολογία: Εργαλεία ελέγχου και θεωριών. Στο: M. Hewstone & Stroebe, W. (Eds) *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία* (σ. 123-174). Αθήνα: Παπαζήση.
- Mason, J. (Επιμ. Ν. Κυριαζή) 2004. *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*. Ελληνικά Γράμματα.
- Mc Leod, J. (2005). *Εισαγωγή στη Συμβουλευτική*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Νόβα-Καλτσούνη, Χ. (2006). *Μεθοδολογία εμπειρικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Gutenberg.
- Νόβα-Καλτσούνη, Χ., Μακρή-Μπότσαρη, Ε., & Τσιμπουκλή, Α. (2002). *Εξέλιξη του Παιδιού στο Κοινωνικό Περιβάλλον. Θέματα Εφηβείας*. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Νόμος 1566. (1985) *Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις*. (ΦΕΚ Α 167).

- Νόμος 2525. (1997) *Ενιαίο Λύκειο, πρόσβαση των αποφοίτων του στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και άλλες διατάξεις*. (ΦΕΚ Α 188).
- Nathan, R., & Hill, L. (2006) (Επιμ.). *Επαγγελματική Συμβουλευτική: Η Συμβουλευτική Προσέγγιση της Επαγγελματικής Επιλογής και Σταδιοδρομίας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Nelson-Jones, R. (2009). *Βασικές Δεξιότητες Συμβουλευτικής*. ΑΘΗΝΑ: Πεδίο.
- Ξωχέλης, Π. (2005). *Ο εκπαιδευτικός στο σύγχρονο κόσμο*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, (2006). *Οδηγίες Διδασκαλίας Μαθημάτων Α' Τάξης ΕΠΑ.Λ. Σχολικού Έτους 2006-2007, Πράξη 26/18-09-06 του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, Μάθημα: Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός-Περιβάλλον Εργασία*.
- Παπαδιώτη-Αθανασίου, Β. (2000). *Οικογένεια και όρια, συστημική προσέγγιση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παπακωνσταντινοπούλου, Α. (2011). *Συμβουλευτική και πολυπολιτισμική συμβουλευτική στο δημοτικό σχολείο: Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών* (Μεταπτυχιακή εργασία). Π.Τ.Δ.Ε., Πάτρα.
- Παπαναούμ, Ζ. (2003). *Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Παπάς, Γ. (2003). *Η συμβουλευτική Σταδιοδρομίας στην αντιμετώπιση της ανεργίας. Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμό*. σελ,116-117.
- Παρασκευόπουλος, Ι. (1990). *Στατιστική (τόμοι 3)*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Παρασκευόπουλος, Ι. (1993). *Μεθοδολογία επιστημονικής έρευνας*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Ρούσσοι, Π., & Τσαούσης, Γ. (2002). *Στατιστική εφαρμοσμένη στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Rogers, A. (1998). *Η Εκπαίδευση Ενηλίκων*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (2000). *Η συμβουλευτική στη νέα χιλιετία: Δεδομένα, τάσεις και προοπτικές στον Ελληνικό χώρο*. Νέα Παιδεία, 94: 66-74.
- Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (2004). *Συμβουλευτική και Επαγγελματικός Προσανατολισμός*. Πανεπιστημιακές Σημειώσεις. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας.
- Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (2006). Εισαγωγή στην ελληνική έκδοση. Στο Nathan, R. & Hill, L. *Επαγγελματική Συμβουλευτική: Η συμβουλευτική προσέγγιση της επαγγελματικής επιλογής και σταδιοδρομίας* (Δ. Σιδηροπούλου-Δημακάκου, μετάφραση-επιστημονική επιμέλεια). Αθήνα: Μεταίχμιο (σελ. 11-30).
- Σκιττίδης, Φ., και Κοίλαρη, Π. (2006). *Εισαγωγή στη μεθοδολογία εκπόνησης ερευνητικών εργασιών τεχνολογικής κατεύθυνσης*. Αθήνα. Σύγχρονη Εκδοτική.
- Σωτηριάδου, Α. (2005). *Ευκαιρίες και ανισότητες στην επιλογή επαγγέλματος κατά φύλο. Η εφαρμογή της απασχόλησης των γυναικών στα Μ.Μ.Ε-Τηλεόραση* (Διδακτορική διατριβή). Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.
- Υπουργική Απόφαση Γ2/1780. (1996) *Επισκέψεις μαθητών σε χώρους εργασίας και εκπαίδευσης, προσκλήσεις επαγγελματιών, γονέων και κηδεμόνων στα σχολεία Δ.Ε. στα πλαίσια του ΣΕΠ* (ΦΕΚ Β 228).
- Verma, G., & Mallick, K. (2004). *Εκπαιδευτική έρευνα: Θεωρητικές προσεγγίσεις & τεχνικές*. Αθήνα: Τυπωθήτω - Γ. Δαρδανός.
- Φίλιας, Β. (1997) (Επιμ.) *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις Τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών*. Αθήνα: Gutenberg.
- Φλουρής, Γ. (1989). *Αυτοαντίληψη, Σχολική Επίδοση και Επίδραση Γονέων*. Αθήνα: Γρηγόρη.

- Χαροκοπάκη, Α., Αδαμοπούλου, Α., Βλαχάκη, Φ. & Τετραδάκου, Σ.
(2007). Προετοιμασία για την Προσέγγιση της Αγοράς Εργασίας
στην Απασχόληση-Σχεδιασμός Σταδιοδρομίας και Τεχνικές
Αναζήτησης Εργασίας. *Οδηγός Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού
Προσανατολισμού στον τομέα της Εκπαίδευσης*, ΕΚΕΠ. Αθήνα:
Μαμαλάκης Ι., Α.Ε.
- Ψαρρού, Μ., & Ζαφειρόπουλος, Κ. (2001). *Επιστημονική Έρευνα: Θεωρία
και Εφαρμογές στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Τυποθήτω.

Ξενόγλωσση

- Anderson, C., Klassen, R., & Georgiou, G. (2007). Inclusion in Australia:
What teachers say they need and what school psychologists can
offer. *School Psychology International*, 28: 131-147.
- Anthun, R. (1999). Quality and Improvement Potential in School
Psychology Services. *School Psychology International*, 20: 163-175.
- Argyle, M. (1988). *The psychology of interpersonal behavior*. London :
Penguin.
- Baginsky, W. (2003). *Counselling in Schools: A Survey of the Views of
School Staff and Pupils in Northern Ireland* . London: NSPCC.
- Bateson, P. (1991). *The development and integration of behavior*. London,
Cambridge University Press.
- Bell, E. (1996). *Counselling in further and higher education*. Buckingham –
Philadelphia: Open University Press.
- Bond, T. (1992). Ethical issues in counselling in education. *British Journal
of Guidance & Counselling*, 20(1): 51-63.
- Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2007) *Research methods in education
(6th ed)*. London and New York: Routledge.

- Cooper, M., Hough, M. & Lound C. (2005). Scottish secondary school teachers' attitudes towards, and conceptualizations of, counseling. *British Journal of Guidance and Counselling*, 33(2): 199-211.
- Curriculum for the compulsory school system, the pre-school class and the leisure-time centre Lpo 94. Stockholm: Fritzes. Ανακτήθηκε 18/01/2015 από <http://www.skolverket.se/publikationer?id=1070>. σ.16
- Dimakos, I. (2006). The Attitudes of Greek Teachers and Trainee Teachers Towards the Development of School Psychological and Counselling Services. *School Psychology International*, 27: 415-425.
- Freely, M. (2002). School Days. *Counselling and Psychotherapy Journal*, 13(10), 8-10.
- Gatongi, F. (2007). Person-centred approach in schools: Is it the answer to disruptive behaviour in our classrooms? *Counselling Psychology Quarterly*, 20(2), 205- 211.
- Guichard, J. (2001). A Century of Career Education: Review and Perspectives. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 1:3, 155–176
- Howieson, C., & Semple, S. (1996). *Guidance in Secondary Schools*. Edinburgh: Centre for Educational Sociology, University of Edinburgh.
- Krumboltz, J. and Thoresen, C. (1976). *Counselling Methods*. New York: Holt Rinehart and Winston.
- Kumar, R. (2011). *Research Methodology: A Step-by-Step Guide for Beginners*. London: Sage.
- Lairio, M., & Nissila, P. (2002). *Towards networking in counselling: a follow-up study of Finnish school counselling*. *British Journal of Guidance & Counselling*, 30(2), 159–172.

- Lease S. (2003). Testing a model of men's nontraditional occupational choices. *Career Development Quarterly*, 18- 38.
- Low, P. K. (2009). Considering the Challenges of Counselling Practice in Schools. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 31, 71-79.
- McCarthy, M., & Millar, R. (2006). Career guidance in Northern Ireland: retrospect and prospect, *British Journal of Guidance & Counselling*, 34:1, 73 — 91.
- Mearns, D & Thorne, B. (1999). *Person-centred counselling in action* (2nd ed). London: SAGE.
- Miller, J. (2006). Using a solution-building approach in career counselling. In M.McMahon & W. Patton (Eds.). *Career counselling: Constructivist approaches* (p. 123-136). London: Routledge.
- Paisley, P. O., & McMahon, G. (2001). School counseling for the 21st Century: challenges and opportunities. *Professional School Counseling*, 5(2), 106-115.
- Pedersen, P. B. & Ivey, A. (1993). *Culture centered counseling and interviewing skills: A practical guide*. London: Praeger.
- Tyler, L. (1984). What tests don't measure. *Journal of Counseling and Development*, 63(1): 48-50.
- Silverman, D. (1993). *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. London: Sage.
- Silverman, D. ed (1998) *Qualitative Research, Theory, method and practice*, London: Sage.

(http://gymmaniak.kas.sch.gr/grasep/Domi_Ekpaideutikou_Sistimatos1.jpg)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

1 ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Προς τους εκπαιδευτικούς Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

Αγαπητοί Συνάδελφοι/ες,

Το ερωτηματολόγιο αυτό απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς, που εργάζονται σε Λύκεια ΕΠΑΛ. Το παρόν ερωτηματολόγιο αποτελεί εργαλείο έρευνας με σκοπό τη διερεύνηση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στα θέματα επαγγελματικού Προσανατολισμού (Συμβουλευτική Ε.Π.). Η παρούσα έρευνα εκπονείται στα πλαίσια της συμμετοχής μας στο Πρόγραμμα Ειδίκευσης στη Συμβουλευτική και τον Προσανατολισμό στην Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Α.Σ.ΠΑΙ.ΤΕ).

Με τον όρο «Συμβουλευτική και Επαγγελματικού Προσανατολισμού ή Επαγγελματικής Συμβουλευτικής και Προσανατολισμός στο σχολικό πλαίσιο, εννοούμε τη διαδικασία μέσω της οποίας το άτομο είναι ικανό να συνειδητοποιήσει τις κλίσεις και να αναπτύξει τις δεξιότητες που θα του επιτρέψουν να διαχειρίζεται ο ίδιος τα θέματα της προσωπικής και επαγγελματικής του ανάπτυξης».

Για το σκοπό αυτό, θεωρούμε τη βοήθειά σας πολύτιμη. Παρακαλούμε, συμπληρώσετε το ερωτηματολόγιο με ειλικρίνεια και ακρίβεια. Η συμμετοχή σας είναι εθελοντική και μπορείτε να διακόψετε τη διαδικασία οποιαδήποτε στιγμή νιώσετε άγχος ή δυσφορία. Η συμπλήρωση του είναι ΑΝΩΝΥΜΗ και θα διαφυλαχθεί το ΑΠΟΡΡΗΤΟ των πληροφοριών, που δίνονται. Το ερωτηματολόγιο μπορούν να το

συμπληρώσουν όλοι οι εκπαιδευτικοί ανεξαρτήτου ειδικότητας, εργασιακής κατάστασης ή εμπειρίας.

Αφού ολοκληρώσετε τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, είναι σημαντικό να βεβαιωθείτε ότι έχετε απαντήσει σε ΟΛΕΣ τις ερωτήσεις, δίνοντας ΜΙΑ ΜΟΝΟΝ απάντηση για κάθε ερώτηση (εκτός αν σας ζητείται διαφορετικά).

Είμαστε στη διάθεσή σας για κάθε βοήθεια ή διευκρίνιση. Σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων για τη συμβολή σας σε αυτήν την προσπάθεια.

Με εκτίμηση,

Φοιτητές Π.Ε.Σ.Υ.Π.

Νεκταρία –Φιλίτσα Αγραφιώτη

Ιωάννης Τρίγκας

2 ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

1. ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1.1	Φύλο:	Ανδρας	☐	Γυναίκα	☐				
1.2	Ηλικία:	21- 30 ετών	☐	31 - 40 ετών	☐	41 – 50 ετών	☐	51 και άνω ετών	☐
1.3	Οικογενειακή κατάσταση :	Έγγαμος/η	☐	Αγαμος/η	☐	Διαζευγμένος/η , Χήρος/α	☐		
1.4	Κλάδος	ΠΕ	☐	ΤΕ	☐	1.5 Ειδικότητα (σημειώστε:)			
1.6	Εργασιακή κατάσταση:	Μόνιμος/η	☐	Αναπληρωτής/τρια	☐	Ωρομίσθιος /α	☐		

2.1	Τίτλος σπουδών (σημειώστε:)	
-----	--------------------------------	--

2.2	Εκπαιδευτική εμπειρία (σημειώστε:)		έτη	Επαγγελματική εμπειρία (σημειώστε:)		έτη
-----	---	--	------------	--	--	------------

	Άλλες σπουδές : (σημειώστε με χ μία ή και περισσότερες επιλογές)				
3.1	Πρόγραμμα ΕΠΠΑΙΚ ΑΣΠΑΙΤΕ	☐	Πρόγραμμα ΠΕΣΥΠ/ ΑΣΠΑΙΤΕ	☐	
3.2	Επιμόρφωση στο ΣΕΠ = < 500 ωρών	☐	Επιμόρφωση στη Συμβουλευτική = < 500 ωρών	☐	
3.3	Επιμόρφωση στο ΣΕΠ > 500 ωρών	☐	Επιμόρφωση στη Συμβουλευτική > 500 ωρών	☐	

3.4	Μεταπτυχιακό δίπλωμα	Στα Παιδαγωγικά	☐	Στη Συμβουλευτική	☐
		Στο ΣΕΠ	☐	Στο επιστημονικό αντικείμενο	☐
		Άλλο (σημειώστε):			
3.5	Διδακτορικό δίπλωμα	Στα Παιδαγωγικά	☐	Στη Συμβουλευτική	☐
		Στο ΣΕΠ	☐	Στο επιστημονικό αντικείμενο	☐
		Άλλο (σημειώστε):			

4.1	Είστε Διευθυντής ή Υποδιευθυντής;	Ναι	☐	Όχι	☐
4.2	Πόλη / Δήμος όπου εδρεύει το σχολείο:				

5.1	Θεωρείτε ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα συμβάλλει στην καλύτερη ενημέρωση των μαθητών σχετικά με την επιλογή του επαγγέλματος τους; ☐ Ναι ☐ Όχι				
5.2	Εάν όχι τότε κατά τη γνώμη σας τι θα πρέπει να γίνει έτσι ώστε να γίνει πιο αποδοτικό; (απαντήστε συνοπτικά και επιγραμματικά)				
					
					
					

6.1	Θεωρείτε ότι ο Σύμβουλος Επαγγελματικού Προσανατολισμού πρέπει να βρίσκεται στο χώρο του σχολείου; ☐ Ναι ☐ Όχι
6.2	Σε ποια ηλικία κατά τη γνώμη σας πρέπει να ξεκινά ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός; (δηλώστε την ηλικία σε αριθμό).....

7. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι επιτυγχάνεται ο ρόλος του Καθηγητή – Συμβούλου Επαγγελματικού Προσανατολισμού στα πλαίσια της σχολικής μονάδας; (διάλεξε την απάντηση που σε εκφράζει)

Καθόλου	Λίγο	Πολύ	Πάρα πολύ
☐	☐	☐	☐

8. Θεωρείτε ότι ένας/μία έφηβος/η λαμβάνει την κατάλληλη ενημέρωση:
(απαντήστε στην κάθε υπο –ερώτηση χωριστά)

A/α		Ναι	Όχι
8.1	που επικρατεί στην αγορά εργασίας;	☐	☐
8.2	ώστε να είναι σε θέση να κάνει τη σωστή επιλογή επαγγέλματος;	☐	☐

9. Οι έφηβοι/ες προτιμούν να ακολουθούν:
(σημειώστε με χ μία ή και περισσότερες επιλογές)

A/α		χ
9.1	το επάγγελμα του γονέα;	☐
9.2	ένα επάγγελμα που θα τους προσφέρει μονιμότητα;	☐
9.3	ένα επάγγελμα που θα τους προσφέρει καλά χρήματα;	☐
9.4	ένα επάγγελμα που θα ταιριάζει στις ικανότητες και τα ενδιαφέροντα τους;	☐
9.5	ένα επάγγελμα που τη συγκεκριμένη περίοδο θα έχει ζήτηση στην αγορά εργασίας;	☐

10. Επικοινωνείτε με τους γονείς των μαθητών σχετικά με την επιλογή του επαγγέλματος του παιδιού τους; (διάλεξε την απάντηση που σε εκφράζει)

Καθόλου	Λίγο	Πολύ	Πάρα πολύ
☐	☐	☐	☐

11. Κρίνετε απαραίτητο το σχεδιασμό και την ανάπτυξη προγραμμάτων ΣΕΠ και στο Λύκειο;

☐ Ναι ☐ Όχι

12. Με βάση ποιο από τους παρακάτω παράγοντες θεωρείτε ότι πρέπει να γίνει η επιλογή του επαγγέλματος; (σημειώστε με χ μία ή και περισσότερες επιλογές)

A/α		χ
12.1	επαγγελματικές αξίες	☐
12.2	μεγάλη ζήτηση στην αγορά	☐
12.3	ενδιαφέροντα	☐
12.4	ικανότητες - δεξιότητες	☐
12.5	χαρακτηριστικά προσωπικότητας	☐
12.6	Άλλο (αναφέρεται ποιο):	☐

13. Πότε θεωρείτε ότι η Συμβουλευτική Επαγγελματικού Προσανατολισμού έχει καλύτερα αποτελέσματα; (σημειώστε με χ μία επιλογή)

13.1	Όταν εφαρμόζεται από τον ειδικά καταρτισμένο εκπαιδευτικό	☐
13.2	Όταν εφαρμόζεται από το σύμβουλο	☐
13.3	Όταν εφαρμόζεται κυρίως από τον ειδικά καταρτισμένο εκπαιδευτικό με την εποπτεία συμβούλου	☐
13.4	Όταν εφαρμόζεται κυρίως από το σύμβουλο με τη συνεργασία του	☐

	εκπαιδευτικού	
--	---------------	--

14. Ποια από τα παρακάτω χαρακτηριστικά θεωρείτε ότι πρέπει να διαθέτει ο Σύμβουλος Επαγγελματικού Προσανατολισμού για να προσφέρει υποστήριξη στους μαθητές; (σημειώστε με χ μία ή και περισσότερες επιλογές)

14.1	ειλικρίνεια	☐	14.7	ενδιαφέρον για το μαθητή και το πρόβλημα του	☐
14.2	αυτογνωσία	☐	14.8	αποδοχή του μαθητή	☐
14.3	επιφυλακτικότητα	☐	14.9	προσεκτική ακρόαση	☐
14.4	εμπιστευτικότητα	☐	14.10	ικανότητα χειρισμού των μαθητών	☐
14.5	πειθώ	☐	14.11	διδασκτική ικανότητα	☐
14.6	ικανότητα επικοινωνίας	☐	14.12	Άλλο(αναφέρεται ποιο):	☐

15. Κατά πόσο θεωρείτε ότι ένας εκπαιδευτικός που θέλει να λειτουργεί και ως σύμβουλος Επαγγελματικού Προσανατολισμού για τους μαθητές του, έχει ανάγκη από: (διάλεξε την απάντηση που σε εκφράζει για κάθε υποερώτηση)

A/α		Καθόλου	Λίγο	Πολύ	Πάρα πολύ
15.1	ειδική κατάρτιση στη Συμβουλευτική Επαγγελματικού Προσανατολισμού	☐	☐	☐	☐
15.2	εποπτεία από ειδικό σύμβουλο	☐	☐	☐	☐
15.3	μείωση του διδακτικού του ωραρίου	☐	☐	☐	☐
15.4	ψυχοθεραπεία	☐	☐	☐	☐
15.5	αυτογνωσία	☐	☐	☐	☐
15.6	συνεργασία με άλλους εκπαιδευτικούς (mentoring)	☐	☐	☐	☐
15.7	συνεργασία με γονείς	☐	☐	☐	☐
15.8	Άλλος (προσδιόρισε):	☐	☐	☐	☐

16. Θεωρείτε ότι η συμβουλευτική επαγγελματικού προσανατολισμού πρέπει να γίνεται: (σημειώστε με χ μία ή και περισσότερες επιλογές)

16.1	ατομικά με το μαθητή	☐	☐	☐
16.2	στο σύνολο της εκπαιδευτικής κοινότητας για να αλλάξει τον τρόπο λειτουργίας και το κλίμα που επικρατεί	☐	☐	☐
16.3	Γονείς και παιδιά μαζί	☐	☐	☐

17. Θεωρείτε ότι: (διάλεξε την απάντηση που σε εκφράζει για κάθε υποερώτηση)

A/α		Ναι	Όχι
17.1	Οι γονείς γνωρίζουν το ρόλο που μπορεί να παίξει το μάθημα του ΣΕΠ στη μελλοντική επαγγελματική καριέρα του παιδιού τους;	☐	☐
17.2	Το ενδιαφέρον των μαθητών για το μάθημα του ΣΕΠ είναι περιορισμένο;	☐	☐
17.3	Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί θεωρούν χρήσιμο το μάθημα του ΣΕΠ για το μαθητή;	☐	☐
17.4	Οι μαθητές βλέπουν το μάθημα του ΣΕΠ βοηθητικό για τη μελλοντική τους επαγγελματική καριέρα;	☐	☐

18. Ποιες παρεμβάσεις θεωρείτε ότι απαιτούνται για την εφαρμογή του Επαγγελματικού Προσανατολισμού στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση;
(απαντήστε συνοπτικά και επιγραμματικά)

.....

.....

.....

.....

ΠΑΡΑΘΕΜΑΤΑ

Κωνσταντίνος Δημουλάς, Σχολικός σύμβουλος ΠΕ02/ Ψυχολόγος

Κωνσταντίνα Κούκου Φιλόλογος /Ψυχολόγος

ΒΙΟΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ ΤΩΝ ΚΛΙΣΕΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ ΤΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από τις στατιστικές για τις επιλογές των μορφωτικοσπουδαστικών στόχων των παιδιών φαίνεται ότι, όσο και αν η παλαιά διάκριση σε «αντρικά» και «γυναικεία» επαγγέλματα έχει αρχίσει να χάνει την καθαρότητά της και να υπάρχει μια αλληλοεμπεριχώρηση μεταξύ τους, εξακολουθεί να υπάρχει μια τάση να επιλέγουν τα αγόρια και τα κορίτσια σπουδές, που, για τον πολύ κόσμο, θεωρούνται, ακόμα, μάλλον «αντρικές» ή μάλλον «γυναικείες», αντίστοιχα.

Η αμφιταλάντευση, συνήθως ως την τελευταία στιγμή, για το ποιον στόχο θα ακολουθήσει, στο παιδί, και, από εκεί και πέρα, η όχι και τόσο απόλυτη ευχαρίστηση που αντλείται από τις αντίστοιχες σπουδές του, ακόμα και όταν ο μορφωτικός στόχος και οι σπουδές του είναι αυτά που το ίδιο αποφάσισε, δείχνει ότι το παιδί δεν αποφάσισε, τελικά, μόνο του το τι θα σπουδάσει, αλλά η επιλογή του ήταν αποτέλεσμα κυρίως κοινωνικοψυχολογικών παραγόντων.

Όσο και αν η παλαιά διάκριση σε «αντρικά» και «γυναικεία» επαγγέλματα έχει αρχίσει να χάνει την καθαρότητά της και να

υπάρχει μια αλληλοεμπεριχώρηση μεταξύ τους, εξακολουθεί να υπάρχει μια τάση να επιλέγουν τα αγόρια και τα κορίτσια σπουδές, που εξακολουθούν, για τον πολύ κόσμο, να θεωρούνται μάλλον «αντρικές» ή μάλλον «γυναικείες», αντίστοιχα.

Το περιβάλλον παίζει καθοριστικό ρόλο στις επιλογές και αποφάσεις του. Όσο πιο κοντινός είναι ο περίγυρος (η κοινωνία, σε ευρύτερο και πιο απομακρυσμένο πεδίο, οι φίλοι περισσότεροι, οι συγγενείς ακόμα πιο πολύ, η οικογένεια περισσότερο απ' όλους), τόσο περισσότερο επηρεάζει το παιδί στις επιλογές του μορφωτικοσπουδαστικού στόχου του. Η επιρροή συχνά είναι λανθασμένη, επειδή ο περίγυρος, συνήθως, περισσότερο βλέπει πάνω στο παιδί τον «φαινότυπό» του[1] και όχι τον «γονότυπό» του.[2]. Όμως, η εμμονή, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, στο φαινότυπο του παιδιού, χωρίς το ψάξιμο του υπόβαθρου του (δηλαδή του γενότυπού του), μας κρύβει την αληθινή ροπή του παιδιού προς κάποιο επάγγελμα, η οποία, αν μεν είναι δυνατή, λίγο ή πολύ θα είναι εμφανής, αν, όμως, είναι οριακή ή (ακόμα περισσότερο) τέτοια που εύκολα μπορεί να καταπιεστεί, δεν είναι εύκολο να γίνει ορατή και διακριτή από τους άλλους (όσο πιο κοντινός, τόσο περισσότερο).

ΤΟ ΒΙΟΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Ας προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε το θέμα από τη βιοψυχολογική πλευρά. Τα δύο φύλα, φαινοτυπικώς, είναι διακριτά. Αλλά ο φαινομενικός διαχωρισμός των ανθρώπων σε δύο φύλα πολύ λίγο ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, όπως αυτή υπαγορεύεται από το βιοψυχολογικό υπόστρωμα του καθενός. Δεν υπάρχουν δύο φύλα, αλλά ο άνθρωπος, που συμβαίνει να εκτελεί λειτουργίες, που, από την άποψη του φύλου, κινούνται σε ένα συνεχές, τα δύο άκρα του οποίου καταλαμβάνουν το θεωρητικά απόλυτο αρσενικό και το θεωρητικά απόλυτο θηλυκό, μεταξύ των οποίων υπάρχει η μείξη του αρσενικού προς το θηλυκό και του θηλυκού προς το αρσενικό. Πρόσφατες ερευνητικές διαπιστώσεις

επιβεβαιώνουν τη σημασία των γενετικών βιολογικών παραγόντων (χρωμοσωμικό μωσαϊκό), που εκφράζονται μέσω των ορμονών του φύλου, σε μείξη, έτσι που η συμπεριφορά του «φύλου» φτάνει-κατά τα ανάμικτα σωματικά και ψυχικά χαρακτηριστικά και ιδιώματα του ατόμου- τους 43.046.721 τύπους, που μπορούν να ανέλθουν, αδρομερώς, σε 81 συνδυασμούς και συνδέσεις και μόνο επιφανειακά διαφοροποιούνται στα δύο φύλα. Η διάκριση άντρας-γυναίκα πρέπει να αντικατασταθεί από το συνεχές αρσενικό-θηλυκό. Μόνο η γνώση σε ποιο ακριβώς σημείο του continuum αρσενικό-θηλυκό βρίσκεται το παιδί μπορεί να το βοηθήσει να βρει το μορφωτικοσπουδαστικό στόχο που του ταιριάζει.

ΝΕΥΡΟΝΟΟΓΕΝΝΗΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Αν και η διαδικασία διαφορισμού των φύλων θα πρέπει να έχει αρχίσει αρκετά νωρίς, ως το κρίσιμο στάδιο του διαφορισμού των, που είναι το διάστημα της έκτης εβδομάδας έως τον τρίτο μήνα, όλα τα έμβρυα είναι θηλυκά και μόνο στο διάστημα αυτό είναι που θα αρχίσει να σχηματίζεται ο φαινότυπος του παιδιού. Η έντονη κυτταρική διαφοροποίηση μεταξύ τρίτης εβδομάδας και τέλους του δεύτερου μήνα, οδηγεί στη διαμόρφωση του νευρικού, κυκλοφορικού και ενδοκρινικού συστήματος, καθώς και των αισθητήριων οργάνων. Τη μεγαλύτερη ανάπτυξη την έχει ο εγκέφαλος. Το έμβρυο, καθώς μεγαλώνει και αναπτύσσεται, από την ώρα που σχηματίζεται η καρδιά και τα αγγεία που κυκλοφορούν το αίμα, ο εγκέφαλος παίρνει αλματώδη αύξηση, ενώ αρχίζουν και διαφορίζονται τα γεννητικά όργανα. Με την ανάπτυξη του κυκλοφορικού συστήματος φαίνεται να αυξάνεται και ο εγκέφαλος και τα γεννητικά όργανα. Ήδη από τον τρίτο μήνα τα εξωτερικά γεννητικά όργανα του αγοριού, που γνωρίζουν ταχεία ανάπτυξη, έχουν διαφοροποιηθεί. Από τις αρχές του τρίτου μήνα και ως τον τοκετό, αρχίζει η λειτουργική εξειδίκευση των οργάνων του σώματος. Η ανάπτυξη του νευρικού συστήματος γίνεται ήδη γρήγορη, αλλά θ' αργήσει να ολοκληρωθεί (αυτό θα γίνει πολλούς μήνες μετά τη γέννηση). Οι εγκεφαλικές κοιλότητες έχουν

σχηματισθεί και τα εγκεφαλικά τμήματα έχουν ήδη αναπτυχθεί αρκετά. Τα όργανα, πλήρως διαμορφωμένα, έχουν ήδη αναλάβει το καθένα τη λειτουργία του.

Η παραπάνω εξελικτική ακολουθία δεν μπορεί να σημαίνει παρά ότι, όσο αναπτύσσεται το έμβρυο (κύρια το κυκλοφορικό του σύστημα), τόσο αυξάνεται ο εγκέφαλος και τα γεννητικά όργανα (του αγοριού – τα γεννητικά όργανα του κοριτσιού θα αργήσουν να αναπτυχθούν). Μόλις όμως αρχίζει και αναπτύσσεται η αλυσίδα κυκλοφορικό – εγκέφαλος – γεννητικά όργανα, γρήγορα θα πρέπει ν' αναπτύσσεται και το νευρικό σύστημα. Αυτό φαίνεται πιο πολύ στην έντονη κινητικότητα που αναπτύσσει το έμβρυο. Αν και είναι πολύ δύσκολο να βγάλει κανείς αιτιώδεις σχέσεις μεταξύ κυκλοφορικού – εγκεφάλου – νευρικού – γεννητικού συστήματος, η επίσπευση της ακολουθίας προς τα εμπρός δείχνει την «αγωνία» του οργανισμού για τη σωστή και πλήρη ανάπτυξη και λειτουργία του νευρικού συστήματος, που είναι αυτό που θα αναπτύξει σωστά τον όλο οργανισμό και ως προς την ταυτότητα (φύλο), που γονοτυπικά τού έχει δοθεί. Ο γονότυπος του φύλου, αργά ή γρήγορα, θα εκδηλωθεί, αλλά το πρόβλημα είναι πόσο γρήγορα αυτός θα εκδηλωθεί και πώς θα αποφευχθούν οι περιπτώσεις κατά τις οποίες ο γονότυπος ίσως και να μην εκδηλωθεί στην πληρότητα και στην καθαρότητά του. Η ανάπτυξη του νευρικού συστήματος είναι αυτή που θα δώσει το γονοτυπικό φύλο στο έμβρυο και φαινοτυπικά. Για το σκοπό αυτό εργάζονται οι γεννητικοί αδένες για τα πρωτεύοντα και τα επινεφρίδια για τα δευτερεύοντα χαρακτηριστικά του φύλου.

Φαίνεται ότι το πόσο γρήγορα και το πόσο ακριβώς θα εμφανιστεί (φαινοτυπικά) ο γονότυπος, που έχει προγραμματιστεί, εξαρτάται από το πόσο καλά θα εργαστεί το ορμονικό «εργοστάσιο» του οργανισμού για να τελειοποιηθεί το νευρικό σύστημα. Στη χρονική ακολουθία των οργανογένεσεων, η ορμονοέκκριση είναι αυτή που φτιάχνει το νευρικό σύστημα και ο σκοπός της τελειοποίησης του νευρικού συστήματος είναι ακριβώς η φυλοποίηση του οργανισμού. Η ταυτοποίηση του φύλου του συγκεκριμένου οργανισμού είναι το κριτήριο της σωστής και

ομαλής ανάπτυξής του. Έτσι, δεν υπάρχει ξεκομμένο νευρικό σύστημα ούτε ξεκομμένο γεννητικό σύστημα, αλλά μόνο νευρογεννητικό, ακριβέστερα νευροογεννητικό. Η καλή λειτουργία του νευρικού συστήματος συνδέεται με την άριστη νοητική λειτουργία (εγκέφαλος) και, μόνο όταν η νευρική και νοητική λειτουργία είναι άριστη, μπορεί να είναι άριστη και η σωματική ανάπτυξη (εννοείται πλήρως ταυτοποιήσιμη ως προς το φύλο). Κακή νευρική και νοητική λειτουργία δεν μπορεί να φέρει τον οργανισμό στην κανονική και φυσιολογική του ανάπτυξη.

ΑΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΝΕΥΡΟΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Πρόσφατες ερευνητικές διαπιστώσεις επιβεβαιώνουν τη σημασία των γενετικών βιολογικών παραγόντων (χρωμοσωμικό μωσαϊκό), που εκφράζονται μέσω των ορμονών του φύλου στη διαφοροποίηση των φύλων. Το φύλο καθορίζεται από το συνδυασμό των χρωμοσωμάτων. Το γενετικό υλικό εκφράζεται μέσω των αρσενικών και θηλυκών ορμονών, που αποτελούν τους συνδέσμους επικοινωνίας μεταξύ των γονιδιακών πληροφοριών και του εγκεφάλου. Οι ορμόνες ενεργούν στην φυλική ανατομική διαφοροποίηση μερικών –τουλάχιστον– εγκεφαλικών πεδίων στα φύλα. Αυτές ίσως ευθύνονται για τις διαφορές που εμφανίζει το μεσολόβιο (στο πίσω τμήμα του είναι πιο φαρδύ στις γυναίκες απ' ό,τι στους άντρες) και για τη διαφορά βάρους του εγκεφάλου (πιο βαρύς ο αντρικός από τον θηλυκό εγκέφαλο) μεταξύ των φύλων. Ο εγκέφαλος των ομοφυλοφίλων, αντρών και γυναικών, προσιδιάζει σ' αυτόν των πιο –τυπικά– θηλυκών και αρσενικών ατόμων, αντίστοιχα.

Δίκτυο ορμονικών επικοινωνιών που βρίσκεται, κάτω από το γεννητικό έλεγχο, ρυθμίζει την όπως παραπάνω διαφοροποίηση στον εγκέφαλο. Οι ορμόνες επηρεάζουν με ειδικό τρόπο τα υποθαλαμικά πεδία. Ίσως η τόσο μεγάλη αυτή επιρροή, κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης, είναι που διαφοροποίησε τα διάφορα υποθαλαμικά πεδία στα δύο φύλα, όπως στο προοπτικό, που είναι μεγαλύτερο στο αρσενικό απ' ό,τι στο θηλυκό, το

οποίο, σε αντιστάθμισμα, διαθέτει πιο πολλές ειδικές συνάψεις από το αρσενικό. Αυτές οι συνάψεις, ως ποσοστό, είναι, σίγουρα, έργο θηλυκών ορμονών, αφού ο αμέσως μετά τη γέννηση ευνουχισμός τις αυξάνει σημαντικά, στον ενήλικο. Οι συνάψεις, όμως, είναι προϊόν της προσπάθειας του ατόμου για προσαρμογή, κατά την ανάπτυξη. Αυτό εξηγεί και την «πανουργία» του γυναικείου μυαλού. Φαίνεται αυτό ως ανάγκη στην υποχωρητική θέση που κατέχει η γυναίκα στην κοινωνία. Αντίθετα, ο άντρας είχε ανέκαθεν μπροστά του ελεύθερο πεδίο και δεν χρειαζόταν, τόσο, ειδικές συνάψεις, όσο μεγάλη δύναμη για αγώνα. Πράγματι η αρσενική δραστηριότητα έχει, πειραματικά, ταυτιστεί με τις αρρενορμόνες. Δεν θα πρέπει, όμως, να παραβλέπουμε σε καμιά περίπτωση και τον ρόλο του κοινωνικού παράγοντα και για τα δύο φύλα.

Κατά κύριο λόγο, η δράση των θηλυκών ορμονών στην αρχή της ζωής, επηρεάζοντας τη νευρωνική οργάνωση (την επέκταση και τη διαφοροποίηση των νευρώνων), φέρνει την ανατομική διαφοροποίηση στον εγκέφαλο των φύλων. Έτσι, το πάνω μέρος του αριστερού κροταφικού λοβού είναι, και στα δύο φύλα, ογκωδέστερο, αλλά, αυτό, είναι πολύ πιο εμφανές στους άντρες. Οι ορμόνες του φύλου, στα πρώτα στάδια της ζωής, επηρεάζουν ουσιαστικά την ημισφαιρική εγκεφαλική επικράτηση. Υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των φύλων στον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούν τα δύο τους ημισφαίρια. Οι διαφορές που έχουν τα δύο φύλα στις εγκεφαλικές λειτουργίες εξηγούν γιατί οι άντρες είναι επιθετικότεροι (με τάσεις ανταγωνισμού για κυριαρχία) κι έτσι (φυσικά λιγότερο αγχώδεις και ευαίσθητοι) πιο ενεργητικοί απ' ό,τι οι γυναίκες. Οι άντρες αντιδρούν γρηγορότερα από τις γυναίκες στα καινούργια ερεθίσματα, ενώ οι γυναίκες τα επεξεργάζονται βαθύτερα.

Σήμερα, ξέρουμε ότι το αριστερό ημισφαίριο αναλαμβάνει (γλωσσικά) εργασίες γενικά «υπολογισμού», ενώ το δεξιό αναλαμβάνει εργασίες «χωροταξικού προσδιορισμού», του ατόμου. Ο εγκέφαλος ελέγχει με τρόπο διαφορετικό τις γλωσσικές και χωρικές λειτουργίες, στους άντρες και στις γυναίκες. Οι βλάβες του αριστερού ημισφαιρίου διαταράσσουν τις γλωσσικές λειτουργίες και του δεξιού προκαλούν ανωμαλίες στις χωρικές

λειτουργίες και αυτό είναι εμφανέστερο στους άντρες, ενώ στις γυναίκες οι τελευταίες είναι χωρίς επίπτωση και στις δύο αυτές λειτουργίες, στον ίδιο όμως βαθμό σ' αυτές στο αριστερό. Οι άντρες έχουν ανώτερες οπτικοχωρικές και μαθηματικές ικανότητες, οι γυναίκες ανώτερες γλωσσικές δεξιότητες, όπως και μεγαλύτερη ευαισθησία στις γεύσεις, στην αφή και στους ήχους. Κι εδώ θα πρέπει να υπενθυμίσουμε τον διαφορετικό βιολογικό και κοινωνικό ρόλο των δύο φύλων. Ίσως η μέση νοητική επίδοση αντρών και γυναικών να μην παρουσιάζει καμιά διαφορά, αλλά το εύρος της κατανομής της νοημοσύνης των αντρών είναι μεγαλύτερο απ' αυτό των γυναικών, οι οποίες τείνουν προς το κέντρο στην καμπύλη του Gauss. Αυτό αποδεικνύεται και από την ιστορική αναδρομή που παρουσιάζει τους άντρες να πλειοψηφούν ως προς τις διασημότητες και τους τροφίμους των ψυχιατρείων. Η ανάπτυξη, πάντως, σε έναν από τους τομείς (σωματικό, πνευματικό, συναισθηματικό, ...) συνήθως συνεπισύρει και τους άλλους στην ανάπτυξη αυτή.

ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

Υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα σε διάφορους τομείς του επιστητού. Οι σχετικές έρευνες δείχνουν πως τα αγόρια υπερέχουν στην ικανότητα σύλληψης σχέσεων χώρου και στις μηχανικές δεξιότητες και (σε μικρότερο βαθμό) στην αριθμητική ικανότητα, ενώ τα κορίτσια στη γλωσσική ευχέρεια και (λιγότερο) στις μνημονικές ικανότητες. Οι διαφορές αυτές αντικατοπτρίζονται στις επιδόσεις τους ήδη στο σχολείο. Στο σχολείο αποδεικνύεται ότι τα κορίτσια έχουν, γενικά, καλύτερες επιδόσεις από τα αγόρια, ιδίως στα μαθήματα που απαιτούν αντιληπτική ταχύτητα, μνήμη, γλωσσική ευχέρεια και ακρίβεια, ενώ τα αγόρια επιδίδονται με περισσότερη επιτυχία σε μαθήματα που απαιτούν σύλληψη σχέσεων χώρου και αριθμητική ικανότητα, και φαίνεται αυτό από τη βαθμολογία τους στα κυρίως πληροφοριακά μαθήματα, όπως η ιστορία, η γεωμετρία και η φυσιογνωστική.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Την υποκρυπτόμενη (κάτω από την αδρομερή διαφοροποίηση των δύο φύλων), απίστευτη σε αριθμό, ποικιλία φύλου στο παιδί κανένας δεν μπορεί να τη φανταστεί και, τις πιο πολλές φορές, ούτε το ίδιο το παιδί γνωρίζει την τρικυμία των επιθυμιών του μεταξύ όλων των πιθανών μορφωτικοσπουδαστικών στόχων που του ταιριάζουν και που, πολύ χοντρικά, ο κόσμος χωρίζει, ακόμα και σήμερα, έστω πολύ λιγότερο από παλαιότερα, σε «αντρικούς» και «γυναικείους». Η διάκριση άντρας-γυναίκα πρέπει να αντικατασταθεί από το συνεχές αρσενικό-θηλυκό. Μόνο η προσπάθεια του ίδιου του παιδιού να γνωρίσει σε ποιο ακριβώς σημείο τού συνεχούς αρσενικού-θηλυκού (φυλικού continuum) βρίσκεται μπορεί να το βοηθήσει να βρεί το μορφωτικοσπουδαστικό στόχο που του ταιριάζει.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Το περιβάλλον του παιδιού πρέπει να αφήσει το παιδί να αποφασίσει ανεπηρέαστο το τι θα σπουδάσει και τι θα κάνει στη ζωή του. Μόνον ελεύθερο κάθε σχετικής παρέμβασης, θα μπορέσει το ίδιο να εκδιπλώσει τον εσωτερικό κόσμο των επιθυμιών του, που θα τις αποκρυσταλλώσει στις επιδόσεις του επί των αντικειμένων του σχολείου. Ο δάσκαλος πρέπει να είναι πάρα πολύ προσεκτικός στις εκτιμήσεις του επί των επιδόσεων του παιδιού στο σχολείο, για να μην το ξεστρατίσει άθελά του από τις κλίσεις του. Για να μην επενδύσει εντελώς δικές του (λίγο ή πολύ μακρινές) απόψεις για το κάθε παιδί στην αξιολόγησή του, θα πρέπει, τουλάχιστον, να είναι ο ίδιος εντελώς ενήμερος τουλάχιστον της ανάγκης τοποθέτησης του παιδιού στο ακριβές σημείο του βιοψυχολογικού συνεχούς «αρσενικό – θηλυκό», σύμφωνα με το οποίο και οι όποιες δυνατότητες του

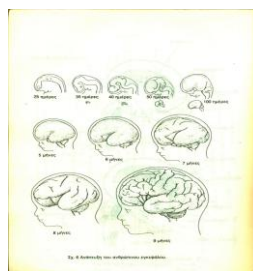
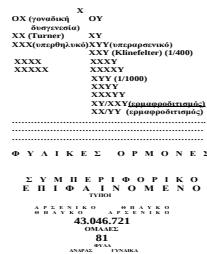
παιδιού, πράγματα που πρέπει, οπωσδήποτε, ο ίδιος και να γνωρίζει, προκειμένου να εναρμονισθεί με αυτές, στο αξιολογικό έργο του.

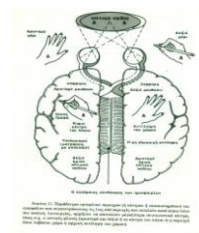
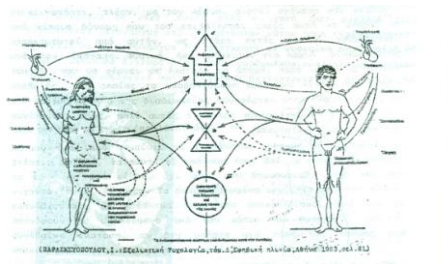
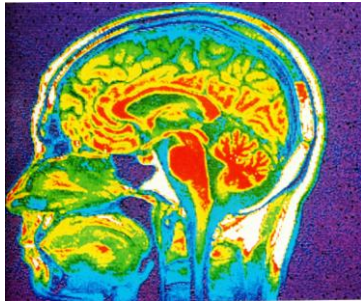
Γενική Βιβλιογραφία

Δημουλάς, Κ. Β. (Φθινόπωρο–Χειμώνας 1990). Ψυχοπαθολογία Ι: Οι Αιτίες. Έκδ. Τ.Ε.Ι. (ΣΕΥΠ – Νοσηλευτική) Λάρισας, Λάρισα, 5-51, (Χειμώνας–Άνοιξη 1991). Ψυχοπαθολογία ΙΙ: Τα Πάθη. Έκδ. Τ.Ε.Ι. (ΣΕΥΠ-[Νοσηλευτική]) Λάρισας, Λάρισα, 5-15, (Σεπτέμβριος–Οκτώβριος 1993). Ψυχολογία. Έκδ. Τ.Ε.Ι. (ΣΕΥΠ-[Ιατρικά Εργαστήρια]) Λάρισας, Λάρισα, 11-48, (Άνοιξη 1994). Τουριστική Ψυχολογία. [Έκδ. Τ.Ε.Ι. / ΣΔΟ/Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων Λάρισας], Λάρισα, 11-32, 112-25, (1995). Η τέχνη της πειθούς. Έκδ. Ο.Ε.Ε.Κ. / Ι.Ε.Κ. Λάρισας, Λάρισα, 15-40, (1995). Αρχές Τουριστικού Marketing. Έκδ. Ο.Ε.Ε.Κ. / Ι.Ε.Κ. Λάρισας, Λάρισα, 4-47, (1995). Ψυχολογία – Δεοντολογία Επαγγέλματος. Έκδ. Ο.Ε.Ε.Κ. / Ι.Ε.Κ. Λάρισας, Λάρισα, 5-38, (1996). Ψυχολογία–Δεοντολογία Επαγγέλματος, Επιλογές. Έκδ. Ο.Ε.Ε.Κ. / Ι.Ε.Κ. Λάρισας, Λάρισα, 51-3, (1997). Κοινωνική Ψυχολογία. Έκδ. Ο.Ε.Ε.Κ. / Ι.Ε.Κ. Λάρισας, Λάρισα, 5-33, (1999). Ψυχολογία – Επαγγελματική Δεοντολογία. Έκδ. Ο.Ε.Ε.Κ. / Ι.Ε.Κ. Λάρισας, Λάρισα, 8, (όπου ελληνικές - ξένες βιβλιογραφικές παραπομπές για περαιτέρω μελέτη)

[1] - Φαινότυπος είναι το σύνολο των χαρακτηριστικών ενός οργανισμού, τα οποία μπορούν να παρατηρηθούν εξωτερικά και προκύπτουν από την αλληλεπίδραση κληρονομικών ιδιοτήτων και περιβάλλοντος.

[2] - Γονότυπος είναι το σύνολο των κληρονομικών καταβολών του οργανισμού, δηλ. το σύνολο των γονιδίων τα οποία μεταβιβάζονται από τον γονέα και καθορίζουν τα χαρακτηριστικά του απογόνου.

Κώστας Β. Δημουλάς

Επόπτης

Κώστας Β. Δημουλάς

Φιλολόγος – Νομοπολιτικός - Θεολόγος

Ψυχολόγος

(Φιλοσοφίας - Παιδαγωγικής – Ψυχολογίας / Ψυχολογίας,

[Πειραματικής, Γνωστικής, Εξελικτικής, Σχολικής]

και Κοινωνικής - Κλινικής Ψυχολογίας)

Msc [Ψυχοανάλυσης και] Κοινωνικής – Κλινικής / Κλινικής Ψυχολογίας

δρ (Ι.Κ.Υ.) [Κλινικής Παιδονευροψυχολογίας και] Ψυχιατρικής Κλινικής Ψυχολογίας

Ερευνητής Βιοψυχοανάλυσης

Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων Νομού Λάρισας

Αναπληρωτής Διευθυντής Περιφερειακού Επιμορφωτικού Κέντρο Εκπαιδευτικών
Θεσσαλίας

Τριανταφύλλου 5, 41221- Λάρισα

(σπίτι:) 2410550160, 2352043670,

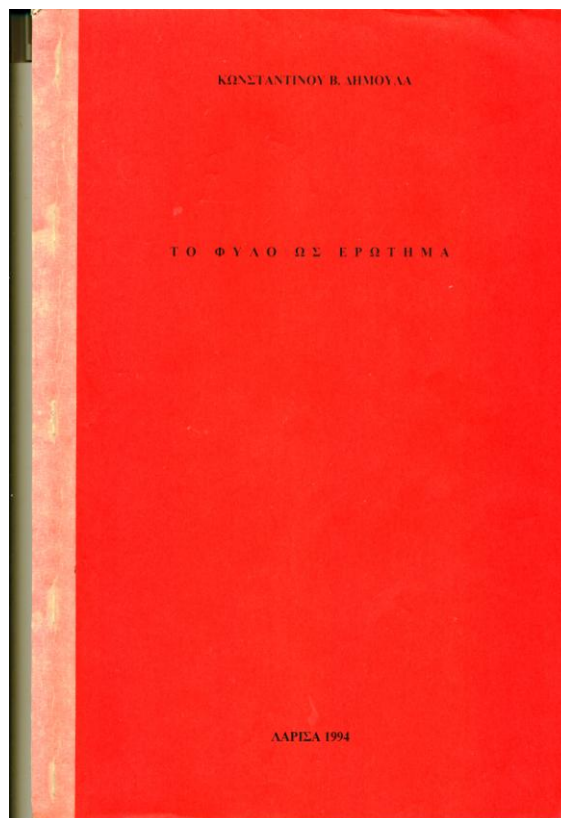
(γραφείο: (και fax, υπ όψιν μου:)) 2410619344, 2410671838,

6956001229 (6956001231)

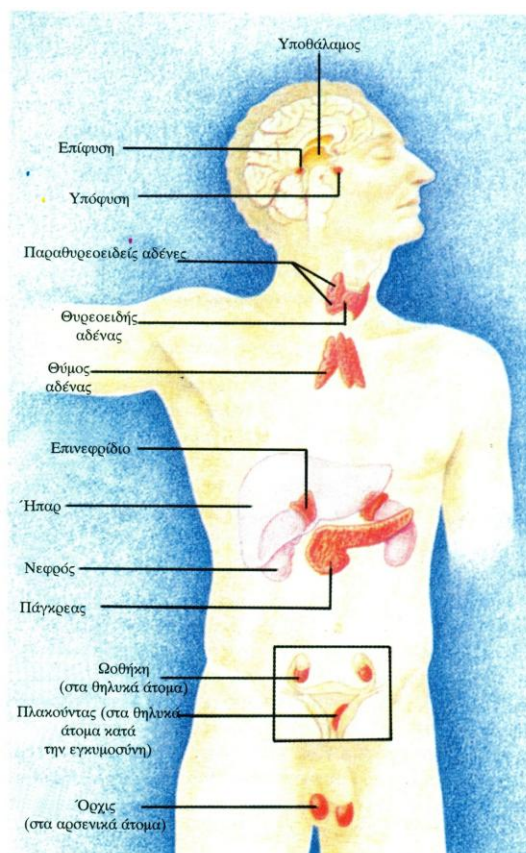
<http://cms.psychobio.webnode.gr>

ακολουθεί

Επεξηγηματική παρουσίαση

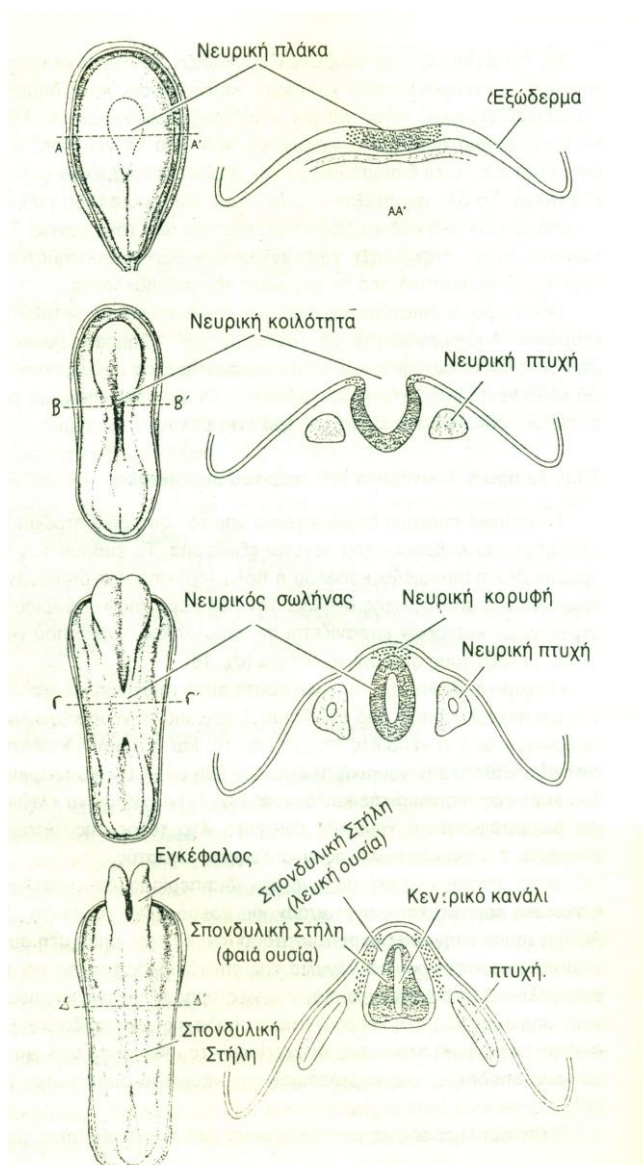

	X	
OX (γοναδική δυσγενεσία)	OY	
XX (Turner)	XY	
XXX(υπερθηλυκό)	XYX(υπεραρσενικό)	
	XXY (Klinefelter) (1/400)	
XXXX	XXXY	
XXXXX	XXXXY	
	XYX (1/1000)	
	XXYY	
	XXXY	
	XY/XXY(ερμαφροδιτισμός)	
	XX/YY (ερμαφροδιτισμός)	
.....		
.....		
.....		
Φ Υ Λ Ι Κ Ε Σ Ο Ρ Μ Ο Ν Ε Σ		
Σ Υ Μ Π Ε Ρ Ι Φ Ο Ρ Ι Κ Ο		
Ε Π Ι Φ Α Ι Ν Ο Μ Ε Ν Ο		
ΤΥΠΟΙ		
Α Ρ Σ Ε Ν Ι Κ Ο	Θ Η Λ Υ Κ Ο	
Θ Η Λ Υ Κ Ο	Α Ρ Σ Ε Ν Ι Κ Ο	
43.046.721		
ΟΜΑΔΕΣ		
81		
ΦΥΛΑ		
ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ	

Σχήμα 11.1
Η θέση μερικών από τους σημαντικότερους ενδοκρινείς αδένες του ανθρώπινου σώματος
(Starr & Taggart, 1989)

Όργανο	Ορμόνη	Λειτουργίες ορμόνης
Υποθάλαμος	Διάφορες Εκλυτικές Ορμόνες	Επάγουν ή αναστέλλουν την έκκριση διαφόρων ορμονών από την υπόφυση
Προϋθια υπόφυση	TSH (θυρεοειδοτρόπος ορμόνη)	Διεγείρει το θυρεοειδή αδένα
	LH (ωχρινोटρόπος ορμόνη)	Αυξάνει την παραγωγή προγεστερόνης (στα θηλυκά άτομα) ή τεστοστερόνης (στα αρσενικά άτομα)· διεγείρει την ωορρηξία
	FSH (ωοθηλακιοτρόπος ορμόνη)	Αυξάνει την παραγωγή οιστρογόνων και την ωρίμαση του ωαρίου (στα θηλυκά άτομα) και την παραγωγή σπέρματος (στα αρσενικά άτομα)
	ACTH	Αυξάνει την έκκριση στεροειδών ορμονών από τα επινεφρίδια
Οπίσθια υπόφυση	Προλακτίνη	Αυξάνει την παραγωγή γάλακτος
	Ωκυτοκίνη	Ελέγχει τις συσπάσεις της μήτρας, την έκκριση γάλακτος, ορισμένες παρामीτρους της γονεϊκής συμπεριφοράς και τη σεξουαλική ευχέρηση
	Αγγειοπρεσίνη	Πρόκαλεί αγγειοπύκνωση, αυξάνει την πίεση του αίματος
Επίφυση	Μελατονίνη	Καταστέλλει την ανάπτυξη των γεννητικών αδένων· παίζει ρόλο στην έναρξη της εφηβείας και στους κύκλους ύπνου - εγρήγορης
Θυρεοειδής αδένας	Θυροξίνη, Τριιωδοθυρονίνη	Αυξάνουν το μεταβολικό ρυθμό, το ρυθμό ανάπτυξης, την ωρίμαση
Παραθυρεοειδείς αδένες	Παραθυρμόνη	Αυξάνει τα επίπεδα του ασβεστίου στο αίμα, μειώνει το κάλιο
Επινεφρίδια (φλοιός)	Αλδοστερόνη	Μειώνει την απομάκρυνση αλάτων δια των νεφρών
	Κορτιζόλη, Κορτικοστερόνη	Διεγείρουν το ήπαρ για να αυξηθούν τα επίπεδα γλυκόζης στο αίμα, αυξάνουν το μεταβολισμό πρωτεϊνών και λιπιδίων
Επινεφρίδια (μυελός)	Επινεφρίνη, Νορεπινεφρίνη	Παρόμοια δράση με αυτήν του συμπαθητικού νευρικού συστήματος
Πάγκρεας	Ινσουλίνη	Αυξάνει την είσοδο γλυκόζης στα κύτταρα, αυξάνει την αποθήκευση λιπιδίων
	Γλυκαγόνη	Αυξάνει τη μετατροπή του αποθηκευμένου γλυκογόνου σε γλυκόζη στο αίμα
Ωοθήκες	Οιστρογόνα	Επάγουν την εμφάνιση γυναικείων σεξουαλικών χαρακτηριστικών
	Προγεστερόνη	Διατηρεί την εγκυμοσύνη
Όρχεις	Ανδρογόνα	Βοηθούν στην παραγωγή σπέρματος, την αύξηση της τριχοφυΐας του εφηβίου, την ανάπτυξη ανδρικών σεξουαλικών χαρακτηριστικών
Ήπαρ	Σωματομεδίνες (Ινσουλινοειδείς παράγοντες)	Προκαλούν ανάπτυξη του σώματος
Νεφροί	Ρενίνη	Μετατρέπει το αγγειοτενσινογόνο σε αγγειοτενσίνη, που ρυθμίζει την πίεση του αίματος και συμβάλλει στην υποογκαιμική δίψα
Θύμος	Θυμοσίνη (και άλλα)	Παίζει ρόλο στις ανοσολογικές αντιδράσεις

Χρονοδιάγραμμα ανάπτυξης του εμβρύου

1ος μήνας

- Γονιμοποίηση, κάθοδος του ζυγώτη μέσω της σάλπιγγας και εμφύτευση στη μήτρα.
- Πρώτες διαιρέσεις του ζυγώτη και σχηματισμός του μοριδίου.
- Σχηματισμός των τριών στρωμάτων: εξωδέρματος, μεσοδέρματος και εσωδέρματος.
- Ειδικό στρώμα κυττάρων σχηματίζει τον πλακούντα και τον αμνιακό σάκο γύρω από το έμβρυο.
- Η καρδιά αρχίζει να σχηματίζεται και να κτυπάει· αίμα αρχίζει να κυκλοφορεί στο έμβρυο.
- Το νευρικό σύστημα αρχίζει να αναπτύσσεται. Οι πρώτοι νευρικοί αγωγοί αρχίζουν να σχηματίζονται.
- Ο πεπτικός σωλήνας, οι πνεύμονες, το ουκώτι και τα νεφρά αρχίζουν να αναπτύσσονται.

2ος μήνας

- Το μήκος του εμβρύου αυξάνει από 0,5 σε 5 εκ.
- Αρχίζει η διαφοροποίηση και ανάπτυξη όλων των κύριων εσωτερικών και εξωτερικών μερών και οργάνων.
- Τα οστά και οι μύες αρχίζουν να αναπτύσσονται.
- Το πρόσωπο και ο τράχηλος αρχίζουν να παίρνουν ανθρώπινη μορφή.
- Ο εγκέφαλος αναπτύσσεται ταχύτατα. Το μέτωπο είναι εμφανές σε σχέση προς το άλλο σώμα.
- Τα άκρα αρχίζουν να σχηματίζονται και να μεγαλώνουν.
- Τα γεννητικά όργανα αρχίζουν να εμφανίζονται, αλλά ακόμη δεν διακρίνεται το φύλο.

3ος μήνας

- Η διαφοροποίηση του φύλου συνεχίζεται. Τα γεννητικά όργανα του αρρένους αναπτύσσονται ταχύτατα, ενώ του θήλεος παραμένουν ακόμη αδιαφοροποίητα.
- Εξογκώματα και για τους 20 νεογίλους αρχίζουν να εμφανίζονται.
- Οι φωνητικές χορδές αρχίζουν να εμφανίζονται.
- Το πεπτικό σύστημα δραστηριοποιείται και το στομάχι εκκρίνει υγρό.
- Το ουκώτι και τα νεφρά αρχίζουν να λειτουργούν.
- Αυτόματες κινήσεις των χεριών, ποδιών, ώμων και δακτύλων αρχίζουν να πραγματοποιούνται.

4ος μήνας

- Τα κάτω μέρη του σώματος αναπτύσσονται με επιταχυνόμενο ρυθμό.
- Τα άνω και τα κάτω άκρα έχουν αρκετά διαμορφωθεί. Το δέρμα έχει σκούρο κοκκίνο χρώμα.
- Το έμβρυο μπορεί να ανοιγοκλείνει τα δακτύλα του.
- Οι αντανακλαστικές κινήσεις γίνονται συχνότερες.
- Το έμβρυο αρχίζει να κουνάει τα πόδια και τα χέρια.
- Η μητέρα νιώθει τα πρώτα σκίρτηματα.
- Η πλατή ευθυγραμμίζεται.

5ος μήνας

- Το δέρμα παίρνει την τελική του μορφή.
- Οι ιδρωτοποιοί και οι σμηγματογόνοι αδένες έχουν σχηματιστεί και αρχίζουν να λειτουργούν.
- Νύχια στα χέρια και στα πόδια αρχίζουν να εμφανίζονται.
- Το μήκος του εμβρύου είναι 30 εκ. και το βάρος του 450 γραμμάρια.
- Αν σπληνθεί, θα αναπνεύσει για λίγο και θα πεθάνει.
- Η νευρολογική ανάπτυξη είναι ανεπαρκής για παρατεταμένη ζωή.
- Φρύδια και μαλλιά της κεφαλής αρχίζουν να εμφανίζονται.

6ος μήνας

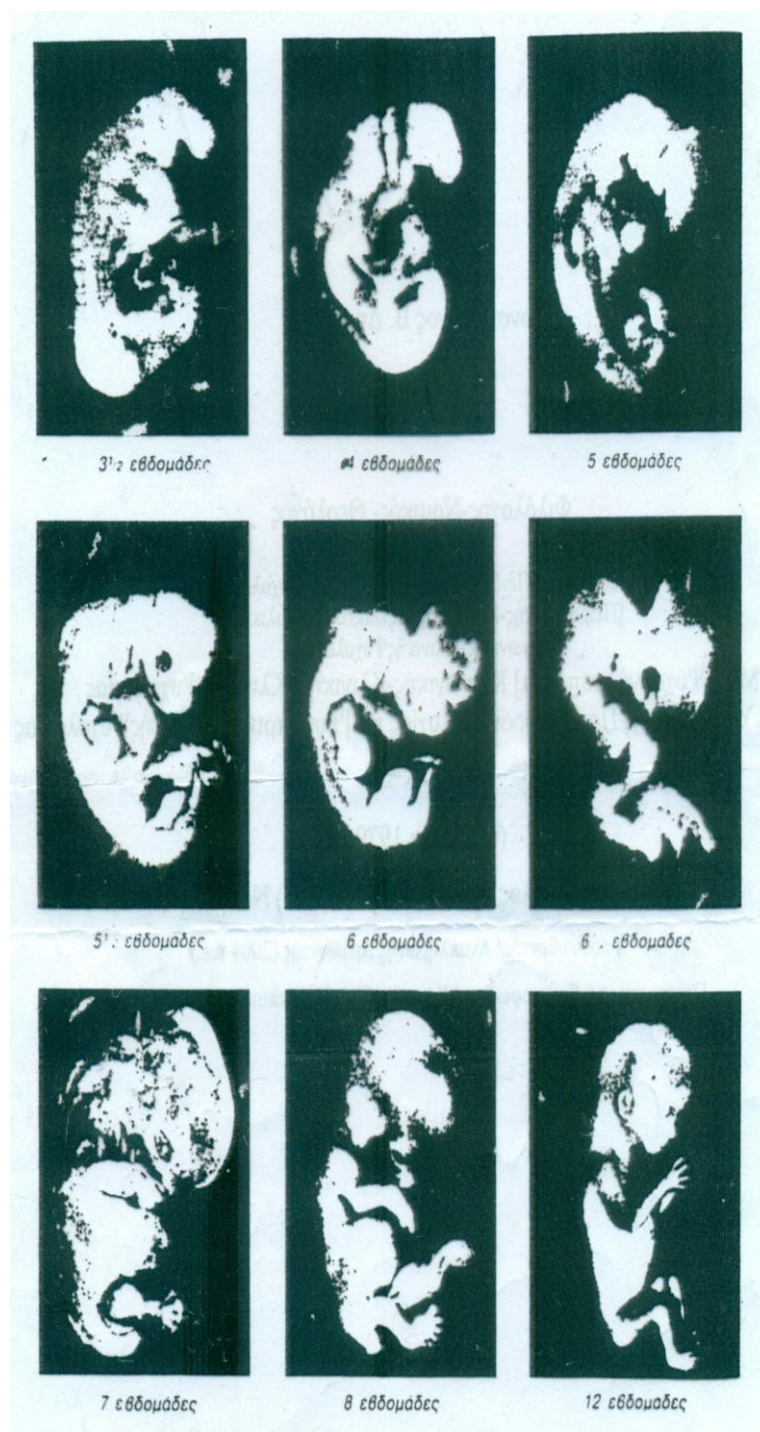
- Τα βλέφαρα, που ήταν συγκολλημένα - κλειστά από τον 3ο μήνα, ανοίγουν τώρα.
- Τα μάτια είναι πλήρως διαμορφωμένα.
- Γευστικές θηλές εμφανίζονται στη γλώσσα και στο στόμα. Οι θηλές αυτές είναι πιο πολλές από ό,τι στο παιδί και στον ενήλικο.
- Αν γεννηθεί μπορεί να ζήσει για λίγο χρόνο.
- Αντιδρά σε εξωτερικούς ήχους.
- Ζυγίζει 720 γραμμάρια περίπου.

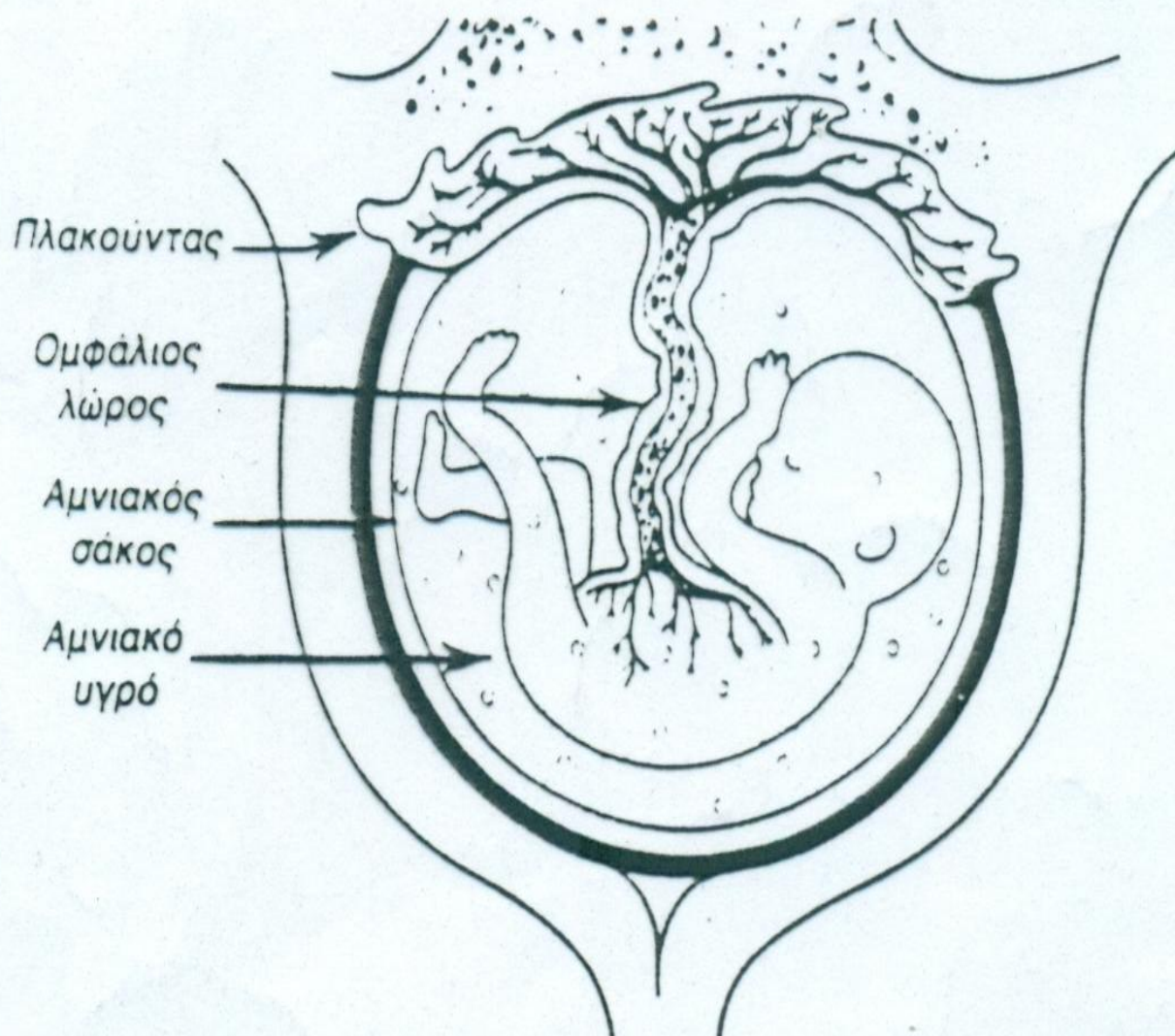
7ος μήνας

- Το έμβρυο μπορεί να ζήσει στο εξωμητρικό περιβάλλον.
- Τα εγκεφαλικά ημισφαίρια καλύπτουν σχεδόν ολόκληρο τον εγκέφαλο.
- Μπορεί να παράγει ποικίλες αντανακλαστικές κινήσεις (ξάφνιασμα, κινήσεις κολύμβησης).
- Το μήκος είναι περίπου 40 εκ. και το βάρος περίπου 1.300 γραμμάρια.
- Αν γεννηθεί, μπορεί να αναπνέει, να κλαίει και να καταπίνει· είναι πολύ ευάλωτο στα μικρόβια και απαιτεί προστατευόμενο περιβάλλον.

8ος και 9ος μήνας

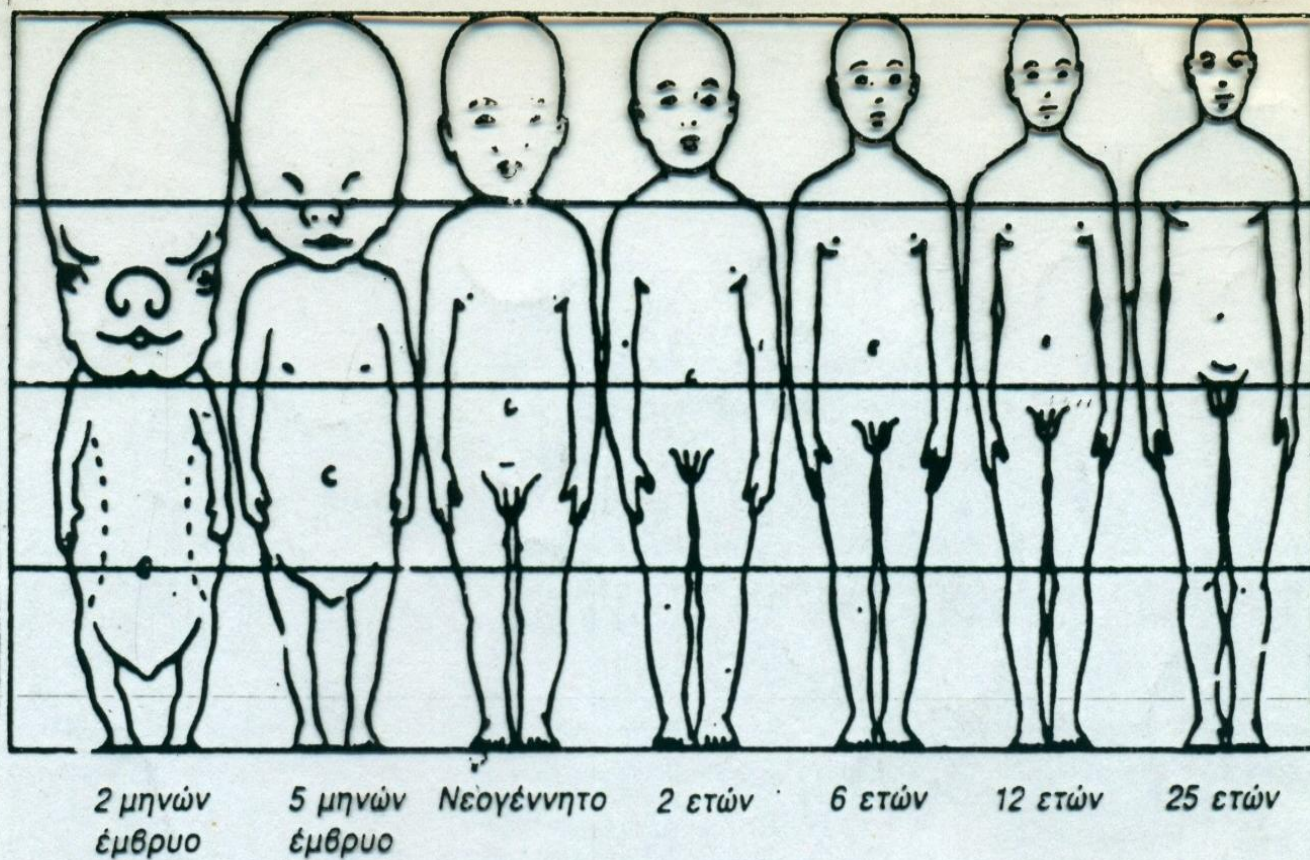
- Γίνονται οι τελικές προεργασίες για την έξοδο.
- Λίπος εναποτίθεται για μετέπειτα χρήση.
- Η κινητική δραστηριότητα γίνεται μεγαλύτερη. Το έμβρυο μπορεί να αλλάζει θέση.
- Περίοδοι μεγάλης κινητικής δραστηριότητας εναλλάσσονται με περιόδους ηρεμίας.
- Τα όργανα αρχίζουν να αναλαμβάνουν το καθένα την ειδική λειτουργία του.
- Οι κτύποι της καρδιάς αυξάνουν και γίνονται αρκετά συχνότεροι.
- Το πεπτικό σύστημα αρχίζει να λειτουργεί.
- Τελικά, συσπάσεις της μήτρας εξωθούν το έμβρυο εκτός του μητρικού σώματος.

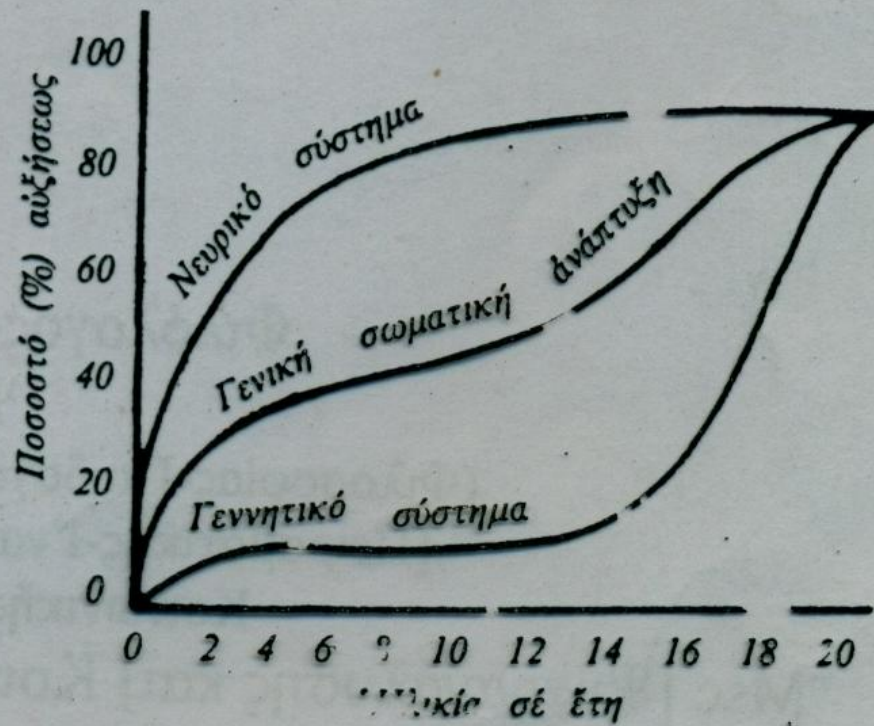

Σχηματική παράσταση του εμβρύου μέσα στη μήτρα.

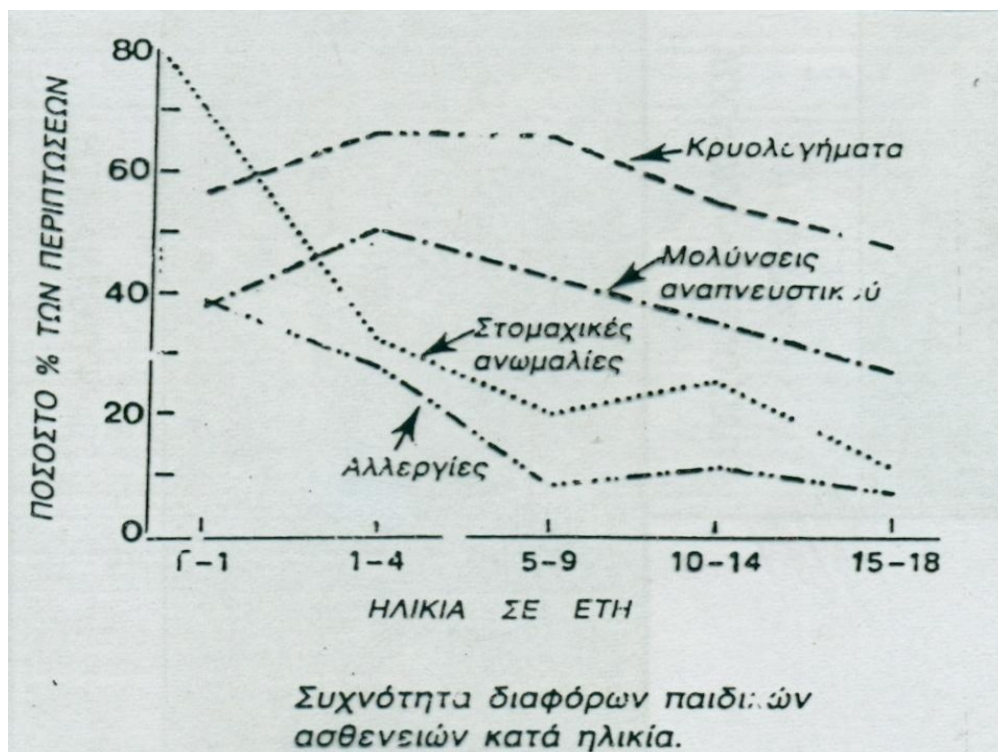
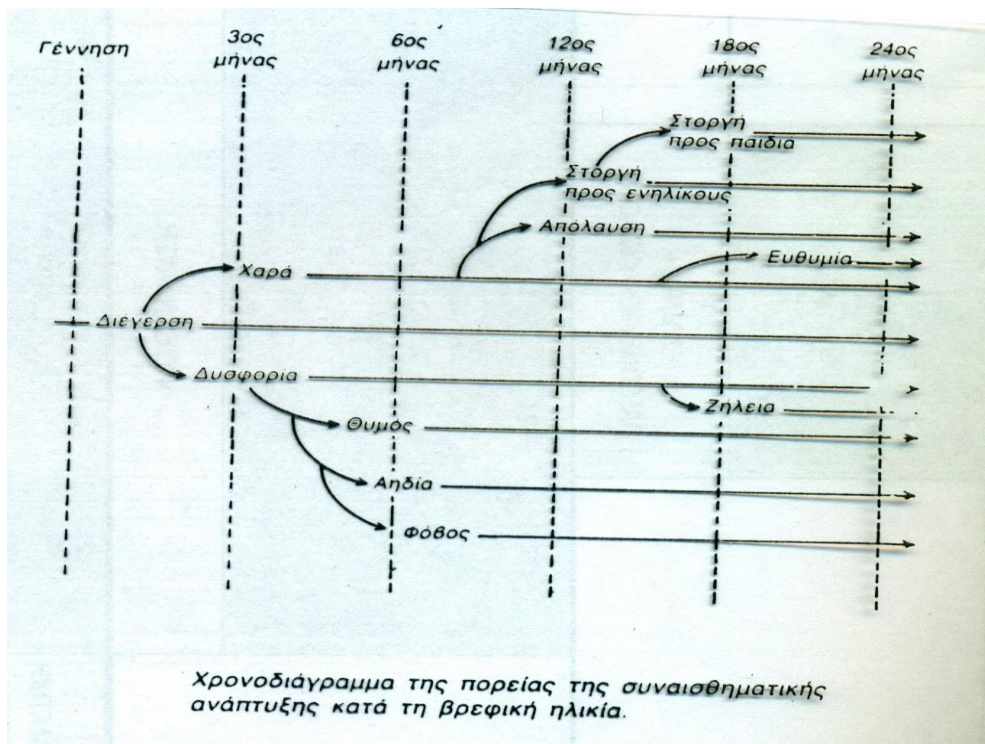

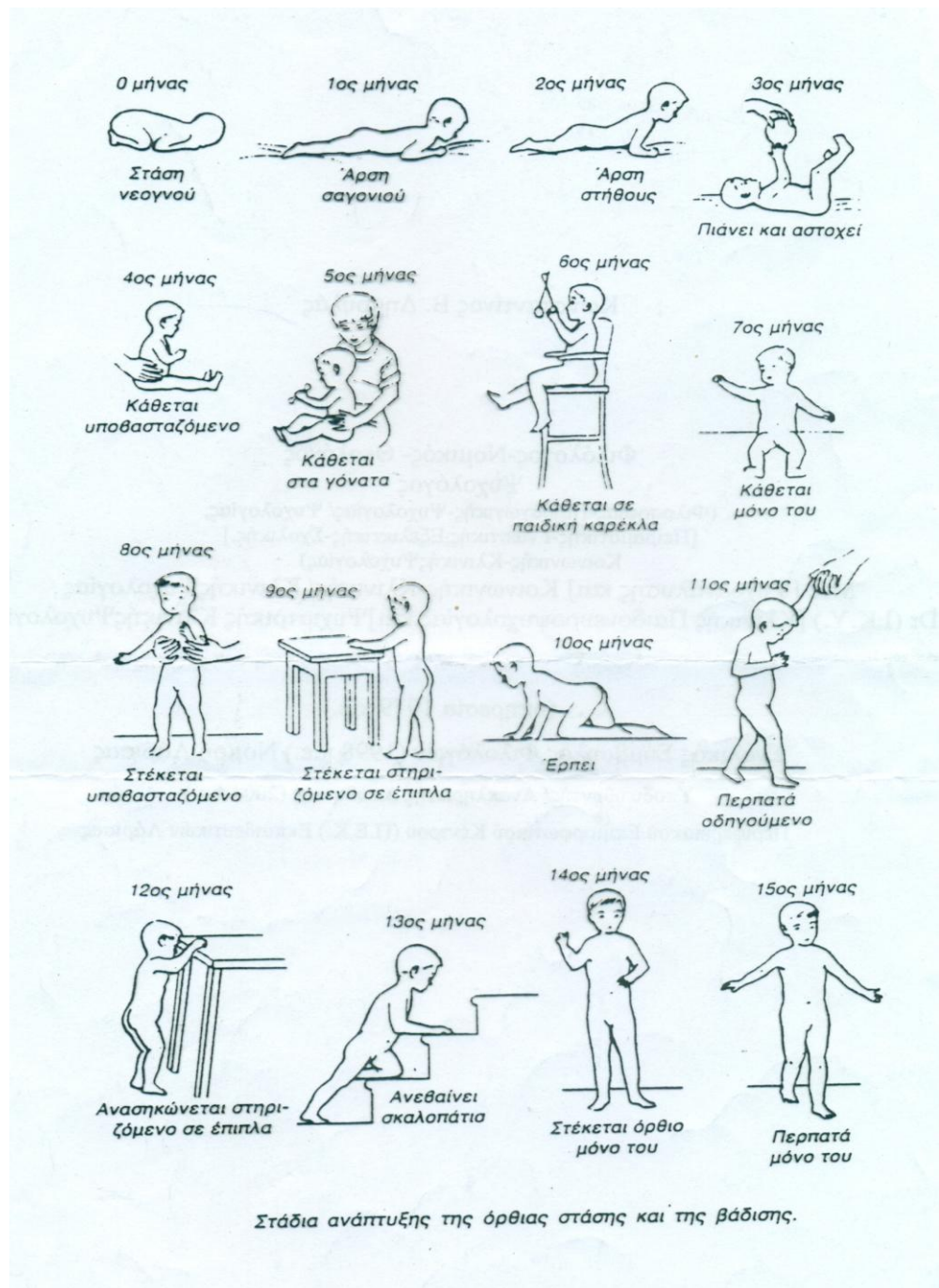

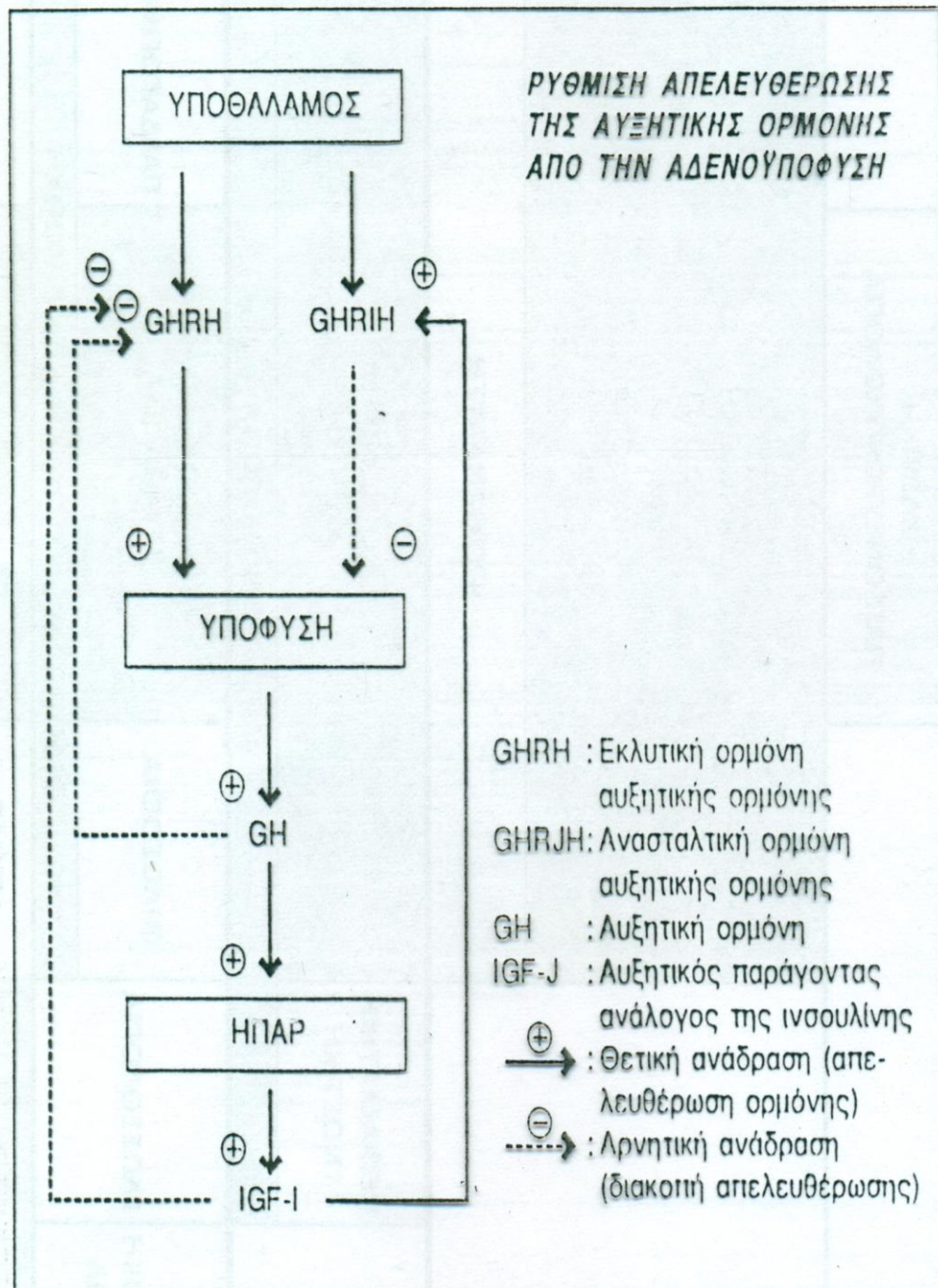
Αναλογίες των μερών του σώματος από την εμβρυϊκή περίοδο
ως το 25ο έτος της ηλικίας.

Σχ. 22. Τυπικές καμπύλες αύξησης τριών σωματικών συστημάτων από τη γέννηση ως το 20ό έτος.

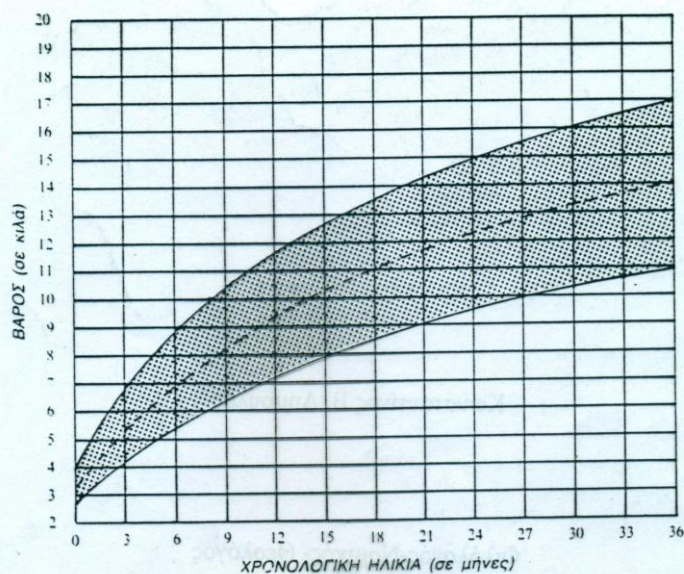

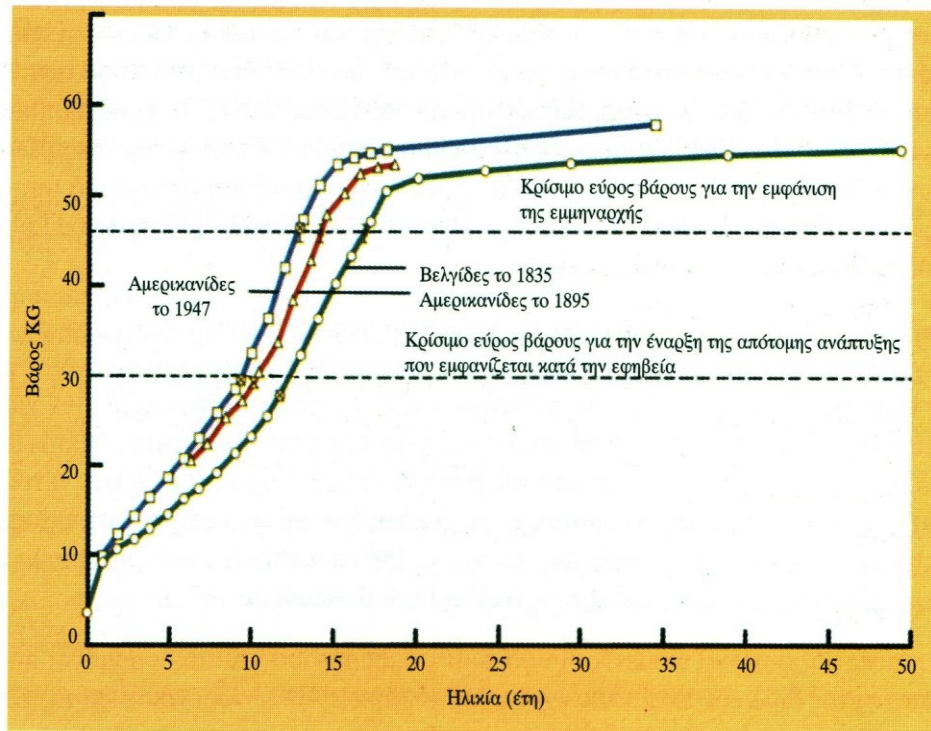

Σχ. 21. Γραφική παράσταση τών δύο νόμων περί τής κατευθύνσεως τής αναπτύξεως.

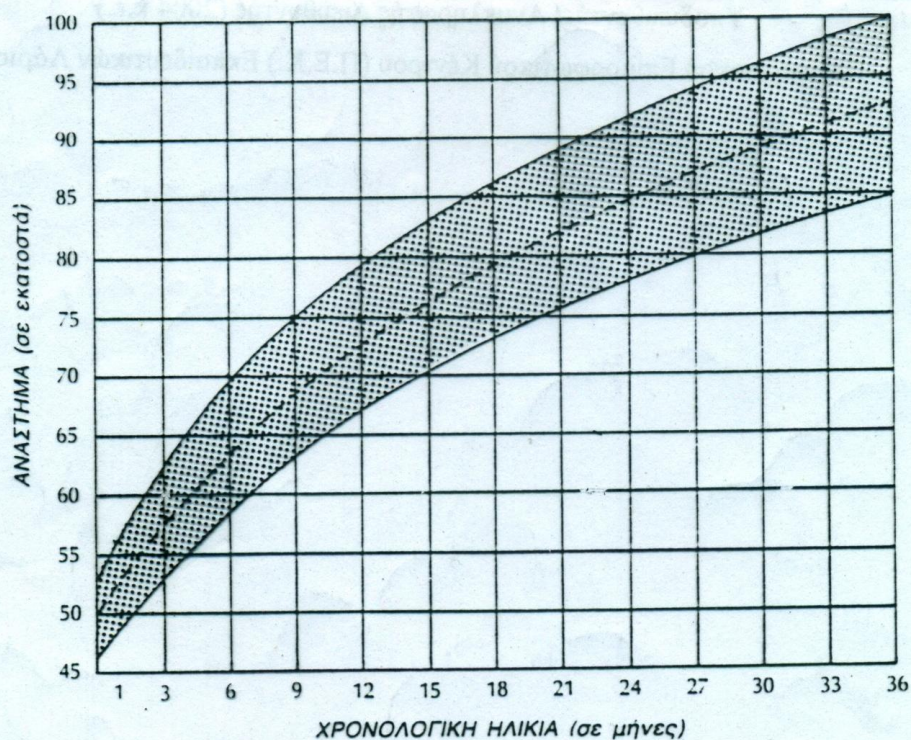

Σχ. 11. Καμπύλη ανάπτυξης του βάρους κατά τα τρία πρώτα χρόνια της ζωής.

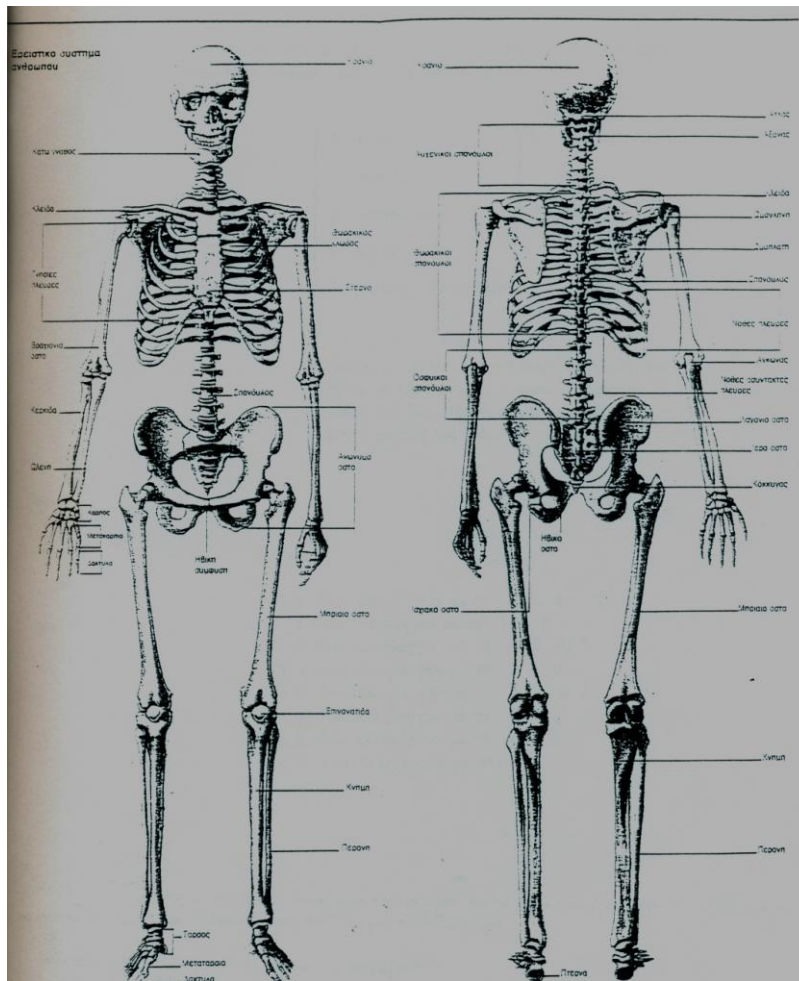

Σχήμα 11.14. Η αύξηση του σωματικού βάρους και η σεξουαλική ωρίμαση σε τρεις ομάδες κοριτσιών

Για τα κορίτσια, η απότομη ανάπτυξη της εφηβείας ξεκινάει όταν το βάρος τους φθάνει στα 30 Kg. Σε γενικές γραμμές, πλησιάζουν την εμμηνόρρχει όταν το βάρος τους είναι περίπου 47 kg. Τα κορίτσια το 1947 εμφάνισαν έμμηνο κύκλο σε μικρότερη ηλικία σε σχέση με κορίτσια προηγούμενων μελετών, προφανώς λόγω καλύτερης διατροφής και υγείας που τους επέτρεπε να αυξήσουν το βάρος τους γρηγορότερα (Frisch, 1972).

Καμπύλη ανάπτυξης του ύψους κατά τα τρία ,
πρώτα χρόνια της ζωής.

Η συγκριτική ανατομία ερμήνευσε,
με την βοήθεια της αναλόγου καταγωγής,
τις σχέσεις,
που συνδέουν τα επόμενα μέρη του σώματος
(αντιστοιχίαι)

Κάθετον μέρος της σιαγώνος: βραχίονες, κοιλία, μηροί
Οριζόντιον μέρος της σιαγώνος: στήθος, κνήμη, κάτω βραχίων

Κεφαλή: οδόντες, άκρα χειρός και ποδός

Άνω σιαγών: φούχτα, σφυρά, φάλαγγες

Μύτη: Παλάμη, πέλμα, οστά δακτύλων

Μέτωπον: Δάκτυλα χειρός, ποδός, δεύτερη σειρά φαλάγγων.

Διάφοροι συνδυασμοί:

το επάνω, το μέσον και το άκρον των μερών αυτών, των οστών κ.λπ..

Ανατυπώνουμε την επιτυχημένη ιεράρχησι των διαφορών
μερών τοῦ σώματος ἀπὸ τὸν Μ. Μασχιλιέ.

1. ράχη

2 λαιμός

3 θώραξ

4 ὑπογάστριον

8 μηρός

9 γάμπες— κάτω ἄκρα

5 ὦμοι

6 βραχίων

7 ἄνωδος

1 ράχη, 2 λαιμός και σῆρκος, 3 θώραξ και
σῆθος, 4 ὑπογάστριον, 5 ὦμοι, 6 βραχίων, 7
καρπός, παλάμη, δάκτυλα κλπ. 8 μηρός και λε-
κάνη 9 γάμπες και πόδι.

*Ὡστε:

Τὸ 1 εἶναι ἀλληλέγγυο μὲ τά: 2, 3, 4, 5, 8

Τὸ 2 εἶναι ἀλληλέγγυο μὲ τά: 1, 3, 5

Τὸ 3 εἶναι ἀλληλέγγυο μὲ τά: 1, 2, 4, 5

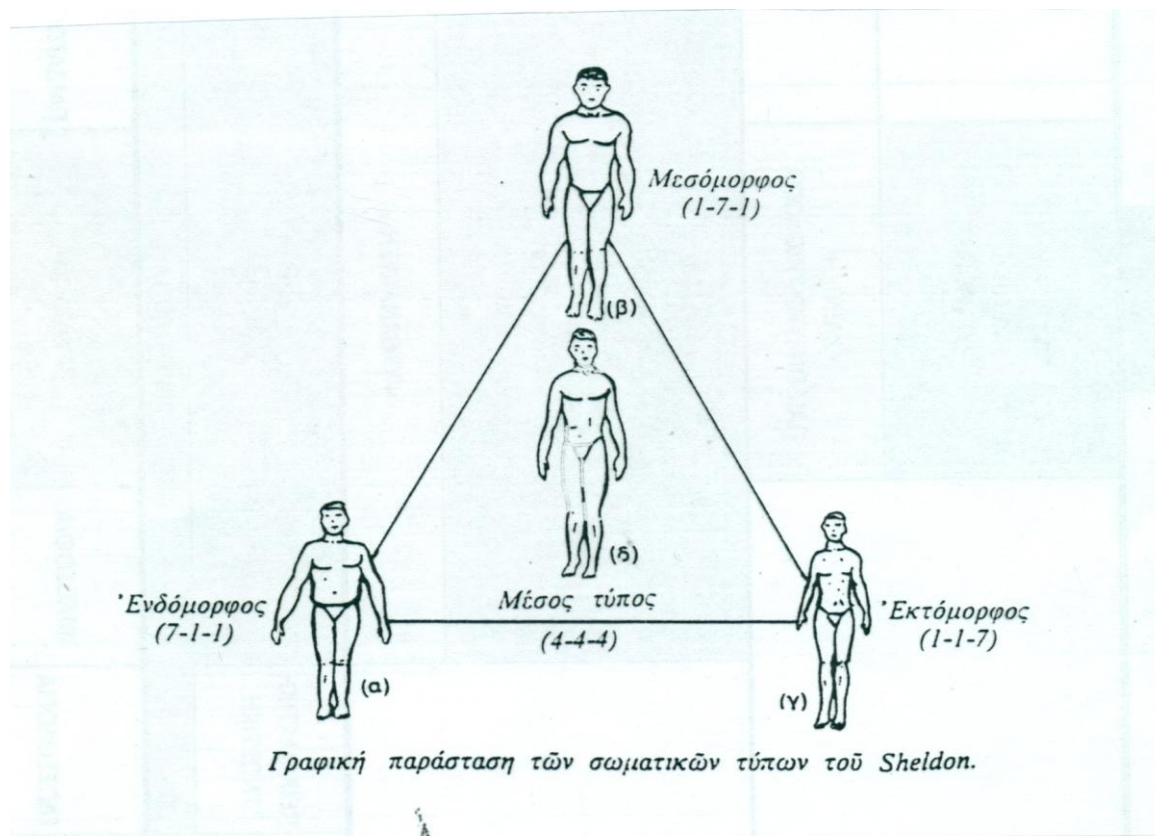
Τὸ 4 εἶναι ἀλληλέγγυο μὲ τά: 1, 3, 8

Τὸ 5 εἶναι ἀλληλέγγυο μὲ τά: 1, 2, 3, 6

Τὸ 6 εἶναι ἀλληλέγγυο μὲ τά: 5, 7

Τὸ 8 εἶναι ἀλληλέγγυο μὲ τά: 1, 4, 9

Τὸ 9 εἶναι ἀλληλέγγυο μὲ τά: 8

Α

Γ

Μέσο ανάστημα: 1,67

Μήκος κορμού αναλογικά με τις κνήμες, κατά μ.ό.

Μυϊκός ιστός 41,8 %

Λιπώδης ιστός 18,2 %

Ερυθρά αιμοσφαίρια 5000000 / κ.ε.

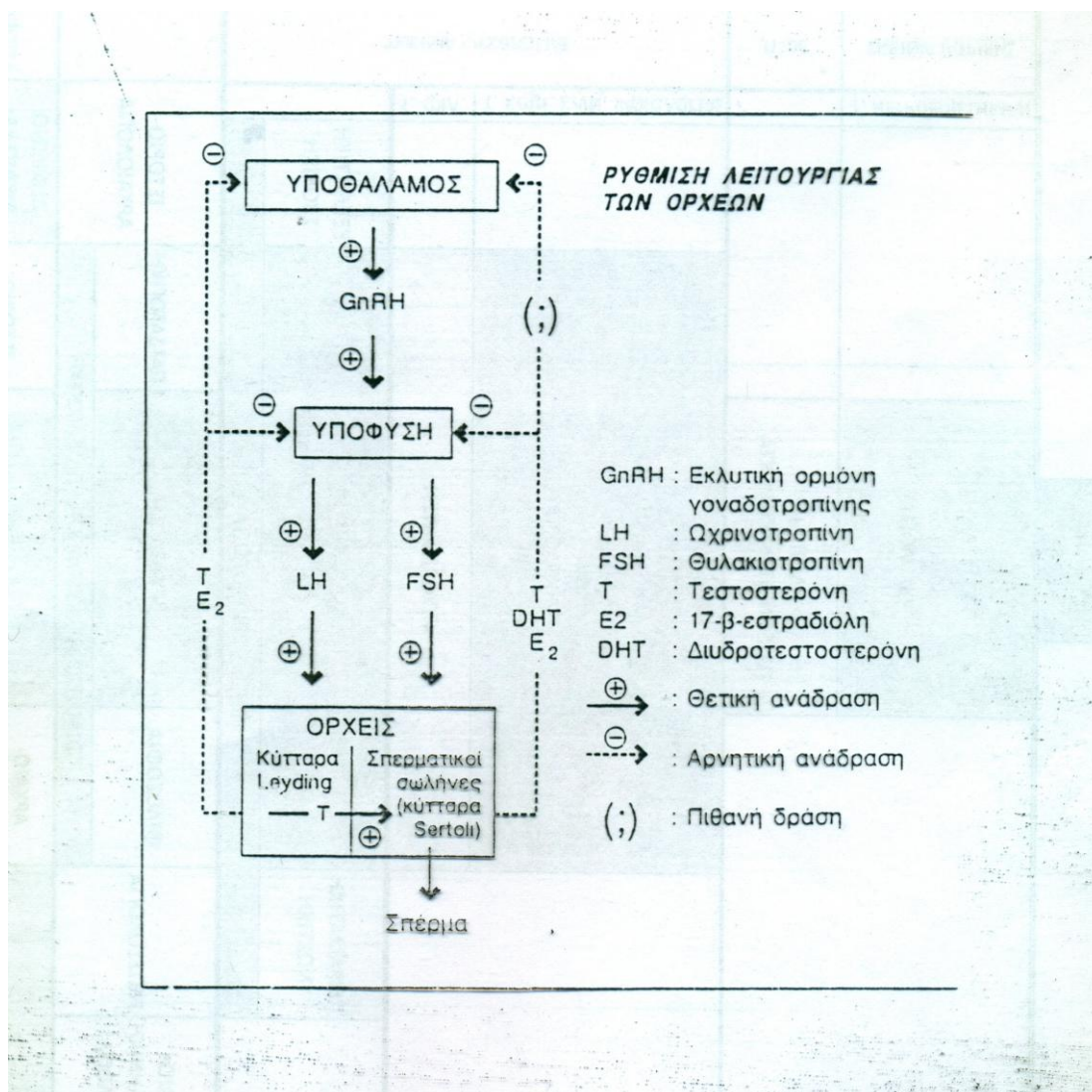
1,56

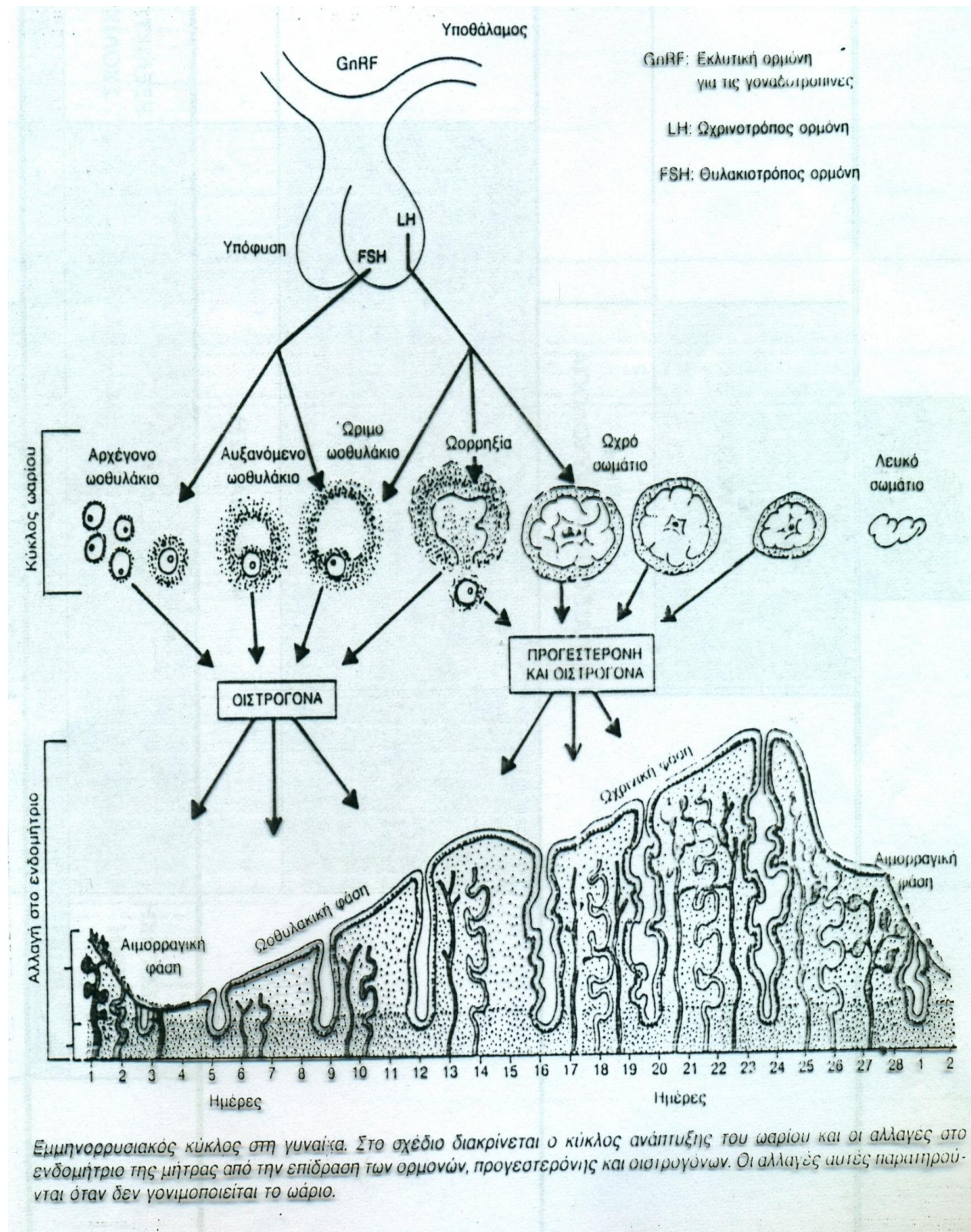
□

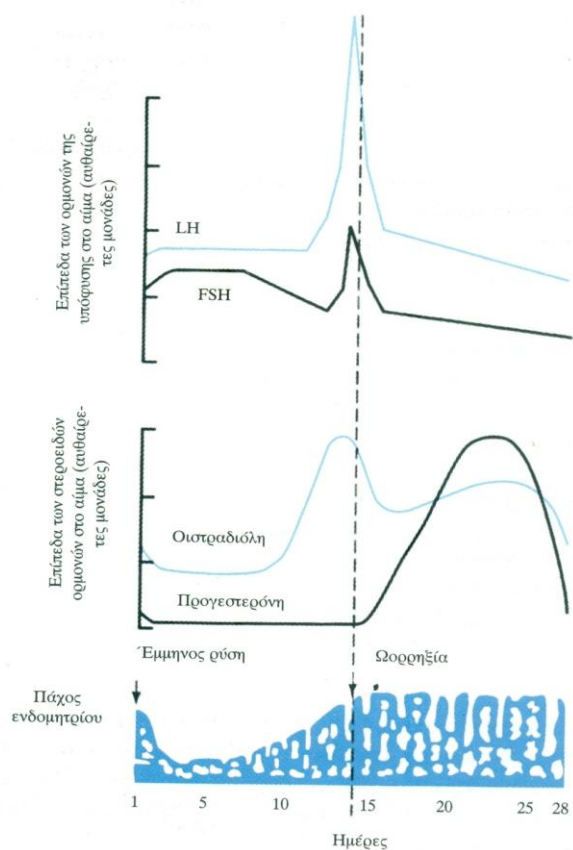
35,8%

28,2 %

4-4,5 000000 / κ.ε.

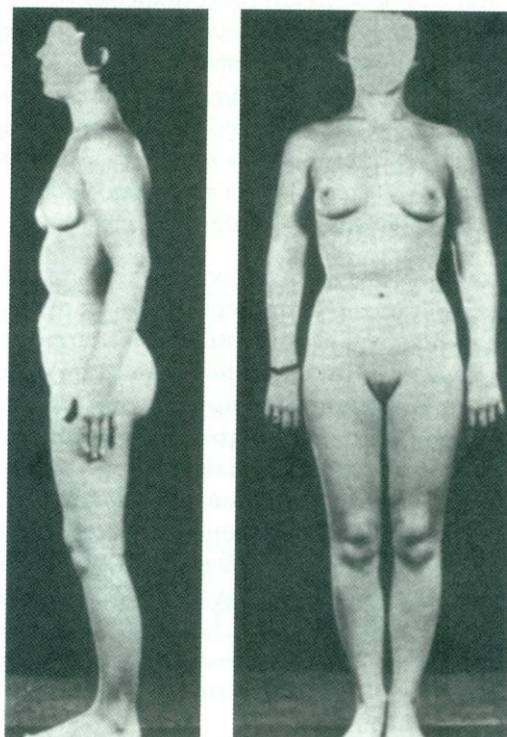

Σχήμα 11.12. Τα επίπεδα τεσσάρων ορμονών στο αίμα κατά τη διάρκεια ενός έμμηνου κύκλου

Σχήμα 11.16. Μία γυναίκα με XY χρωμοσωμικό τύπο, αλλά έλλειψη ευαισθησίας στα ανδρογόνα

Οι μη ορατοί όρχεις (δεν έχει ολοκληρωθεί η κάθοδός τους προς το όσχεο) παράγουν τεστοστερόνη και άλλα ανδρογόνα προς τα οποία το σώμα επιδεικνύει έλλειψη ευαισθησίας. Οι όρχεις και τα επινεφρίδια παράγουν επίσης οιστρογόνα, που είναι υπεύθυνα για τις αλλαγές που πραγματοποιούνται στην εφηβεία (Federman, 1967).

Σχήμα 11.11

Ένα διάστικτο θηλυκό νεογέννητο ύαινας

Παρατηρήστε ότι η κλειτορίδα του μοιάζει με πέος και ότι τα χείλη του αιδοίου είναι ενωμένα και διογκωμένα όπως είναι το όσχεον. Οι θηλυκές διάστικτες ύαινες εκτίθενται σε μεγάλα ποσά τεστοστερόνης κατά τη διάρκεια της εμβρυϊκής ανάπτυξης. Η ανατομία τους και η επιθετική τους συμπεριφορά αρρενοποιούνται έντονα. (Kay E. Holekamp)

- 0 αποκλειστικά ετεροφυλόφιλος
- 1 κυρίως ετεροφυλόφιλος, μόνο περιοδικά ομοφυλόφιλος
- 2 κυρίως ετεροφυλόφιλος, αλλά περισσότερο από περιοδικά ομοφυλόφιλος
- 3 ισομερώς ετεροφυλόφιλος και ομοφυλόφιλος
- 4 κυρίως ομοφυλόφιλος, αλλά περισσότερο από περιοδικά ετεροφυλόφιλος
- 5 κυρίως ομοφυλόφιλος, μόνο περιοδικά ετεροφυλόφιλος
- 6 αποκλειστικά ομοφυλόφιλος
- X ασεξουαλικός

Για την δεδομένη περίοδο της ζωής τους
λευκοί (20-35)

α 11% γ 7% ανύπαντρων 4% χωρισμένων
= 3

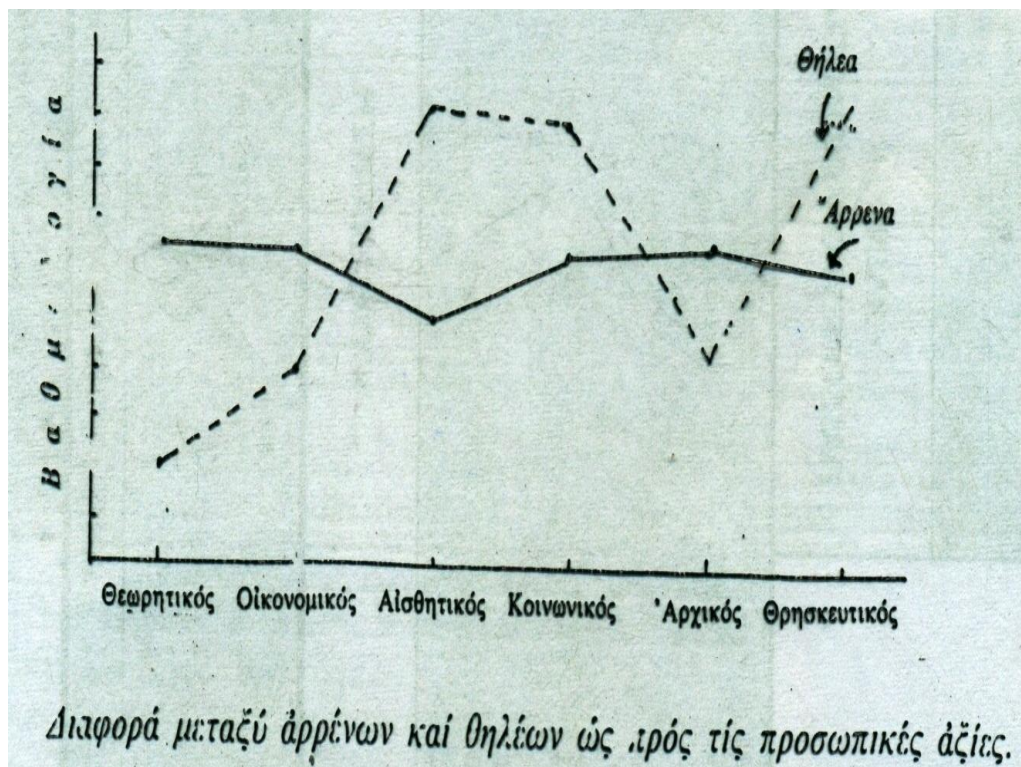
(500 / 417 = 80% άγαμοι.

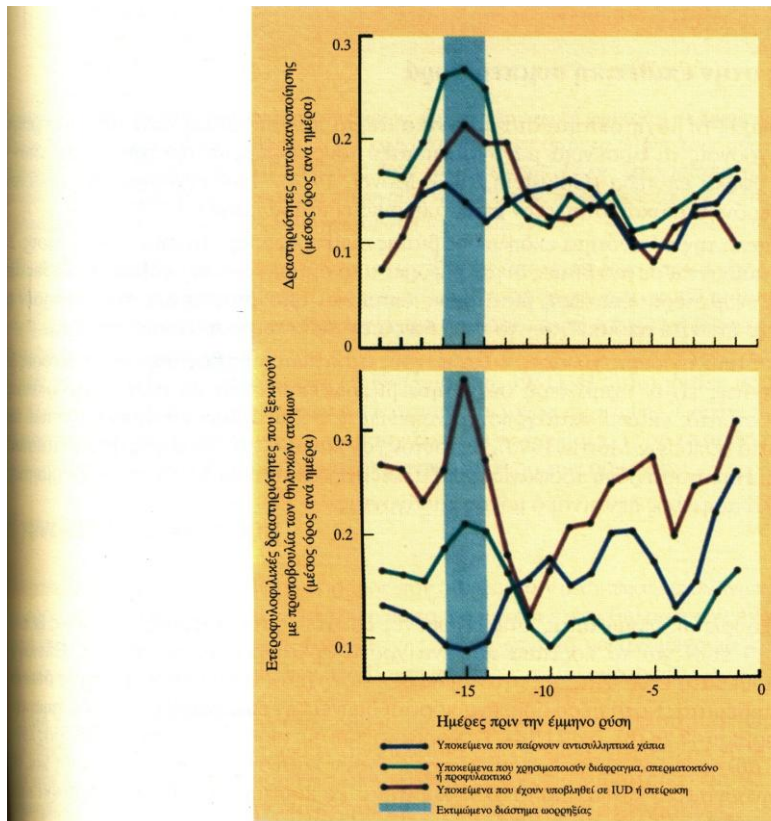
1000, 370: 2/3 ανατομικές αποκλίσεις

125 ορφ. / 1, 100 / 90 αν.: 1 ο., 2 διφυλετικοί)

4-7% (περ. 6%, α. και 2% γ. ή στο 1/2 ή 1/3 του επιπολασμού των ανδρών στις γυναίκες) ως και την ενηλικίωση αποκλειστικά, 10% κατ' εξοχήν ομοφ. Τουλάχιστον για 3 χρ. Μεταξύ 16-55 χρ. Και το 37% των α. έχουν τουλάχιστον 1 ο. σ.εμπ., με την οποία σε οργασμό μετά την έναρξη της εφηβείας των (50% εξάπαντος 1 ο. εμπ. Ή έστω διέγερση).

	Αρσενικό	Θηλυκό
1 ^η ημέρα	Επιθετική συμπεριφορά	Μη επιθετική συμπεριφορά
2 ^η -6 ^η ημέρα	Ερωτοτροπία (κουκουρίσματα) Συνουσία Κατασκευή φωλιάς (φέρει κλαδιά)	Ερωτοτροπία (κουκουρίσματα) Συνουσία Κατασκευή φωλιάς (τακτοποιεί τα κλαδιά)
7 ^η ημέρα		Εναποθέτει δύο αυγά
Επόμενες 2 εβδομάδες	Επωάζει κατά το μέσον της ημέρας	Επωάζει από αργά το απόγευμα έως το επόμενο πρωί
Επόμενες 3 εβδομάδες	Προσέχει και ταΐζει τους νεοσσούς	Προσέχει και ταΐζει τους νεοσσούς

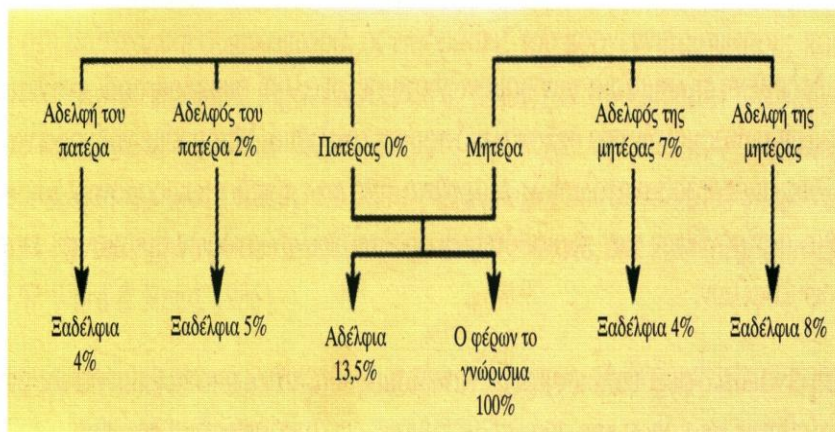

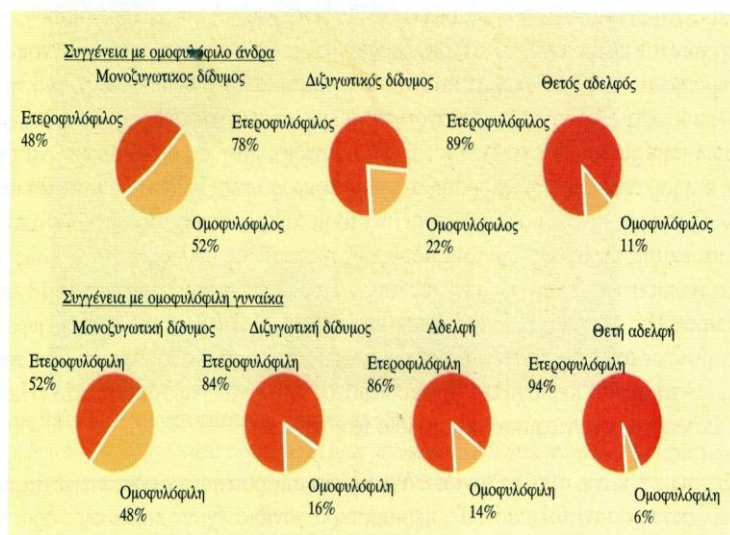
Σχήμα 11.13. Διακύμανση αυτοερωτικών δραστηριοτήτων (αυνανισμός, σεξουαλικές φαντασιώσεις) και ετεροφυλοφιλικών δραστηριοτήτων που ξεκινούν με πρωτοβουλία των θηλυκών απόμων κατά τη διάρκεια του εμμήνου κύκλου. Τα αποτελέσματα παρατίθενται χωριστά για τις γυναίκες που λαμβάνουν αντισυλληπτικά χάπια, τις γυναίκες που χρησιμοποιούν διάφραγμα, σπερματοκτόνο ή προφυλακτικό και τις γυναίκες που έχουν υποβληθεί σε IUD (ενδομήτριες προθέσεις) ή στείρωση. Παρατηρήστε ότι οι γυναίκες που δε χρησιμοποιούν αντισυλληπτικά χάπια εμφανίζουν αυξημένη σεξουαλική δραστηριότητα, όταν τα επίπεδα των οιστρογόνων βρίσκονται στο ύψιστο σημείο.

Ένας θηλυκός επίμυς επιπυεύει έναν αρσενικό

11.18. Η επίπτωση του ομοφυλοφιλικού προσανατολισμού σε ενήλικους άνδρες συγγενείς ομοφυλόφιλων ανδρών ηρήστε ότι η επίπτωση είναι υψηλότερη στους συγγενείς από την πλευρά της μητέρας σε σχέση με τους συγγενείς από ευρά του πατέρα. Παρατηρήστε επίσης ότι η επίπτωση είναι υψηλότερη στους γιους της αδελφής της μητέρας παρά γιους του αδελφού της μητέρας. Αυτά τα αποτελέσματα είναι συμβατά με την υπόθεση ότι κάποιο γονίδιο που ται στο χρωμόσωμα Χ εννοεί την ανάπτυξη της ανδρικής ομοφυλοφιλίας (Hamer, Hu, Magnuson, Hu, & Pattatucci,

Σχήμα 11.17. Η συχνότητα ομοφυλοφιλικού και ετεροφυλοφιλικού προσανατολισμού στα ενήλικα μέλη μιας οικογένειας με κάποιο ομοφυλόφιλο μέλος (άνδρα ή γυναίκα)

Παρατηρήστε ότι η πιθανότητα ομοφυλοφιλικού προσανατολισμού είναι υψηλότερη μεταξύ των μονοζυγωτικών διδύμων κάποιου ομοφυλόφιλου, χαμηλότερη μεταξύ των διζυγωτικών διδύμων και ακόμη χαμηλότερη μεταξύ των θετών αδελφών. Αυτά τα δεδομένα υποδεικνύουν τη συνεισφορά γενετικών παραγόντων στην ανάπτυξη του σεξουαλικού προσανατολισμού (Bailey & Pillard, 1991· Bailey, Pillard, Neale, & Agyei, 1993).

*(Johan W. Elzenga/
Tony Stone Worldwide)*

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Βόλος / /201

ΑΝΩΤΑΤΗ
ΣΧΟΛΗ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.

Αριθ. Πρωτ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΒΟΛΟΥ

Προς

Μελίνας Μερκούρη (Σταδίου) & Αγίου Νεκταρίου

38446 Νέα Ιωνία – Βόλος

Τηλέφωνο: 2421038161

WEB: www.aspete.gr

e-mail: aspete_volos@aspete.gr

Πληροφορίες: Ιωάννα Πιπέρκου

- Συνεργάτες
Καθηγητές
Συνεργάτιδες
Καθηγήτριες
ΕΠΠΑΙΚ -
ΠΕΣΥΠ

Θέμα: « Υποβολή ενδεικτικών Θεμάτων Πτυχιακών Εργασιών »

Αγαπητοί Συνεργάτες, αγαπητές Συνεργάτιδες,

οι φοιτητές και φοιτήτριές μας, τόσο του ΕΠΠΑΙΚ, όσο και του ΠΕΣΥΠ, όπως γνωρίζετε, θα πρέπει να εκπονήσουν και να υποβάλλουν στη Σχολή, Πτυχιακή Εργασία ως μέρος των υποχρεώσεών τους για την κτήση του Τίτλου τους.

Η κάθε Πτυχιακή Εργασία θα πρέπει να ολοκληρωθεί μέχρι το τέλος των μαθημάτων του Ακαδημαϊκού Έτους. Στο ΕΠΠΑΙΚ προτείνεται η ανάληψη πτυχιακών ανά δυάδες φοιτητών/τριών, ενώ στο ΠΕΣΥΠ ανά τριάδες.

Η Εποπτεία της Πτυχιακής θα πρέπει να πραγματοποιηθεί από εσάς.

Επισημαίνεται ότι οι φοιτητές/τριες του ΕΠΠΑΙΚ μπορούν να αναλάβουν πτυχιακή εργασία και σε καθηγητή/τρια του Παραρτήματος ΑΣΠΑΙΤΕ Βόλου, που δεν διδάσκει στο τμήμα ένταξής τους.

Για τις λεπτομέρειες της εκπόνησης των πτυχιακών εργασιών θα ενημερωθείτε άμεσα. Μέχρι τότε όμως οι φοιτητές/ήτριες θα πρέπει να

κατευθυνθούν και να δηλώσουν στη Γραμματεία της Σχολής το Θέμα της Πτυχιακής τους, το συνεργάτη/συνεργάτιδά τους (εάν υπάρχει) και βέβαια τον Εποπτεύοντα Καθηγητή ή την Εποπτεύουσα Καθηγήτρια.

Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να τους κοινοποιηθεί κατάλογος των Εποπτών Καθηγητών / Εποπτευουσών Καθηγητριών, ο οποίος θα συνοδεύεται από στοιχεία επικοινωνίας μαζί τους (κυρίως e-mail) αλλά και κάποια ενδεικτικά Θέματα Πτυχιακών και σχετική Βιβλιογραφία.

Οι φοιτητές/ήτριες θα επικοινωνήσουν μαζί σας ώσπου να επέλθει συμφωνία μεταξύ σας για το θέμα της Πτυχιακής το οποίο θα δηλώσουν, όπως προαναφέρθηκε, στη Γραμματεία της Σχολής μέχρι την έναρξη του Β' εξαμήνου.

Παρακαλείσθε να αναλάβετε μικρό αριθμό εργασιών, προτείνουμε μέχρι 5, ώστε να είναι ανθρωπίνως δυνατή η επιμελής εποπτεία τους.

Με βάση τα παραπάνω, σας παρακαλούμε να συμπληρώσετε το συνημμένο έγγραφο, με 5-10 ενδεικτικά Θέματα και 5 -10 βασικές Βιβλιογραφικές πηγές οι οποίες κατ' αρχήν θα βοηθήσουν τους φοιτητές/ήτριές μας στην επιλογή του τελικού Θέματος.

Το έγγραφο θα πρέπει να σταλεί, συμπληρωμένο, με e-mail στη Γραμματεία του Παραρτήματος Βόλου (aspete_volos@aspete.gr) ως τη Δευτέρα 22 Δεκεμβρίου, ώστε να κοινοποιηθεί έγκαιρα στους φοιτητές/ήτριες.

Με κάθε Τιμή,

Προτεινόμενα Θέματα Πτυχιακών Εργασιών

Στοιχεία Συνεργάτη Καθηγητή – Συνεργάτιδας Καθηγήτριας

Ονοματεπώνυμο:

Ακαδημαϊκό Έτος 2014-15

Πρόγραμμα (ΕΠΑΙΚ ή ΠΕΣΥΠ): ΠΕΣΥΠ

Μάθημα (τίτλος): Συμβουλευτική και Συμβουλευτική Ψυχολογία. Θεωρητικό υπόβαθρο και εφαρμογές.

Διεύθυνση e-mail: dimoulask@yahoo.gr

Τηλέφωνο (προαιρετικά): 2410550160, 6956001229

Προτεινόμενα Θέματα
1. Λήψη αποφάσεων μέσα στην ομάδα.
2. Η πειθώ ως βιαστική ενέργεια.
3. Διαταραχές της επικοινωνίας.
4. Μη λεκτική επικοινωνία.
5. Αναγνώριση προσώπου.
6. Συναισθηματική διαστρέβλωση της πληροφορίας.
7. Σύγχυση λόγω πληροφοριακού υπερκορεσμού.
8. Η σιωπή ως μέσον επικοινωνίας.
9. Ο λόγος ως μέσον επικοινωνίας.
10. Τα παράφερνα στην επικοινωνία.
11. Διερεύνηση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών 2βάθμιας εκπαίδευσης σε θέματα Ε.Π.

Βιβλιογραφικές Πηγές
1. Douglas, T. (1997). Η Επιβίωση στις Ομάδες. Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα.
2. Δημακάκος, Η., και Κυριαζόπουλος, Θ.Π. (1984). Συμβολή στη διδασκαλία των Εκθέσεων. Εκδ. Ι .Βασιλείου, Προβληματισμοί, Σειρά Γ΄, Αθήνα, 228-59, 266-82, 362-94.
3. Watzlavick, P., Beavin, J.H., and Jackson, D.D. (1967). Pragmatics of Human Communication. New York: W. W. Norton.
4. Βρεττός, Ι., Δημουλάς, Κ. , Μαλικιώση – Λοϊζου, Μ., Μέλλον, Ρ., Κοντάκος, Α., Παπαδάκη- Μιχαηλίδη, Ε., Παπαγιαννάκης, Α., Παπαηλιού, Χ., Πολεμικός, Ν., Πουρκός, Μ., Σιόντα, Ε. (2006). Μη λεκτική επικοινωνία / Σύγχρονες θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις στην Ελλάδα», επιστημονική επιμέλεια Ν. Πολεμικός, Α. Κοντάκος, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
5. Διακογιάννη – Ταρλατζή, Ει. (1981). Το ανθρώπινο πρόσωπο σαν μέσο επικοινωνίας (ψυχολογική και νευροψυχολογική μελέτη), διατριβή για διδακτορία, Θεσσαλονίκη.
6. Κωσταρίδου – Ευκλείδη, Α. (1992). Γνωστική Ψυχολογία. Art of Text. Θεσσαλονίκη, 145-7.
7. Δημουλάς, Κ. Β. (1998). Διερεύνηση της ικανότητας αναγνώρισης συναισθηματικών εκφράσεων του προσώπου από ψυχωσικούς ασθενείς. Θεσσαλονίκη, 69-78.
8. Παπασταματίου, Στ., και Χατήρας Αναστ. (1979), Απάνθισμα σοφίας / αρχαία ρητά και αποφθέγματα. Αθήνα, Ο.Ε.Ε. «Άτλας»
9. Boutet, Josiane (1984). Εισαγωγή στην Κοινωνιογλωσσολογία. Μτφρ. Άννα Ιορδάνου και Ειρήνη Τσαμαδού, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα.
10. Keasey, C., and Tomlinson – Keasey, C. (1973). Petition Signaling in a Naturalistic Setting. Journal of Social Psychology, 89, 313-4

Θέματα Συμβουλευτικής (e-class)

Η ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ

Υλοποίηση της συμβουλευτικής σχέσης.

Διαπίστωση της ανάγκης για παρέμβαση.

Αίτημα για παρέμβαση.

Σχεδίαση της παρέμβασης.

Πραγματοποίηση της παρέμβασης.

Περάτωση – Αξιολόγηση – Ανατροφοδότηση.

Μεταπαρακολούθηση.

Προβλήματα στην συμβουλευτική σχέση.

Μεταβίβαση.

Αντιμεταβίβαση.

Αντίσταση.

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΟΜΕΝΟΣ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

Οι λειτουργοί της Συμβουλευτικής.

Ο σύμβουλος

Ρόλοι και λειτουργίες.

Χαρακτηριστικά.

Εκπαίδευση.

Επιλογή.

Ο συμβουλευόμενος.

Το πρόβλημα.

Το πλαίσιο.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Συνέντευξη.

Ατομική συμβουλευτική.

Αφετηρίες.

Σκοπός.

Προετοιμασία.

Αρχική διερευνητική φάση.

Διάγνωση και αποσαφήνιση αισθημάτων.

Αναζήτηση λύσεων, λήψη αποφάσεων, θεραπεία.

Εξάσκηση / πρακτική εφαρμογή.

Περάτωση.

Ομαδική συμβουλευτική.

Ομάδα.

Δυναμική ομάδων.

Αρχηγός.

Διαδικασία πειθούς.

Μέσα.

Υλικά.

Δραστηριότητες.

Περιβάλλον.

Τεχνικές.

Μαζική παρέμβαση.

Αλληλοσυμβουλευτική.

Συμβούλευση / συμβουλευτική συνεργασία

Τεχνικά υποβοηθούμενη συμβουλευτική.

ΤΕΧΝΙΚΗ

Συγκέντρωση ατομικών πληροφοριών.

Διάγνωση.

Ψυχομετρικά μέσα.

Μη ψυχομετρικές τεχνικές.

Ιστορικό.

Συνέντευξη.

Ερωτηματολόγιο.

Ελεύθερη περιγραφή συμπεριφοράς.

Παρατήρηση.

Κλίμακες διαβάθμισης.

Πληροφορίες από τρίτους.

Ατομικό Μητρώο.

Προσωπικές ενασχολήσεις.

Προσωπικές πηγές.

Κοινωνιομετρικές τεχνικές.

Ατομική πληροφόρηση.

Εμπιστευτικότητα.

Λεκτική Επικοινωνία.

Υποβολή ερωτήσεων.

Παρατήρηση.

Ακρόαση.

Διατύπωση απαντήσεων.

Μη λεκτική Επικοινωνία.

Παράφραση.

Αναπλαισίωση.
Παραβολές.
Παραδείγματα.
Περιπτώσεις.
Αποσαφήνιση.
Σημασιολογικές (εννοιολογικές) αναλύσεις.
Ερμηνεία.
Αναγνώριση / αντανάκλαση συναισθημάτων.
Σιωπή, παύσεις, χάσματα.
Αποδοχή.
Επιβεβαίωση, διαβεβαίωση, καθυσύχαση.
Ενθάρρυνση, στήριξη.
Παροχή οδηγιών, συμβουλών.
Καθοδήγηση.
Πληροφόρηση.
Σωματική εαυτοσυναίσθηση.
Κατεύθυνση.
Εστίαση.
Δημιουργία και διατήρηση έντασης.
Διπολική έκφραση.
Ιεράρχηση, κατάταξη, αντιμετώπιση, αμφισβήτηση.
Διδασκαλία.
Επανεκπαίδευση.
Δόμηση.
Προσωπικά βιώματα και αισθήματα.
Συνόψιση / Ανακεφαλαίωση.

Μετασυνεδρία.

Κατ' οίκον εργασία.

Άσκηση, μεταβίβαση μάθησης, εμπέδωση.

Μεταπαρακολούθηση.

Παραπομπή.

Ανατροφοδότηση.

Ψυχοδραματικές τεχνικές.

Παιχνίδι ρόλων.

Αναστροφή ρόλων.

Ταύτιση με ρόλο / προβολή.

Τεχνική του «διπλού εγώ».

Τεχνική του καθρέφτη.

Σιωπηρή επικοινωνία.

Προσομοίωση.

Θεραπεία μέσω τέχνης.

Παιγνιοσυμβουλευτική.

Παιγνιοθεραπεία.

Εργασιοθεραπεία.

Ασχολησιοθεραπεία.

Βιβλιοσυμβουλευτική.

Βιβλιοθεραπεία.

Ενίσχυση.

Επίδειξη.

Μίμηση προτύπων.

Πειθώ.

Πίεση.

Τιμωρία.

Απόσβεση.

Τροποποίηση συμπεριφοράς.

Μυική χαλάρωση.

Σκέψη, στοχασμός, φαντασία.

Προσωρινή απομάκρυνση.

Αμοιβαία επίσχεση.

Αποευαισθητοποίηση.

Αυτοέλεγχος.

Σταδιακή προσέγγιση.

Φυσική / σωματική καθοδήγηση.

Καταιγισμός (ψυχοκατακλυσμός).

Έκθεση.

Αποστροφή.

Ελεύθερος συνειρμός.

Υπνοθεραπεία.

Ανάλυση ονείρων.

Υποβολή.

Παράδοξη πρόθεση.

Απόσπαση προσοχής.

Λογικές συνέπειες.

Υπευθυνότητα.

Καθαρά νευροψυχιατρικές τεχνικές.

ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Σχολείο.
Εργασία.
Γονείς.
Ζευγάρια.
Οικογένεια.
Φυλακές.
Πολιτιστικές μειονότητες.
Θρησκευτικές ομάδες.
Φυλές.
Επαναπατριζόμενοι / Παλιννοστούντες.
Μετανάστες.
Πρόσφυγες.
Άτομα με ειδικές ανάγκες.
Άτομα με ειδικά προβλήματα.
Άρρωστοι.
Σεξουαλική διαφορετικότητα.
Βιασμός.
Κακοποίηση.
Καταστάσεις κρίσης.
Περιθανάτια συμβουλευτική.
Σεξουαλική συμβουλευτική και αγωγή.
Συμβουλευτική νέων που δραπετεύουν.
Συμβουλευτική προσαρμογής.
Συμβουλευτική στήριξης.
Διδασκαλία δεξιοτήτων καθημερινής ζωής.

Πληροφόρηση.

Εαυτογνωσία / εαυτοαντίληψη.

Λήψη αποφάσεων.

Θεραπευτική συμβουλευτική.

Επικοινωνία.

Διαπροσωπικές σχέσεις.

Ηθική.

Ελεύθερος χρόνος.

Προσωπική ανάπτυξη.

Συνεργασία.

Τα παραπάνω

(καταγραφή: Κώστας Β. Δημουλάς)

απετέλεσαν το υλικό του μαθήματός μας

Αυτή τη φορά ο ...εμβριθής [των είκοσι (!) λαθών στην μιας - μόνον - σελίδας διάλεξή του, του προπερασμένου μηνός...] καθηγητής ήταν πιο προσεκτικός... Προτίμησε (ίσως να έπαιξε ρόλο και η δική μας διαμαρτυρία στην Διεύθυνση της Σχολής...), αντί διάλεξης, όπου και δεν τα πάει τόσο καλά, καθώς φαίνεται, το παρακάτω επιλογολόγιο:

Σε κάθε παράγραφο, ένα μόνο είναι το σωστό($20 \times 0,25 = 5$), και το σημειώνουμε.

Σημειώνουμε, πάνω σε τούτο – εδώ - το χαρτί, που μας έδωσε, το όνομά μας.

1. Τα tests μετρούν χαρακτηριστικά: α. διαθέσεων / στάσεων, β. κινητικών ικανοτήτων, γ. αναγνώρισης, δ. εκτέλεσης, ε. ανωριμότητας
2. Χρήσιμο είναι να δίνεται στο άτομο: α. η επίδοση, β. η ερμηνεία, γ. η προσωπική εκτίμηση, δ. η σύγκριση, ε. η αιτιολογία, στο test.
3. Στην «αναστροφή ρόλων», τα άτομα παίζουν ρόλους: α. αντίστροφους, β. αντίρροπους, γ. αντίθετους, δ. αντιστρεπτούς, ε. ανάποδους.
4. Στην παιγνιοσυμβουλευτική, ο Σύμβουλος: α. συμμετέχει, β. λογοδοτεί, γ. οριοθετεί, δ. παρακολουθεί, ε. συντονίζει.
5. Στην «ενεργητική βιβλιοθεραπεία», το άτομο: α. μελετά, β. αντιγράφει, γ. μεταφράζει, δ. ταξινομεί, ε. γράφει, βιβλία.
6. Η αρνητική ενίσχυση οδηγεί σε: α. απόσβεση, β. μείωση, γ. αύξηση, δ. επανάληψη, ε. τόνωση, της συμπεριφοράς.
7. Οριστική απόκτηση της επιθυμητής συμπεριφοράς φέρνει ο συνδυασμός: α. θετικής ενίσχυσης και μερικώς μίμησης προτύπου, β. μερικής ενίσχυσης και ολικώς μίμησης προτύπου, γ. πραγματικής και επαγωγικής ενίσχυσης, δ. απαγωγικής και πραγματικής ενίσχυσης, ε. επίδειξης και ολικώς μίμησης προτύπου.

8. Ο καλύτερος τρόπος να μην ενισχύσουμε μια συμπεριφορά είναι να: α. την τιμωρήσουμε, β. αγνοήσουμε συστηματικά, γ. την κορέσουμε, δ. χλευάσουμε, ε. διακωμωδήσουμε.

9. Η φανταστική βίωση συναισθημάτων γίνεται με: α. ελεγχόμενο σωστά καθοδηγούμενο τρόπο, β. τυχειότητα στην σειρά εμφάνισης, γ. άναρχη δόμηση, δ. μη οργανωμένη ανάδυση, ε. βιαιότητα έκφρασης.

10. «Αμοιβαία επίσχεση» σημαίνει: α. ανάσχεση συναισθήματος ανελλισσομένου στη σχέση, β. παρεμπόδιση εκδήλωσης της ενοχλητικής αντίδρασης, γ. απόσχιση μέρους της συμπεριφοράς, δ. μεταβίβαση και αντιμεταβίβαση ταυτόχρονα, ε. αμοιβαία υπόσχεση για διευκόλυνση της διαδικασίας.

11. Η «συστηματική αποευαισθητοποίηση» εδράζεται στην άποψη ότι: α. η ανεπιθύμητη συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα έκρηξης ορμής, β. η ευαισθησία του ατόμου μπορεί να το οδηγήσει σε εντάσεις, γ. ό,τι βιώνεται φαντασιακά μπορεί να βιωθεί και πραγματικά, δ. τα συναισθήματα είναι συστηματικά δομημένα στον εγκέφαλο, ε. οι αισθήσεις παίζουν πρωτεύοντα ρόλο στη ζωή.

12. Μιλώντας για «παράκαμψη αποτελεσμάτων», εννοούμε την: α. παρεμβολή στοχασμού, β. προσωρινή απομάκρυνση συμπεριφορών, γ. λήψη ιστορικού, δ. αγνόηση μακρινών, έστω μεγάλων, χάριν κοντινών, αν και μικρότερων, κερδών, ε. ελεύθερη περιγραφή της συμπεριφοράς.

13. Η τεχνική των «Λογικών Συνεπειών» εφαρμόζεται: α. από άτομο σε άτομο, β. από κάθε άτομο, γ. από άτομο για οποιοδήποτε άτομο, δ. για το άτομο χωρίς αναφορά σε άλλο άτομο, ε. στο άτομο και από το άτομο.

14. «Παράδοξη Πρόθεση» είναι να: α. κάνω αυτό που φοβάμαι να κάνω, β. προτίθεμαι να κάνω χωρίς να κάνω, γ. κάνω πράγματα που ο κόσμος θεωρεί παράδοξα, δ. έχω προδιάθεση να σκέφτομαι παράδοξα πράγματα, ε. μην κάνω τίποτε.

15. «Αποκρουστική θεραπεία» ονομάζεται η: α. σταδιακή προσέγγιση του προβλήματος, β. αποστροφή, γ. τοποθέτηση αηδιαστικών

εικόνων στον νου, δ. αυτοτιμωρία για την αυτοτιμωρία, ε. αντιστροφή των ερεθισμάτων.

16. Με την έννοια «ψυχοκατακλυσμός», συγγενεύει η έννοια: α. διαδοχική προσέγγιση, β. αυτοέλεγχος, γ. έκθεση, δ. αυτοψυχοανάλυση, ε. αποευαισθητοποίηση.

17. Η «διακοπή σκέψης» εφαρμόζεται: α. στις τεχνικές χαλάρωσης, β. στην άσκηση αυτοελέγχου, γ. για την αυτοτροποποίηση, δ. στην ασταμάτητη ανεπιθύμητη σκέψη, ε. για ξεκούραση του μυαλού.

18. Η θεραπεία μέσω τέχνης βασίζεται: α στην απασχόληση του ατόμου για να ξεχνιέται, β. στην διακοπή της σκέψης, γ. στην εσωτερική καλλιέργεια, δ. στην ευαισθητοποίηση, ε. στην έκφραση συναισθημάτων.

19. Με την προσομοίωση, το άτομο: α. αποκτά εμπειρίες μεταβιβάσιμες στην πραγματική ζωή, β. παρομοιάζει τον εαυτό του με πρόσωπα της κοινωνίας όπου ζει, γ. παίζει ρόλους που ίσως τους παίζει και στη ζωή, δ. φέρνει τον εαυτό του στη θέση άλλων, ε. καθαίρεται αναλαμβάνοντας ρόλους.

20. Στην τεχνική του «Διπλού Εγώ»: α. κάποιος παίζει το ρόλο του καθρέφτη απέναντί σου, β. ένα άτομο λειτουργεί ως αντίθετο άλλου, γ. ταυτίζομαι με τον δεύτερο εαυτό μου, δ. αυτό παρουσιάζομαι, ε. λειτουργώ ως διχασμένη προσωπικότητα.

(Ευστάθιος Γ. Δημητρόπουλος, Συμβουλευτική και Συμβουλευτική Ψυχολογία [Θεωρία – Μεθοδολογία – Πράξη], τ. Πρώτος, Εκδόσεις Γρηγόρη / 1: Συμβουλευτική – Προσανατολισμός – Επαγγελματική Ψυχολογία, Αθήνα 1999³, 241 – 77)

Λάρισα, [23.3], 12.6.12

(Το καθόλου άγχος κάνει την ίδια ζημιά με το πολύ άγχος!)

Κάθε επιτυχία, που την θεωρώ σίγουρη...

Κώστας Β. Δημουλάς

Αυτή τη φορά ο ...εμβριθής [των είκοσι (!) λαθών στην μιας - μόνον - σελίδας διάλεξή του, του προπερασμένου μηνός...] καθηγητής ήταν πιο προσεκτικός... Προτίμησε (ίσως να έπαιξε ρόλο και η δική μας διαμαρτυρία στην Διεύθυνση της Σχολής...), αντί διάλεξης, όπου και δεν τα πάει τόσο καλά, καθώς φαίνεται, το παρακάτω (Α) επιλογολόγιο:

Σε κάθε παράγραφο, ένα μόνο είναι το σωστό($20 \times 0,25 = 5$), και το σημειώνουμε.

Σημειώνουμε, πάνω σε τούτο – εδώ - το χαρτί, που μας έδωσε, το όνομά μας.

1. Η «συστηματική αποευαισθητοποίηση» εδράζεται στην άποψη ότι: α. η ανεπιθύμητη συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα έκρηξης ορμής, β. η ευαισθησία του ατόμου μπορεί να το οδηγήσει σε εντάσεις, γ. ό,τι βιώνεται φαντασιακά μπορεί να βιωθεί και πραγματικά, δ. τα συναισθήματα είναι συστηματικά δομημένα στον εγκέφαλο, ε. οι αισθήσεις παίζουν πρωτεύοντα ρόλο στη ζωή.

2. Μιλώντας για «παράκαμψη αποτελεσμάτων», εννοούμε την: α. παρεμβολή στοχασμού, β. προσωρινή απομάκρυνση συμπεριφορών, γ. λήψη ιστορικού, δ. αγνόηση μακρινών, έστω μεγάλων, χάριν κοντινών, αν και μικρότερων, κερδών, ε. ελεύθερη περιγραφή της συμπεριφοράς.

3. Η τεχνική των «Λογικών Συνεπειών» εφαρμόζεται: α. από άτομο σε άτομο, β. από κάθε άτομο, γ. από άτομο για οποιοδήποτε άτομο, δ. για το άτομο χωρίς αναφορά σε άλλο άτομο, ε. στο άτομο και από το άτομο.

4. «Παράδοξη Πρόθεση» είναι να: α. κάνω αυτό που φοβάμαι να κάνω, β. προτίθεμαι να κάνω χωρίς να κάνω, γ. κάνω πράγματα που ο κόσμος θεωρεί παράδοξα, δ. έχω προδιάθεση να σκέφτομαι παράδοξα πράγματα, ε. μην κάνω τίποτε.

5. «Αποκρουστική θεραπεία» ονομάζεται η: α. σταδιακή προσέγγιση του προβλήματος, β. αποστροφή, γ. τοποθέτηση αηδιαστικών εικόνων

στον νου, δ. αυτοτιμωρία για την αυτοτιμωρία, ε. αντιστροφή των ερεθισμάτων.

6. Με την έννοια «ψυχοκατακλυσμός», συγγενεύει η έννοια: α. διαδοχική προσέγγιση, β. αυτοέλεγχος, γ. έκθεση, δ. αυτοψυχοανάλυση, ε. αποευαισθητοποίηση.

7. Η «διακοπή σκέψης» εφαρμόζεται: α. στις τεχνικές χαλάρωσης, β. στην άσκηση αυτοελέγχου, γ. για την αυτοτροποποίηση, δ. στην ασταμάτητη ανεπιθύμητη σκέψη, ε. για ξεκούραση του μυαλού.

8. Η θεραπεία μέσω τέχνης βασίζεται: α στην απασχόληση του ατόμου για να ξεχνιέται, β. στην διακοπή της σκέψης, γ. στην εσωτερική καλλιέργεια, δ. στην ευαισθητοποίηση, ε. στην έκφραση συναισθημάτων.

9. Με την προσομοίωση, το άτομο: α. αποκτά εμπειρίες μεταβιβάσιμες στην πραγματική ζωή, β. παρομοιάζει τον εαυτό του με πρόσωπα της κοινωνίας όπου ζει, γ. παίζει ρόλους που ίσως τους παίζει και στη ζωή, δ. φέρνει τον εαυτό του στη θέση άλλων, ε. καθαίρεται αναλαμβάνοντας ρόλους.

10. Στην τεχνική του «Διπλού Εγώ»: α. κάποιος παίζει το ρόλο του καθρέφτη απέναντί σου, β. ένα άτομο λειτουργεί ως αντίθετο άλλου, γ. ταυτίζομαι με τον δεύτερο εαυτό μου, δ. αυτό παρουσιάζομαι, ε. λειτουργώ ως διχασμένη προσωπικότητα.

11. Τα tests μετρούν χαρακτηριστικά: α. διαθέσεων / στάσεων, β. κινητικών ικανοτήτων, γ. αναγνώρισης, δ. εκτέλεσης, ε. ανωριμότητας

12. Χρήσιμο είναι να δίνεται στο άτομο: α. η επίδοση, β. η ερμηνεία, γ. η προσωπική εκτίμηση, δ. η σύγκριση, ε. η αιτιολογία, στο test.

13. Στην «αναστροφή ρόλων», τα άτομα παίζουν ρόλους: α. αντίστροφους, β. αντίρροπους, γ. αντίθετους, δ. αντιστρεπτούς, ε. ανάποδους.

14. Στην παιγνιοσυμβουλευτική, ο Σύμβουλος: α. συμμετέχει, β. λογοδοτεί, γ. οριοθετεί, δ. παρακολουθεί, ε. συντονίζει.

15. Στην «ενεργητική βιβλιοθεραπεία», το άτομο: α. μελετά, β. αντιγράφει, γ. μεταφράζει, δ. ταξινομεί, ε. γράφει, βιβλία.

16. Η αρνητική ενίσχυση οδηγεί σε: α. απόσβεση, β. μείωση, γ. αύξηση, δ. επανάληψη, ε. τόνωση, της συμπεριφοράς.

17. Οριστική απόκτηση της επιθυμητής συμπεριφοράς φέρνει ο συνδυασμός: α. θετικής ενίσχυσης και μερικώς μίμησης προτύπου, β. μερικής ενίσχυσης και ολικώς μίμησης προτύπου, γ. πραγματικής και επαγωγικής ενίσχυσης, δ. απαγωγικής και πραγματικής ενίσχυσης, ε. επίδειξης και ολικώς μίμησης προτύπου.

18. Ο καλύτερος τρόπος να μην ενισχύσουμε μια συμπεριφορά είναι να: α. την τιμωρήσουμε, β. αγνοήσουμε συστηματικά, γ. την κορέσουμε, δ. χλευάσουμε, ε. διακωμωδήσουμε.

19. Η φανταστική βίωση συναισθημάτων γίνεται με: α. ελεγχόμενο σωστά καθοδηγούμενο τρόπο, β. τυχαιότητα στην σειρά εμφάνισης, γ. άναρχη δόμηση, δ. μη οργανωμένη ανάδυση, ε. βιαιότητα έκφρασης.

20. «Αμοιβαία επίσχεση» σημαίνει: α. ανάσχεση συναισθήματος ανελλισσομένου στη σχέση, β. παρεμπόδιση εκδήλωσης της ενοχλητικής αντίδρασης, γ. απόσχιση μέρους της συμπεριφοράς, δ. μεταβίβαση και αντιμεταβίβαση ταυτόχρονα, ε. αμοιβαία υπόσχεση για διευκόλυνση της διαδικασίας.

(Ευστάθιος Γ. Δημητρόπουλος, Συμβουλευτική και Συμβουλευτική Ψυχολογία [Θεωρία – Μεθοδολογία – Πράξη], τ. Πρώτος, Εκδόσεις Γρηγόρη / 1: Συμβουλευτική – Προσανατολισμός – Επαγγελματική Ψυχολογία, Αθήνα 1999³, 241 – 77)

Λάρισα, [[23.3], 12.6.12], 4-5.9.12

(Το καθόλου άγχος κάνει την ίδια ζημιά με το πολύ άγχος!)

Κάθε επιτυχία, που την θεωρώ σίγουρη...

Κώστας Β. Δημουλάς

Θέματα ελεύθερης επιλογής για εργασίες προόδου

Ποια υπερέχει; Η λεκτική ή η μη λεκτική επικοινωνία.

Παθολογία της ανθρώπινης επικοινωνίας.

Ποια συναισθήματα είναι πιο δυνατά: του άντρα ή της γυναίκας;

Κλαίνει ή όχι οι άντρες;

Ποια συναισθήματα είναι πιο εκφραστικά; Τα θετικά ή τα αρνητικά;

Ποια είναι η αντιστοιχία των συναισθημάτων προς τις συγκινήσεις;

Ποιες είναι οι ομοιότητες και ποιες είναι οι διαφορές των αρνητικών
συνασθημάτων;

Περιγραφή των παγκοσμίως αναγνωρισμένων συναισθημάτων.

Έχουν τα ζώα συναισθήματα;

Το χαμόγελο της Τζοκόντα.

Ποια έκφραση είναι πιο επιτυχής, ως επικοινωνία; Του σώματος ή του
προσώπου;

Επικοινωνιακά ολισθήματα.

Μορφές επικοινωνίας.

Τετ α τετ επικοινωνία.

Επικοινωνία μες στην ομάδα.

Πώς παίρνονται οι αποφάσεις μέσα σε μια ομάδα.

Η πειθώ ως βία απέναντι στον άλλον.

Τα λεκτικά ολισθήματα μαρτυρούν την αλήθεια.

Περιγραφή των συναισθημάτων.

Αντιστοιχία συγκίνησης με τα συναισθήματα.

Το φύλο στην έκφραση των συναισθημάτων.

Το φύλο στην αναγνώριση των συναισθημάτων.

Τα συναισθήματα των παιδιών.

Το συναίσθημα μέσα στην τάξη.

Το συναίσθημα ως αυταξία.

Σχέσεις αντρών – γυναικών, με βάση το συναίσθημα.

Μανιοκατάθλιψη.

Συναισθήματα των ηλικιωμένων.

Μπορούν τα συναισθήματα να περιγραφούν με λόγια;

Συναισθήματα, που δημιουργεί ένα ηλιοβασίλεμα.

Σχέσεις μεταξύ των φύλων.

Το χάσμα των γενεών, με βάση το συναίσθημα.

Γενική και ειδική βιβλιογραφία για τα συναισθήματα.

Συχνότητα εμφάνισης συναισθημάτων.

Παθολογία της επικοινωνίας.

Μέσα επικοινωνίας.

Η διαφήμιση στοχεύει στο λογικό ή στο συναίσθημα;

Η μουσική πίσω από το συναίσθημα.

Το συναίσθημα στην εφηβική ηλικία.

Συναισθήματα στην ζωγραφική.

Κυριαρχία λογικής και συναισθήματος.

Πόσο επηρεάζει τη ζωή μας το συναίσθημα;

Επικοινωνιακά τεχνάσματα με στόχο την καταδολίευση.

Τα παράφερνα ως μέσον επικοινωνίας.

Πομπός και δέκτης.

Γραπτή επικοινωνία.

Επικοινωνία ανθρώπου με ζώα.

Δημοκρατικό και αυταρχικό ύφος μαθήματος.

Η γοητεία ως έλξη.

«Η ομορφιά θα σώσει τον κόσμο!» (Ντοστογιέφσκι)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

(Κώστας Β. Δημουλάς)

Πρόγραμμα Ειδίκευσης
στη Συμβουλευτική και τον Προσανατολισμό
(ΠΕΣΥΠ)

ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΗΝ
ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ

Βόλος 2014-5

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

[illegible]

ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΝΕΚΤΑΡΙΑ- ΦΙΛΙΤΣΑ ΑΓΡΑΦΙΩΤΗ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2015

Η εφηβεία είναι η τελευταία αναπτυξιακή περίοδος του ατόμου, και χαρακτηρίζεται σαν μια μεταβατική περίοδος κατά την οποία το άτομο περνάει από τον κόσμο του παιδιού, στον κόσμο του ενήλικα. Αυτό το πέρασμα από τη μια ηλικιακή περίοδο στην άλλη γίνεται σταδιακά και σε χρονικό διάστημα, 7-8 ετών περίπου, κατά το οποίο ο έφηβος παρουσιάζει ορισμένα χαρακτηριστικά από τα οποία άλλα θυμίζουν την παιδική ηλικία και άλλα την ώριμη. Η εφηβεία, είναι περίοδος ξεχωριστή και καθοριστική για την τελική και ολοκληρωμένη ανάπτυξη και διαμόρφωση του ατόμου.

Η μεταβατική περίοδος της εφηβείας είναι αποτέλεσμα ποικίλων ψυχοβιολογικών πιέσεων, για τις οποίες έχουν προταθεί εξηγήσεις από δύο κύριες θεωρητικές προσεγγίσεις. Από την ψυχανάλυση που δίνει έμφαση στην πίεση που προκαλείται από τις εσωτερικές συγκρούσεις που ξεσπούν κατά την εφηβεία. (π.χ. Bios) και από την κοινωνιολογική προσέγγιση που μελετά τις πιέσεις που ασκούνται από τον κοινωνικό περίγυρο και την σύγκρουση των ρόλων που αντιμετωπίζει ο έφηβος (π.χ. Eider).

Είναι μια ηλικία που οι συναισθηματικές μεταπτώσεις είναι συχνές και συνήθως το συναίσθημα χαρακτηρίζεται από μεγάλη ένταση και δυσκολία χειρισμού. Οι έφηβοι κατακλύζονται από συναισθήματα και σκέψεις: θυμό, λύπη, μελαγχολία, απάθεια, ανία, ενοχή, αγωνία, ντροπή, φόβο και άγχος, υπερβολική χαρά και ενθουσιασμό, έντονες συγκινήσεις-

πάθη, αίσθηση παντοδυναμίας, εξιδανικευμένη αγάπη για φίλους, ερωτικούς συντρόφους, κάτι που έχει επίδραση στη συμπεριφορά τους, στο κοινωνικό και ειδικά στον οικογενειακό κύκλο.

Οι έφηβοι παίρνουν πολύ στα σοβαρά τα συναισθήματα τους και γενικότερα τον εαυτό τους και περιμένουν και από τους άλλους να κάνουν το ίδιο. Μπορούν να χειριστούν καλύτερα τον συναισθηματικό τους κόσμο εάν μπορεί να μοιραστούν τα συναισθήματά τους με τους άλλους και αν μπορούν να πάρουν την αποδοχή και κατανόηση από τους γονείς τους.

Βασικές αιτίες του πλούσιου συναισθηματισμού των εφήβων είναι: οι φυσιολογικές μεταβολές, και κυρίως οι μεταβολές του ενδοκρινικού συστήματος, καθώς και τα πολλά ερεθίσματα που στέλνει το κοινωνικό περιβάλλον.

Οι πιο συνηθισμένες συναισθηματικές αντιδράσεις κατά τη διάρκεια των εφήβων είναι:

Αγάπη- Στοργή: Το άτομο που αγαπιέται νιώθει ασφάλεια και ηρεμία. Η αγάπη και η στοργή δημιουργούν ισορροπημένους και δημιουργικούς ανθρώπους ενώ στέρηση αυτών δημιουργεί ανθρώπους που υστερούν σε πνευματικότητα και σε συναισθηματισμό.

Φιλία: Εκδηλώνεται ως συμπάθεια ανάμεσα στα άτομα, είναι στους έφηβους εκλεκτική, αποκλειστική και φιλοκερδής. Το συναίσθημα της φιλίας βοηθά τον έφηβο στην ολοκλήρωση της προσωπικότητας του και στην προετοιμασία για τη φιλία της ώριμης ηλικίας.

Έρωτας: Είναι συναίσθημα παρόμοιο με τη φιλία. Η φιλία και ο έρωτας θεμελιώνονται στην αγάπη.

Χαρά: Έρχεται σαν φυσικό αποτέλεσμα, όταν όλα στη ζωή των εφήβων πηγαινούν καλά.

Συμπάθεια: Με το συναίσθημα αυτό ο έφηβος συμπάσχει, δηλαδή χαίρεται με τη χαρά των άλλων και λυπάται με τη δυστυχία τους.

Θαυμασμός: Αποτελεί ένα από τα έντονα συναισθήματα της εφηβικής ηλικίας και απευθύνεται σε πρόσωπα που τους προκαλούν εξαιρετική εντύπωση και με τα οποία επιζητούν συνήθως να ταυτιστούν.

Έντονος θυμός ή οργή: Ένα συναίσθημα πολύ κοινό στον εφηβικό πληθυσμό. Εκφράζεται με έντονα ξεσπάσματα, με λόγια ή με σωματική εκτόνωση.

Φόβος-Αγωνία-Στρες-Διαχείριση άγχους

Ο φόβος, η αγωνία, το στρες και η διαχείριση είναι μηχανισμοί άμυνας που συναντούμε συχνά στην εφηβεία.

Η ανησυχία είναι μια δυσάρεστη συγκίνηση που προέρχεται από φανταστικές μάλλον και αόριστες αιτίες παρά πραγματικές. Ανησυχεί για κάτι που μπορεί να συμβεί στο μέλλον χωρίς βάσιμη αιτιολογία ότι οπωσδήποτε θα συμβεί.

Οι πιο πολλές ανησυχίες των εφήβων έχουν βάση στη σχολική εργασία και κυρίως τις εξετάσεις. Υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στα άτομα, ανάμεσα στα φύλα, και από ηλικία σε ηλικία.

Άγχος: Είναι συναισθηματική κατάσταση υπερβολικής ανησυχίας, έντονης αγωνίας (ή και φόβου) από κίνδυνο που αναμένεται, αλλά που στην πραγματικότητα δεν υπάρχει.

Ζήλεια & Φθόνος: Η ζήλεια χαρακτηριστικό της παιδικής ηλικίας, επανεμφανίζεται κατά τα πρώτα χρόνια κυρίως της εφηβικής ηλικίας και εκδηλώνεται με τη μορφή της αγάπης, του θυμού, του μίσους ή του φόβου και της ανησυχίας. Ο φθόνος μοιάζει με τη ζήλεια αλλά συνήθως είναι πιο έντονο συναίσθημα. Η ζήλεια προκαλείται από το άτομο που είναι το αντικείμενο της ζήλειας, ενώ ο φθόνος από τα αγαθά που το άτομο κατέχει.

Λύπη- μελαγχολία: Τα έντονα επεισόδια θλίψης είναι συχνό φαινόμενο στην εφηβεία. Θέλει ο έφηβος να ελέγχει τους άλλους, να αποφεύγει την υπευθυνότητα, να τον λυπούνται, να πάρει εκδίκηση.

Στην εφηβεία μια σειρά από αλλαγές σωματικές, ορμονικές και κυρίως ψυχολογικές καθιστούν τον έφηβο συναισθηματικά ευάλωτο. Στην

πορεία προς την ενηλικίωση κατανοεί ότι δεν είναι παιδί αλλά ούτε ενήλικος, γι' αυτό και η συμπεριφορά του χαρακτηρίζεται από συναισθηματικές εξάψεις από έντονη χαρά μέχρι έντονη λύπη ή ακόμη και επιθετικότητα. Αυτό που τον νοιάζει κυρίως είναι η γνώμη που έχουν οι άλλοι γι' αυτόν. Όταν νιώσει πως η γνώμη των ανθρώπων που τον περιβάλλουν είναι αρνητική ή επικριτική, ο έφηβος εγκλωβίζεται σε ένα φαύλο κύκλο σκέψεων που εστιάζουν στην "κακή" πλευρά των πραγμάτων και όχι στην "καλή". Έτσι οδηγείται στην κατάθλιψη.

Ο τρόπος που διαχειρίζονται οι γονείς τις αντιδράσεις του παιδιού στα παιδικά του χρόνια επηρεάζει την αυτοεκτίμησή του και τον τρόπο που αντιμετωπίζει τις δυσκολίες που παρουσιάζονται στην ενήλικη ζωή του.

Ενοχή: Η ενοχή είναι προϊόν των οικογενειακών σχέσεων και έχει σχέση με την επιθυμία και την απαγόρευσή της, αλλά και την ανεκπλήρωτη επιθυμία όπως λέει ο Λακάν. Η ενοχή σαν συναίσθημα λοιπόν έχει σχέση με την οικογένεια και την μορφή των αλληλεπιδράσεων μέσα σε αυτή. Δεν αποτελεί μόνο μια ατομική αίσθηση αλλά μια οικογενειακή.

Η άρνηση του εφήβου αποτελεί ένα στοιχείο της σχέσης γονέα-παιδιού και όχι μόνο του παιδιού. Η άρνηση είναι μια προσπάθεια επανακαθορισμού της θέσης του εφήβου στην σχέση με τον γονέα και κατ'επέκταση με την οικογένεια. Είναι μια προσπάθεια του εαυτού να δηλώσει και να κτίσει την ταυτότητα του, προβάλλοντας την διαφορετικότητά του, και την αξίωση του σεβασμού αυτής της ιδιαιτερότητας. Η ενοχή, που συνοδεύει την άρνηση, δηλώνει πως όλη αυτή η διεργασία αναγνώρισης, αποδοχής και αυτονόμησης που εκφράστηκε μέσα από την άρνηση δεν είναι σωστή, δεν είναι αποδεκτή και μπορεί να επιφέρει και τιμωρία. Μια τέτοια συμπεριφορά μπορεί να προκαλέσει στον έφηβο ντροπή, ενοχή.

Συναισθηματική απομόνωση-Απάθεια: Το άτομο μειώνει τις εντάσεις που πηγάζουν από την ανάγκη και από το άγχος με το να κλείνεται σε ένα καβούκι παθητικότητας. Αυτό το καταφέρνει με το να μειώνει τις προσδοκίες του ή να παραμένει συναισθηματικά αμέτοχο και απόμακρο. Η

απάθεια και η ηττοπαθής παραίτηση μπορεί να αποτελέσουν τις ακραίες αντιδράσεις του ατόμου στο χρόνιο στρες και στη χρόνια απογοήτευση.

Φυγή (άρνηση της πραγματικότητας)-ανία: Υιοθετώντας το μηχανισμό αυτό ο έφηβος μπορεί εύκολα να ξεφύγει από καταστάσεις που απαιτούν ανταγωνισμό, από καταστάσεις που αισθάνεται ότι βρίσκεται σε μειονεκτική θέση και ότι υπάρχουν πιθανότητες να αποτύχει. Αποφεύγει να συμμετάσχει στη ζωή ή να συναναστρέφεται με άλλους. Μία ακόμη εκδοχή της φυγής είναι και η ονειροπόληση, μία από τις πιο δημοφιλείς τακτικές ανάμεσα στους εφήβους. Οι λύσεις της φαντασίας συγκαλύπτουν τη δυσάρεστη πραγματικότητα. Οι έφηβοι που ονειροπολούν πολύ, ίσως, προσπαθούν να ξεφύγουν από αβάσταχτες πραγματικές καταστάσεις. Η ονειροπόληση μπορεί να λειτουργήσει θετικά παρέχοντας την ευκαιρία στον έφηβο να δοκιμάσει στη φαντασία του διάφορες λύσεις για τα προβλήματά του χωρίς να διακινδυνεύει τίποτα, όπως θα γινόταν αν τις δοκίμαζε στην πραγματικότητα. Σε μια τέτοια περίπτωση, η ονειροπόληση γίνεται παραγωγική και ωφέλιμη. Μη-παραγωγική είναι η ονειροπόληση όταν ο έφηβος εντριφθεί συνεχώς στις φανταστικές εκπληρώσεις των επιθυμιών του.

Η Συμβουλευτική δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο να βοηθήσει τους εφήβους να καταλάβουν τι είναι εκείνο που θα τους γεμίσει χαρά και ικανοποίηση. Επιδιώκει να διευρύνει τις γνώσεις τους ως προς τις επιλογές που ανοίγονται μπροστά τους, να συζεύξουν τις ικανότητες και τις επιθυμίες τους με τις επιλογές τους.

Ο ρόλος του συμβούλου συνίσταται στην παροχή σωστής πληροφόρησης και στη διαπροσωπική ψυχολογική συμβουλευτική με στόχο την απόκτηση της αυτογνωσίας. Η πληροφόρηση είναι ουσιαστικό στοιχείο της συμβουλευτικής διαδικασίας, αλλά η απλή παροχή της δεν αρκεί. Οι νέοι θα πρέπει να εκπαιδευθούν και στο να την αξιολογούν και να την χρησιμοποιούν σωστά.

Οι σύμβουλοι που είναι επιφορτισμένοι με τη συμβουλευτική των εφήβων πρέπει να γνωρίζουν ότι ψυχοσυναισθηματικές διακυμάνσεις, οι

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ

Ιωάννης Τρίγκας

ΣΚΟΠΟΣ: Η αυτεπίγνωση των συναισθημάτων των μαθητών και ο έλεγχος τους και η κατανόηση των συναισθημάτων των συμμαθητών τους, με αποτέλεσμα την επικοινωνία, την συνεργασία και τη λύση των συγκρούσεων στο σχολείο.

Σύμφωνα με την κοινή λογική, το συναίσθημα θεωρείται ως το αντίθετο της καλά δομημένης, λογικής σκέψης. Το συναίσθημα είναι μια σύνθετη υποκειμενική συνειδητή εμπειρία : συνδυασμός νοητικών καταστάσεων, ψυχοσωματικών εκφράσεων και βιολογικών αντιδράσεων του σώματος. Είναι αυτό που ένας άνθρωπος «αισθάνεται», όχι ως απλή αίσθηση αλλά ως κάτι βαθύ, εσωτερικό, που επιδρά στο σώμα (πχ καρδιακός ρυθμός) και την «ψυχή» του και σχεδόν πάντα εκφράζεται (στο πρόσωπο, στη φωνή, στη στάση του σώματος) και είναι παρατηρήσιμο από τους άλλους. Ένας ορισμός του συναισθήματος: «Ως συναίσθημα ορίζεται οτιδήποτε νιώθει ένα άτομο, όταν αξιολογεί ένα γεγονός με συγκεκριμένο τρόπο και συνήθως οδηγεί σε αλλαγές στον ανθρώπινο οργανισμό ή την συμπεριφορά. Έτσι, όλα τα συναισθήματα

είναι ουσιαστικά προτροπές για δράση. Άρα τα συναισθήματα οδηγούν σε πράξεις τις οποίες μπορούμε να αντιληφθούμε (Goleman, 2001).»

Η σημασία του περιβάλλοντος για την ανάπτυξη, την πρόοδο, την εξέλιξη και την προσαρμογή του ατόμου έχει προκαλέσει το επιστημονικό ενδιαφέρον πλήθους ερευνητών στο χώρο της κοινωνικής ψυχολογίας, αρχικά μέσω της θεωρίας του κοινωνικού πλαισίου (Lewin, 1936). Η συγκεκριμένη θεωρία έχει δώσει έμφαση στο κοινωνικό πλαίσιο ανάπτυξης του ατόμου (Bronfenbrenner, 1989• Pianta, 1999• Sameroff, 1983). Λαμβάνοντας αυτό υπόψη, το σχολείο, και ειδικότερα το Δημοτικό, έχει ένα ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην προσαρμογή, την κοινωνικοποίηση και τη συναισθηματική ωρίμανση του παιδιού, συνιστώντας ένα ολοκληρωμένο κοινωνικό πλαίσιο μελέτης και ανάλυσης της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Getzels και Thelen, 1960). Σύμφωνα με τις υπάρχουσες θεωρίες και μοντέλα, το σχολικό, καθώς επίσης και το εκπαιδευτικό περιβάλλον εξετάζουν όχι μόνο τα ατομικά χαρακτηριστικά, τη συμπεριφορά, τις στάσεις, τη νοοτροπία και τις απόψεις των εκπαιδευτικών και των μαθητών, αλλά και τις ευρύτερες περιβαλλοντικές συνθήκες και κοινωνικές πιέσεις που καθορίζουν τη συμπεριφορά τους.

Σχολικό κλίμα

Το σχολικό περιβάλλον συνιστά σημαντικό παράγοντα του αποτελεσματικού σχολείου. Ο ρόλος του σχολικού περιβάλλοντος είναι ιδιαίτερα σημαντικός στην ανάπτυξη των ικανοτήτων (γνωστικών, συναισθηματικών, συμπεριφορών) των μαθητών μέσω της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αλλά και της παραγωγικότητας των εκπαιδευτικών στο διδακτικό τους έργο. Το σχολικό περιβάλλον έχει οριστεί ως «οι κοινές αντιλήψεις μαθητών και δασκάλων για το σχολείο» (Fraser, 1998, σ. 8), ενώ, σύμφωνα με άλλους,

αναφέρεται στην ποιότητα και τη συχνότητα της αλληλεπίδρασης μεταξύ των ενηλίκων και των μαθητών (Emmons, Comer και Haynes, 1996). Ο Πασιαρδής (2001) υποστηρίζει ότι το σχολικό κλίμα περιλαμβάνει το σύνολο των δυναμικών αλληλεπιδράσεων μεταξύ των εκπαιδευτικών, των περιβαλλοντικών και των ψυχολογικών χαρακτηριστικών του σχολικού περιβάλλοντος, τα οποία επηρεάζουν τις στάσεις, τη συμπεριφορά, το εκπαιδευτικό έργο των δασκάλων, το αίσθημα αυτοεκτίμησης δασκάλων και

μαθητών καθώς και τη μάθηση και τη γενικότερη σχολική επίδοση των μαθητών. Ο μαθητής στο εκπαιδευτικό περιβάλλον έρχεται σε άμεση επαφή

με ενήλικες (δάσκαλο, καθηγητή) και άλλα παιδιά (δηλ. συμμαθητές), που δεν είναι μέλη του άμεσου περιβάλλοντός του, το οποίο ως τότε ήταν η οικογένειά του. Σύμφωνα με τους στόχους της φοίτησης στο σχολείο και ευρύτερα της εκπαιδευτικής διαδικασίας, οι δάσκαλοι δεν επιδιώκουν αποκλειστικά την ανάπτυξη των γνωστικών ικανοτήτων του παιδιού, αλλά αποβλέπουν συγχρόνως στην κοινωνική και συναισθηματική προσαρμογή του.

Η κοινωνική και συναισθηματική προσαρμογή του μαθητή έχει διάφορες εκφράσεις, ορισμένες από τις οποίες είναι:

(1) η ανάπτυξη σχέσεων φιλίας, κατανόησης των προσωπικών ικανοτήτων

μέσω της σχολικής επίδοσης, της μάθησης,

(2) η ανάπτυξη των προσωπικών κινήτρων, της αυτοεκτίμησης, της συνεργασίας, της υποστήριξης από και προς το σχολικό περιβάλλον,

(3) η συμμετοχή στις σχολικές δραστηριότητες και

(4) η αποτελεσματική κοινωνική ανάπτυξη (Anderson, 1982• Fraser και

Walberg, 1991•Ματσαγγούρας, 2003• Ματσαγγούρας και Βούλγαρης, 2006•

Moos, 1979• Τσιπλητάρης, 2001).

Συμπερασματικά, το σχολείο είναι σκόπιμο να υποστηρίζει και να καλλιεργεί την κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών, να ικανοποιεί τις αναπτυξιακές και μαθησιακές ανάγκες τους, να τους εφοδιάζει με τους απαραίτητους και τους κατάλληλους προστατευτικούς παράγοντες, οι οποίοι θα συμβάλουν στην εκπαιδευτική επιτυχία τους (Νικολόπουλος, 2008).

Σχέσεις συμμαθητών και συναισθηματική ανάπτυξη.

Πρόσφατες έρευνες τονίζουν τον ιδιαίτερο ή ρυθμιστικό ρόλο των σχέσεων μεταξύ των μαθητών στη σχολική τάξη όσον αφορά την κοινωνική, συναισθηματική και γνωστική ανάπτυξη του παιδιού-μαθητή, πέραν της σημαντικότητας της σχέσης μεταξύ δασκάλου και μαθητή. Ωστόσο, οι σχέσεις μεταξύ των μαθητών είχαν μελετηθεί ανεπαρκώς για ποικίλους λόγους και παράγοντες. Αποτελέσματα ερευνών στα γνωστικά αντικείμενα της παιδαγωγικής και της κοινωνικής ψυχολογίας σημειώνουν τη σημασία των σχέσεων και της αλληλεπίδρασης των μαθητών στο σχολικό περιβάλλον, όπως αυτές έχουν μελετηθεί με βάση τις θεωρητικές προσεγγίσεις της δυναμικής της ομάδας. Οι λειτουργικές σχέσεις μεταξύ των μαθητών συμβάλλουν στην αύξηση της σχολικής επίδοσης, στην καλλιέργεια και ανάπτυξη των διαπροσωπικών τους σχέσεων και στην προαγωγή της ψυχικής υγείας των μαθητών (Νικολόπουλος, 2008).

Οι ομάδες των συναισθημάτων.

Τα συναισθήματα είναι μέρος του εαυτού και επομένως υπάρχουν όπου υπάρχουν άνθρωποι. Αυτονόητο είναι επομένως ότι σε μια σχολική τάξη τα συναισθήματα είναι συνεχώς παρόντα. Απλώς, δεν είναι απαραίτητο να

εκφράζονται

κιόλας.

Αν θεωρήσουμε ότι τα συναισθήματα βρίσκονται στον αντίποδα της λογικής τότε θα ήταν σημαντικό ο αναγνώστης να δοκίμαζε την παρακάτω άσκηση:

Να θυμηθεί κάποιες σοβαρές αποφάσεις που έχει πάρει και που αφορούσαν στον επαγγελματικό ή στον προσωπικό χώρο και να σημειώσει στην παρακάτω κλίμακα αν αυτές οι αποφάσεις βασίστηκαν αποκλειστικά στη λογική (βαθμός 1), ή αποκλειστικά στο συναίσθημα (βαθμός 5) ή αν βασίστηκαν σε μια ανάμειξη λογικής και συναισθήματος (βαθμοί 2,3,4). Θα είχε μάλιστα ιδιαίτερο ενδιαφέρον να αξιολογήσει αυτές τις αποφάσεις εκ του αποτελέσματος, αν δηλαδή αυτές καλώς ελήφθησαν. Τα συναισθήματα λοιπόν είναι παρόντα συνεχώς μέσα στην τάξη. Είτε φανερώνονται, είτε μένουν καλά κρυμμένα, επηρεάζουν την πορεία της μαθησιακής διεργασίας και διαμορφώνουν το κλίμα στην τάξη και στο ευρύτερο περιβάλλον. Υπάρχουν εκατοντάδες συναισθήματα μαζί με τις προσμίξεις τους, τις ποικιλίες και τις αποχρώσεις τους. Ένα παράδειγμα ανάμειξης συναισθημάτων είναι το δέος, το οποίο προκύπτει αν στο θαυμασμό προσθέσουμε και το φόβο. Οι επτά κύριες οικογένειες συναισθημάτων, σύμφωνα με τον Goleman (1998), είναι:

Θυμός: οργή, εχθρότητα, απόγνωση, μίσος, λύσσα, αναβρασμός, ενόχληση, εχθρότητα, βία.

Θλίψη: λύπη, μελαγχολία, απελπισία, ακεφιά, κατήφεια, αυτολύπηση, μοναξιά, μιζέρια, κατάθλιψη.

Φόβος: άγχος, αναστάτωση, νευρικότητα, έγνοια, κατάπληξη, τρομάρα, ανησυχία, σκιάξιμο, δέος, φρίκη, τρόμος.

Ευτυχία: απόλαυση, χαρά, ηδονή, τέρψη, αγάπη, αποδοχή, φιλία, έρωτας,

αφοσίωση, ανακούφιση, ικανοποίηση, καμάρι, ευφορία, λατρεία, ξεμυάλισμα.

Έκπληξη: σάστισμα, σοκ, θαυμασμός, απορία, κατάπληξη.

Αποστροφή: περιφρόνηση, απέχθεια, φρίκη, αηδία, σιχασιά, βδελυγμία.

Ντροπή: ενοχή, αμηχανία, απογοήτευση, εξευτελισμός, συστολή, τύψεις, ταπείνωση,

Τα συναισθήματα εκφράζονται στη σχολική τάξη.

Τα συναισθήματα μπορεί να εκδηλωθούν με τρόπο απρόσμενο ή αναμενόμενο. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός και οι μαθητές/τριες μπορεί να βιώσουν μέσα στην τάξη μια απροσδόκητη κατάσταση με ιδιαίτερα φορτισμένο συναισθηματικό περιεχόμενο όταν ένας μαθητής εκδηλώνει την έντονη δυσαρέσκειά του για τη χαμηλή βαθμολογία που εισέπραξε στο τεστ της ημέρας. Συζητήσεις με έντονο συναισθηματικό περιεχόμενο μπορεί να είναι αναμενόμενες, όπως για παράδειγμα, η συζήτηση για την καταγωγή του ανθρώπου στο μάθημα των Θρησκευτικών.

Στα συναισθήματα αυτά που εκδηλώνονται ομαδικά μέσα στην τάξη, πρέπει να προσθέσουμε και όλα τα συναισθήματα που φέρουν στην τάξη ξεκινώντας για το σχολείο όλοι οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί,. Όπως η πικρία εξαιτίας της ύπουλης συμπεριφοράς ενός φίλου το προηγούμενο βράδι, η χαρά ενός δώρου γενεθλίων, ο θυμός για το πρωινό ξύπνημα μές στον γλυκό ύπνο, η αγωνία για το αποτέλεσμα των ιατρικών εξετάσεων του πατέρα που αναμένονται σε λίγες ώρες, η στεναχώρια για τους πολέμους που συνεχίζονται με θύματα αμάχους, ο πόνος ενός ανεκπλήρωτου έρωτα. Ας μην αγνοούμε επίσης, ότι οι μαθητές και μαθήτριες των σχολείων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, βιώνουν επιπλέον και τις δραστικές αλλαγές της αναδιοργάνωσης της προσωπικότητάς τους ως εφήβων, με έναν τρόπο συχνά κραυγαλέο (Elkind, 1971).

[illegible]

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Κώστας Β. Δημουλάς

Κλινική Νευροψυχολογία

της συγκινησιακής έκφρασης του προσώπου του παιδιού

(έρευνα επί δευτέρα διδακτορία)

Λάρισα 1993-8

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. Andrew, R.J. (1965). The Origins of Facial Expression. Scientific American, 213, 88-94.
6. Argyle, M. (1967). The Psychology of Interpersonal Behavior. Baltimore: Penguin Books.
7. Argyle, M. (1970), Social Interaction. New York: Atherton Press.
8. Arnold, M.B. (1960). Emotions and Personality. New York: Columbia University Press.
9. Bassili, J.W. (1979). Emotion Recognition: the Role of Facial Movement and the Relative Importance of Upper and Lower Areas of the Face. Journal of Personality and Social Psychology, 37(11), 2049-2058.
10. Bateson, G. (1960). Minimal Requirements for a Theory of Schizophrenia. Archives of General Psychiatry, 2, 477-491.
11. Bacter, J.C. and Rozelle, R.M. (1975). Nonverbal Expression as a Function of Crowding During a Simulated Police - Citizen Encounter. Journal of Personality and Social Psychology, 32(1), 40-54.
12. Bell, S.M. and Ainsworth, M.D.S. (1972). Infant Crying and Maternal Responsiveness. Child Development, 43, 1171-1190.
13. Benton, A.L. and Van Allen, M.W. (1968). Impairment in Facial Recognition in Patients With Cerebral Disease. Cortex, 4, 344-358.
14. Berkson, G. and Becker, J.D. (1975). Facial Expression and Social Responsiveness of Blind Monkeys. Journal of Abnormal Psychology, 84(5), 519-523.
15. Bernam, H.J. and Shulman, A.D., Marwit, S.J. (1976). Comparison of Multidimensional Decoding of Affect From Audio, Video and Audiovideo Recordings. Sociometry, 39(1), 83-89.
16. Bernard, J. (1972). The Sex Game. New York: Atheneum.
17. Birdwhistell, R.L. (1963). The Kinesic Level in the Investigation of the Emotions. In P.H. Knapp (editor), The Expression of the Emotions in Man II. New York: International Universities Press, 123-139.

18. Birdwhistell, R.L. (1970). *Kinesics and Context*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
19. Blurton Jones, N.G. (1972). Non-verbal Communication in Children. in R.A. Hinde (editor), *Nonverbal Communication*. Cambridge, England: Cambridge University Press, 271-296.
20. Bodamer, J. (1947). Die Prosopagnosie. *Archiv für Psychiatrie und Nervenkrankheiten*, 179, 6-54.
21. Bond, E.K. (1972). Perception of Form by the Human Infant. *Psychological Bulletin*, 77, 225-245.
22. Borg, J. (1973). On the Facial Expressions of Abnormal Individuals: Ratings With Photographs. *Scandinavian Journal of Psychology*, 14, 310-315.
23. Bornstein, B., Stroka, H., and Munitz, H. (1969). Prosopagnosia with Animal Face. *Agnosia*, 5, 164-169.
24. Bower, T.G.R. (1971). The Object in the World of the Infant. *Scientific American*, 25, 30-38.
25. Bower, T.G.R. (1974). *Development in Infancy*. San Francisco: W.H. Feedman & Co.
26. Bower, G.H. and Karlin, M.B. (1974). Depth of Processing Pictures of Faces and Recognition Memory. *Journal of Experimental Psychology*, 103, 751-757.
27. Bowlby, J. (1969). *Attachement and Loss I, Attachement*, London: Hogarth Press.
28. Bradshaw, J.L., Nettleton, N.C. and Patterson, K. (1973). Identification of Mirror Inversed and Non-reversed Facial Profiles in Same and Opposite Visual Fields. *Journal of Experimental Psychology*, 99, 42-48.
29. Bradshaw, J.L. and Wallace, G. (1971). Models for the Processing and Identification of Faces. *Perception and Psychophysics*, 9, 443-448.

30. Brooks, F.M. and Goldstein, A.G. (1963). Recognition By Children of Inverted Photographs of Faces. *Child Development*, 34, 1033-1040.
31. Bruyer, R. (1980). Perception du Visage Humain et Differences Cerebrales Hemispheriques chez Le Sujet Normal. *L' Annee Psychologique*, 80, 631-653.
32. Buch, R. (1975). Nonverbal Communication of Affect in Children. *Journal of Personality and Social Psychology*, 31(4), 644-653.
33. Buck, R. (1980). Nonverbal Behavior and the Theory of Emotion: The Facial Feedback Hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38(5), 811-824.
34. Buck, R., Millner, R.E., and Caul, W.F. (1974). Sex, Personality and Physiological Variables in the Communication of Emotion via Facial Expression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 30, 587-596.
35. Buck, R., Savin, V.J., Millner, R.E., and Caul, W.F. (1972). Communication of Affect through Facial Expression in Humans. *Journal of Personality and Social Psychology*, 23, 367-371.
36. Bugental, D.E., Kaswan, J.W. and Love, L.R. (1970a). Perception of Contradictory Meanings Conveyed by Verbal and Nonverbal Channels. *Journal of Personality and Social Psychology*, 16(4), 647-655.
37. Bugental, D.E., Kaswan, J.W., Love, L.R. and Fox, M. (1970b). Child versus Adult Perception of Evaluative Messages in Verbal, Vocal and Visual Channels. *Developmental Psychology*, 2(3), 367-375.
38. Bugental, D.E., Love, L.R. and Gianetto, R. (1971a). Perfidious Feminine Faces. *Journal of Personality and Social Psychology*, 17(3), 314-318.
39. Bugental, D.E., Love, L.R., Kaswan, J.W. and April, C. (1971b). Verbal-Nonverbal Conflict in Parental Messages to Normal and Disturbed Children. *Journal of Abnormal Psychology*, 77(1), 6-10.
40. Burns, K.L. and Beier, E.G. (1973). Significance of Vocal and Visual Channels in the Decoding of Emotional Meaning. *Journal of Communication*, 23, 118-136.

41. Burns Vaughan, K. and Lanzetta, J.T. (1980). Vicarious Instigation and Conditioning of Facial Expressive and Autonomic Responses to a Model's Expressive Display of Pain. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38(6), 909-923.
42. Campbell, R. (1979). Left-Handers' Smiles: Asymmetries in the Projection of a Posed Expression. *Cortex*, 15(4), 571-579.
43. Campos, J.J., Hiatt, S., Ramsay, D., Henderson, C., and Svejda, M. (1978). The Emergence of Fear on the Visual Cliff. In M. Lewis, L. Rosenblum (editors), *The Development of Affect*. New York: Plenum, 149-182.
44. Cannon, W.B. (1929). *Bodily Changes in Pain, Hunger, Fear and Rage*. New York: Harper & Row Publishers, 1963.
45. Carey, S. and Diamond, R. (1977). From Piecemeal to Configurational Representation of Faces. *Science*, 195, 312-314.
46. Carey, S. and Diamond, R. (1980). Maturational Determination of the Developmental Course of Face Encoding. In D. Caplan (editor), *Psychological Studies of Mental Processes*. Cambridge Massachussetis: MIT Press, 60-93.
47. Carmon, A. and Nachshon, I. (1973). Ear Asymmetry in Perception of Emotional Nonverbal Stimuli. *Acta Psychologica*, 37, 351-357.
48. Carpenter, G.C. and Stechler, G. (1967). Selective Attention to Mother's Face from Week I through Week 8. *Proceedings, 75th Annual Convention of the American Psychological Association*, 253-254.
49. Carson, R.C. (1969). *Interaction Concepts of Personality*. New York: Aldine.
50. Charlesworth, W.R. and Kreutzer, M.A. (1973). Facial Expression of Infants and Children. In P. Ekman (editor), *Darwin and Facial Expression*. New York: Academic Press, 91-168.
51. Cherry, C. (1971). *World Communication: Threat of Promise?* New York: Wiley.

52. Colby, C.Z., Lanzetta, J.T. and Kleck, R.E. (1977). Effects of the Expressions of Pain on Autonomic and Pain Tolerance Responses to Subject-Controlled Pain. *Psychophysiology*, 14(6), 537-540.
53. Coleman, J.C. (1969). *Psychology and Effective Behavior. A Revision and Amplification of Personality Dynamics and Behavior*. Atlanta: Scott, Foresman and Company.
54. Coleman, J.C. (1976). *Abnormal Psychology and Modern Life*. Glenview Illinois: Scott, Foresman and Company.
55. Cook, M. (1971). *Interpersonal Perception*. Middlesex, England: Penguin Books.
56. Cook, M. and Lalljee, M. (1972). Verbal Substitutes For Visual Signals in Interaction. *Semiotica*, 6, 212-221.
57. Cöceloglu, M. (1970). Perception of Facial Expressions in Three Different Cultures. *Ergonomics*, 13(1), 93-100.
58. Dance, F.E.X. (1970). The «Concept» of Communication. *Journal of Communication*, 20, 201-210.
59. Darwin, C. (1872). *the Expression of the Emotions in Man and Animals*. Chicago: the University of Chicago Press, 1965.
60. Davidson, R.J. and Schwartz, G.E. (1976). Patterns of Cerebral Lateralization During Cardiac Biofeedback v.s. the Self Regulation of Emotion. Sex Differences. *Psychophysiology*, 13, 62-74.
61. Day, L. (1973). An Assessment of Travel Communication Substitutability. *Futures*, 5, 13-19.
62. Deboer, M.M. and Boxer, A.M. (1979). Signal Functions of Infant Facial Expression and Gaze Direction During Mother-Infant Face-to-Face Display. *Child Development*, 50(4), 1215-1218.
63. Decarie, T. (1978). Affect Development and Cognition in a Piagetian Context. in M. Lewis, L. Rosenblum (editors), *The Development of Affect*. New York: Plenum, 183-204.

64. Dekosky, S.T., Heilman, K.M., Bowers, D. and Valenstein, E. (1980). Recognition and Discrimination of Emotional Faces and Pictures. *Brain and Language*, 9, 206-214.
65. Denny - Brown, D., Meyer, J.S. and Horenstein, S. (1952). The Significance of Perceptual Rivalry Resulting from Parietal Lesions. *Brain*, 75, 433-471.
66. De Renzi, E., Faglioni, P. and Spinnler, H. (1968). The Performance of Patients with Unilateral Brain Damage on Face Recognition Tasks. *Cortex*, 4, 17-34.
67. De Renzi, E., Scotti, G. and Spinnler, A. (1969). Perceptual and Associative Disorders of Visual Recognition. Relationship to the Side of the Cerebral Lesion. *Neurology*, 19, 634-642.
68. De Renzi, E. and Spinnler, H. (1966). Facial Recognition in Brain-damaged Patients. *Neurology*, 16, 145-152.
69. Deutsch, R. and Auerbach, C. (1975). Eye Movement in Perception of Another Person's Looking Behavior. *Perceptual and Motor Skills*, 40, 475-481.
70. Diamond, R. and Carey, S. (1977). Developmental Changes in the Representation of Faces. *Journal of Experimental Child Psychology*, 23, 1-22.
71. Dickey, E.C. and Knower, F.H. (1941). A Note on Some Ethnological Differences in Recognition of Simulated Expressions of the Emotions. *American Journal of Sociology*, 47, 190-193.
72. Dittman, A.T. (1973). *Interpersonal Messages of Emotion*. New York: Springer Publishing Inc.
73. Duncan, S. (1969). Nonverbal Communication. *Psychological Bulletin*, 72, 118-137.
74. Duncan, S.J.R. and Niederehe, G. (1974). On Signalling that it's Your Turn to Speak. *Journal of Experimental Social Psychology*, 10(3), 234-247.

75. Edney, J.J. (1974). Human Territoriality. *Psychological Bulletin*, 81, 959-975.
76. Efran, J.S. and Broughton, A. (1966). Effect of Expectancies for Social Approval on Visual Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 4, 103-107.
77. Eibl - Eibesfeldt, I. (1970). *Ethology: The Biology of Behavior*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
78. Eibl - Eibesfeldt, I. (1972). Similarities and Differences Between Cultures in Expressive Movements. In R.A. Hinde (editor), *Nonverbal Communication*, 297-312.
79. Ekman, P. (1964). Body Position, Facial Expression and Verbal Behavior During Interviews. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 68, 259-301.
80. Ekman, P. (1968). The Recognition and Display of Facial Behavior in Literate and Non-Literate Cultures. *Communication in the Symposium «The Universality of Emotions» of the American Psychological Association*.
81. Ekman, P. (1972). Universals and Cultural Differences in Facial Expressions of Emotion. In J.K. Cole (editor), *Nebraska Symposium on Motivation*, University of Nebraska Press, 207-283.
82. Ekman, P. (1973). Cross-Cultural Studies of Facial Expression. In P. Ekman (editor), *Darwin and Facial Expression*. New York: Academic Press, 169-229.
83. Ekman, P. (1980). L' Expression Des Emotions. *La Recherche*, 11(117), 1408-1415.
84. Ekman, P. and Friesen, W.V. (1967). Head and Body Cues in the Judgement of Emotion: A Reformulation. *Perceptual and Motor Skills*, 24, 711-724.
85. Ekman, P. and Friesen, W.V. (1969). Nonverbal Leakage and Clues to Deception. *Psychiatry*, 32, 88-106.

86. Ekman, P. and Friesen, W.V. (1971). Constants Across Cultures in the Face and Emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 17, 124-129.
87. Ekman, P. and Friesen, W.V. (1974). Detecting Deception from the Body or Face. *Journal of Personality and Social Psychology*, 29(3), 288-298.
88. Ekman, P. and Friesen, W.V. (1975). *Unmasking the Face. A Guide to Recognizing Emotions from Facial Clues*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall Inc.
89. Ekman, P. and Friesen, W.V. (1976). Measuring Facial Movement. *Journal of Environmental Psychology and Nonverbal Behavior*, 1(1), 56-75.
90. Ekman, P. and Friesen, W.V. (1978). *The Facial Action Coding System*. Palo Alto, California: Consulting Psychological Press.
91. Ekman, P., Friesen, W.V. and Ellsworth, P. (1972). *Emotion in the Human Face: Guidelines for Research and an Integration of Findings*. New York: Pergamon Press Inc.
92. Ekman, P., Friesen, W.V. and Tomkins, S. (1971). Facial Affect Scoring Technique (FAST): A First Validity Study. *Semiotica*, 3, 37-58.
93. Ekman, P. and Oster, H. (1979). Facial Expressions of Emotion. *Annual Review of Psychology*, 30, 527-554.
94. Ekman, P., Sorenson, R.E. and Friesen, W.V. (1969). Pan Cultural Elements in Facial Displays of Emotion. *Science*, 164(3875), 86-88.
95. Ellis, D.A. and Gillies, T.M. (1979). Evaluation of the Paralyzed Face. *Journal of Otolaryngology*, 8(6), 473-476.
96. Ellis, H., Shepherd, J. and Davis, G. (1975). An Investigation of the Use of the Photo-fit Technique For Recalling Faces. *British Journal of Psychology*, 66, 29-37.
97. Ellsworth, P., Carlsmith, J. and Henson, A. (1972). The State as a Stimulus to Flight in Human Subjects: A Series of Field Experiments. *Journal of Personality and Social Psychology*, 21, 302-311.

98. Emde, R.N., Gaensbauer, T.J. and Harmon, R.J. (1976). Emotional Expression in Infancy: a Biobehavioral Study. Psychological Issues. Monograph Series 10, Monograph 37.
99. Ermaine, R. et Gregerian, E. (1978). Atlas of Facial Expressions. Album Des Expressions du Visage Paris: La Pensie Universelle.
100. Exline, R.V. (1971). Visual Interaction: the Glances of Power and Preference. Nebraska Symposium on Motivation, 19, 163-206.
101. Exline, R.V., Gotthell, E., Paredes, A. and Winklemeler, D. (1968). Gaze Direction as a Factor in the Accurate Judgement of Nonverbal Expressions of Affect. Proceedings of the 76th Annual Convention of the American Psychological Association, 3, 415-416.
102. Faglioni, P., Spinnler, H. and Vignolo, L.A. (1969). Contrasting Behavior of Right and Left Hemisphere-damaged Patients on a Discrimination Task of Auditory Recognition. Cortex, 5, 366-389.
103. Fantz, R.L. (1963). Pattern Vision in Newborn Infants. Science, 140, 296-297.
104. Fast, J. (1970). Body Language. New York: M. Evans and Company Inc.
105. Felipe, N. and Sommer, R. (1966). Invasions of Personal Space. Social Problems, 14, 206-214.
106. Fenster, C.A. (1967). Vocal Communication of Emotional Meaning Among Adults and Children. Dissertation Abstracts International, 28, 1694-1695.
107. Frieze, I.H. and Ramsey, S.J. (1976). Nonverbal Maintenance of Traditional Sex Roles. Journal of Social Issues, 32(3), 133-141.
108. Frijda, N.H. (1968). Recognition of Emotion. In L. Berkowitz (editor), Advances in Experimental Social Psychology, Vol. 4. New York: Academic Press.
109. Frijda, N.H. and Philipzoon, E. (1963). Dimensions of Recognition of Emotion. Journal of Abnormal and Social Psychology, 66, 45-51.

110. Galper, R.E. (1970). Recognition of Faces in Photographic Negative. *Psychonomic Science*, 19, 207-208.
111. Galper, R.E. and Hochberg, J. (1971). Recognition Memory for Photographs of Faces. *American Journal of Psychology*, 84(3), 351-354.
112. Gardner, H., Ling, P.K., Flamm, L. and Silverman, J. (1975). Comprehension and Appreciation of Humorous Material Following Brain Damage. *Brain*, 98, 399-412.
113. Gatz, A.J. (1970). *Manter's Essentials of Clinical Neuroanatomy and Neurophysiology*. Philadelphia: Davis.
114. Geffen, G., Bradshaw, J.L. and Wallace, G. (1971). Interhemisphere Effects on Reaction Time to Verbal and Nonverbal Stimuli. *Journal of Experimental Psychology*, 87, 415-422.
115. Gibbins, K. (1969). Communication Aspects of Women's Clothes and their Relation to Fashion Ability. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 8, 301-312.
116. Gibson, E.J. (1969). *Principles of Perceptual Learning and Development*. New York: Meredith Corporation.
117. Gilbert, C. and Bakan, P. (1973). Visual Asymmetry in Perception of Faces. *Neuropsychologia*, 11, 355-362.
118. Gladstein, G.A. (1974). Nonverbal Communication and Counseling Psychotherapy. *The Counseling Psychologist*, 4, 34-57.
119. Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Doubleday.
120. Goffman, S. (1972). *Relations in Public*. New York: Basic Books.
121. Goldstein, K. (1939). *the Organism: A Holistic Approach to Biology, Derived from Pathological Data in Man*. New York: American Books.
122. Goldstein, A.G. and Mackenberg, E.J. (1966). Recognition of Human Faces from Isolated Facial Features: A Development Study. *Psychonomic Science*, 6, 149-150.

123. Gottman, J., Markmann, H. and Notarius, C. (1977). the Topography of Marital Conflict: A Sequestrial Analysis of Verbal and Nonverbal Behavior. *Journal of Marriage and the Family*, 39(3), 461-477.
124. Grant, E.C. (1969). Human Facial Expression. *Man*, 4, 525-536.
125. Hackney, H. (1974). Facial Gestures and Subject Expression of Feelings. *Journal of Counseling Psychology*, 21(3), 173-178.
126. Haggard, M.P. and Parkinson, A.M. (1971). Stimulus and Task Factors As Determinants of Ear Advantages. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 23, 168-177.
127. Hall, E. (1964). Silent Assumptions in Social Communication. *Disorders of Communication*, 42, 41-55.
128. Hall, C.S. and Lindzey, G. (1970). *Theories of Personality*. New York: J. Wiley & Sons Inc.
129. Hamilton, M.L. (1972). Imitation of Facial Expression of Emotion. *Journal of Psychology*, 80(2), 345-350.
130. Hamilton, M.L. (1973). Imitative Behavior and Expressive Ability in Facial Expression of Emotion. *Developmental Psychology*, 8(1), 138.
131. Hannay, H.J. and Rogers, J.P. (1979). Individual Differences and Asymmetry Effects in Memory of Unfamiliar Faces. *Cortex*, 15, 257-267.
132. Harlow, H.F. (1963). The Development of Affectional Patterns in Infant Monkeys. In B.M. Foss (editor), *Determinants of Infant Behavior II*. London: Methuen, 3-28.
133. Hicaen, H., Ajuriaguerra, J. et Massonet, J. (1951). Les Troubles Visuoconstructifs par Lesion Parieto - occipitale Droite. Role Des Perturbations Vestibulaires. *Encéphale*, 1, 122-179.
134. Hicaen, H. and Angelergues, R. (1962). Agnosia for Faces (Prosopagnosie). *Archives of Neurology*, 7, 92-100.
135. Henley, N.M. (1973). Status and Sex: Some Touching Observations. *Bulletin of Psychometric Society*, 2, 91-93.

136. Heshka, S. and Nelson, Y. (1972). Interpersonal Speaking Distance as a Function of Age, Sex and Relationship. *Sociometry*, 35, 491-498.
137. Hess, E.H. (1975). The Role of Pupil Size in Communication. *Scientific American*, 233(5), 110-119.
138. Hill, C.E. and Cormally, J. (1977). Effects of Reflection, Restatement, Probe and Nonverbal Behaviors on Client Affect. *Journal of Counseling Psychology*, 24(2), 92-97.
139. Hilliard, R.D. (1973). Hemispheric Laterality Effects on a Facial Recognition Task in Normal Subjects. *Cortex*, 9, 246-258.
140. Hora, T. (1959). Tso, Zen and Existential Psychotherapy. *Psychologia*, 2, 236-242.
141. Howell, R. and Jorgenson, E. (1970). Accuracy of Judging Emotional Behavior in a Natural Setting: a Replication. *Journal of Social Psychology*, 81, 269-270.
142. Hymes, D. (1972). Models of the Interaction of Language and Social Life. In J.J. Cumpertz, D. Hymes (editors), *Directions in Sociolinguistics*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
143. Izard, C.E. (1971). *The Face of Emotion*. New York: Meredith Corporation.
144. Izard, C.E. (1977). *Human Emotion*. New York: Plenum.
145. Izard, C.E. (1978). On the Ontogenesis of Emotions and Emotion - Cognition Relationships in Infancy. In M. Lewis, L. Rosenblum (editors), *The Development of Affect*. New York: Plenum, 389-413.
146. James, W. (1890). *The Principles of Psychology*. New York: Holt.
147. Jones, A.S. (1969). Influence of Mode of Stimulus Presentation on Performance in Facial Recognition Tasks. *Cortex*, 5, 290-301.
148. Kagan, J. (1970). Attention and Psychological Change in the Young Child. *Science*, 70, 826-832.

149. Kahn, M. (1970). Nonverbal Communication as a Factor in Marital Satisfaction. *Dissertation Abstracts International*, 30(10-13), 4794.
150. Kaye, K. and Marcus, J. (1978). Imitation Over a Series of Trials without Feedback: Age Six Months. *Infant Behavior and Development*, 1, 141-155.
151. Keasey, C. and Tomlinson - Keasey, C. (1973). Petition Signaling in a Naturalistic Setting. *Journal of Social Psychology*, 89, 313-314.
152. Kendon, A. (1967). Some Functions of Gaze Direction in Social Interaction. *Acta Psychologica*, 26, 22-63.
153. Key, M.R. (1975). *Paralanguage and Kinesics: Nonverbal Communication*. Metuchen, N.J.: Scarecrow.
154. Kleck, R.E., Vaughan, R.C., Cartwright - Smith, J., Vaughan, K.B., Colby, C.Z. and Lanzetta, J.T. (1976). Effects of Being Observed on Expressive, Subjective and Physiological Responses to Painful Stimuli. *Journal of Personality and Social Psychology*, 34, 1211-1218.
155. Klein, D., Moscovitch, M. and Vigna, C. (1976). Perceptual Asymmetries and Attentional Mechanisms in Tachistoscopic Recognition of Words and Faces. *Neuropsychologia*, 14, 44-66.
156. Knowler, R.H. (1945). Studies in the Symbolism of Voice and Action: The Use of Behavioral and Tonal Symbols as Tests of Speaking Achievement. *Journal of Applied Psychology*, 29, 229-235.
157. Kozel, N. (1969). Perception of Emotion: Race of Expressor, Sex of Perceiver and Mode of Presentation. *Proceedings of the 77th Annual Convention of the American Psychological Association*, 4(Pt.1), 39-40.
158. Kramer, E. (1963). Judgements of Personal Characteristics and Emotions from Nonverbal Properties of Speech. *Psychological Bulletin*, 60, 408-420.
159. Kremin, H. (1980). *Recognition of Faces. Facial Expressions and Symbolic Gestures in Brain-damaged Patients*. Chianciano: International Neuropsychological Society.

160. La Barbera, J.D., Izard, C., Vietze, P. and Parisi, S.A. (1976). Four and Six-Month-Old Infants' Visual Responses to Joy, Anger and Neutral Expressions. *Child Development*, 47, 535-538.
161. La Barre, W. (1947). The Cultural Basis of Emotions and Gestures. *Journal of Personality*, 16, 49-68.
162. Lacan, J. (1949). Le Stade Du Miroir comme Formateur de la Fonction Ju JE. Αναφέρεται από Α. Τζαβάρας, 1976.
163. La Cross, M.B. (1975). Nonverbal Behavior and Perceived Counselor Attractiveness and Persuasiveness. *Journal of Counseling Psychology*, 22(6), 563-566.
164. Laird, J.D. (1974). Self-Attribution of Emotion: The Effects of Expressive Behavior on the Quality of Emotional Experience. *Journal of Personality and Social Psychology*, 29(4), 475-486.
165. Laird, J.D. and Crosby, M. (1974). Individual Differences in Self-attribution of Emotion. In H. London, R.E. Nisbett (editors), *Thought and Feeling. Cognitive Alteration of Feeling States*. Chicago: Aldine - Atherton Publishing Company.
166. Landis, T., Assal, G. and Perret, E. (1979). Opposite Cerebral Hemisphere Superiorities for Visual Associative Processing of Emotional Facial Expressions and Objects. *Nature*, 278, 739-740.
167. Lange, C.G. (1885). *The Emotions*. Retranslated by I.A. Haupt for K. Dunlap (editor). Baltimore: Williams & Wilkins, 1922.
168. Langhery, K.R., Alexander, J.F. and Lane, A.B. (1971). Recognition of Human Faces: Effects of Target Exposure Time Target Position, Pose Position and Type of Photograph. *Journal of Applied Psychology*, 55, 477-483.
169. Lanzetta, J.T., Cartwright-Smith, J. and Kleck, R.E. (1976). Effects of Nonverbal Dissimulation on Emotional Experience and Autonomic Arousal. *Journal of Personality and Social Psychology*, 33(3), 354-370.

170. Lanzetta, J.T. and Kleck, R.E. (1970). Encoding and Decoding of Nonverbal Affect in Humans. *Journal of Personality and Social Psychology*, 16, 12-19.
171. Lazarus, R.S. (1968). Emotions and Adaptation: Conceptual and Empirical Relations. In W.J. Arnold (editor), *Nebraska Symposium of Motivation*. Lincoln: University of Nebraska Press.
172. Leehey, S. (1976). Face Recognition in Children: Evidence for the Development of Right Hemisphere Specialization. Doctoral Dissertation. Αναφέρεται Από S. Carey και R. Diamond, 1980.
173. Leibman, M. (1970). The Effects of Sex and Race Norms on Personal Space environment and Behavior, 2, 208-246.
174. Lennard, H.L. and Bernstein, A. (1969). *Patterns in Human Interaction* San Francisco: Jossey - Bass.
175. Lerner, J. (1971). *Children with Learning Disabilities*. Boston: Houghton Mifflin.
176. Levy, J. and Trevarthen, C. (1977). Perceptual Semantic and Phonetic Aspects of Elementary Language Processes in Split-brain Patients. *Brain*, 100, 105-118.
177. Levy, J., Trevarthen, C. and Sperry, R.W. (1972). Perception of Bilateral Chimeric Figures Following Hemisphere Deconnection. *Brain*, 95, 61-78.
178. Levy - Schoen, A. (1964). *L' Image D' Autrui chez l' Enfant*. Paris: P.U.F.
179. Ley, R.G. and Bryden, M.P. (1979). Hemispheric Differences in Processing Emotions and Faces. *Brain and Language*, 7, 127-138.
180. Lezak, M.D. (1976). *Neuropsychological Assessment*. New York: Oxford University Press.
181. Lhermitte, F., Chain, F., Escourolle, R., Ducarne, B. et Pillon, B. (1972). Etude Anatomo-Clinique d' un Cas de Prosopagnosie. *Revue Neurologique*, 126, 329-346.

182. Libby, W.L. (1970). Eye Contact and Direction of Looking as Stable Individual Differences. *Journal of Experimental Research in Personality*, 4, 303-312.
183. Libby, W.L. and Yacklevich, D. (1973). Personality Determinants of Eye Contact and Direction of Gaze Aversion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 27(2), 197-206.
184. Liggett, J. (1974). *the Human Face*. London: Constable.
185. Lindenfeld, J. (1974). Syntactic Structure and Kinesic Phenomena in Communicative Events. *Semiotica*, 12, 61-73.
186. Luria, A.R. (1966). *Higher Cortical Function in Man*. New York: Basic Books.
187. Malmstrom, E., Ekman, P. and Friesen, W.V. (1972). Autonomic Changes with Facial Displays of Surprise and Disgust. Presented at West Psychological Association Meeting, Portland, Ore. Αναφέρεται Από P. Ekman και H. Oster, 1979.
188. Mandler, G. (1962). Emotion. In *New Directions in Psychology I*. New York: Holt, Rinehart & Winston, 267-343.
189. Manis, M. and Armstrong, G.W. (1971). Contrast Effects in Verbal Output. *Journal of Experimental Social Psychology*, 7(4), 381-388.
190. Martin, M. (1979). Hemispheric Specialization for Local and Global Processing. *Neuropsychologia*, 17, 33-40.
191. McGrew, W.C. (1972). *An Ethological Study of Children's Behavior*. New York: Academic Press.
192. Mckelvie, S.J. (1976). The Role of Eyes and Mouth in the Memory of a Face. *American Journal of Psychology*, 89(2), 311-323.
193. Meadows, J.C. (1974). The Anatomical Basis of Prosopagnosia. *Journal of Neurology, Neurosurgery and Psychiatry*, 37, 489-501.

194. Mehrabian, A. (1968). Inference of Attitude from the Posture, Orientation and Distance of a Communicator. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 32, 296-308.
195. Mehrabian, A. (1969). Significance of Posture and Position in the Communication of Attitude and Status Relationships. *Psychological Bulletin*, 71, 359-371.
196. Mehrabian, A. (1970a). A Semantic Space for Nonverbal Behavior. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 35, 248-257.
197. Mehrabian, A. (1970b). Some Determinants of Affiliation and Conformity. *Psychological Reports*, 27, 19-29.
198. Mehrabian, A. (1971a). *Silent Messages* Belmont, Calif.: Wadsworth Publishing Company Inc.
199. Mehrabian, A. (1971b). Verbal and Nonverbal Interaction of Strangers in a Waiting Situation. *Journal of Experimental Research in Personality*, 5, 127-138.
200. Mehrabian, A. (1972). *Nonverbal Communication*. Chicago: Aldine-Atherton.
201. Mehrabian, A. and Fiar, J. (1969). Encoding of Attitude by a Seated Communicator via Posture and Position Cues. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 33, 330-336.
202. Mehrabian, A. and Wiener, M. (1967). Decoding of Inconsistent Communications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 6, 108-118.
203. Meltzoff, A.N. and Moore, M.K. (1977). Imitation of Facial and Manual Gestures by Human Neonates. *Science*, 198, 75-78.
204. Middlebrook, P.N. (1974). *Social Psychology and Modern Life*. New York: Alfred A. Knopf Inc.
205. Milner, B. (1968). Visual Recognition and Recall After Right Temporal-Lobe Excision in Man. *Neuropsychologia*, 6, 191-209.

206. Miller, R.E., Levine, J.M. and Mirsky, I.A. (1973). Effects of Psychoactive Drugs on Nonverbal Communication and Group Social Behavior of Monkeys. *Journal of Personality and Social Psychology*, 28, 396-405.
207. Montagu, A. (1971). *Touching: The Human Significance of the Skin*. New York: Columbia University Press.
208. Morley, I.E. and Stephenson, G.M. (1970). Formality in Experimental Negotiations: A Validity Study. *British Journal of Psychology*, 61, 383.
209. Moscovitch, M. and Olds, J. (1979). Right Hemisphere Superiority in Controlling the Production of Spontaneous Facial Expressions. Noordwijkerhout: International Neuropsychological Society.
210. Moscovitch, M., Scullion, D. and Christrie, D. (1976). Early v.s. Late Stages of Processing and their Relation to Functional Hemispheric Asymmetries in Face Recognition. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 2, 401-416.
211. Nelson, C.A., Morse, P.A. and Leavitt, L.A. (1979). Recognition of Facial Expressions by Seven-month Old Infants. *Child Development*, 50(4), 1239-1242.
212. Nierenberg, G. and Calero, H. (1971). *How to Read a Person Like a Book*. New York: Hawthorn Books.
213. Notarius, C.I. and Levenson, R.W. (1979). Expressive Tendencies and Physiological Response to Stress. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(7), 1204-1210.
214. Nystrom, M. (1974). Neonatal Facial-Postural Patterning During Sleep: Description and Reliability of Observation. *Psychological Research Bulletin*, 14, 7-13.
215. Orr, S.P. and Lanzetta, J.T. (1980). Facial Expressions of Emotions as Conditioned Stimuli for Human Autonomic Responses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38(2), 278-282.

216. Osgood, C.E. (1966). Dimensionality of the Semantic Space for Communication via Facial Expression. *Scandinavian Journal of Psychology*, 7, 1-30.
217. Oster, H. (1978). Facial Expression and Affect Development. In M. Lewis, L. Rosenblum (editors), *The Development of Affect*. New York: Plenum, 43-76.
218. Oster, H. and Ekman, P. (1978). Facial Behavior in Child Development. *Minnesota Symposium of Child Psychology*, 11, 231-276.
219. Patterson, K.E. and Baddeley, A.D. (1977). When Face Recognition Fails. *Journal of Experimental Psychology: Human Learning and Memory*, 3(4), 406-417.
220. Patterson, K.E. and Bradshaw, J.L. (1975). Differential Hemispheric Mediation of Nonverbal Visual Stimuli. *Journal of Experimental Psychology*, 1, 246-252.
221. Payk, T.R. (1973). Mimik und Physiognomie in der Psychopathologie. *Psychiatria Clinica*, 6, 271-287.
222. Phillips, R.J. (1972). Why are Faces so Hard to Recognize in the Photographic Negative? *Perception and Psychophysics*, 12, 425-426.
223. Phillis, J. (1970). Children's Judgements of Personality on the Basis of Voice Quality. *Developmental Psychology*, 3(Pt.1), 411.
224. Piaget, J. (1968). *La Naissance de l' Intelligence chez l' Enfant*. Neuchatel: Delachaux et Niestl (6^e edition).
225. Piazza, M.D. (1980). The Influence of Sex and Handedness in the Hemispheric Specialization of Verbal and Nonverbal Tasks. *Neuropsychologia*, 18, 163-176.
226. Plutchik, R. (1977). Emotion Theories. In B.B. Wolman (editor), *International Encyclopedia of Psychiatry, Psychology, Psychoanalysis & Neurology*, 4, 288-293.

227. Polak, R.P., Emde, N.R. and Spitz, A.R. (1964). the Smiling Response to the Human Face. *Journal of Nervous Mental Disease*, 139, 407-415.
228. Prkachhin, K.M., Craig, K.D., Papageorgis, D. and Reith, G. (1977). Nonverbal Communication Deficits and Response to Performance Feedback in Depression. *Journal of Abnormal Psychology*, 3, 224-234.
229. Reusch, J. and Kees, W. (1956). *Nonverbal Communication: Notes on the Visual Perception of Human Relations*. Berkeley, California: University of California Press.
230. Rizzolatti, G. Umiltà, C. and Berlucchi, G. (1971). Opposite Superiorities of the Right and Left Cerebral Hemispheres in Discriminative Reaction Time to Physiognomic and Alphabetical Material. *Brain*, 94, 431-442.
231. Robach, H.B. (1968). Human Figure Drawing: Their Utility in the Clinical Psychologists. *Armentorium for Personality Assessment*. *Psychological Bulletin*, 70, 1-19.
232. Robertshaw, S. and Sheldon, N. (1976). Laterality Effects in Judgement of the Identity and Position of Letters: A Signal Detection Analysis. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 28, 115-121.
233. Rock, I. (1974). the Perception of Disoriented Figures. *Scientific American*, 230, 78-86.
234. Rondot, P. et Tzavaras, A. (1969). La Prosopagnosie apres Vinght Annies d' Etudes Cliniques et Neuropsychologiques. *Journal Psychologique Normale et Pathologique*, 2, 133-165.
235. Ross, E.D. and Marek - Marsel, M. (1979). Dominant Language Functions of the Right Hemisphere? Prosody and Emotional Gesturing. *Archives of Neurology*, 36, 144-148.
236. Rubin, Z. (1970). Measurement of Romantic Love. *Journal of Personality and Social Psychology*, 16, 265-273.
237. Sackheim, H.A., Gur, R.C. and Saucy, M.C. (1978). Emotions are Expressed More Intensely on the Left Side of the Face. *Science*, 202, 434-436.

238. Saltz, E. and Sigel, I.E. (1967). Concept Overdiscrimination in Children. *Journal of Experimental Psychology*, 73, 1-8.
239. Scapinello, K.F. and Yarmey, A.D. (1970). The Role of Familiarity and Orientation in Immediate and Delayed Recognition of Pictorial Stimuli. *Psychonomic Science*, 21, 329-330.
240. Schachter, S. and Singer, J.E. (1962). Cognitive, Social and Physiological Determinants of Emotional State. *Psychological Review*, 69, 379-399.
241. Scheflen, A.E. (1972). *Body Language and Social Order. Communication as Behavioral Control*. Englewood Cliffs N.J.: Prentice Hall Inc.
242. Scheflen, A.E. (1973a). *How Behavior Means*. New York: Gordon and Breach Science Publishers.
243. Scheflen, A.E. (1973b). *Communicational Structure: Analysis of a Psychotherapy Transaction*. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.
244. Scheflen, A.E. (1977). Communication Theory. In B.B. Wolman (editor), *International Encyclopedia of Psychiatry, Psychology, Psychoanalysis & Neurology*, Vol. 3, New York: Aesculapius Publishers Inc., 245-249.
245. Scherer, D. (1971). Attribution of Personality from Voice: A Cross - Cultural Study on Interpersonal Perception. *Proceedings of the 79th Annual Convention of the American Psychological Association*, 6 (Pt.1) 351-352.
246. Schiff, W. (1973). Social Event Perception and Stimulus Polling in Deaf and Hearing Observers. *American Journal of Psychology*, 86(1), 61-78.
247. Schlesinger, L.B. (1980). Physiognomic Perception: Empirical and Theoretical Perspectives. *Genetic Psychological Monograph*, 101, 71-97.
248. Schlosberg, H. (1941). A Scale for the Judgement of Facial Expressions. *Journal of Experimental Psychology*, 29, 497-510.
249. Schlosberg, H. (1952). The Description of Facial Expressions in Terms of Two Dimensions. *Journal of Experimental Psychology*, 44, 229-237.

250. Schlosberg, H. (1954). Three Dimensions of Emotion. *Psychological Review*, 61, 81-88.
251. Schwartz, G.E., Davidson, R.J. and Maer, F. (1975). Right Hemisphere Lateralization for Emotion in the Human Brain: Interactions With Cognition. *Science*, 190, 286-288.
252. Schwartz, G.E., Fair, P.L., Salt, P., Mandel, M.R. and Klerman, G.L. (1976). Facial Muscle Patterning to Affective Imagery in Depressed and Nondepressed Subjects, 192, 489-491.
253. Seron, X. et Vanderlinden, M. (1979). Vers une Neuropsychologie Humaine des Conduites Emotionnelles. *L' Année Psychologique*, 79, 229-252.
254. Shepard, J.W., Derogowski, J.B. and Ellis, H.D. (1974). a Cross - Cultural Study of Recognition Memory for Faces. *International Journal of Psychology*, 9, 205-212.
255. Shepard, J.W. and Ellis, H.D. (1973). The Effect of Attractiveness on Recognition Memory for Faces. *American Journal of Psychology*, 86, 627-633.
256. Shultz, T.R. and Zigler, E. (1970). Emotional Concomitants of Visual Mastery in Infants: The Effect of Stimulus Movement on Smiling and Vocalizing. *Journal of Experimental Child Psychology*, 10, 390-402.
257. Simpson, W.E. and Crandall, S.J. (1972). The Perception of Smiles. *Psychonomic Science*, 29(4A), 197-200.
258. Smith, E.E. and Nielsen, G.D. (1970). Representations and Retrieval Processes in Short-term Memory: Recognition and Recall of Faces. *Journal of Experimental Psychology*, 85, 397-405.
259. Sommer, R. (1969). *Personal Space: The Behavioral Basis of Design*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall Inc.
260. Sorce, J.F. and Campos, J.J. (1974). The Role of Expression in the Recognition of a Face. *American Journal of Psychology*, 87(1-2), 71-82.

261. Spitz, R.A. (1968). *De la Naissance a la Parole. La Premiere Annie de la Vie.* Paris: Presses Universitaires de France.
262. Sroufe, L.A. (1977). Wariness of Strangers and the Study of Infant Development. *Child Development*, 48, 731-746.
263. Sroufe, L.A. and Waters, E. (1976). The Ontogenesis of Smiling and Laughter: A Perspective on the Organization of Development in Infancy. *Psychological Review*, 83, 173-189.
264. Steiner, J.E. (1973). The Gustofacial Response: Observation on Normal and Anencephalic Newborn Infants. In J.F. Bosma (editor), *Fourth Symposium on Oral Sensation and Perception*, Bethesda, U.S.: Dep. H.E.W.
265. Steingart, I., Grand, S., Margolis, R., Freedman, N. and Buchward, C. (1976). Study of the Representation of Anxiety in Chronic Schizophrenia. *Journal of Abnormal Psychology*, 85(6), 535-542.
266. Stone, J. and Church, J. (1968). *Childhood and Adolescence. S Psychology of the Growing Person.* New York: Random House.
267. Strong, S.R., Taylor, R.G., Bratton, J.C. and Loper, R.G. (1971). Nonverbal Behavior and Perceived Counselor Characteristics. *Journal of Counselling Psychology*, 18, 554-561.
268. Suberi, M. and McKeever, W.F. (1977). Differential Right Hemispheric Memory Storage of Emotional and Non-Emotional Faces. *Neuropsychologia*, 15, 757-768.
269. Suedfeld, P., Bochner, S. and Matas, C. (1971). Petitioner's Attire and Petition Signaling by Peace Demonstrators: A Field Experiment. *Journal of Applied Social Psychology*, 1, 278-283.
270. Tankard, J. (1970). Effects of Eye Position on Person Perception. *Perceptual and Motor Skills*, 31, 883-893.
271. Tomkins, S.S. (1962). *Affect, Imagery, Consciousness, I. The Positive Affect.* New York: Springer.

272. Tomkins, S.S. (1963). Affect, Imagery, Consciousness, II. The Negative Positive Affect. New York: Springer.
273. Tomkins, S.S. (1970). Affect as the Primary Motivational System. In M. Arnold (editor), Feelings and Emotions: The Loyola Symposium. New York: Academic Press, 101-110.
274. Tomkins, S.S. and McCarter, R. (1964). What and Where are the Primary Affects? Some Evidence for a Theory. Perception and Motor Skills, 18, 119-158.
275. Tourangeau, R. and Ellsworth, P.C. (1979). The Role of Facial Response in the Experience of Emotion. Journal of Personality and Social Psychology, 37(9), 1519-1531.
276. Triandis, H.G. and Lambert, W.W. (1958). A Restatement and Test of Schlosberg's Theory of Emotion with Two Kinds of Subjects from Greece. Journal of Abnormal and Social Psychology, 56(3), 321-328.
277. Τζαβάρας, Α.Β. (1976). Περί αντιλήψεως και αναγνώρισεως του ανθρωπίνου προσώπου. (Νευροψυχολογική και Ψυχοπαθολογική Μελέτη). Διατριβή επί Διδακτορία. Παρίσι - Αθήνα.
278. Tzavaras, A.V., Hicaen, H. et LeBras, H. (1970). Le Probleme de la Specifitu du Deficit de la Reconnaissance du Visage Humaine Lors des Lesions Humispheriques Unilaterales. Neuropsychologia, 8, 403-416.
279. Tzavaras, A., Merienne, L. et Masure, M.C (1973). Prosopagnosie chez un Sujet Gaucher par Lision Temporale Gauche. Encéphale, 4, 1-13.
280. Vande Creek, L. and Watkins, J.T. (1972). Responses to Incongruent Verbal and Nonverbal Emotional Cues. Journal of Communication, 22, 311-316.
281. Waldron, J. (1975). Judgement of Like - Dislike from Facial Expression and Body Posture. Perceptual and Motor Skills, 41(3), 799-804.
282. Walker, E. and Marwit, S.J. (1980). A Cross-sectional Study of Emotion Recognition in Schizophrenics. Journal of Abnormal Psychology, 89(3), 428-436.

283. Warrington, E.K. and James, M. (1967). An Experimental Investigation of Facial Recognition in Patients with Unilateral Cerebral Lesions. *Cortex*, 3, 315-326.
284. Watzlavick, P., Beavin, J.H. and Jackson, D.D. (1967). *Pragmatics of Human Communication*. New York: W.W. Norton.
285. Wechsler, A.F. (1973). The Effect of Organic Brain Disease on Recall of Emotionally Charged v.s. Neutral Narrative Texts. *Neurology*, 23, 130-135.
286. Weitz, S. (1974). *Nonverbal Communication*. New York: Oxford University Press.
287. Wiig, E.H. and Harris, S.P. (1974). Perception and Interpretation of Nonverbally Expressed Emotions by Adolescents with Learning by Disabilities. *Perceptual and Motor Skills*, 38(1), 239-245.
288. Williams, E. (1977). Experimental Comparisons of Face-to-Face and Mediated Communication: A Review. *Psychological Bulletin*, 84(5), 963-976.
289. Winkelmayer, R., Exline, R.V., Gottheil, E. and Paredes, A. (1978). The Relative Accuracy of U.S., British and Mexican Raters in Judging Emotional Displays of Schizophrenic and Normal U.S. Women. *Journal of Clinical Psychology*, 34(3), 600-608.
290. Woff, P.H. (1963). Observations on the Early Development of Smiling. In B.M.Foss (editor), *Determinants of Infant Behavior II*. New York: Wiley, 113-138.
291. Wolf, W. (1943). *The Expression of Personality*. Αναφέρεται από H. Sacheim, R.C. Gur και M.C. Saucy, 1978.
292. Yarmey, D. (1971). Recognition Memory for Familiar «Public» Faces: Effects of Orientation and Delay. *Psychonomic Science*, 24, 286-288.
293. Yin, R.K. (1969). Looking at Upside Down Faces. *Journal of Experimental Psychology*, 81, 141-145.

294. Yin, R.K. (1970a). Face Recognition: a Special Process. Ph. D. Thesis, Psychology Department, Massachusetts Institute of Technology.
295. Yin, R.K. (1970b). Face Recognition by Brain Injured Patients: A Dissociable Ability? *Neuropsychologia*, 8, 395-402.
296. Young - Browne, G.R., Rosenfely, H.M. and Horowitz, F.D. (1977). Infant Discrimination of Facial Expressions. *Child Development*, 48, 555-562.
297. Zaidel, S.F. and Mehrabian, A. (1969). The Ability to Communicate and Infer Positive and Negative Attitudes Facially and Vocally. *Journal of Experimental Research*, 3, 233-241.
298. Zeh, W. (1950). Störung des Ausdruckserkennens Beimt Gerstmamishen Syndrom. *Archiv für Psychiatrie und Nervenkrankheiten*, 185, 193-210.
299. Zimbardo, P. (1971). Freaks, Hippies and Voters: The Effects of Deviant Dress and Appearance on Political Persuasion Process. Symposium: Meeting of the Eastern Psychological Association, New York.
300. Zuckerman, M., Lipets, M.S., Koivumaki, J.H. and Rosenthal, R. (1975). Encoding and Decoding Nonverbal Cues of Emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38(6), 1068-1076.

Κώστας Β. Δημουλάς

Φιλόλογος – Νομοπολιτικός - Θεολόγος

Ψυχολόγος

(Φιλοσοφίας - Παιδαγωγικής – Ψυχολογίας / Ψυχολογίας, [Πειραματικής, Γνωστικής, Εξελικτικής, Σχολικής] και Κοινωνικής - Κλινικής Ψυχολογίας)

Msc [Ψυχοανάλυσης και] Κοινωνικής – Κλινικής / Κλινικής Ψυχολογίας

δρ (I.K.Y.) [Κλινικής Παιδονευροψυχολογίας και] Ψυχιατρικής Κλινικής Ψυχολογίας

Ερευνητής Βιοψυχοανάλυσης

Επί τιμή Α΄ Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων

πρ. αναπληρωτής Διευθυντής Περιφερειακού Επιμορφωτικού Κέντρου Εκπαιδευτικών

Θεσσαλίας

Τριανταφύλλου 5, 41221- Λάρισα

2410550160, 2352043670, 6956001229 (6956001231)

dimoulask@yahoo.gr

twitter: Κώστας Δημουλάς

Linkedin: Κώστας Δημουλάς

Facebook: Κώστας Δημουλάς

Ιστοσελίδα (Blog): Psychobiopath> Hist

Γενική Επιμέλεια Τόμου:

Κώστας Β. Δημουλάς

Πολύτιμος συνεργάτης, στο e-class, ΠΕΣΥΠ και ΕΠΠΑΙΚ της ΑΣΠΑΙΤΕ

Βόλου:

Νεκταρία – Φιλίτσα Αγραφιώτη

**(συμμετοχή
στην διαχρονική έρευνα
της αναγνώρισης
των συναισθημάτων στο πρόσωπο:
θα δημοσιευθεί σε άλλη συνάφεια)**

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Β. ΔΗΜΟΥΛΑ

ΘΕΜΑΤΑ

ΕΡΓΑΣΙΑΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

ΤΕΙ

Σ.Δ.Ο.

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ

ΛΑΡΙΣΑ 2001

ΘΕΜΑΤΑ

ΕΡΓΑΣΙΑΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

**Η ΟΜΑΔΑ
ΚΑΙ ΠΩΣ ΠΑΙΡΝΟΝΤΑΙ ΟΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΜΕΣΑ Σ’
ΑΥΤΗΝ**

ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΛΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΣΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΕΛ.

A. ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ	7
B. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ ΣΑΝ ΒΑΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ	8
Γ. ΦΥΣΙΚΕΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ – ΚΙΝΗΤΡΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	9
1. ΑΙΤΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΗ	9
2. ΤΟ «ΓΙΑΤΙ» ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	9
3. ΚΙΝΗΤΡΑ – ΜΑΘΗΣΗ – ΣΚΕΨΗ	10
4. ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΚΙΝΗΤΡΩΝ	10
5. ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΙΝΗΤΡΩΝ	11
Δ. ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	12
1. ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	12
2. ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	13
E. ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ	14
1. ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ ΜΕ ΤΟ ΧΩΡΟ ΤΟΥ	14
2. ΑΤΟΜΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ	14
3. ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΙΔΙΟ ΤΟ ΑΤΟΜΟ	15
4. ΕΓΓΥΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΑΣΗ ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΕΡΓΑΣΙΑΚΟ ΧΩΡΟ	15
5. ΖΩΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	17
6. ΣΥΜΠΛΕΞΗ ΧΩΡΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ	17
7. ΑΛΛΗΛΟΕΜΠΕΡΙΧΩΡΗΣΗ ΔΡΑΣΕΩΝ	18
8. ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ – ΑΠΟΦΥΓΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ	18
9. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΧΩΡΟΥ	19
10. ΜΕΤΡΗΣΗ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ ΧΩΡΟΥ	20
11. ΧΩΡΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΑΤΟΜΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	20
12. ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΑΤΟΜΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	21

13. ΧΩΡΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΗΛΙΚΙΑ	21
14. ΦΥΛΕΤΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ	22
15. ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΕΚΑΣΤΟΤΕ ΣΥΝΘΗΚΕΣ	22
16. ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ ΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ	23
17. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ	23
ΣΤ. ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ	24
1. ΧΩΡΙΚΗ ΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑΣ	24
2. ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟΥ ΧΩΡΟΥ	24
3. ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ	25
4. ΕΓΩΙΣΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	25
5. ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΑΙΣΘΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	26
6. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΗ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ	26
7. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑΣ	27
8. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΠΗΡΕΑΣΜΟΥ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	27
9. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ	28
10. ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑΣ	29
11. «ΑΝΤΡΙΚΗ» ΚΑΙ «ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ» ΥΠΕΡΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	30
12. ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ	30
Ζ. Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	32
1. ΕΡΓΑΣΙΑΚΟ ΑΓΧΟΣ	32
2. ΑΓΧΟΓΟΝΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ	32
3. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΓΧΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	33
4. ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΡΟΛΩΝ	33
5. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗ ΛΗΨΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ	34
6. ΚΑΛΕΣ ΚΑΙ ΚΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ	34
7. ΔΙΑΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ ΣΤΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	35
Η. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΤΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	36
1. ΦΥΣΙΚΗ ΕΛΚΥΣΤΙΚΟΤΗΤΑ	36
2. ΥΠΟΧΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΑ ΕΛΚΥΣΤΙΚΑ ΑΤΟΜΑ	36
3. ΑΝΑΤΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΕΛΚΥΣΤΙΚΟΥ ΑΤΟΜΟΥ	37
4. ΝΕΑΝΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ	37

5. ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΑ ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΣΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ	38
ΣΧΕΣΕΙΣ ΠΡΟΣΩΠΟΥ – ΣΩΜΑΤΟΣ	38
6. ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟΥ	40
7. ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ – ΕΣΩΣΤΡΕΦΕΙΑ	40
8. ΕΥΣΩΜΙΑ	41
9. ΣΤΑΤΙΚΟ ΚΑΙ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	41
10. ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΛΙΠΟΥΣ ΣΤΟ ΣΩΜΑ	43
11. Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ	43
12. ΜΗ ΛΕΚΤΙΚΑ ΣΗΜΑΤΑ	44
13. ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ	44
14. ΚΑΝΟΝΕΣ ΕΠΙΔΕΙΞΗΣ	46
15. ΦΩΝΗΤΙΚΑ ΣΗΜΑΤΑ	47
16. ΟΜΙΛΙΑ	47
17. ΚΙΝΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ	50
18. ΑΠΟΣΤΑΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΟΜΙΛΟΥΝΤΩΝ	52
19. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΕΞΑΠΑΤΗΣΗΣ	52
20. ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΑΦΗ	53
ΣΥΜΠΤΩΜΑ ΤΟΥ ΦΩΤΟΣΤΕΦΑΝΟΥ	54
21. ΕΛΚΥΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΤΡΩΝ – ΓΥΝΑΙΚΩΝ	54
22. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΟΜΟΡΦΙΑΣ	55
Θ. ΟΜΑΔΑ ΚΑΙ ΠΩΣ ΠΑΙΡΝΟΝΤΑΙ ΟΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΜΕΣΑ Σ' ΑΥΤΗΝ	56
ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΠΕΙΘΟΥΣ	56
1. ΕΠΙΠΛΑΣΤΗ ΟΜΟΦΩΝΙΑ	57
2. ΑΥΘΕΝΤΙΕΣ	57
ΣΥΜΠΛΕΥΣΗ ΑΝΤΙ ΑΠΟΜΟΝΩΣΗΣ	57
3. ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗ ΑΠΟ ΑΜΦΙΒΟΛΙΑ ΣΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΜΑΣ	58
4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΓΚΡΙΣΗ	58
5. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΕΠΙΚΥΡΩΣΗΣ ΤΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ ΜΑΣ	60
6. ΑΠΟΠΕΙΡΕΣ ΠΡΟΣΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΔΙΑΦΩΝΟΥΝΤΩΝ	60
7. ΠΑΡΕΚΚΛΙΝΟΥΣΕΣ ΓΝΩΜΕΣ	61
8. ΔΙΑΣΠΑΣΗ ΟΜΑΔΑΣ	61
9. ΤΑΣΕΙΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ	62
10. ΑΠΟΠΕΙΡΕΣ ΥΠΕΡΚΕΡΑΣΜΟΥ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ	62
11. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΑΠΟΔΕΣΜΕΥΣΗΣ ΑΠΟ ΤΑ ΣΗΜΕΙΑ	
ΑΝΑΦΟΡΑΣ	63

12. ΟΜΟΦΩΝΟΥΣΑ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑ	63
13. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ	64
14. ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΜΕ ΤΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ	64
15. ΜΕΓΕΘΟΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΠΛΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ	64
16. ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΜΕΙΟΨΗΦΙΑΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑΣ	65
17. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΡΡΟΗ	65
18. ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑ	66
19. ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ ΤΗΣ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑΣ ΓΙΑ ΕΠΙΡΡΟΗ	66
20. ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ	67
21. ΦΟΒΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΚΛΙΣΗ ΜΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΜΑΔΑ	67
22. ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΙ	74
23. ΚΟΜΦΟΡΜΙΣΜΟΣ	74
24. ΑΝΤΙΚΟΜΦΟΡΜΙΣΜΟΣ	75
25. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	75
26. ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΣΤΑ ΔΥΟ ΦΥΛΑ	76
27. ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΘΕΣΕΙΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΟΜΑΔΑ	76
28. ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗ ΣΤΙΣ ΑΦΟΜΟΙΩΜΕΝΕΣ ΝΟΡΜΕΣ	77
29. ΕΠΙΛΟΓΗ ΦΥΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ	77
30. Η ΗΛΙΚΙΑ ΣΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ	78
I. ΠΕΙΘΩ ΧΩΡΙΣ ΛΟΓΙΑ	79
1. ΤΟ ΜΗ ΛΕΚΤΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ	79
2. ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΤΟΥ ΒΛΕΜΜΑΤΟΣ	82
3. Η ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ	82
4. ΧΕΙΡΟΝΟΜΙΕΣ	82
5. ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΦΩΝΗΣ	82
6. ΑΠΟΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ	82
7. ΜΙΜΗΤΙΚΗ	83
ΙΑ. Η ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ – ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	84
1. ΟΠΤΙΚΗ ΓΩΝΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	84
2. ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΛΑΙΣΙΩΣΗΣ	85
3. ΑΣΚΗΣΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	86
ΙΒ. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΠΗΡΕΑΣΜΟΥ ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	87

This image shows a full page of white paper with horizontal dotted lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a guide for handwriting practice. There are no margins, text, or other markings on the page.

4304

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Adair, J.G. (1984). The Hawthorn Effect : A reconsideration of the methodological artifact. *Journal of Applied Psychology*, 69, 334-45.

Adler, A. (1963). *Probability and statistics for every man*. N. York.

Ahmed, S.M.S. (1979). Invasion of personal space : A study of departure time as affected by sex of the intruder and saliency condition. *Perceptual and Motor Skills*, 49, 85-6.

Aiello, J.R. (1987). Human spatial behavior. In D. Stokols, and J. Altman, (Eds), *Handbook of environmental psychology* (vol. 1), New York : John Wiley and Sons.

Aiello, J.R., and Jones, S.E. (1971). A field study of the proxemic behavior of young school children in three subcultural groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 19, 351-6.

Aiello, J.R., and Thompson, D.E. (1980). Personal space, crowding and spatial behavior in a cultural context. In I. Altman, and J.F. Wohlwill (Eds), *Environment and culture*. New York : Plenum Press.

Aiello, J.R., and Thompson, D.E. (1980). Personal space, crowding, and special behavior in a cultural context. In J. Altman, and J.F. Wohlwill (Eds), *Environment and culture*. New York : Plenum Press.

Aiello, J.R., and Cooper, R.E. (1979). *Personal space and social affect : A developmental study*. Paper presented at the meeting of the Society for Research in Child Development, San Francisco.

Altman, I. (1975). *The environment and social behavior*. Monterey, Calif.: Brooks/Cole.

Altman, I., and Vinsel, A.M. (1977). Personal space : An analysis of E.T. Hall's proxemics framework. In I. Altman, and J.F. Wohlwill, (Eds), *Human behavior and environment : Advances in theory and research* (vol. 1), New York: Plenum Press.

Argyle, M. (1978). *The psychology of interpersonal behaviour*. Εκδ. Θυμάρι 1-26, Κοινωνική Συμπεριφορά 4.

Barnaby, J.F. (1980). Lighting for productivity gains. *Lighting Design and Application*, February, 20-8.

Bates, B.C. (1970). Effects of social density on the behaviour of nursery school children. Doctoral dissertations, University of Oregon. *Dissertation Abstracts International*, 32, 537B.

Baum, A., and Davis, G.E. (1976). Spatial and social aspects of crowding perception. *Environment and Behavior*, 8, 527-45.

Baum, A., Riess, M., and O' Hara, J. (1974). Architectural variance of reaction to spatial invasion. *Environment and Behavior*, 6(1), 91-100.

Baxter, J.C. (1970). Interpersonal spacing in natural settings. *Sociometry*, 33, 444-56.

Baxter, J.C., and Rozelle, R.M. (1975). Nonverbal Expression as a Function of Crowding During a Simulated Police – Citizen Encounter. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(1), 40-54.

Bell, P.A., Fisher, J.D., and Loomis, R.J. (1978). *Environmental psychology*. Philadelphia : Saunders Company.

Booraem, C.D., Flowers, J., Bodner, G., and Satterfied, D. (1977). Personal space variations as a function of criminal behavior. *Psychological Reports*, 41, 1115-21.

Brady, A.T., and Walker, M.B. (1978). Interpersonal distance as a function of situationally induced anxiety. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 17, 127-33.

Briner, R., and Hockey, G.R.J. (1988). Operator Stress and computer-based work. In C.L. Cooper and R. Payne (Eds), *Causes, coping and consequences of stress at work*. Chichester : John Wiley.

Broadbent, D.E. (1979). Human performance and noise. In C.M. Harris (Ed.), *Handbook of noise control*. New York : McGraw-Hill.

Buchanan, D.R., Juhnke, R., and Goldman, M. (1976). Violation of personal space as a function of sex. *Journal of Social Psychology*, 99, 187-92.

Burgess, (1983).

Burke, R.J. (1988). Sources of managerial and professional stress in large organizations. In C.L. Cooper and R. Payne (Eds), *Causes, coping and consequences of stress at work*. Chichester : John Wiley.

Cabbraith, (1971). *Η κοινωνία της αφθονίας*.

Carey G.W. (1972). Density, crowding, stress and the ghetto. *American Behavioral Scientist*, 15, 495-508.

Carson, D. (1969). Population concentration and human stress. In B.F. Rourke (Ed.), *Explorations in the psychology of stress and anxiety*. Don Mills, Ontario : Longmans Canada Limited.

Castell, R. (1970). Effect of familiar and unfamiliar environments on proximity behavior of young children. *Journal of Experimental Child Psychology*, 9, 342-7.

Chandler, M.J., Paget, K.F., and Koch, D. (1978). Children's responses to social complexity as a function of cognitive differentiation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 8, 549-65.

Cobb, S., and Rose, R.H. (1973). Hypertension, peptic ulcer and diabetes in air traffic controllers. *Journal of Australian Medical Association*, 224, 489-92.

Cochran, G.D., and Urbanczyk, S. (1982). The effect of availability of vertical space on personal space. *Journal of Psychology*, 111, 137-40.

Cochran, G.D., Hale, W.D., and Hissam (1984). Personal space requirements in indoor vs. outdoor locations. *Journal of Personality*, 111, 137-40.

Cohen, S.A., and Weinstein, N. (1982). Nonauditory effects of noise on behavior and health. In G.W. Evans (Ed.), *Environmental Stress*. New York : Cambridge University Press.

Cooper, C.L., Cooper, R.D., and Eaker, R.H. (1988). *Living with stress*. Harmondsworth : Penguin.

Cooper, C.L., Mallinger, M., and Kahn, R. (1978). Identifying sources of occupational stress among dentists. *Journal of Occupational Psychology*, 51, 227-34.

Cuttle, K., (1983). *People and windows in workplaces*. Paper presented at the Conference on People and the Physical Environment Research. Wellington, New Zealand.

Dabbs, J.M. JR, and Stokes, N.A. (1975). Beauty is power : The use of space on the sidewalk. *Sociometry*, 38, 551-7.

Desor, J. (1972). Toward a psychological theory of crowding. *Journal of Personality and Social Psychology*, 21(1), 79-83.

Dollard, J., Doob, L.W., Miller, M.E., Mowrer, O.H., and Sears, R.R. (1983). *Finistration and Aggression*. New Haven : Yale University Press.

Dooly, B. (1974). *Crowding stress : The effects of social density on men with "close" or "far" personal space*. U.C.L.A. : Unpublished dissertation, also presented at the Western Psychological Association Convention, Sacramento, California, May, 1975.

Dowell, L.H. (1987). Issues in the measurement of the type A behaviour pattern. In S.V. Kasl and C.L. Cooper (Eds), *Stress and health : Issues in research methodology*. Chichester : John Wiley.

Duke, M.P., and Nowicki, S. (1972). A new measure and social learning model for interpersonal distance. *Journal of Experimental Research in Personality*, 6, 119-132.

Edney, J.J. (1974). Human Territoriality. *Psychological Bulletin*, 81, 959-75.

Esser, A. (1972). A biosocial perspective on crowding. In J. Wohlwill, and D. Carson, (Eds), *Environment and the social sciences : Perspective and Applications*, American Psychological Association.

Evans, G.W., and Howard, R.B. (1973). Personal space. *Psychological Bulletin*, 80, 334-44.

Fagot, B.I. (1977). Variations in density : effect on task and social behaviors of preschool children. *Developmental Psychology*, 13(2), 166-7.

Felipe, N., and Somer, R. (1966). Invasions of Personal Space. *Social Problems*, 14, 206-14.

Finnegan, M.C. and Solomon, L.Z. (1981). Work attitudes in windowed vs. windowless environments. *Journal of Social Psychology*, 115, 291-2.

Fisher, S. (1985). Control and blue collar work. In C.L. Cooper, and M.J. Smith (Eds), *Job stress and blue collar work*. Chichester : John Wiley.

Fletcher, B.C. (1988). The epidemiology of occupational stress. In C.L. Cooper, and M.J. Smith (Eds), *Job stress and blue collar work*. Chichester : John Wiley.

Freedman, J.L. (1975). *Crowding and behavior*. San Francisco : Freedman, W.H..

Freedman, J.L., Klevansky, S., and Ehrlich, P. (1971b). The effect of crowding on human task performance. *Journal of Applied Social Psychology*, 1, 7-25.

Freedman, J.L., Levy, A., Buchanan, R.W., and Price, J. (1972). Crowding and human aggressiveness. *Journal of Experimental Social Psychology*, 8, 528-48.

Friedman, M., and Roseman, R.H. (1974). *Type A behavior and your heart*. N. York : Alfred A. Knopf.

Frieze, I.H., and Ramsey, S.J. (1976). Nonverbal Maintenance of Traditional Sex Roles. *Journal of Social Issues*, 32(3), 133-41.

Galle, O.R., Gove, W.R., and McPherson, J.M. (1972). Population density and Pathology : What are the relationships for man? *Science*, 176, 23-30.

Gifford, R. (1982). Projected interpersonal distance and orientation choices : Personality, sex, and social situation. *Social Psychology Quarterly*, 45, 445-52.

Gifford, R. (1987). *Environmental Psychology. Principles and Practice*. Massachusetts, Allyn and Bacon, Inc.

Gifford, R. (1987). *Environmental Psychology. Principles and Practice*. Massachusetts, Allyn and Bacon, Inc.

Glowinkowski, S.P., and Cooper, C.L. (1985). Current issues in organizational stress research. *Bulletin of the British Psychological Society*, 38, 212-6.

Halahan, C.J. (1982). *Environmental Psychology*. Random House, New York.

Hall, E. (1964). Silent Assumptions in Social Communication. *Disorders of Communication*, 42, 41-55.

Hall, E.T. (1963). Έρευνες, που βρίσκονται στον ίδιο (1966).

Hall, E.T. (1966). *The hidden dimension*. New York : Doubleday.

Hall, E.T. (1968). Proxemics. *Current Anthropology*, 9, 83-107.

Harris, B., Luginbuhl, J.E.R., and Fishbein, J.E. (1978). Density of personal space in a field setting. *Social Psychology*, 41, 350-3.

Hartley, J. (1984). Industrial relations psychology. In M. Gruneberg, and T. Wall (Eds), *Social psychology and organizational behaviour*. Chichester : John Wiley.

Hawthorne (1910-1930). Ιλλινόις.

Hayduk (1978). Έρευνες ζωτικού προσωπικού χώρου.

Haydunk, L.A. (1983). Personal Space : Where we now stand. *Psychological Bulletin*, 94, 293-335.

Hediger, H. (1950). *Wild animals in captivity*. London : Butterworth.

Hellenius, (x.x.). *Ανθρώπινες Σχέσεις*.

Heller, J.F., Groff, B.D., and Solomon, S.A. (1977). Toward an understanding of crowding : The role of physical interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35, 183-90.

Hendricks, M., and Bootzin, R. (1976). Race and sex as stimuli for negative affect and physical avoidance. *Journal of Social Psychology*, 98, 111-20.

Henley, N.M. (1977). *Body politics*. Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall.

Hinde, R.A. (1975). *The Bases of Social Behavior*. New York : McGraw- Hill.

Horney, K. (1975). Ο νευρωτικός άνθρωπος της εποχής μας. Μτφρ. Γιώργου Βαμβαλή, εκδ. Επίκουρος, σειρά *Άνθρωπος και Κόσμος* 5, Αθήνα, κύρια 33-45.

Hutt, C., and Vaizey, M.J. (1966). Differential effects of group density on social behavior. *Nature*, 209, 1371-2.

Ittelson, W.H., Proshansky, H.M., Rivlin, L.G., and Winkel, G.H. (1974). *An introduction to environmental Psychology*. Holt, Rinehart and Winston, Inc., New York.

Izard, C.E. (1971). *Face of Emotion* New York : Meredith Corporation.

Joiner, D. (1976). Social ritual and architectural space. In H.M. Proshansky, W.H Ittelson, and L.G. Rivlin (Eds), *Environmental psychology : People and their physical settings* (2nd ed.) New York : Holt, Rinerhart, and Winston.

Jonas, D. F. (1984). Ακμή και Παρακμή της Γυναικείας Κυριαρχίας. Στο R. Fester, Marie E.P. Konig, D.F. Jonas and A.D. Jonas, *Πέντε εκατομμύρια χρόνια γυναικοκρατίας*. Μτφρ. Δημοσθένη Κούρτοβικ, εκδ. Πορεία, σειρά Επιστημονική υποδομή, Αθήνα, 214-5.

Karabenick, S., and Meisels, M. (1972). Effects of performance evaluation on interpersonal distance. *Journal of Personality*, 40, 257-86.

Katz, D., and Kahn, R.L. (1978). *The social psychology of organizations*. 2nd edition, New York : John Wiley and Sons.

Katz, P. (1937). *Animals and Men*. Longmans, Green.

Knowles, E.S. (1980). Convergent validity of personal space measures : Consistent results with low intreccorrelations. *Journal of Nonverbal Behavior*, 4, 240-8.

Koontz, H., and O'Donell, C. (1980). *Οργάνωση και Διοίκηση – Μια συστημική και ενδεχομενική ανάλυση των διοικητικών λειτουργιών*. Μτφρ. Χρ. Βαρδάκος, επιμ. Σ. Ζευγαρίδης, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, τ. Α.

Lafrance, M., and Mayo, C. (1976). Racial differences in gaze behavior during conversations : Two systematic observational studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 33, 547-52.

Lanord, (1974). Σχετικά πειράματα.

Leibman, M. (1970). The Effects of Sex and Race Norms on Personal Space. *Environment and Behavior*, 2, 208-46.

Li, A.K. (1984). Peer interaction and activity setting in a high – density preschool environment. *The Journal of Psychology*, 116, 45-54.

Lombardo, J.P. (1986). Interaction of sex and sex role in response to violations of preferred seating arrangements. *Sex Roles*, 15, 173-83.

Loo, C.M. (1972). The effects of spatial density on the social behavior of children. *Journal of Educational Psychology*, 29, 104-17.

Loo, C.M. (1973a). Importans issues in researching the effects of crowding on humans. *Representative Research in Social Psychology*, 4, 219-27.

Loo, C.M. (1973b). The effect of spatial density on the social behavior of children. *Journal of Applied Social Psychology*, 2, 372-81.

Loo, C.M. (1977). Beyond the effects of crowding : Situational and individual differences. In D. Stokols (ed.), *Perspectives on environment and behavior*. New York : Plenum.

Love, K.D., and Aiello, J.R. (1980). Using projective techniques to measure Scientific interaction distance : A methodological note. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 6, 102-4.

Lucas, R.C. (1964). *The recreational capacity of the Quefeco – Superior* (Research Paper 5-15). Washington, DC : Lake State Forest Experiment Station, Forest Service, USDA.

Maddi, M.R., and C.S. Kobasa (1984). *The hardy executive. Health under stress*. Homewood. II : Dow -Jones – Irwin.

Manning, M.R., Ismael, A.H., and Sherwood, J.J. (1981), Effects of role conflict on selected physiological, affective, and performance variables. *Multivariate Behavioral Research*, 16, 125-41.

McAndrew, E.T. (1993). *Environmental psychology*. California, Brooks/Cole Publishing Company.

McAndrew, F.T. (1993). *Environmental psychology*. California, Brooks/Cole publishing Company.

McGrath, J.E. (1970). A Conceptual formulation for research on stress. In J.E. McGrath (Ed.), *Social Psychological factors in stress*. N. York : Holt, Rinehart and Winston.

McGrew, P.I. (1970). Social and spatial density effects on spacing behavior in preschool children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 11, 197-205.

McGrew, W.C. (1970). *An ethological study of social behavior in preschool children*. Unpublished doctoral dissertation, University of Oxford, Oxford.

Mehrabian, A. (1968). Inference of Attitude from the Posture, Orientation and Distance of a Communicator. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 32, 296-308.

Monk, T.H., and Tepas, D.I. (1985). Shift work. In C.L. Cooper, and M. Smith (Eds), *Job stress and blue collar work*. Chichester : John Wiley.

Montagu, M.F. (Ed.) (1968). *Man and Aggression*. New York : Oxford University Press.

Moos, R.H. and Insel, P.M. (Eds.) (1974). *Issues in social ecology : Human milieus*. Palo Alto, Calif. : National Press.

Nesbitt, P.D., and Steven, G. (1974). Personal space and stimulus intensity at a Southern California amusement park. *Sociometry*, 37, 105-15.

O' Neal, E.C., Brunault, M.A., Carifio, M.S., Troutmine, R., and Epstein, J. (1984). Effect of insult upon personal space preferences. *Journal of Nonverbal Behavior*, 5, 56-62.

Osmond, H. (1959). The relationship between architect and psychiatrist. In C. Goshen (Ed.), *Psychiatric architecture*. Washington, DC : American Psychiatric Association.

Parke, R.D., and Staby, R.G. (1983). The development of aggression. In E.M. Hetherington (Ed.), *Carmichaels' Manual of Child Psychology*, Vol. IV, New York : Wiley.

Payne, R. (1988). Individual differences in the study of occupational stress. In C.L. Cooper, and R. Payne (Eds), *Causes, coping and consequences of stress at work*. Chichester : John Wiley.

Piaget, J. (1936). *La naissance de l' intelligence chez l' enfant*. Neuchaterl : Delachaux et Niestle. (Μετάφραση στα αγγλικά : 1971).

Piaget, J., and Inhelder, B. 91971). *The child's conception of space*. London. Routledge and Kegan Paul. (Original work published 1948).

Price, J.M. (1971). The effects of crowding on the social behavior of children. Doctoral dissertation, Columbia University, New York. *Dissertation Abstracts International*, 33, 471B.

Proshansky, H.M., and Fabian, A.K. (1987). The development of place identity in the child. In C.S. Weinstein, and T.G. David, *Spaces for children, The built environment and child development*. New York : Plenum Press, 21-40.

Proshansky, H.M., Fabian, A.K., and Kaminoff, R. (1983). Placeidentity : Physical world socialization on the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3, 57-83.

Rapoport, A. (1975). Toward a definition of density. *Environment and Behavior*, 7, 133-58.

Roethlisberger, F.J., and Dickson, W.J. (1939). *Management and the worker*. Cambridge : Harvard University Press.

Rohe, W.M., and Nuffer, E.L. (1977). *The effects of density and partitioning on children's behavior*. Presented at the 85th meeting of A.P.A., San Francisco, Calif., Mimeo.

Ross, M., Layton, B., Erickson, B., and Schopler, J. (1973). Affect facial regard, and reactions to crowding. *Journal of Personality and Social Psychology*, 28, 69-76.

Rotter, J.B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs*, 80 (No 609).

Russell, J.A., and Mehrabian, A. (1978).

Rustemli, A. (1986). Male and Female personal space needs and escape reactions under intrusion : A Turkish sample. *International Journal of Psychology*, 21, 503-11.

Sadalla, E.K., and Oxley, D. (1984). The perception of room size : The rectangularity illusion. *Environment and Behavior*, 16, 394-405.

Sadalla, E.K., Burroughs, W.J., and Staplin, L.J. (1978). The experience of crowding. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 4, 304-8.

Saegert, S. (1973). Crowding : Cognitive overload and behavioral constraint. In W.F.E. Preiser, (ed.), *Environment design research*. Stroudsburg, Pa. : Dowten, Hutchinson and Ross.

Scherer, S.E. (1974). Proxemic behavior of primary school children as a function of their socioeconomic class and subculture. *Journal of Personality and Social Psychology*, 29, 800-5.

Schmitt, R.C. (1963). Implications of density in Hong Kong. *Journal of the American Institute of Planners*, 29, 210-4.

Selye, H. (1976). *The stress of life* (2nd edition). N. York : McGraw-Hill.

Severy, L.J., Schlenker, B.R., and Brigham, J.C. (1976). *A Contemporary Introduction to Social Psychology*. New York : McGraw-Hill.

Slokols, D. (1976). The experience of crowding in primary and secondary environment. *Environment and Behavior*, 8, 49-86.

Smetana, J., Bridgeman, D.L., and Bridgeman, B. (1978). A field study of interpersonal distance in early childhood. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 4, 309-13.

Smith, M.J. (1985). Machine-paced work and stress. In C.L. Cooper and M.J. Smith (Eds), *Job stress and blue collar work*. Chichester : John Wiley.

Smith, P.K. (1973). *Aggression in a preschool playground : Effects of varying physical resources*. Presentation at the International Conference on Origins and Determinants of Aggressive Behavior. Monte Carlo, July.

Smith, P.K., and Connolly, K.J. (1976). Social and aggressive behaviour in preschool children as a function of crowding. *Social Science Information*, 16(5), 601-20.

Sommer, R. (1959). Studies in personal space. *Sociometry*, 22, 247-60.

Sommer, R. (1959). Studies in personal space. *Sociometry*, 22, 247-60.

Sommer, R. (1969). *Personal space*. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall.

Sonders, J.L., Hakky, V.M., and Brizzolara, M.M. (1985). Personal space amongst Arabs and Americans. *International Journal of Psychology*, 20, 13-7.

Stokols, D. (1972a). On the distinction between density and crowding : Some implications for future research. *Psychological Review*, 79, 275-8.

Stokols, D. (1972b). A social psychological model of human crowding phenomena. *American Institute of Planners Journal*, 38, 72-83.

Stokols, D. (1978). Environmental Psychology. *Annual Review of Psychology*, 29, 253-95.

Stokols, D., Rall, M., Pinner, B., and Schopler, J. (1973). Physical, social and personal determinants of the perception of crowding. *Environment and Behavior*, 5, 87-117.

Stokols, D., Smith, T., and Prostor, J. (1975). Partitioning and perceived crowding in a public space. *American Behavioral Scientist*, July – August, 18(6), 792-814.

Strube, J.J., and Werner, C.M. (1982). Interpersonal distance and personal space : A conceptual and methodological note. *Journal of Nonverbal Behavior*.

Strube, M.J., and Werner, C.M. (1984). Personal space claims as a function of interpersonal threat : The mediating role of need for control. *Journal of Nonverbal Behavior*, 8, 195-209.

Sundstrom, E. (1978b). Crowding as a sequential process : Review of research on the effects of populations density of humans. In A. Baum, and Y.M. Epstein, (Eds), *Human response to crowding*. Hillsdale, N.J., Erlbaum.

Sundstrom, E., and Altman, I. (1976). Interpersonal relationship and personal space : Research review and theoretical model. *Human Ecology*, 4, 47-67.

Sussman, N.M., and Rosenfeld, H.M. (1982). Touch, justification, and sex : Influence of the aversiveness of spatial violation. *Journal of Social Psychology*, 106, 215-25.

Taylor, L., and Walton, P. (1971). Industrial sabotage : Motives and meanings. In S. Cohen (Ed.), *Images of deviance*. Harmonds worth : Penguin.

Tennis, G.H., and Dabbs, J.M. (1975). Sex, setting, and personal space : First grade through college. *Sociometry*, 38, 385-94.

Thompson, C.M. (1964). *Interpersonal Psycho-Analyssis*. New York : Basic Books, 179.

Wallace, M., Levens, M., and Singer, G. (1988). Blue collar stress. In C.L. Cooper, and R. Payne (Eds), *Causes coping and consequences of stress at work*. Chichester : John Wiley.

Weinstein, C.S. (1979). The physical environment of the scholl : A review of the research. *Review of Educational Research*, 49(4), 577-610.

Winnicott, D.W. (1988). Aggression in Reaction to Emotional Development. In *Collected Papers*, London : Tavistock, 204.

Wittig, M.A., and Skolnick, P. (1978). Status versus warmth as determinants of sex differences in personal space. *Sex Roles*, 4, 493-503.

Wotton, E., and Barkow, B. (1983). An investigation of the effects of sterility versus amiability on student and teacher performance. *Environment and Behavior*, 13, 707-16.

Zlutnick, S., and Altman, I. (1972). Crowding and human behavior. In J.F. Wohlwill and D.H. Carson (Eds), *Environment and the Social sciences : Perspectives and applications*. Washington, D.C. : American Psychological Association.

Αγγελόπουλος, Χ. (1988). *Σχέσεις Εργασίας*. Πειραιάς.

Αλεξανδρίδου, Α. (1995). *Σχεδιασμός προγραμμάτων αμέσου μάρκετινγκ, προώθησης πωλήσεων και δημοσίων σχέσεων*. Πτυχιακή εργασία,

εισηγητής Α. Μουρτζανός, ΤΕΙ Λάρισας, Σχολή ΣΔΟ, Τμήμα Διοίκησης
επιχειρήσεων, Λάρισα.

Αναγνωστοπούλου, Δ. (1994). *Ψυχολογία της Υγείας II – Παορυσίαση
νοσημάτων*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ψυχολογίας,
«Ξηρογραφία».

Άντλερ, Α. (x.x). *Ανθρώπινοι Χαρακτήρες*. Μτφρ. Νικ. Βώκου, εκδ.
«Βιβλιοθήκη για όλους», 6.

Ασπιώτη, Α.Α., και (συνεργασία) Κωτσόπουλου, Μ.Β. (1967). Το
παιδί και ο χαρακτήρ. Από τα ψυχολογικά προβλήματα του παιδιού (ΙΕ'), στη
σειρά (55) *Ψυχολογία και ζωή – Μελέται του Ινστιτούτου Ιατρικής Ψυχολογίας
και Ψυχικής Υγιεινής*. Αθήναι, 232-3.

Βαϊούλης, Γ.Β. (1999). *Διοίκηση προσωπικού*. Τεχνολογικό
Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Λάρισας, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα
Διοίκησης Επιχειρήσεων, Λάρισα.

Βλαχόπουλος, Θ. (1951). *Το εργατικό Συμβούλιο των Επιχειρήσεων*.
Αθήνα.

Γεδεών, Σ. (x.x.). *Ανθρώπινες Σχέσεις*, ΕΛ.ΚΕ.ΠΑ.

Γερμίδη, Δ. (x.x.). *Πληθωρισμός και Συνδικάτα*.

Γερμίδης, Δ. (x.x.). *Πληθωρισμός και Συνδικάτα*.

Γιουνγκ Κ. (x.x.). Ο άνθρωπος και τα σύμβολά του. Μτφρ. Αντιγόνη
Χατζηθεοδώρου, ε. πιμ. Τζων Φρήμαν, εκδ. Αρσενίδη, 21, 158, 165, 199, 213-
7, 225, 227-240-9, 259, 189, 299, 302.

Γιωτόπουλου, Π. (x.x.). *Η Σύγχρονη Επιχείρηση*.

Δημουλά, Κ. (1995). Φυσική ελκυστικότητα – Ψυχαγωγία της
Γοητείας. *Το Βήμα του Γεωπονικού Συλλόγου Λάρισας*, 11 (45-7), 12 (40-3).

Δημουλά, Κ.Β. (1993). *Ψυχολογία*. Έκδοση των ΤΕΙ (ΣΕΥΠ) Λάρισας,
Λάρισα, Σεπτέμβρης-Οκτώβρης.

Δημουλάς, Κ. (1994). Τουριστική Ψυχολογία – Γιατί ταξιδεύουμε. *Το
Βήμα του Γεωπονικού Συλλόγου Λάρισας*, 9, 24-8.

Δημουλάς, Κ.Β. (1994). Βιομηχανική Ψυχολογία –
Κοινωνιοψυχολογικά παρεπόμενα της Βιομηχανικής Επανάστασης. Στο *Βήμα
του Γεωπονικού Συλλόγου Λάρισας*, Λάρισα, 5, 58-61.

Δημουλάς, Κ.Β. (1994). Επίδραση του Σχεδιασμού των κατοικιών και βιομηχανικών χώρων στην ψυχολογία των εμπλεκόμενων ατόμων. Σεμινάριο «Σχεδιασμός κατοικιών και Βιομηχανικών χώρων» της Επιτροπής Ερευνών του ΤΕΙ Λάρισας, και του Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Ταμείου, 23-2, 493.

Δημουλάς, Κ.Β. (1995). Κοινωνική Ψυχολογία. Η ομάδα και πώς παίρνονται οι αποφάσεις μέσα σ' αυτήν. *Το Βήμα του Γεωπονικού Συλλόγου Λάρισας*, 13-4, 49-55.

Δημουλάς, Κ.Β. (1996). «Αντρική» και «γυναικεία» ή «αρσενική» και «θηλυκή» συμπεριφορά; (Σοβαρά πειραματικά λάθη στο χώρο των ψυχολογικών ερευνών). *Νέα Αγγελία και Διαφήμιση*, 4-5, 5, 10.

Δημουλάς, Κ.Β. (1999). «Manly» and «womanly» or «male» and «female» behaviour. (Serious experimental mistakes in the area of psychological researches concerning psychological assessment. 5th European Conference on Psychological Assessment. Σπέτσες, Αύγουστος 25-9.

ΕΛ.ΚΕ.ΠΑ (x.x.). *Οι Ανθρώπινες Σχέσεις στις σύγχρονες επιχειρήσεις*.

Ευαγγέλου, Δ. (1979). *Θέματα Ψυχοπαθολογίας*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ψυχολογίας και Παιδαγωγικής, Έκτακτη αυτοτελής έδρα Γενικής Ψυχολογίας, Θεσσαλονίκη, 80, 1, και γενικώς.

Ζευγαρίδης, Σ. (x.x.). *Οργάνωση και Διοίκηση*.

Θεοδώρου, Θ. (x.x.). *Εργασιακές Σχέσεις*.

Καλογήρου, Κ. (x.x.). *Δημόσιες σχέσεις*.

Καμπούρα-Χριστοδούλου, Ε. (1992). *Εργασιακές Σχέσεις*. Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα (Τ.Ε.Ι.) Λάρισας/Σχολή Επαγγελματίων Υγείας και Πρόνοιας / Τμήμα : Ιατρικά εργαστήρια, Λάρισα 1992.

Κάντας, Α. (1989). Κοινωνικές απαιτήσεις και μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου. Κοινωνικό σύνολο και ατομικές ανάγκες. Στο *Κοινωνικοί Ρυθμιστές της Ατομικής Υγείας*, 3^ο Μετεκπαιδευτικό Διήμερο της Ε.Ι.Ε.Μ.Ψ.Π., τ. 3, 98-104, 101.

Κάντας, Α. (1990). Εργασία και Υγεία. Η εργασία ως αγχογόνος παράγοντας. Στην *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής – Προσανατολισμού*, τ. 12-3, Μάρτιος και Ιούνιος, 15-27.

Κάντας, Α. (1993). Η σύγκρουση στο χώρο της εργασίας. Στο Ι. Νέστορος (επιμ.), *Η επιθετικότητα στην οικογένεια, το σχολείο και την κοινωνία*, Ηράκλειο.

Καρανάσιου, Π.Α. (x.x.). *Αρχές Διοίκησης Επιχειρήσεων*.

Καραπέτσα Α.Β. (1988). *Νευροψυχολογία του αναπτυσσόμενου ανθρώπου – Πώς θα κατανοήσουμε τη συμπεριφορά Παιδιού – Έφηβου – Ενήλικα*. Εκδ. επιχειρήσεις Σμυρνιωτάκη Α.Ε., Αθήνα, 131-4.

Καρέλ, Α. (x.x.). *Ο άνθρωπος, αυτός ο άγνωστος*.

Κατζουράκη, Γ.Δ. (1962). *Η εφαρμογή των Ανθρωπίνων Σχέσεων στην επιχείρηση*.

Κατζουράκη, Γ.Δ. (x.x.). *Επικοινωνίες με εργατικές συσκέψεις*.

Κατσανέβας, Θ. (1994). *Εργασιακές Σχέσεις*. Πειραιάς.

Κατσανέβας, Θ.Κ. (1983). *Εργασιακές Σχέσεις στην Ελλάδα*. Αθήνα.

Κατσανέβας, Θ.Κ. (1985). *Το Σύγχρονο Συνδικαλιστικό Κίνημα στην Ελλάδα*. Αθήνα.

Κάτσιου-Ζαφρανά, Μ. (1983). *Η επίδραση του περιβάλλοντος στην ανατομική και λειτουργική ανάπτυξη του εγκεφάλου*.

Κάτσιου-Ζαφρανά, Μ., και Ζαφρανά, Α. (1989). *Φυσιολογία της Μάθησης Ι : Ύλη και Εγκέφαλος*. Εκδ. οίκος αφών Κυριακήδη, Θεσσαλονίκη.

Καψάλης, Α.Γ. (1986). *Παιδαγωγική Ψυχολογία*. Στη σειρά (δ/ση : Π.Δ. Ξωχέλλης, Ν.Π. Τερζής, Α.Γ. Καψάλης). *Παιδαγωγική και Εκπαίδευση* 6. Εκδ. οίκος αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Καψή, Μ.Ι. (1999). *Εργασιακές Σχέσεις*. Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Λάρισας, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Λάρισα.

Κιορπέ, Σ., Μητσοπούλου, Χ., και Σιδέρη, Β. (1994). Σχολικός χώρος και συμπεριφορά. Στο Ε. Συγκολλίτου (εποπτεία), *Εφαρμογές Σχολικής Ψυχολογίας*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ψυχολογίας, «Ξηρογραφία», Θεσσαλονίκη 1994-5, 129-147.

Κόνιαρης, Θ.Β. (x.x.). *Κοινωνική Πολιτική και Διοίκηση. Οικονομική της Εργασίας*.

Κοντής, Θ.Γ. (x.x.). *Οργάνωση και Διεύθυνση Διοικητικών Υπηρεσιών*.

Κοντής, Θ.Γ. (x.x.). *Ψυχολογία επιχειρήσεων*.

Κοντής, Θ.Γ. (x.x.). *Ψυχολογία Επιχειρήσεων*.

Κοντός, Χ. (1996). *Οικονομία της Διοίκησης*. ΤΕΙ Λάρισας, Λάρισα.

- Κορδάτος, Ι. (x.x.). *Η ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*.
- Κορναράκη, Ι.Κ. (1970). *Μαθήματα Ποιμαντικής Ψυχολογίας*
Θεσσαλονίκη,
61-2.
- Κουκιάδης, Ι.Δ. (1984). *Εργατικό Δίκαιο. Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις
και Κοινωνική Πολιτική*.
- Κουκιάδης, Ι.Δ. (x.x.). *Εργατικό Δίκαιο, Συλλογικές Εργασιακές
Σχέσεις*.
- Κουκούλης, Δ.Α. (x.x.). *Αρχές Διοίκησης Επιχειρήσεων*.
- Κουσογιαννοπούλου-Θηραίου, Δ. (1971). *Ιστορική Εισαγωγή εις την
Φιλοσοφίαν*. Εκδ. Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήναι, 141-2 (Jean-Paul Sartre).
- Κυριακόπουλου, (x.x.). *Τεχνολογία και Κοινωνία*.
- Κωσιará, Γ.Ε. (1973). *Εισαγωγή εις την Ψυχολογίαν* Αθήναι, 84.
- Λέτου, Φ. (x.x.). *Οργανωτική εργοστασίων*.
- Λιαρμακόπουλος, Α. (x.x.). *Αρχές Διοίκησης Επιχειρήσεων*.
- Λυγούρας, Ζ. (x.x.). *Πειθαναγκασμός και συνεργασίες*.
- Μαγκλιβέρας, Δ.Κ. (x.x.). *Εισαγωγή στη Βιομηχανική Κοινωνιολογία*.
- Μυλωνάς, Μ. (1989). Πληθυσμός. Εκπαιδευτική Ελληνική
Εγκυκλοπαίδεια, τόμος 12 : *Γενική Βιολογία*. Εκδοτική Αθηνών, 316-7, 316.
- Ντάσιου, Α. (x.x.). *Εργασιακές σχέσεις*.
- Ντόμαλη, Ι. (1988). *Ανθρώπινες Σχέσεις στην εργασία*. ΤΕΙ Λάρισας,
Λάρισα.
- Ντόμαλη, Ι. (x.x.). *Marketing I*. ΤΕΙ Λάρισας, Λάρισα.
- Ντρούκερ, (x.x.). *Οδηγός για ισορροπημένη επικοινωνία στην
επιχείρηση*.
- Παπαγεωργίου, Γ.Κ. (1975²). *Ψυχολογία*. Ηράκλειο Κρήτης, 395.
- Παπαδοπούλου, Δ. – Μαρκουλή Δ. (1986). *Θετικές και αρνητικές
μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς*. Εκδ. οίκος αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη,
59-72.
- Παπαμιχαλάκη, (x.x.). *Δημόσιες Σχέσεις*.

Παπαπέτρου, Κ.Ε. (1973). *Ο μηδενισμός – η γένεσις και η υπέρβασίς του*. Αθήναι, 3.

Παπαπέτρου, Κ.Ε., (1973). *Η ιδιοτροπία ως πρόβλημα οντολογικής ηθικής*. Αθήναι, 52.

Παρασκευά-Σακκά, Σ. (1976). *Σύγχρονες Τάσεις στην ψυχολογία της προσωπικότητας*, μέρος Α', Αθήνα, 42, 81.

Παρασκευόπουλου, Ι. (1988). *Μαθήματα Κλινικής Ψυχολογίας*. Κλινική Ψυχολογία : Διάγνωση, πρόληψη και θεραπεία των ψυχικών διαταραχών. Αθήνα.

Ράφτης, Α. (x.x.). *Δημοκρατική διοίκηση επιχειρήσεων*.

ΣΑΚΕ (εκδ.). (x.x.). *Νέες εργασιακές σχέσεις*.

Σιγανός, Ε.Δ. (x.x.). *Ο ανθρώπινος παράγοντας στην επιχείρηση*.

Συγκολλίτου, Ε. (1989). Οικολογική μελέτη της συμπεριφοράς παιδιών προσχολικής ηλικίας. Διδακτορική Διατριβή. *Παράρτημα Ε.Ε.Φ.Σ.*, Τόμος Α, 2, 1-274.

Συγκολλίτου, Ε. (1992). Η πυκνότητα της σχολικής τάξης. Οι συνέπειές της στη συμπεριφορά. *Ψυχολογικά θέματα*, 5, 3, 211-23.

Συγκολλίτου, Ε. (1993-94). *Εισαγωγή στην περιβαλλοντική Ψυχολογία*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ψυχολογίας, Έκδοση : Υπηρεσία Δημοσιευμάτων, Πανεπιστημιακό έτος, 32-69.

Τζεκίνης, Χ. (x.x.). *Εργασιακές Σχέσεις και Ανάπτυξη*.

Τραυλός, και Τζανετάτος, Δ. (x.x.). *Πολιτική απεργία και δημοκρατική αρχή*.

Τριανταφύλλου, Τ. (1971). *Βιομηχανική Ψυχολογία*.

Τσιαγκλάγκανος, Ι. (). *Προγραμματισμός δράσης επιχειρήσεων*.

Φαναριώτης, Π. (1996). *Ανθρώπινες σχέσεις και εργασιακό περιβάλλον*. Αθήνα.

Φαναριώτης, Π. (x.x.). *Επιχειρησιακή Ψυχολογία*.

Χολέβας, Ι. (x.x.). *Εισαγωγή εις την οργανωτική*.

Ψαράκης, Π. (x.x.). *Εργασιακές Σχέσεις*.

4660 αναθεώρηση

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Aberle, D., Cohen, A., Davies, A. Levy M., and Sutton, F. (1950). The Functional Prerequisites of Society. In *Ethics*, τόμ. LX (2).

Adair, J.G. (1984). The Hawthorn Effect : A reconsideration of the methodological artifact. *Journal of Applied Psychology*, 69, 334-45.

Adler, A. (1963). *Probability and statistics for every man*. N. York.

Ahmed, S.M.S. (1979). Invasion of personal space : A study of departure time as affected by sex of the intruder and saliency condition. *Perceptual and Motor Skills*, 49, 85-6.

Aiello, J.R. (1987). Human spatial behavior. In D. Stokols, and J. Altman, (Eds), *Handbook of environmental psychology* (vol. 1), New York : John Wiley and Sons.

Aiello, J.R., and Jones, S.E. (1971). A field study of the proxemic behavior of young school children in three subcultural groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 19, 351-6.

Aiello, J.R., and Thompson, D.E. (1980). Personal space, crowding and spatial behavior in a cultural context. In I. Altman, and J.F. Wohlwill (Eds), *Environment and culture*. New York : Plenum Press.

Aiello, J.R., and Cooper, R.E. (1979). *Personal space and social affect : A developmental study*. Paper presented at the meeting of the Society for Research in Child Development, San Francisco.

Altman, I. (1975). *The environment and social behavior*. Monterey, Calif.: Brooks/Cole.

Altman, I., and Vinsel, A.M. (1977). Personal space : An analysis of E.T. Hall's proxemics framework. In I. Altman, and J.F. Wohlwill, (Eds), *Human behavior and environment : Advances in theory and research* (vol. 1), New York: Plenum Press.

Angell, R.C. (1941). *The Integration of American Society*. New York and London.

Argyle, M. (1978). *The psychology of interpersonal behaviour*. Εκδ. Θυμάρι 1-26, Κοινωνική Συμπεριφορά 4.

Barnaby, J.F. (1980). Lighting for productivity gains. *Lighting Design and Application*, February, 20-8.

Bates, B.C. (1970). Effects of social density on the behaviour of nursery school children. Doctoral dissertations, University of Oregon. *Dissertation Abstracts International*, 32, 537B.

Baum, A., and Davis, G.E. (1976). Spatial and social aspects of crowding perception. *Environment and Behavior*, 8, 527-45.

Baum, A., Riess, M., and O' Hara, J. (1974). Architectural variance of reaction to spatial invasion. *Environment and Behavior*, 6(1), 91-100.

Baxter, J.C. (1970). Interpersonal spacing in natural settings. *Sociometry*, 33, 444-56.

Baxter, J.C., and Rozelle, R.M. (1975). Nonverbal Expression as a Function of Crowding During a Simulated Police – Citizen Encounter. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(1), 40-54.

Bell, P.A., Fisher, J.D., and Loomis, R.J. (1978). *Environmental psychology*. Philadelphia : Saunders Company.

Booraem, C.D., Flowers, J., Bodner, G., and Satterfied, D. (1977). Personal space variations as a function of criminal behavior. *Psychological Reports*, 41, 1115-21.

Bottomore, T.B. (1974). *Κοινωνιολογία – Κεντρικά προβλήματα και βασική βιβλιογραφία*. Εισαγωγή, μετάφραση και επιμέλεια Δ.Γ. Τσαούση. Γ' έκδοση, εκδ. Gutenberg.

Bourdelle, E. (1938). Essai d' une etude morphologique des équidés préhistorique de France d' après les gravures rupestries. In *Mammalia*, 2.

Brady, A.T., and Walker, M.B. (1978). Interpersonal distance as a function of situationally induced anxiety. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 17, 127-33.

Briner, R., and Hockey, G.R.J. (1988). Operator Stress and computer-based work. In C.L. Cooper and R. Payne (Eds), *Causes, coping and consequences of stress at work*. Chichester : John Wiley.

Broadbent, D.E. (1979). Human performance and noise. In C.M. Harris (Ed.), *Handbook of noise control*. New York : McGraw-Hill.

Buchanan, D.R., Juhnke, R., and Goldman, M. (1976). Violation of personal space as a function of sex. *Journal of Social Psychology*, 99, 187-92.

Burgess, (1983).

Burke, R.J. (1988). Sources of managerial and professional stress in large organizations. In C.L. Cooper and R. Payne (Eds), *Causes, coping and consequences of stress at work*. Chichester : John Wiley.

Cabbraith, (1971). *Η κοινωνία της αφθονίας*.

Carey G.W. (1972). Density, crowding, stress and the ghetto. *American Behavioral Scientist*, 15, 495-508.

Carson, D. (1969). Population concentration and human stress. In B.F. Rourke (Ed.), *Explorations in the psychology of stress and anxiety*. Don Mills, Ontario : Longmans Canada Limited.

Castell, R. (1970). Effect of familiar and unfamiliar environments on proximity behavior of young children. *Journal of Experimental Child Psychology*, 9, 342-7.

Chandler, M.J., Paget, K.F., and Koch, D. (1978). Children's responses to social complexity as a function of cognitive differentiation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 8, 549-65.

Cobb, S., and Rose, R.H. (1973). Hypertension, peptic ulcer and diabetes in air traffic controllers. *Journal of Australian Medical Association*, 224, 489-92.

Cochran, G.D., Hale, W.D., and Hissam (1984). Personal space requirements in indoor vs. outdoor locations. *Journal of Personality*, 111, 137-40.

Cohen, S.A., and Weinstein, N. (1982). Nonauditory effects of noise on behavior and health. In G.W. Evans (Ed.), *Environmental Stress*. New York : Cambridge University Press.

Cooley, C.H. (1909). *Social Organisation*.

Cooper, C.L., Cooper, R.D., and Eaker, R.H. (1988). *Living with stress*. Harmondsworth : Penguin.

Cooper, C.L., Mallinger, M., and Kahn, R. (1978). Identifying sources of occupational stress among dentists. *Journal of Occupational Psychology*, 51, 227-34.

Cuttle, K., (1983). *People and windows in workplaces*. Paper presented at the Conference on People and the Physical Environment Research. Wellington, New Zealand.

Dabbs, J.M. JR, and Stokes, N.A. (1975). Beauty is power : The use of space on the sidewalk. *Sociometry*, 38, 551-7.

Desor, J. (1972). Toward a psychological theory of crowding. *Journal of Personality and Social Psychology*, 21(1), 79-83.

Dollard, J., Doob, L.W., Miller, M.E., Mowrer, O.H., and Sears, R.R. (1983). *Finistration and Aggression*. New Haven : Yale University Press.

Dooly, B. (1974). *Crowding stress : The effects of social density on men with "close" or "far" personal space*. U.C.L.A. : Unpublished dissertation, also presented at the Western Psychological Association Convention, Sacramento, California, May, 1975.

Dowell, L.H. (1987). Issues in the measurement of the type A behaviour pattern. In S.V. Kasl and C.L. Cooper (Eds), *Stress and health : Issues in research methodology*. Chichester : John Wiley.

Duke, M.P., and Nowicki, S. (1972). A new measure and social learning model for interpersonal distance. *Journal of Experimental Research in Personality*, 6, 119-132.

Edney, J.J. (1974). Human Territoriality. *Pshychological Bulletin*, 81, 959-75.

Esser, A. (1972). A biosocial perspective on crowding. In J. Wohlwill, and D. Carson, (Eds), *Environment and the social sciences : Perspective and Applications*, American Psychological Association.

Evans, G.W., and Howard, R.B. (1973). Personal space. *Psychological Bulletin*, 80, 334-44.

Fagot, B.I. (1977). Variations in density : effect on task and social behaviors of preschool children. *Developmental Psychology*, 13(2), 166-7.

Felipe, N., and Somer, R. (1966). Invasions of Personal Space. *Social Problems*, 14, 206-14.

Finnegan, M.C. and Solomon, L.Z. (1981). Work attitudes in windowed vs. windowless environments. *Journal of Social Psychology*, 115, 291-2.

Fisher, S. (1985). Control and blue collar work. In C.L. Cooper, and M.J. Smith (Eds), *Job stress and blue collar work*. Chichester : John Wiley.

Fletcher, B.C. (1988). The epidemiology of occupational stress. In C.L. Cooper, and M.J. Smith (Eds), *Job stress and blue collar work*. Chichester : John Wiley.

Freedman, J.L. (1975). *Crowding and behavior*. San Francisco : Freedman, W.H..

Freedman, J.L., Klevansky, S., and Ehrlich, P. (1971b). The effect of crowding on human task performance. *Journal of Applied Social Psychology*, 1, 7-25.

Freedman, J.L., Levy, A., Buchanan, R.W., and Price, J. (1972). Crowding and human aggressiveness. *Journal of Experimental Social Psychology*, 8, 528-48.

Friedman, M., and Roseman, R.H. (1974). *Type A behavior and your heart*. N. York : Alfred A. Knopf.

Frieze, I.H., and Ramsey, S.J. (1976). Nonverbal Maintenance of Traditional Sex Roles. *Journal of Social Issues*, 32(3), 133-41.

Galle, O.R., Gove, W.R., and McPherson, J.M. (1972). Population density and Pathology : What are the relationships for man? *Science*, 176, 23-30.

Gifford, R. (1982). Projected interpersonal distance and orientation choices : Personality, sex, and social situation. *Social Psychology Quarterly*, 45, 445-52.

Gifford, R. (1987). *Environmental Psychology. Principles and Practice*. Massachusetts, Allyn and Bacon, Inc.

Glowinkowski, S.P., and Cooper, C.L. (1985). Current issues in organizational stress research. *Bulletin of the British Psychological Society*, 38, 212-6.

Gurvitch, G. (1957). *La vocation actuelle de la sociologie*. Β' έκδοση, τόμ. Ι, Κεφ. 5 (Typologie des groupements particuliers).

Halahan, C.J. (1982). *Environmental Psychology*. Random House, New York.

Hall, E. (1964). Silent Assumptions in Social Communication. *Disorders of Communication*, 42, 41-55.

Hall, E.T. (1963). Έρευνες, που βρίσκονται στον ίδιο (1966).

Hall, E.T. (1966). *The hidden dimension*. New York : Doubleday.

Hall, E.T. (1968). Proxemics. *Current Anthropology*, 9, 83-107.

Harris, B., Luginbuhl, J.E.R., and Fishbein, J.E. (1978). Density of personal space in a field setting. *Social Psychology*, 41, 350-3.

Hartley, J. (1984). Industrial relations psychology. In M. Gruneberg, and T. Wall (Eds), *Social psychology and organizational behaviour*. Chichester : John Wiley.

Hawthorne (1910-1930). Ιλλινόις.

Hayduk (1978). Έρευνες ζωτικού προσωπικού χώρου.

Haydunk, L.A. (1983). Personal Space : Where we now stand. *Psychological Bulletin*, 94, 293-335.

Hediger, H. (1950). *Wild animals in captivity*. London : Butterworth.

Hellenius, (x.x.). *Ανθρώπινες Σχέσεις*.

Heller, J.F., Groff, B.D., and Solomon, S.A. (1977). Toward an understanding of crowding : The role of physical interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35, 183-90.

Hendricks, M., and Bootzin, R. (1976). Race and sex as stimuli for negative affect and physical avoidance. *Journal of Social Psychology*, 98, 111-20.

Henley, N.M. (1977). *Body politics*. Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall.

Hinde, R.A. (1975). *The Bases of Social Behavior*. New York : McGraw- Hill.

Homans, G.C. (1948). *The Human Group*. Κεφ. 18 (Groups and Civilization).

Horney, K. (1975). Ο νευρωτικός άνθρωπος της εποχής μας. Μτφρ. Γιώργου Βαμβαλή, εκδ. Επίκουρος, σειρά *Άνθρωπος και Κόσμος* 5, Αθήνα, κύρια 33-45.

Hutt, C., and Vaizey, M.J. (1966). Differential effects of group density on social behavior. *Nature*, 209, 1371-2.

Ittelson, W.H., Proshansky, H.M., Rivlin, L.G., and Winkel, G.H. (1974). *An introduction to environmental Psychology*. Holt, Rinehart and Winston, Inc., New York.

Izard, C.E. (1971). *Face of Emotion* New York : Meredith Corporation.

Joiner, D. (1976). Social ritual and architectural space. In H.M. Proshansky, W.H. Ittelson, and L.G. Rivlin (Eds), *Environmental psychology : People and their physical settings* (2nd ed.) New York : Holt, Rinerhart, and Winston.

Jonas, D. F. (1984). Ακμή και Παρακμή της Γυναικείας Κυριαρχίας. Στο R. Fester, Marie E.P. Konig, D.F. Jonas and A.D. Jonas, *Πέντε εκατομμύρια χρόνια γυναικοκρατίας*. Μτφρ. Δημοσθένη Κούρτοβικ, εκδ. Πορεία, σειρά Επιστημονική υποδομή, Αθήνα, 214-5.

Karabenick, S., and Meisels, M. (1972). Effects of performance evaluation on interpersonal distance. *Journal of Personality*, 40, 257-86.

Katz, D., and Kahn, R.L. (1978). *The social psychology of organizations*. 2nd edition, New York : John Wiley and Sons.

Katz, P. (1937). *Animals and Men*. Longmans, Green.

Kaye, J.W. (1855). *Selections from the Papers of Lord Metcalfe*. London.

Kingsley, D. (1948). *Human Society*. New York, Κεφ. II.

Knowles, E.S. (1980). Convergent validity of personal space measures : Consistent results with low intreccorrelations. *Journal of Nonverbal Behavior*, 4, 240-8.

Koontz, H., and O'Donell, C. (1980). *Οργάνωση και Διοίκηση – Μια συστημική και ενδεχομενική ανάλυση των διοικητικών λειτουργιών*. Μτφρ. Χρ. Βαρδάκος, επιμ. Σ. Ζευγαρίδης, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, τ. Α.

Koby, F. (1954). Ya-t-il eu à Lascaux un Bos longifrons ? In *Bulletin de la Société Préhistorique Française*, 51.

Lafrance, M., and Mayo, C. (1976). Racial differences in gaze behavior during conversations : Two systematic observational studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 33, 547-52.

Lanord, (1974). Σχετικά πειράματα.

Leibman, M. (1970). The Effects of Sex and Race Norms on Personal Space. *Environment and Behavior*, 2, 208-46.

Li, A.K. (1984). Peer interaction and activity setting in a high – density preschool environment. *The Journal of Psychology*, 116, 45-54.

Lombardo, J.P. (1986). Interaction of sex and sex role in response to violations of preferred seating arrangements. *Sex Roles*, 15, 173-83.

Loo, C.M. (1972). The effects of spatial density on the social behavior of children. *Journal of Educational Psychology*, 29, 104-17.

Loo, C.M. (1973a). Importans issues in researching the effects of crowding on humans. *Representative Research in Social Psychology*, 4, 219-27.

Loo, C.M. (1973b). The effect of spatial density on the social behavior of children. *Journal of Applied Social Psychology*, 2, 372-81.

Loo, C.M. (1977). Beyond the effects of crowding : Situational and individual differences. In D. Stokols (ed.), *Perspectives on environment and behavior*. New York : Plenum.

Love, K.D., and Aiello, J.R. (1980). Using projective techniques to measure Scientific interaction distance : A methodological note. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 6, 102-4.

Lucas, R.C. (1964). *The recreational capacity of the Quefico – Superior* (Research Paper 5-15). Washington, DC : Lake State Forest Experiment Station, Forest Service, USDA.

Maddi, M.R., and C.S. Kobasa (1984). *The hardy executive. Health under stress*. Homewood. II : Dow -Jones – Irwin.

Manning, M.R., Ismael, A.H., and Sherwood, J.J. (1981), Effects of role conflict on selected physiological, affective, and peformance variables. *Multivariate Behavioral Research*, 16, 125-41.

McAndrew, F.T. (1993). *Environmental psychology*. California, Brooks/Cole publishing Company.

McGrath, J.E. (1970). A Conceptual formulation for research on stress. In J.E. McGrath (Ed.), *Social Psychological factors in stress*. N. York : Holt, Rinehart and Winston.

McGrew, P.I. (1970). Social and spatial density effects on spacing behavior in preschool children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 11, 197-205.

McGrew, W.C. (1970). *An ethological study of social behavior in preschool children*. Unpublished doctoral dissertation, University of Oxford, Oxford.

Mehrabian, A. (1968). Inference of Attitude from the Posture, Orientation and Distance of a Communicator. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 32, 296-308.

Monk, T.H., and Tepas, D.I. (1985). Shift work. In C.L. Cooper, and M. Smith (Eds), *Job stress and blue collar work*. Chichester : John Wiley.

Montagu, M.F. (Ed.) (1968). *Man and Aggression*. New York : Oxford University Press.

Moos, R.H. and Insel, P.M. (Eds.) (1974). *Issues in social ecology : Human milieus*. Palo Alto, Calif. : National Press.

Nesbitt, P.D., and Steven, G. (1974). Personal space and stimulus intensity at a Southern California amusement park. *Sociometry*, 37, 105-15.

O' Neal, E.C., Brunault, M.A., Carifio, M.S., Troutmine, R., and Epstein, J. (1984). Effect of insult upon personal space preferences. *Journal of Nonverbal Behavior*, 5, 56-62.

Osmond, H. (1959). The relationship between architect and psychiatrist. In C. Goshen (Ed.), *Psychiatric architecture*. Washington, DC : American Psychiatric Association.

Parke, R.D., and Staby, R.G. (1983). The development of aggression. In E.M. Hetherington (Ed.), *Carmichaels' Manual of Child Psychology*, Vol. IV, New York : Wiley.

Payne, R. (1988). Individual differences in the study of occupational stress. In C.L. Cooper, and R. Payne (Eds), *Causes, coping and consequences of stress at work*. Chichester : John Wiley.

Piaget, J. (1936). *La naissance de l' intelligence chez l' enfant*. Neuchaterl : Delachaux et Niestle. (Μετάφραση στα αγγλικά : 1971).

Piaget, J., and Inhelder, B. 91971). *The child's conception of space*. London. Routledge and Kegan Paul. (Original work published 1948).

Price, J.M. (1971). The effects of crowding on the social behavior of children. Doctoral dissertation, Columbia University, New York. *Dissertation Abstracts International*, 33, 471B.

Proshansky, H.M., and Fabian, A.K. (1987). The development of place identity in the child. In C.S. Weinstein, and T.G. David, *Spaces for children, The built environment and child development*. New York : Plenum Press, 21-40.

Proshansky, H.M., Fabian, A.K., and Kaminoff, R. (1983). Placeidentity : Physical world socialization on the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3, 57-83.

Radcliffe-Brown, A.R. (x.x.). *On Social Structure*. 191-2.

Rapoport, A. (1975). Toward a definition of density. *Environment and Behavior*, 7, 133-58.

Roethlisberger, F.J., and Dickson, W.J. (1939). *Management and the worker*. Cambridge : Harvard University Press.

Rohe, W.M., and Nuffer, E.L. (1977). *The effects of density and partitioning on children's behavior*. Presented at the 85th meeting of A.P.A., San Francisco, Calif., Mimeo.

Ross, M., Layton, B., Erickson, B., and Schopler, J. (1973). Affect facial regard, and reactions to crowding. *Journal of Personality and Social Psychology*, 28, 69-76.

Rotter, J.B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs*, 80 (No 609).

Russell, J.A., and Mehrabian, A. (1978).

Rustemli, A. (1986). Male and Female personal space needs and escape reactions under intrusion : A Turkish sample. *International Journal of Psychology*, 21, 503-11.

Sadalla, E.K., and Oxley, D. (1984). The perception of room size : The rectangularity illusion. *Environment and Behavior*, 16, 394-405.

Sadalla, E.K., Burroughs, W.J., and Staplin, L.J. (1978). The experience of crowding. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 4, 304-8.

Saegert, S. (1973). Crowding : Cognitive overload and behavioral constraint. In W.F.E. Preiser, (ed.), *Environment design research*. Stroudsburg, Pa. : Dowten, Hutchinson and Ross.

Scherer, S.E. (1974). Proxemic behavior of primary school children as a function of their socioeconomic class and subculture. *Journal of Personality and Social Psychology*, 29, 800-5.

Schmitt, R.C. (1963). Implications of density in Hong Kong. *Journal of the American Institute of Planners*, 29, 210-4.

Selye, H. (1976). *The stress of life* (2nd edition). N. York : McGraw-Hill.

Severy, L.J., Schlenker, B.R., and Brigham, J.C. (1976). *A Contemporary Introduction to Social Psychology*. New York : McGraw-Hill.

Simmel, G. (1902). The Number of Members as Determining the Sociological Form of the Group. *American Journal of Sociology*, VIII.

Simmel, G. (x.x.). *The Metropolis and Mental Life*. Αναδημοσίευση στο P.K. Hatt and A.J. Reiss. *Cities and Society*, Revised Reader in Urban Sociology, Glencoe, 1957.

Slokols, D. (1976). The experience of crowding in primary and secondary environment. *Environment and Behavior*, 8, 49-86.

Smetana, J., Bridgeman, D.L., and Bridgeman, B. (1978). A field study of interpersonal distance in early childhood. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 4, 309-13.

Smith, M.J. (1985). Machine-paced work and stress. In C.L. Cooper and M.J. Smith (Eds), *Job stress and blue collar work*. Chichester : John Wiley.

Smith, P.K. (1973). *Aggression in a preschool playground : Effects of varying physical resources*. Presentation at the International Conference on Origins and Determinants of Aggressive Behavior. Monte Carlo, July.

Smith, P.K., and Connolly, K.J. (1976). Social and aggressive behaviour in preschool children as a function of crowding. *Social Science Information*, 16(5), 601-20.

Sommer, R. (1959). Studies in personal space. *Sociometry*, 22, 247-60.

Sommer, R. (1969). *Personal space*. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall.

Sonders, J.L., Hakky, V.M., and Brizzolara, M.M. (1985). Personal space amongst Arabs and Americans. *International Journal of Psychology*, 20, 13-7.

Stokols, D. (1972a). On the distinction between density and crowding : Some implications for future research. *Psychological Review*, 79, 275-8.

Stokols, D. (1972b). A social psychological model of human crowding phenomena. *American Institute of Planners Journal*, 38, 72-83.

Stokols, D. (1978). Environmental Psychology. *Annual Review of Psychology*, 29, 253-95.

Stokols, D., Rall, M., Pinner, B., and Schopler, J. (1973). Physical, social and personal determinants of the perception of crowding. *Environment and Behavior*, 5, 87-117.

Stokols, D., Smith, T., and Prostor, J. (1975). Partitioning and perceived crowding in a public space. *American Behavioral Scientist*, July – August, 18(6), 792-814.

Strube, J.J., and Werner, C.M. (1982). Interpersonal distance and personal space : A conceptual and methodological note. *Journal of Nonverbal Behavior*.

Strube, M.J., and Werner, C.M. (1984). Personal space claims as a function of interpersonal threat : The mediating role of need for control. *Journal of Nonverbal Behavior*, 8, 195-209.

Sundstrom, E. (1978b). Crowding as a sequential process : Review of research on the effects of populations density of humans. In A. Baum, and Y.M. Epstein, (Eds), *Human response to crowding*. Hillsdale, N.J., Erlbaum.

Sundstrom, E., and Altman, I. (1976). Interpersonal relationship and personal space : Research review and theoretical model. *Human Ecology*, 4, 47-67.

Sussman, N.M., and Rosenfeld, H.M. (1982). Touch, justification, and sex : Influence of the aversiveness of spatial violation. *Journal of Social Psychology*, 106, 215-25.

Taylor, L., and Walton, P. (1971). Industrial sabotage : Motives and meanings. In S. Cohen (Ed.), *Images of deviance*. Harmonds worth : Penguin.

Tennis, G.H., and Dabbs, J.M. (1975). Sex, setting, and personal space : First grade through college. *Sociometry*, 38, 385-94.

Thompson, C.M. (1964). *Interpersonal Psycho-Analyssis*. New York : Basic Books, 179.

Tönnies, F. (1887). *Community and Association*. Αγγλική μετάφραση, London 1955.

Truman, D. (1964). *The governmental Process*. Knopf.

Ucko, P., and Posenfeld, A. (1967). *Paleolithique Art*. 90.

Wallace, M., Levens, M., and Singer, G. (1988). Blue collar stress. In C.L. Cooper, and R. Payne (Eds), *Causes coping and consequences of stress at work*. Chichester : John Wiley.

Weinstein, C.S. (1979). The physical environment of the scholl : A review of the research. *Review of Educational Research*, 49(4), 577-610.

Winnicott, D.W. (1988). Aggression in Reaction to Emotional Development. In *Collected Papers*, London : Tavistock, 204.

Wittig, M.A., and Skolnick, P. (1978). Status versus warmth as determinants of sex differences in personal space. *Sex Roles*, 4, 493-503.

Wotton, E., and Barkow, B. (1983). An investigation of the effects of sterility versus amiability on student and teacher performance. *Environment and Behavior*, 13, 707-16.

Young, O.R. (1968). *Systems of Political Science*. Prentice-Hall.

Zlutnick, S., and Altman, I. (1972). Crowding and human behavior. In J.F. Wohlwill and D.H. Carson (Eds), *Environment and the Social sciences : Perspectives and applications*. Washington, D.C. : American Psychological Association.

Αγγελόπουλος, Χ. (1988). *Σχέσεις Εργασίας*. Πειραιάς.

Αθανασούλα-Ρέππα, Α., Γιαννακοπούλου-Τριανταφυλλίδη Σ., Νίνα-Παζαρζή, Ε., και Ψυχοπαίδης, Κ. (1999). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή*. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 11.

Αλεξανδρίδου, Α. (1995). *Σχεδιασμός προγραμμάτων αμέσου μάρκετινγκ, προώθησης πωλήσεων και δημοσίων σχέσεων*. Πτυχιακή εργασία, εισηγητής Α. Μουρτζανός, ΤΕΙ Λάρισας, Σχολή ΣΔΟ, Τμήμα Διοίκησης επιχειρήσεων, Λάρισα.

Αναγνωστοπούλου, Δ. (1994). *Ψυχολογία της Υγείας II – Παορυσίαση νοσημάτων*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ψυχολογίας, «Ξηρογραφία».

Άντλερ, Α. (x.x). *Ανθρώπινοι Χαρακτήρες*. Μτφρ. Νικ. Βώκου, εκδ. «Βιβλιοθήκη για όλους», 6.

Ασπιώτη, Α.Α., και (συνεργασία) Κωτσόπουλου, Μ.Β. (1967). Το παιδί και ο χαρακτήρ. Από τα ψυχολογικά προβλήματα του παιδιού (ΙΕ'), στη σειρά (55) *Ψυχολογία και ζωή – Μελέται του Ινστιτούτου Ιατρικής Ψυχολογίας και Ψυχικής Υγιεινής*. Αθήναι, 232-3.

Βαϊούλης, Γ.Β. (1999). *Διοίκηση προσωπικού*. Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Λάρισας, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, Λάρισα.

Βλαχόπουλος, Θ. (1951). *Το εργατικό Συμβούλιο των Επιχειρήσεων*. Αθήνα.

Βλαχόπουλος, Σ., Γεωργούλας, Α., Ιντζεσίλογλου, Ν., Κάλφας, Α., και Μπρίκα, Σ. (2001). *Κοινωνιολογία*. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα.

Γεδεών, Σ. (x.x.). *Ανθρώπινες Σχέσεις*, ΕΛ.ΚΕ.ΠΑ.

Γερμανός, Ν.Κ. (x.x.). *Ο βίος των ζώων*. Εκδ. Ελευθερουδάκη, Α.Ε., Αθήνα.

Γερμίδης, Δ. (x.x.). *Πληθωρισμός και Συνδικάτα*.

Γιουνγκ Κ. (x.x.). Ο άνθρωπος και τα σύμβολά του. Μτφρ. Αντιγόνη Χατζηθεοδώρου, ε πιμ. Τζων Φρήμαν, εκδ. Αρσενίδη, 21, 158, 165, 199, 213-7, 225, 227-240-9, 259, 189, 299, 302.

Γιαροσλάβσκι, Ε. (x.x.). *Πώς γεννιούνται, ζουν και πεθαίνουν οι θεοί και οι θεές*. Εκδ. Γνώσεις, Αθήνα, 1-12.

Γιωτόπουλου, Π. (x.x.). *Η Σύγχρονη Επιχείρηση*.

Γκιζελή, Β.Δ. (1993). *Απλά Μαθήματα Κοινωνιολογίας*. Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα.

Δάκαρης, Σ.Ι. (1975). *Προϊστορική Αρχαιολογία, Α. Παλαιολιθική εποχή*. Ιωάννινα, 17-8.

Δημουλά, Κ. (1995). Φυσική ελκυστικότητα – Ψυχαγωγία της Γοητείας. *Το Βήμα του Γεωπονικού Συλλόγου Λάρισας*, 11 (45-7), 12 (40-3).

Δημουλά, Κ.Β. (1993). *Ψυχολογία*. Έκδοση των ΤΕΙ (ΣΕΥΠ) Λάρισας, Λάρισα, Σεπτέμβρης-Οκτώβρης.

Δημουλάς, Κ. (1994). Τουριστική Ψυχολογία – Γιατί ταξιδεύουμε. *Το Βήμα του Γεωπονικού Συλλόγου Λάρισας*, 9, 24-8.

Δημουλάς, Κ.Β. (1994). Βιομηχανική Ψυχολογία – Κοινωνιοψυχολογικά παρεπόμενα της Βιομηχανικής Επανάστασης. *Στο Βήμα του Γεωπονικού Συλλόγου Λάρισας*, Λάρισα, 5, 58-61.

Δημουλάς, Κ.Β. (1994). Επίδραση του Σχεδιασμού των κατοικιών και βιομηχανικών χώρων στην ψυχολογία των εμπλεκόμενων ατόμων. Σεμινάριο «Σχεδιασμός κατοικιών και Βιομηχανικών χώρων» της Επιτροπής Ερευνών του ΤΕΙ Λάρισας, και του Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Ταμείου, 23-2, 493.

Δημουλάς, Κ.Β. (1995). Κοινωνική Ψυχολογία. Η ομάδα και πώς παίρνονται οι αποφάσεις μέσα σ' αυτήν. *Το Βήμα του Γεωπονικού Συλλόγου Λάρισας*, 13-4, 49-55.

Δημουλάς, Κ.Β. (1996). «Αντρική» και «γυναικεία» ή «αρσενική» και «θηλυκή» συμπεριφορά; (Σοβαρά πειραματικά λάθη στο χώρο των ψυχολογικών ερευνών). *Νέα Αγγελία και Διαφήμιση*, 4-5, 5, 10.

Δημουλάς, Κ.Β. (1999). «Manly» and «womanly» or «male» and «female» behaviour. (Serious experimental mistakes in the area of psychological researches concerning psychological assessment. 5th European Conference on Psychological Assessment. Σπέτσες, Αύγουστος 25-9.

Δημουλάς, Κ.Β. (2001). *Αρχέγονος Συμβολισμός – ηλικία του Θεού*. Υπό έκδοση, Τρόπος ζωής, Αθήνα, 1.

ΕΛ.ΚΕ.ΠΑ (x.x.). *Οι Ανθρώπινες Σχέσεις στις σύγχρονες επιχειρήσεις*.

Ευαγγέλου, Δ. (1979). *Θέματα Ψυχοπαθολογίας*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ψυχολογίας και Παιδαγωγικής, Έκτακτη αυτοτελής έδρα Γενικής Ψυχολογίας, Θεσσαλονίκη, 80, 1, και γενικώς.

Zeuner, (1963). *A history of Domesticated Animals*. London.

Ζευγαρίδης, Σ. (x.x.). *Οργάνωση και Διοίκηση*.

Θεοδώρου, Θ. (x.x.). *Εργασιακές Σχέσεις*.

Καββαδίας, Ν. (1976). *Η Στροφή – Εισαγωγή εις την Κοινωνιολογίαν της αναπτύξεως*. Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

Καλογήρου, Κ. (x.x.). *Δημόσιες σχέσεις*.

Καμπούρα-Χριστοδούλου, Ε. (1992). *Εργασιακές Σχέσεις*. Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα (Τ.Ε.Ι.) Λάρισας/Σχολή Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας / Τμήμα : Ιατρικά εργαστήρια, Λάρισα 1992.

Κάντας, Α. (1989). Κοινωνικές απαιτήσεις και μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου. Κοινωνικό σύνολο και ατομικές ανάγκες. Στο *Κοινωνικοί Ρυθμιστές της Ατομικής Υγείας*, 3^ο Μετεκπαιδευτικό Διήμερο της Ε.Ι.Ε.Μ.Ψ.Π., τ. 3, 98-104, 101.

Κάντας, Α. (1990). Εργασία και Υγεία. Η εργασία ως αγχογόνος παράγοντας. Στην *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής – Προσανατολισμού*, τ. 12-3, Μάρτιος και Ιούνιος, 15-27.

Κάντας, Α. (1993). Η σύγκρουση στο χώρο της εργασίας. Στο Ι. Νέστορος (επιμ.), *Η επιθετικότητα στην οικογένεια, το σχολείο και την κοινωνία*, Ηράκλειο.

Καρανάσιου, Π.Α. (x.x.). *Αρχές Διοίκησης Επιχειρήσεων*.

Καραπέτσα Α.Β. (1988). *Νευροψυχολογία του αναπτυσσόμενου ανθρώπου – Πώς θα κατανοήσουμε τη συμπεριφορά Παιδιού – Έφηβου – Ενήλικα*. Εκδ. επιχειρήσεις Σμυρνιωτάκη Α.Ε., Αθήνα, 131-4.

Καρέλ, Α. (x.x.). *Ο άνθρωπος, αυτός ο άγνωστος*.

Κατζουράκη, Γ.Δ. (1962). *Η εφαρμογή των Ανθρωπίνων Σχέσεων στην επιχείρηση*.

Κατζουράκη, Γ.Δ. (x.x.). *Επικοινωνίες με εργατικές συσκέψεις*.

Κατσανέβας, Θ. (1994). *Εργασιακές Σχέσεις*. Πειραιάς.

Κατσανέβας, Θ.Κ. (1983). *Εργασιακές Σχέσεις στην Ελλάδα*. Αθήνα.

Κατσανέβας, Θ.Κ. (1985). *Το Σύγχρονο Συνδικαλιστικό Κίνημα στην Ελλάδα*. Αθήνα.

Κάτσιου-Ζαφρανά, Μ. (1983). *Η επίδραση του περιβάλλοντος στην ανατομική και λειτουργική ανάπτυξη του εγκεφάλου*.

Κάτσιου-Ζαφρανά, Μ., και Ζαφρανάς, Α. (1989). *Φυσιολογία της Μάθησης Ι : Ύλη και Εγκέφαλος*. Εκδ. οίκος αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Καψάλης, Α.Γ. (1986). Παιδαγωγική Ψυχολογία. Στη σειρά (δ/νη : Π.Δ. Ξωχέλλης, Ν.Π. Τερζής, Α.Γ. Καψάλης). *Παιδαγωγική και Εκπαίδευση* 6. Εκδ. οίκος αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Καψή, Μ.Ι. (1999). *Εργασιακές Σχέσεις*. Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Λάρισας, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Λάρισα.

Κιορπέ, Σ., Μητσοπούλου, Χ., και Σιδέρη, Β. (1994). Σχολικός χώρος και συμπεριφορά. Στο Ε. Συγκολλίτου (εποπτεία), *Εφαρμογές Σχολικής Ψυχολογίας*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ψυχολογίας, «Ξηρογραφία», Θεσσαλονίκη 1994-5, 129-147.

Κόνιαρης, Θ.Β. (x.x.). *Κοινωνική Πολιτική και Διοίκηση. Οικονομική της Εργασίας*.

- Κοντής, Θ.Γ. (x.x.). *Οργάνωση και Διεύθυνση Διοικητικών Υπηρεσιών*.
- Κοντής, Θ.Γ. (x.x.). *Ψυχολογία επιχειρήσεων*.
- Κοντής, Θ.Γ. (x.x.). *Ψυχολογία Επιχειρήσεων*.
- Κοντός, Χ. (1996). *Οικονομία της Διοίκησης*. ΤΕΙ Λάρισας, Λάρισα.
- Κορδάτος, Ι. (x.x.). *Η ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*.
- Κορναράκη, Ι.Κ. (1970). *Μαθήματα Ποιμαντικής Ψυχολογίας*
Θεσσαλονίκη,
- Κουκιάδης, Ι.Δ. (1984). *Εργατικό Δίκαιο. Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις
και Κοινωνική Πολιτική*.
- Κουκιάδης, Ι.Δ. (x.x.). *Εργατικό Δίκαιο, Συλλογικές Εργασιακές
Σχέσεις*.
- Κουκούλης, Δ.Α. (x.x.). *Αρχές Διοίκησης Επιχειρήσεων*.
- Κουσογιαννοπούλου-Θηραίου, Δ. (1971). *Ιστορική Εισαγωγή εις την
Φιλοσοφίαν*. Εκδ. Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήναι, 141-2 (Jean-Paul Sartre).
- Κυριακόπουλου, (x.x.). *Τεχνολογία και Κοινωνία*.
- Κωσιará, Γ.Ε. (1973). *Εισαγωγή εις την Ψυχολογίαν* Αθήναι, 84.
- Λέτου, Φ. (x.x.). *Οργανωτική εργοστασίων*.
- Λιαρμακόπουλος, Α. (x.x.). *Αρχές Διοίκησης Επιχειρήσεων*.
- Λυγούρας, Ζ. (x.x.). *Πειθαναγκασμός και συνεργασίες*.
- Μαγκλιβέρας, Δ.Κ. (x.x.). *Εισαγωγή στη Βιομηχανική Κοινωνιολογία*.
- Μεταξάς, Α. – Ι.Δ. (1976). *Πολιτική Κοινωνικοποίηση – Εφηρμοσμένη
Πολιτική Επιστήμη*. Ολκός, Αθήνα, 130.
- Μεταξάς, Α. – Ι.Δ. (x.x.). *Ιστορία Πολιτικών Θεωριών*. Εκδόσεις
Α.Υ.Τ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα.
- Μορφωτική Εταιρεία (έκδ.) (x.x.). *Νέα Παγκόσμιος Εγκυκλοπαίδεια*.
Δ/ντής σύνταξης Κ.Θ. Παπαλεξανδρου, Αθήναι.
- Μυλωνάς, Μ. (1989). *Πληθυσμός. Εκπαιδευτική Ελληνική
Εγκυκλοπαίδεια, τόμος 12 : Γενική Βιολογία*. Εκδοτική Αθηνών, 316-7, 316.

Νησιώτης, Ν. (1981). *Σημειώσεις από τις παραδόσεις του καθηγητού κ. Ν. Νησιώτου εις το μάθημα Εισαγωγή εις την Κοινωνιολογίαν*. Πανεπιστήμιον Αθηνών, Θεολογική Σχολή, Έδρα Κοινωνιολογίας, Καθηγητής Ν. Νησιώτης.

Ντάσιου, Λ. (x.x.). *Εργασιακές σχέσεις*.

Ντόμαλη, Ι. (1988). *Ανθρώπινες Σχέσεις στην εργασία*. ΤΕΙ Λάρισας, Λάρισα.

Ντόμαλη, Ι. (x.x.). *Marketing I*. ΤΕΙ Λάρισας, Λάρισα.

Ντρούκερ, (x.x.). *Οδηγός για ισορροπημένη επικοινωνία στην επιχείρηση*.

Παπαγεωργίου, Γ.Κ. (1975²). *Ψυχολογία*. Ηράκλειο Κρήτης, 395.

Παπαδοπούλου, Δ. – Μαρκουλή Δ. (1986). *Θετικές και αρνητικές μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς*. Εκδ. οίκος αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 59-72.

Παπαμιχαλάκη, (x.x.). *Δημόσιες Σχέσεις*.

Παπαπέτρου, Κ.Ε. (1973). *Ο μηδενισμός – η γένεσις και η υπέρβασίς του*. Αθήναι, 3.

Παπαπέτρου, Κ.Ε., (1973). *Η ιδιοτροπία ως πρόβλημα οντολογικής ηθικής*. Αθήναι, 52.

Παρασκευά-Σακκά, Σ. (1976). *Σύγχρονες Τάσεις στην ψυχολογία της προσωπικότητας*, μέρος Α', Αθήνα, 42, 81.

Παρασκευόπουλου, Ι. (1988). *Μαθήματα Κλινικής Ψυχολογίας*. Κλινική Ψυχολογία : Διάγνωση, πρόληψη και θεραπεία των ψυχικών διαταραχών. Αθήνα.

Ράφτης, Α. (x.x.). *Δημοκρατική διοίκηση επιχειρήσεων*.

ΣΑΚΕ (εκδ.). (x.x.). *Νέες εργασιακές σχέσεις*.

Σιγανός, Ε.Δ. (x.x.). *Ο άνθρωπος παράγοντας στην επιχείρηση*.

Συγκολλίτου, Ε. (1989). Οικολογική μελέτη της συμπεριφοράς παιδιών προσχολικής ηλικίας. Διδακτορική Διατριβή. *Παράρτημα Ε.Ε.Φ.Σ.*, Τόμος Α, 2, 1-274.

Συγκολλίτου, Ε. (1992). Η πυκνότητα της σχολικής τάξης. Οι συνέπειές της στη συμπεριφορά. *Ψυχολογικά θέματα*, 5, 3, 211-23.

Συγκολλίτου, Έ. (1993-94). *Εισαγωγή στην περιβαλλοντική Ψυχολογία*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα

Ψυχολογίας, Έκδοση : Υπηρεσία Δημοσιευμάτων, Πανεπιστημιακό έτος, 32-69.

Τζεκίνης, Χ. (x.x.). *Εργασιακές Σχέσεις και Ανάπτυξη*.

Τραυλός, και Τζανετάτος, Δ. (x.x.). *Πολιτική απεργία και δημοκρατική αρχή*.

Τριανταφύλλου, Τ. (1971). *Βιομηχανική Ψυχολογία*.

Τσιαγκλάγκανος, Ι. (). *Προγραμματισμός δράσης επιχειρήσεων*.

Φαναριώτης, Π. (1996). *Ανθρώπινες σχέσεις και εργασιακό περιβάλλον*. Αθήνα.

Φαναριώτης, Π. (x.x.). *Επιχειρησιακή Ψυχολογία*.

Χολέβας, Ι. (x.x.). *Εισαγωγή εις την οργανωτική*.

Χριστόπουλος, Α.Λ. (1981). *Αγωγή του πολίτη*. Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων. Αθήνα.

Ψαράκης, Π. (x.x.). *Εργασιακές Σχέσεις*.

4740 τελευταία αναθεώρηση

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Aberle, D., Cohen, A., Davies, A. Levy M., and Sutton, F. (1950). The Functional Prerequisites of Society. In *Ethics*, τόμ. LX (2).

Adair, J.G. (1984). The Hawthorn Effect : A reconsideration of the methodological artifact. *Journal of Applied Psychology*, 69, 334-45.

Adler, A. (1963). *Probability and statistics for every man*. N. York.

Ahmed, S.M.S. (1979). Invasion of personal space : A study of departure time as affected by sex of the intruder and saliency condition. *Perceptual and Motor Skills*, 49, 85-6.

Aiello, J.R. (1987). Human spatial behavior. In D. Stokols, and J. Altman, (Eds), *Handbook of environmental psychology* (vol. 1), New York : John Wiley and Sons.

Aiello, J.R., and Jones, S.E. (1971). A field study of the proxemic behavior of young school children in three subcultural groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 19, 351-6.

Aiello, J.R., and Thompson, D.E. (1980). Personal space, crowding and spatial behavior in a cultural context. In I. Altman, and J.F. Wohlwill (Eds), *Environment and culture*. New York : Plenum Press.

Aiello, J.R., and Thompson, D.E. (1980). Personal space, crowding, and special behavior in a cultural context. In J. Altman, and J.F. Wohlwill (Eds), *Environment and culture*. New York : Plenum Press.

Aiello, J.R., and Cooper, R.E. (1979). *Personal space and social affect : A developmental study*. Paper presented at the meeting of the Society for Research in Child Development, San Francisco.

Altman, I. (1975). *The environment and social behavior*. Monterey, Calif.: Brooks/Cole.

Altman, I., and Vinsel, A.M. (1977). Personal space : An analysis of E.T. Hall's proxemics framework. In I. Altman, and J.F. Wohlwill, (Eds), *Human behavior and environment : Advances in theory and research* (vol. 1), New York: Plenum Press.

Angell, R.C. (1941). *The Integration of American Society*. New York and London.

Argyle, M. (1978). *The psychology of interpersonal behaviour*. Εκδ. Θυμάρι 1-26, Κοινωνική Συμπεριφορά 4.

Barnaby, J.F. (1980). Lighting for productivity gains. *Lighting Design and Application*, February, 20-8.

Bates, B.C. (1970). Effects of social density on the behaviour of nursery school children. Doctoral dissertations, University of Oregon. *Dissertation Abstracts International*, 32, 537B.

Baum, A., and Davis, G.E. (1976). Spatial and social aspects of crowding perception. *Environment and Behavior*, 8, 527-45.

Baum, A., Riess, M., and O' Hara, J. (1974). Architectural variance of reaction to spatial invasion. *Environment and Behavior*, 6(1), 91-100.

Baxter, J.C. (1970). Interpersonal spacing in natural settings. *Sociometry*, 33, 444-56.

Baxter, J.C., and Rozelle, R.M. (1975). Nonverbal Expression as a Function of Crowding During a Simulated Police – Citizen Encounter. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(1), 40-54.

Bell, P.A., Fisher, J.D., and Loomis, R.J. (1978). *Environmental psychology*. Philadelphia : Saunders Company.

Booraem, C.D., Flowers, J., Bodner, G., and Satterfied, D. (1977). Personal space variations as a function of criminal behavior. *Psychological Reports*, 41, 1115-21.

Bottomore, T.B. (1974). *Κοινωνιολογία – Κεντρικά προβλήματα και βασική βιβλιογραφία*. Εισαγωγή, μετάφραση και επιμέλεια Δ.Γ. Τσαούση. Γ' έκδοση, εκδ. Gutenberg.

Bourdelle, E. (1938). Essai d' une etude morphologique des équidés préhistorique de France d' après les gravures rupestries. In *Mammalia*, 2.

Brady, A.T., and Walker, M.B. (1978). Interpersonal distance as a function of situationally induced anxiety. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 17, 127-33.

Briner, R., and Hockey, G.R.J. (1988). Operator Stress and computer-based work. In C.L. Cooper and R. Payne (Eds), *Causes, coping and consequences of stress at work*. Chichester : John Wiley.

Broadbent, D.E. (1979). Human performance and noise. In C.M. Harris (Ed.), *Handbook of noise control*. New York : McGraw-Hill.

Buchanan, D.R., Juhnke, R., and Goldman, M. (1976). Violation of personal space as a function of sex. *Journal of Social Psychology*, 99, 187-92.

Burgess, (1983).

Burke, R.J. (1988). Sources of managerial and professional stress in large organizations. In C.L. Cooper and R. Payne (Eds), *Causes, coping and consequences of stress at work*. Chichester : John Wiley.

Cabbraith, (1971). *Η κοινωνία της αφθονίας*.

Carey G.W. (1972). Density, crowding, stress and the ghetto. *American Behavioral Scientist*, 15, 495-508.

Carson, D. (1969). Population concentration and human stress. In B.F. Rourke (Ed.), *Explorations in the psychology of stress and anxiety*. Don Mills, Ontario : Longmans Canada Limited.

Castell, R. (1970). Effect of familiar and unfamiliar environments on proximity behavior of young children. *Journal of Experimental Child Psychology*, 9, 342-7.

Chandler, M.J., Paget, K.F., and Koch, D. (1978). Children's responses to social complexity as a function of cognitive differentiation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 8, 549-65.

Cobb, S., and Rose, R.H. (1973). Hypertension, peptic ulcer and diabetes in air traffic controllers. *Journal of Australian Medical Association*, 224, 489-92.

Cochran, G.D., and Urbanczyk, S. (1982). The effect of availability of vertical space on personal space. *Journal of Psychology*, 111, 137-40.

Cochran, G.D., Hale, W.D., and Hissam (1984). Personal space requirements in indoor vs. outdoor locations. *Journal of Personality*, 111, 137-40.

Cohen, S.A., and Weinstein, N. (1982). Nonauditory effects of noise on behavior and health. In G.W. Evans (Ed.), *Environmental Stress*. New York : Cambridge University Press.

Cooley, C.H. (1909). *Social Organisation*.

Cooper, C.L., Cooper, R.D., and Eaker, R.H. (1988). *Living with stress*. Harmondsworth : Penguin.

Cooper, C.L., Mallinger, M., and Kahn, R. (1978). Identifying sources of occupational stress among dentists. *Journal of Occupational Psychology*, 51, 227-34.

Cuttle, K., (1983). *People and windows in workplaces*. Paper presented at the Conference on People and the Physical Environment Research. Wellington, New Zeland.

Dabbs, J.M. JR, and Stokes, N.A. (1975). Beauty is power : The use of space on the sidewalk. *Sociometry*, 38, 551-7.

Desor, J. (1972). Toward a psychological theory of crowding. *Journal of Personality and Social Psychology*, 21(1), 79-83.

Dollard, J., Doob, L.W., Miller, M.E., Mowrer, O.H., and Sears, R.R. (1983). *Finistration and Aggression*. New Haven : Yale University Press.

Dooly, B. (1974). *Crowding stress : The effects of social density on men with "close" or "far" personal space*. U.C.L.A. : Unpublished dissertation, also presented at the Western Psychological Association Convention, Sacramento, California, May, 1975.

Dowell, L.H. (1987). Issues in the measurement of the type A behaviour pattern. In S.V. Kasl and C.L. Cooper (Eds), *Stress and health : Issues in research methodology*. Chichester : John Wiley.

Duke, M.P., and Nowicki, S. (1972). A new measure and social learning model for interpersonal distance. *Journal of Experimental Research in Personality*, 6, 119-132.

Edney, J.J. (1974). Human Territoriality. *Pshychological Bulletin*, 81, 959-75.

Esser, A. (1972). A biosocial perspective on crowding. In J. Wohlwill, and D. Carson, (Eds), *Environment and the social sciences : Perspective and Applications*, American Psychological Association.

Evans, G.W., and Howard, R.B. (1973). Personal space. *Psychological Bulletin*, 80, 334-44.

Fagot, B.I. (1977). Variations in density : effect on task and social behaviors of preschool children. *Developmental Psychology*, 13(2), 166-7.

Felipe, N., and Somer, R. (1966). Invasions of Personal Space. *Social Problems*, 14, 206-14.

Finnegan, M.C. and Solomon, L.Z. (1981). Work attitudes in windowed vs. windowless environments. *Journal of Social Psychology*, 115, 291-2.

Fisher, S. (1985). Control and blue collar work. In C.L. Cooper, and M.J. Smith (Eds), *Job stress and blue collar work*. Chichester : John Wiley.

Fletcher, B.C. (1988). The epidemiology of occupational stress. In C.L. Cooper, and M.J. Smith (Eds), *Job stress and blue collar work*. Chichester : John Wiley.

Freedman, J.L. (1975). *Crowding and behavior*. San Francisco : Freedman, W.H..

Freedman, J.L., Klevansky, S., and Ehrlich, P. (1971b). The effect of crowding on human task performance. *Journal of Applied Social Psychology*, 1, 7-25.

Freedman, J.L., Levy, A., Buchanan, R.W., and Price, J. (1972). Crowding and human aggressiveness. *Journal of Experimental Social Psychology*, 8, 528-48.

Friedman, M., and Roseman, R.H. (1974). *Type A behavior and your heart*. N. York : Alfred A. Knopf.

Frieze, I.H., and Ramsey, S.J. (1976). Nonverbal Maintenance of Traditional Sex Roles. *Journal of Social Issues*, 32(3), 133-41.

Galle, O.R., Gove, W.R., and McPherson, J.M. (1972). Population density and Pathology : What are the relationships for man? *Science*, 176, 23-30.

Gifford, R. (1982). Projected interpersonal distance and orientation choices : Personality, sex, and social situation. *Social Psychology Quarterly*, 45, 445-52.

Gifford, R. (1987). *Environmental Psychology. Principles and Practice*. Massachusetts, Allyn and Bacon, Inc.

Gifford, R. (1987). *Environmetal Psychology. Principles and Practice*. Massachusetts, Allyn and Bacon, Inc.

Glowinkowski, S.P., and Cooper, C.L. (1985). Current issues in organizational stress research. *Bulletin of the British Psychological Society*, 38, 212-6.

Gurvitch, G. (1957). *La vocation actuelle de la sociologie*. Β' έκδοση, τόμ. Ι, Κεφ. 5 (Typologie des groupements particuliers).

Halahan, C.J. (1982). *Environmental Psychology*. Random House, New York.

Hall, E. (1964). Silent Assumptions in Social Communication. *Disorders of Communication*, 42, 41-55.

- Hall, E.T. (1963). Έρευνες, που βρίσκονται στον ίδιο (1966).
- Hall, E.T. (1966). *The hidden dimension*. New York : Doubleday.
- Hall, E.T. (1968). Proxemics. *Current Anthropology*, 9, 83-107.
- Harris, B., Luginbuhl, J.E.R., and Fishbein, J.E. (1978). Density of personal space in a field setting. *Social Psychology*, 41, 350-3.
- Hartley, J. (1984). Industrial relations psychology. In M. Gruneberg, and T. Wall (Eds), *Social psychology and organizational behaviour*. Chichester : John Wiley.
- Hawthorne (1910-1930). Ιλλινόις.
- Hayduk (1978). Έρευνες ζωτικού προσωπικού χώρου.
- Haydunk, L.A. (1983). Personal Space : Where we now stand. *Psychological Bulletin*, 94, 293-335.
- Hediger, H. (1950). *Wild animals in captivity*. London : Butterworth.
- Hellenius, (x.x.). *Ανθρώπινες Σχέσεις*.
- Heller, J.F., Groff, B.D., and Solomon, S.A. (1977). Toward an understanding of crowding : The role of physical interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35, 183-90.
- Hendricks, M., and Bootzin, R. (1976). Race and sex as stimuli for negative affect and physical avoidance. *Journal of Social Psychology*, 98, 111-20.
- Henley, N.M. (1977). *Body politics*. Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall.
- Hinde, R.A. (1975). *The Bases of Social Behavior*. New York : McGraw- Hill.
- Homans, G.C. (1948). *The Human Group*. Κεφ. 18 (Groups and Civilization).
- Horney, K. (1975). Ο νευρωτικός άνθρωπος της εποχής μας. Μιφρ. Γιώργου Βαμβαλή, εκδ. Επίκουρος, σειρά *Άνθρωπος και Κόσμος* 5, Αθήνα, κύρια 33-45.
- Hutt, C., and Vaizey, M.J. (1966). Differential effects of group density on social behavior. *Nature*, 209, 1371-2.

Ittelson, W.H., Proshansky, H.M., Rivlin, L.G., and Winkel, G.H. (1974). *An introduction to environmental Psychology*. Holt, Rinehart and Winston, Inc., New York.

Izard, C.E. (1971). *Face of Emotion* New York : Meredith Corporation.

Joiner, D. (1976). Social ritual and architectural space. In H.M. Proshansky, W.H Ittelson, and L.G. Rivlin (Eds), *Environmental psychology : People and their physical settings* (2nd ed.) New York : Holt, Rinerhart, and Winston.

Jonas, D. F. (1984). Ακμή και Παρακμή της Γυναικείας Κυριαρχίας. Στο R. Fester, Marie E.P. Konig, D.F. Jonas and A.D. Jonas, *Πέντε εκατομμύρια χρόνια γυναικοκρατίας*. Μτφρ. Δημοσθένη Κούρτοβικ, εκδ. Πορεία, σειρά Επιστημονική υποδομή, Αθήνα, 214-5.

Karabenick, S., and Meisels, M. (1972). Effects of performance evaluation on interpersonal distance. *Journal of Personality*, 40, 257-86.

Katz, D., and Kahn, R.L. (1978). *The social psychology of organizations*. 2nd edition, New York : John Wiley and Sons.

Katz, P. (1937). *Animals and Men*. Longmans, Green.

Kaye, J.W. (1855). *Selections from the Papers of Lord Metcalfe*. London.

Kingsley, D. (1948). *Human Society*. New York, Κεφ. II.

Knowles, E.S. (1980). Convergent validity of personal space measures : Consistent results with low intreccorrelations. *Journal of Nonverbal Behavior*, 4, 240-8.

Koby, F. (1954). Ya-t-il eu à Lascaux un Bos longifrons ? In *Bulletin de la Société Préhistorique Française*, 51.

Koontz, H., and O'Donell, C. (1980). *Οργάνωση και Διοίκηση – Μια συστημική και ενδεχομενική ανάλυση των διοικητικών λειτουργιών*. Μτφρ. Χρ. Βαρδάκος, επιμ. Σ. Ζευγαρίδης, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, τ. Α.

Lafrance, M., and Mayo, C. (1976). Racial differences in gaze behavior during conversations : Two systematic observational studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 33, 547-52.

Lanord, (1974). Σχετικά πειράματα.

Leibman, M. (1970). The Effects of Sex and Race Norms on Personal Space. *Environment and Behavior*, 2, 208-46.

Li, A.K. (1984). Peer interaction and activity setting in a high – density preschool environment. *The Journal of Psychology*, 116, 45-54.

Lombardo, J.P. (1986). Interaction of sex and sex role in response to violations of preferred seating arrangements. *Sex Roles*, 15, 173-83.

Loo, C.M. (1972). The effects of spatial density on the social behavior of children. *Journal of Educational Psychology*, 29, 104-17.

Loo, C.M. (1973a). Importans issues in researching the effects of crowding on humans. *Representative Research in Social Psychology*, 4, 219-27.

Loo, C.M. (1973b). The effect of spatial density on the social behavior of children. *Journal of Applied Social Psychology*, 2, 372-81.

Loo, C.M. (1977). Beyond the effects of crowding : Situational and individual differences. In D. Stokols (ed.), *Perspectives on environment and behavior*. New York : Plenum.

Love, K.D., and Aiello, J.R. (1980). Using projective techniques to measure Scientific interaction distance : A methodological note. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 6, 102-4.

Lucas, R.C. (1964). *The recreational capacity of the Quefico – Superior* (Research Paper 5-15). Washington, DC : Lake State Forest Experiment Station, Forest Service, USDA.

Maddi, M.R., and C.S. Kobasa (1984). *The hardy executive. Health under stress*. Homewood. II : Dow -Jones – Irwin.

Manning, M.R., Ismael, A.H., and Sherwood, J.J. (1981), Effects of role conflict on selected physiological, affective, and peformance variables. *Multivariate Behavioral Research*, 16, 125-41.

McAndrew, E.T. (1993). *Environmental psychology*. California, Brooks/Cole Publishing Company.

McAndrew, F.T. (1993). *Environmental psychology*. California, Brooks/Cole publishing Company.

McGrath, J.E. (1970). A Conceptual formulation for research on stress. In J.E. McGrath (Ed.), *Social Psychological factors in stress*. N. York : Holt, Rinehart and Winston.

McGrew, P.I. (1970). Social and spatial density effects on spacing behavior in preschool children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 11, 197-205.

McGrew, W.C. (1970). *An ethological study of social behavior in preschool children*. Unpublished doctoral dissertation, University of Oxford, Oxford.

Mehrabian, A. (1968). Inference of Attitude from the Posture, Orientation and Distance of a Communicator. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 32, 296-308.

Monk, T.H., and Tepas, D.I. (1985). Shift work. In C.L. Cooper, and M. Smith (Eds), *Job stress and blue collar work*. Chichester : John Wiley.

Montagu, M.F. (Ed.) (1968). *Man and Aggression*. New York : Oxford University Press.

Moos, R.H. and Insel, P.M. (Eds.) (1974). *Issues in social ecology : Human milieus*. Palo Alto, Calif. : National Press.

Nesbitt, P.D., and Steven, G. (1974). Personal space and stimulus intensity at a Southern California amusement park. *Sociometry*, 37, 105-15.

O' Neal, E.C., Brunault, M.A., Carifio, M.S., Troutmine, R., and Epstein, J. (1984). Effect of insult upon personal space preferences. *Journal of Nonverbal Behavior*, 5, 56-62.

Osmond, H. (1959). The relationship between architect and psychiatrist. In C. Goshen (Ed.), *Psychiatric architecture*. Washington, DC : American Psychiatric Association.

Parke, R.D., and Staby, R.G. (1983). The development of aggression. In E.M. Hetherington (Ed.), *Carmichaels' Manual of Child Psychology*, Vol. IV, New York : Wiley.

Payne, R. (1988). Individual differences in the study of occupational stress. In C.L. Cooper, and R. Payne (Eds), *Causes, coping and consequences of stress at work*. Chichester : John Wiley.

Piaget, J. (1936). *La naissance de l' intelligence chez l' enfant*. Neuchaterl : Delachaux et Niestle. (Μετάφραση στα αγγλικά : 1971).

Piaget, J., and Inhelder, B. 91971). *The child's conception of space*. London. Routledge and Kegan Paul. (Original work published 1948).

Price, J.M. (1971). The effects of crowding on the social behavior of children. Doctoral dissertation, Columbia University, New York. *Dissertation Abstracts International*, 33, 471B.

Proshansky, H.M., and Fabian, A.K. (1987). The development of place identity in the child. In C.S. Weistein, and T.G. David, *Spaces for children, The built environment and child development*. New York : Plenum Press, 21-40.

Proshansky, H.M., Fabian, A.K., and Kaminoff, R. (1983). Placeidentity : Physical world socialization on the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3, 57-83.

Radcliffe-Brown, A.R. (x.x.). *On Social Structure*. 191-2.

Rapoport, A. (1975). Toward a definition of density. *Environment and Behavior*, 7, 133-58.

Roethlisberger, F.J., and Dickson, W.J. (1939). *Management and the worker*. Cambridge : Harvard University Press.

Rohe, W.M., and Nuffer, E.L. (1977). *The effects of density and partitioning on children's behavior*. Presented at the 85th meeting of A.P.A., San Francisco, Calif., Mimeo.

Ross, M., Layton, B., Erickson, B., and Schopler, J. (1973). Affect facial regard, and reactions to crowding. *Journal of Personality and Social Psychology*, 28, 69-76.

Rotter, J.B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs*, 80 (No 609).

Russell, J.A., and Mehrabian, A. (1978).

Rustemli, A. (1986). Male and Female personal space needs and escape reactions under intrusion : A Turkish sample. *International Journal of Psychology*, 21, 503-11.

Sadalla, E.K., and Oxley, D. (1984). The perception of room size : The rectangularity illusion. *Environment and Behavior*, 16, 394-405.

Sadalla, E.K., Burroughs, W.J., and Staplin, L.J. (1978). The experience of crowding. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 4, 304-8.

Saegert, S. (1973). Crowding : Cognitive overload and behavioral constraint. In W.F.E. Preiser, (ed.), *Environment design research*. Stroudsburg, Pa. : Dowten, Hutchinson and Ross.

Scherer, S.E. (1974). Proxemic behavior of primary school children as a function of their socioeconomic class and subculture. *Journal of Personality and Social Psychology*, 29, 800-5.

Schmitt, R.C. (1963). Implications of density in Hong Kong. *Journal of the American Institute of Planners*, 29, 210-4.

Selye, H. (1976). *The stress of life* (2nd edition). N. York : McGraw-Hill.

Severy, L.J., Schlenker, B.R., and Brigham, J.C. (1976). *A Contemporary Introduction to Social Psychology*. New York : McGraw-Hill.

Simmel, G. (1902). The Number of Members as Determining the Sociological Form of the Group. *American Journal of Sociology*, VIII.

Simmel, G. (x.x.). *The Metropolis and Mental Life*. Αναδημοσίευση στο P.K. Hatt and A.J. Reiss. *Cities and Society*, Revised Reader in Urban Sociology, Glencoe, 1957.

Slokols, D. (1976). The experience of crowding in primary and secondary environment. *Environment and Behavior*, 8, 49-86.

Smetana, J., Bridgeman, D.L., and Bridgeman, B. (1978). A field study of interpersonal distance in early childhood. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 4, 309-13.

Smith, M.J. (1985). Machine-paced work and stress. In C.L. Cooper and M.J. Smith (Eds), *Job stress and blue collar work*. Chichester : John Wiley.

Smith, P.K. (1973). *Aggression in a preschool playground : Effects of varying physical resources*. Presentation at the International Conference on Origins and Determinants of Aggressive Behavior. Monte Carlo, July.

Smith, P.K., and Connolly, K.J. (1976). Social and aggressive behaviour in preschool children as a function of crowding. *Social Science Information*, 16(5), 601-20.

Sommer, R. (1959). Studies in personal space. *Sociometry*, 22, 247-60.

Sommer, R. (1959). Studies in personal space. *Sociometry*, 22, 247-60.

Sommer, R. (1969). *Personal space*. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall.

Sonders, J.L., Hakky, V.M., and Brizzolara, M.M. (1985). Personal space amongst Arabs and Americans. *International Journal of Psychology*, 20, 13-7.

Stokols, D. (1972a). On the distinction between density and crowding : Some implications for future research. *Psychological Review*, 79, 275-8.

Stokols, D. (1972b). A social psychological model of human crowding phenomena. *American Institute of Planners Journal*, 38, 72-83.

Stokols, D. (1978). Environmental Psychology. *Annual Review of Psychology*, 29, 253-95.

Stokols, D., Rall, M., Pinner, B., and Schopler, J. (1973). Physical, social and personal determinants of the perception of crowding. *Environment and Behavior*, 5, 87-117.

Stokols, D., Smith, T., and Prostor, J. (1975). Partitioning and perceived crowding in a public space. *American Behavioral Scientist*, July – August, 18(6), 792-814.

Strube, J.J., and Werner, C.M. (1982). Interpersonal distance and personal space : A conceptual and methodological note. *Journal of Nonverbal Behavior*.

Strube, M.J., and Werner, C.M. (1984). Personal space claims as a function of interpersonal threat : The mediating role of need for control. *Journal of Nonverbal Behavior*, 8, 195-209.

Sundstrom, E. (1978b). Crowding as a sequential process : Review of research on the effects of populations density of humans. In A. Baum, and Y.M. Epstein, (Eds), *Human response to crowding*. Hillsdale, N.J., Erlbaum.

Sundstrom, E., and Altman, I. (1976). Interpersonal relationship and personal space : Research review and theoretical model. *Human Ecology*, 4, 47-67.

Sussman, N.M., and Rosenfeld, H.M. (1982). Touch, justification, and sex : Influence of the aversiveness of spatial violation. *Journal of Social Psychology*, 106, 215-25.

Taylor, L., and Walton, P. (1971). Industrial sabotage : Motives and meanings. In S. Cohen (Ed.), *Images of deviance*. Harmonds worth : Penguin.

Tennis, G.H., and Dabbs, J.M. (1975). Sex, setting, and personal space : First grade through college. *Sociometry*, 38, 385-94.

Thompson, C.M. (1964). *Interpersonal Psycho-Analyssis*. New York : Basic Books, 179.

Tönnies, F. (1887). *Community and Association*. Αγγλική μετάφραση, London 1955.

Truman, D. (1964). *The governmental Process*. Knopf.

Ucko, P., and Posenfeld, A. (1967). *Paleolithique Art*. 90.

Wallace, M., Levens, M., and Singer, G. (1988). Blue collar stress. In C.L. Cooper, and R. Payne (Eds), *Causes coping and consequences of stress at work*. Chichester : John Wiley.

Weinstein, C.S. (1979). The physical environment of the scholl : A review of the research. *Review of Educational Research*, 49(4), 577-610.

Winnicott, D.W. (1988). Aggression in Reaction to Emotional Development. In *Collected Papers*, London : Tavistock, 204.

Wittig, M.A., and Skolnick, P. (1978). Status versus warmth as determinants of sex differences in personal space. *Sex Roles*, 4, 493-503.

Wotton, E., and Barkow, B. (1983). An investigation of the effects of sterility versus amiability on student and teacher performance. *Environment and Behavior*, 13, 707-16.

Young, O.R. (1968). *Systems of Political Science*. Prentice-Hall.

Zeuner, (1963). *A history of Domesticated Animals*. London.

Zlutnick, S., and Altman, I. (1972). Crowding and human behavior. In J.F. Wohlwill and D.H. Carson (Eds), *Environment and the Social sciences : Perspectives and applications*. Washington, D.C. : American Psychological Association.

Αγγελόπουλος, Χ. (1988). *Σχέσεις Εργασίας*. Πειραιάς.

Αθανασούλα-Ρέππα, Α., Γιαννακοπούλου-Τριανταφυλλίδη Σ., Νίνα-Παζαρζή, Ε., και Ψυχοπαίδης, Κ. (1999). *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή*. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 11.

Αλεξανδρίδου, Α. (1995). *Σχεδιασμός προγραμμάτων αμέσου μάρκετινγκ, προώθησης πωλήσεων και δημοσίων σχέσεων*. Πτυχιακή εργασία, εισηγητής Α. Μουρτζανός, ΤΕΙ Λάρισας, Σχολή ΣΔΟ, Τμήμα Διοίκησης επιχειρήσεων, Λάρισα.

Αναγνωστοπούλου, Δ. (1994). *Ψυχολογία της Υγείας II – Παρουσίαση νοσημάτων*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ψυχολογίας, «Ξηρογραφία».

Άντλερ, Α. (x.x). *Ανθρώπινοι Χαρακτήρες*. Μτφρ. Νικ. Βώκου, εκδ. «Βιβλιοθήκη για όλους», 6.

Ασπιώτη, Α.Α., και (συνεργασία) Κωτσόπουλου, Μ.Β. (1967). Το παιδί και ο χαρακτήρ. Από τα ψυχολογικά προβλήματα του παιδιού (ΙΕ'), στη σειρά (55) *Ψυχολογία και ζωή – Μελέται του Ινστιτούτου Ιατρικής Ψυχολογίας και Ψυχικής Υγιεινής*. Αθήναι, 232-3.

Βαϊούλης, Γ.Β. (1999). *Διοίκηση προσωπικού*. Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Λάρισας, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, Λάρισα.

Βλαχόπουλος, Θ. (1951). *Το εργατικό Συμβούλιο των Επιχειρήσεων*. Αθήνα.

Βλαχόπουλος, Σ., Γεωργούλας, Α., Ιντζεσίλογλου, Ν., Κάλφας, Α., και Μπρίκα, Σ. (2001). *Κοινωνιολογία*. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα.

Γεδεών, Σ. (x.x.). *Ανθρώπινες Σχέσεις*, ΕΛ.ΚΕ.ΠΑ.

Γερμανός, Ν.Κ. (x.x.). *Ο βίος των ζώων*. Εκδ. Ελευθερουδάκη, Α.Ε., Αθήνα.

Γερμίδη, Δ. (x.x.). *Πληθωρισμός και Συνδικάτα*.

Γερμίδης, Δ. (x.x.). *Πληθωρισμός και Συνδικάτα*.

Γιαροσλάβσκι, Ε. (x.x.). *Πώς γεννιούνται, ζουν και πεθαίνουν οι θεοί και οι θεές*. Εκδ. Γνώσεις, Αθήνα, 1-12.

Γιουνγκ Κ. (x.x.). Ο άνθρωπος και τα σύμβολά του. Μτφρ. Αντιγόνη Χατζηθεοδώρου, ε πιμ. Τζων Φρήμαν, εκδ. Αρσενίδη, 21, 158, 165, 199, 213-7, 225, 227-240-9, 259, 189, 299, 302.

Γιωτόπουλου, Π. (x.x.). *Η Σύγχρονη Επιχείρηση*.

Γκιζελή, Β.Δ. (1993). *Απλά Μαθήματα Κοινωνιολογίας*. Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα.

Δάκαρης, Σ.Ι. (1975). *Προϊστορική Αρχαιολογία, Α. Παλαιολιθική εποχή*. Ιωάννινα, 17-8.

Δημουλά, Κ. (1995). Φυσική ελκυστικότητα – Ψυχαγωγία της Γοητείας. *Το Βήμα του Γεωπονικού Συλλόγου Λάρισας*, 11 (45-7), 12 (40-3).

Δημουλά, Κ.Β. (1993). *Ψυχολογία*. Έκδοση των ΤΕΙ (ΣΕΥΠ) Λάρισας, Λάρισα, Σεπτέμβρης-Οκτώβρης.

Δημουλάς, Κ. (1994). Τουριστική Ψυχολογία – Γιατί ταξιδεύουμε. *Το Βήμα του Γεωπονικού Συλλόγου Λάρισας*, 9, 24-8.

Δημουλάς, Κ.Β. (1994). Βιομηχανική Ψυχολογία – Κοινωνιοψυχολογικά παρεπόμενα της Βιομηχανικής Επανάστασης. Στο *Βήμα του Γεωπονικού Συλλόγου Λάρισας*, Λάρισα, 5, 58-61.

Δημουλάς, Κ.Β. (1994). Επίδραση του Σχεδιασμού των κατοικιών και βιομηχανικών χώρων στην ψυχολογία των εμπλεκόμενων ατόμων. Σεμινάριο «Σχεδιασμός κατοικιών και Βιομηχανικών χώρων» της Επιτροπής Ερευνών του ΤΕΙ Λάρισας, και του Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Ταμείου, 23-2, 493.

Δημουλάς, Κ.Β. (1995). Κοινωνική Ψυχολογία. Η ομάδα και πώς παίρνονται οι αποφάσεις μέσα σ' αυτήν. *Το Βήμα του Γεωπονικού Συλλόγου Λάρισας*, 13-4, 49-55.

Δημουλάς, Κ.Β. (1996). «Αντρική» και «γυναικεία» ή «αρσενική» και «θηλυκή» συμπεριφορά; (Σοβαρά πειραματικά λάθη στο χώρο των ψυχολογικών ερευνών). *Νέα Αγγελία και Διαφήμιση*, 4-5, 5, 10.

Δημουλάς, Κ.Β. (1999). «Manly» and «womanly» or «male» and «female» behaviour. (Serious experimental mistakes in the area of psychological researches concerning psychological assessment. 5th European Conference on Psychological Assessment. Σπέτσες, Αύγουστος 25-9.

Δημουλάς, Κ.Β. (2001). *Αρχέγονος Συμβολισμός – ηλικία του Θεού*. Υπό έκδοση, Τρόπος ζωής, Αθήνα, 1.

ΕΛ.ΚΕ.ΠΑ (x.x.). *Οι Ανθρώπινες Σχέσεις στις σύγχρονες επιχειρήσεις*.

Ευαγγέλου, Δ. (1979). *Θέματα Ψυχοπαθολογίας*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ψυχολογίας και Παιδαγωγικής, Έκτακτη αυτοτελής έδρα Γενικής Ψυχολογίας, Θεσσαλονίκη, 80, 1, και γενικώς.

Ζευγαρίδης, Σ. (x.x.). *Οργάνωση και Διοίκηση*.

Θεοδώρου, Θ. (x.x.). *Εργασιακές Σχέσεις*.

Καββαδίας, Ν. (1976). *Η Στροφή – Εισαγωγή εις την Κοινωνιολογίαν της αναπτύξεως*. Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

Καλογήρου, Κ. (x.x.). *Δημόσιες σχέσεις*.

Καμπούρα-Χριστοδούλου, Ε. (1992). *Εργασιακές Σχέσεις*. Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα (Τ.Ε.Ι.) Λάρισας/Σχολή Επαγγελματίων Υγείας και Πρόνοιας / Τμήμα : Ιατρικά εργαστήρια, Λάρισα 1992.

Κάντας, Α. (1989). Κοινωνικές απαιτήσεις και μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου. Κοινωνικό σύνολο και ατομικές ανάγκες. Στο *Κοινωνικοί Ρυθμιστές της Ατομικής Υγείας*, 3^ο Μετεκπαιδευτικό Διήμερο της Ε.Ι.Ε.Μ.Ψ.Π., τ. 3, 98-104, 101.

Κάντας, Α. (1990). Εργασία και Υγεία. Η εργασία ως αγχογόνος παράγοντας. Στην *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής – Προσανατολισμού*, τ. 12-3, Μάρτιος και Ιούνιος, 15-27.

Κάντας, Α. (1993). Η σύγκρουση στο χώρο της εργασίας. Στο Ι. Νέστορος (επιμ.), *Η επιθετικότητα στην οικογένεια, το σχολείο και την κοινωνία*, Ηράκλειο.

Καρανάσιου, Π.Α. (x.x.). *Αρχές Διοίκησης Επιχειρήσεων*.

Καραπέτσα Α.Β. (1988). *Νευροψυχολογία του αναπτυσσόμενου ανθρώπου – Πώς θα κατανοήσουμε τη συμπεριφορά Παιδιού – Έφηβου – Ενήλικα*. Εκδ. επιχειρήσεις Σμυρνιωτάκη Α.Ε., Αθήνα, 131-4.

Καρέλ, Α. (x.x.). *Ο άνθρωπος, αυτός ο άγνωστος*.

Κατζουράκη, Γ.Δ. (1962). *Η εφαρμογή των Ανθρωπίνων Σχέσεων στην επιχείρηση*.

Κατζουράκη, Γ.Δ. (x.x.). *Επικοινωνίες με εργατικές συσκέψεις*.

Κατσανέβας, Θ. (1994). *Εργασιακές Σχέσεις*. Πειραιάς.

Κατσανέβας, Θ.Κ. (1983). *Εργασιακές Σχέσεις στην Ελλάδα*. Αθήνα.

Κατσανέβας, Θ.Κ. (1985). *Το Σύγχρονο Συνδικαλιστικό Κίνημα στην Ελλάδα*. Αθήνα.

Κάτσιου-Ζαφρανά, Μ. (1983). *Η επίδραση του περιβάλλοντος στην ανατομική και λειτουργική ανάπτυξη του εγκεφάλου*.

Κάτσιου-Ζαφρανά, Μ., και Ζαφρανάς, Α. (1989). *Φυσιολογία της Μάθησης Ι : Ύλη και Εγκέφαλος*. Εκδ. οίκος αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Καψάλης, Α.Γ. (1986). Παιδαγωγική Ψυχολογία. Στη σειρά (δ/ση : Π.Δ. Ξωχέλλης, Ν.Π. Τερζής, Α.Γ. Καψάλης). *Παιδαγωγική και Εκπαίδευση 6*. Εκδ. οίκος αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Καψή, Μ.Ι. (1999). *Εργασιακές Σχέσεις*. Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Λάρισας, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Λάρισα.

Κιορπέ, Σ., Μητσοπούλου, Χ., και Σιδέρη, Β. (1994). Σχολικός χώρος και συμπεριφορά. Στο Ε. Συγκολλίτου (εποπτεία), *Εφαρμογές Σχολικής Ψυχολογίας*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ψυχολογίας, «Ξηρογραφία», Θεσσαλονίκη 1994-5, 129-147.

Κόνιαρης, Θ.Β. (x.x.). *Κοινωνική Πολιτική και Διοίκηση. Οικονομική της Εργασίας*.

Κοντής, Θ.Γ. (x.x.). *Οργάνωση και Διεύθυνση Διοικητικών Υπηρεσιών*.

Κοντής, Θ.Γ. (x.x.). *Ψυχολογία επιχειρήσεων*.

Κοντής, Θ.Γ. (x.x.). *Ψυχολογία Επιχειρήσεων*.

Κοντός, Χ. (1996). *Οικονομία της Διοίκησης*. ΤΕΙ Λάρισας, Λάρισα.

Κορδάτος, Ι. (x.x.). *Η ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*.

Κορναράκη, Ι.Κ. (1970). *Μαθήματα Ποιμαντικής Ψυχολογίας* Θεσσαλονίκη, 61-2.

Κουκιάδης, Ι.Δ. (1984). *Εργατικό Δίκαιο. Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις και Κοινωνική Πολιτική*.

Κουκιάδης, Ι.Δ. (x.x.). *Εργατικό Δίκαιο, Συλλογικές Εργασιακές Σχέσεις*.

Κουκούλης, Δ.Α. (x.x.). *Αρχές Διοίκησης Επιχειρήσεων*.

Κουσογιαννοπούλου-Θηραίου, Δ. (1971). *Ιστορική Εισαγωγή εις την Φιλοσοφίαν*. Εκδ. Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήναι, 141-2 (Jean-Paul Sartre).

Κυριακόπουλου, (x.x.). *Τεχνολογία και Κοινωνία*.

Κωσιανά, Γ.Ε. (1973). *Εισαγωγή εις την Ψυχολογίαν* Αθήναι, 84.

Λέτου, Φ. (x.x.). *Οργανωτική εργοστασίων*.

Λιαρμακόπουλος, Α. (x.x.). *Αρχές Διοίκησης Επιχειρήσεων*.

Λυγούρας, Ζ. (x.x.). *Πειθαναγκασμός και συνεργασίες*.

Μαγκλιβέρας, Δ.Κ. (x.x.). *Εισαγωγή στη Βιομηχανική Κοινωνιολογία*.

Μεταξάς, Α. – Ι.Δ. (1976). *Πολιτική Κοινωνικοποίηση – Εφαρμοσμένη Πολιτική Επιστήμη*. Ολκός, Αθήνα, 130.

Μεταξάς, Α. – Ι.Δ. (x.x.). *Ιστορία Πολιτικών Θεωριών*. Εκδόσεις Α.Υ.Τ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα.

Μορφωτική Εταιρεία (έκδ.) (x.x.). *Νέα Παγκόσμιος Εγκυκλοπαίδεια*. Δ/ντής σύνταξης Κ.Θ. Παπαλεξάνδρου, Αθήναι.

Μυλωνάς, Μ. (1989). Πληθυσμός. Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τόμος 12 : *Γενική Βιολογία*. Εκδοτική Αθηνών, 316-7, 316.

Νησιώτης, Ν. (1981). *Σημειώσεις από τας παραδόσεις του καθηγητού κ. Ν. Νησιώτου εις το μάθημα Εισαγωγή εις την Κοινωνιολογίαν*. Πανεπιστήμιον Αθηνών, Θεολογική Σχολή, Έδρα Κοινωνιολογίας, Καθηγητής Ν. Νησιώτης.

Ντάσιου, Λ. (x.x.). *Εργασιακές σχέσεις*.

Ντόμαλη, Ι. (1988). *Ανθρώπινες Σχέσεις στην εργασία*. ΤΕΙ Λάρισας, Λάρισα.

Ντόμαλη, Ι. (x.x.). *Marketing I*. ΤΕΙ Λάρισας, Λάρισα.

Ντρούκερ, (x.x.). *Οδηγός για ισορροπημένη επικοινωνία στην επιχείρηση*.

Παπαγεωργίου, Γ.Κ. (1975²). *Ψυχολογία*. Ηράκλειο Κρήτης, 395.

Παπαδοπούλου, Δ. – Μαρκουλή Δ. (1986). *Θετικές και αρνητικές μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς*. Εκδ. οίκος αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 59-72.

Παπαμιχαλάκη, (x.x.). *Δημόσιες Σχέσεις*.

Παπαπέτρου, Κ.Ε. (1973). *Ο μηδενισμός – η γένεσις και η υπέρβασίς του*. Αθήναι, 3.

Παπαπέτρου, Κ.Ε., (1973). *Η ιδιοτροπία ως πρόβλημα οντολογικής ηθικής*. Αθήναι, 52.

Παρασκευά-Σακκά, Σ. (1976). *Σύγχρονες Τάσεις στην ψυχολογία της προσωπικότητας*, μέρος Α', Αθήνα, 42, 81.

Παρασκευόπουλου, Ι. (1988). *Μαθήματα Κλινικής Ψυχολογίας*. Κλινική Ψυχολογία : Διάγνωση, πρόληψη και θεραπεία των ψυχικών διαταραχών. Αθήνα.

Ράφτης, Α. (x.x.). *Δημοκρατική διοίκηση επιχειρήσεων*.

ΣΑΚΕ (εκδ.). (x.x.). *Νέες εργασιακές σχέσεις*.

Σιγανός, Ε.Δ. (x.x.). *Ο ανθρώπινος παράγοντας στην επιχείρηση*.

Συγκολλίτου, Ε. (1989). Οικολογική μελέτη της συμπεριφοράς παιδιών προσχολικής ηλικίας. Διδακτορική Διατριβή. *Παράρτημα Ε.Ε.Φ.Σ.*, Τόμος Α, 2, 1-274.

Συγκολλίτου, Ε. (1992). Η πυκνότητα της σχολικής τάξης. Οι συνέπειές της στη συμπεριφορά. *Ψυχολογικά θέματα*, 5, 3, 211-23.

Συγκολλίτου, Έ. (1993-94). *Εισαγωγή στην περιβαλλοντική Ψυχολογία*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ψυχολογίας, Έκδοση : Υπηρεσία Δημοσιευμάτων, Πανεπιστημιακό έτος, 32-69.

Τζεκίνης, Χ. (x.x.). *Εργασιακές Σχέσεις και Ανάπτυξη*.

Τραυλός, και Τζανετάτος, Δ. (x.x.). *Πολιτική απεργία και δημοκρατική αρχή*.

Τριανταφύλλου, Τ. (1971). *Βιομηχανική Ψυχολογία*.

Τσιαγκλάγκανος, Ι. (). *Προγραμματισμός δράσης επιχειρήσεων*.

Φαναριώτης, Π. (1996). *Ανθρώπινες σχέσεις και εργασιακό περιβάλλον*. Αθήνα.

Φαναριώτης, Π. (x.x.). *Επιχειρησιακή Ψυχολογία*.

Χολέβας, Ι. (x.x.). *Εισαγωγή εις την οργανωτική*.

Ψαράκης, Π. (x.x.). *Εργασιακές Σχέσεις*.

ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΣΜΟΣ

(ένα αδιόρθωτο κείμενο από το αρχείο του Κώστα Β. Δημουλά)

Το άτομο έχει περάσει στην κοινωνία. «Η αρχή της συνεργασίας και της αρμονίας είναι γενικότερος νόμος της φύσεως και της ζωής. Προκύπτει από τους φυσικούς νόμους και από την κοινωνική ανάγκην(...). Ούτως ο άνθρωπος έχει εμαυτών την τάσιν, ήτις τον ωθεί να ζήση εν κοινωνία και να δημιουργήσει δια της σ υ ν ε ρ γ α σ ί α ς πολιτείας και οικονομίαν». (Γραμματόπουλος,1960). Ίσως «η ιδέα του συνεταιρισμού επινοήθηκε μαζί με τη δημιουργία του ανθρώπου».(Dron,1937), έτσι που «το πνεύμα του συνεργατισμού ήτο ανεκαθέν το βαθύτατα ριζωμένο εις την ψυχήν του ανθρώπου»(Τζωρτζάκης,1932), είναι βέβαιο ότι «η συντήρησις της ζωής είναι αγών»(Σιδέρης,1950). Σύμφωνα. Τούτο όμως αποτελεί μικρότερον νόμον της φύσεως και της ζωής, ενώ ο γενικότερος, ο οποίος συντηρεί και προάγει την ζωήν, είναι η συνεργασία (η οποία προυποθέτει την άμιλλαν (Γραμματόπουλος,1960).

Είναι γεγονός ότι «η συνεργασία εμφανίζεται από πολύ παλαιά, όσο και ο άνθρωπος πάνω στη γη»(Κλήμης,1980). Μέσα του «υπάρχουν (...) δυνάμεις, εξ αρτώσαι την ευδαιμονίαν ενός ανθρώπου από την ευδαιμονίαν των άλλων»(Σμιθ,στον Στεφανίδη, χ.χ.), όπως παντού στη φύση.(Stammmler,1921,Oppenheimer,1923). «Η αρχή της συνεργασίας υπήρξε τόσον παλαιά όσον και ο άνθρωπος και εξεδηλώθη, αφ'ης ήρχισε ο αγών δια την ζωήν».(Γραμματόπουλος,1960). «Δεν έλειψαν εις κανένα τρόπον και εις καμμίαν εποχήν, αφ'ης οι άνθρωποι ζώσιν εις κοινωνίαν, αιτάσεις δια

συνεταιρικήν εργασία, συνεργασία και αλληλοβοήθειαν» και το «πνεύμα σ υ ν ε ρ γ α σ ί α ς, το οποίον εκδηλούται εις μεγαλύτερον ή μικρότερον βαθμόν, κατά τον ένα ή το άλλον τρόπον, αναλόγως προς κοινωνικά και πολιτικά συνθήκας, αίτινες επικρατούν εκάστοτε. Η μορφολογία της σ υ ν ε ρ γ α σ ί α ς αυτής εξηρτήθη, κατά μέγα μέρος, εκ των συνθηκών υπό τας οποίας έζη ο κόσμος, καθώς και από την φύσιν των προς επίλυσιν προβλημάτων του. Ως επί το πλείστον οι άνθρωποι συνεργάσθη σαν κατά τρόπον, ο οποίος προσηρμόζετο καλύτερον δια την αντιμετώπισιν των προ αυτών προβλημάτων.»(Γραμματικόπουλος,1980).

Έτσι κι αλλιώς ο άνθρωπος και να θέλει, δε μπορεί να είναι ποτέ μόνος(Δημουλάς,...), αλλ' αποτελεί μέλος ενός πλέγματος σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων που συμβαίνουν (Δημουλάς,...). «Εις την ευρείαν έννοιαν, συνεργατισμός, δηλ. ένωσις και συντονισμός των μέσων και προσπαθειών εκάστου προς μίαν κοινωνικήν προσπάθειαν, αποβλέπουν ως αποτέλεσμα επιδιωκόμενον από όλους, είναι μίαν εκδήλωσις του ανθρώπου η οποία συναντάται εις όλας τας εποχάς, και εις τας αρχαιοτέρας ακόμη της ανθρωπότητας». (Διεθνές Γραφείον Εργασίας,1965). Ασφαλώς, «σε όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες (...) συνυπάρχουν και δρουν θετικά και αρμονικά (...) το Άτομο» και «οι Πολλοί (...), αυτές οι αντίθετες δυνάμεις, η αδιάκοπη δράση και πίεση αυτών των αντίθετων δυνάμεων, δημιουργούν άλλοτε την πρόοδο και άλλοτε την οπισθοδρόμηση των ανθρώπων και των ανθρώπινων κοινωνιών. Το κάθε φορά αποτέλεσμα είναι ανάλογο με τους ειδικότερους σκοπούς που επιδιώκουν αυτές τις αντίθετες δυνάμεις και κατευθύνσεις, ανάλογα με την ένταση που έχουν κάθε φορά, ανάλογα με την επίδραση που κατορθώνουν να επιτυγχάνουν και –το κυριότερο- ανάλογα με το βαθμό και τον τρόπο που ζητείται ο συνεργατισμός τους σε κάθε χρονική περίοδο της ανθρωπότητας ή σε κάθε περίπτωση κατά την ίδια εποχή». (Κλήμης,1980).

Συνεργασία είναι «η μορφή της εργασίας όπου πολλά άτομα εργάζονται σχεδιασμένα το ένα δίπλα στο άλλο και το ένα μαζί με το άλλο στο ίδιο προτσές της παραγωγής ή σε διάφορα, συναφή όμως προτσές παραγωγής». (Μαρξ,1954), αλλιώς, «μορφή κοινωνικοποίησης της εργασίας, από κοινού δράσης των πολλών ανθρώπων στο ίδιο προτσές της εργασίας ή

στο προτσές διαφορετικών εργασιών, συνδεδεμένες όμως μετξύ τους».(Ρουμανικό Εκπαιδευτικό Λεξικό, χ.χ.). «Η διαμόρφωση της εργασίας συντελούσε αναγκαστικά στο να φέρει πιο κοντά μεταξύ τους τα μέλη της κοινωνίας, πληθαίνοντας τις περιπτώσεις αμοιβαίας υποστήριξης, κοινής συνεργασίας και ξεκαθάριζε στη συνείδηση τη χρησιμότητα αυτής της συνεργασίας για τον καθένα».(Εγκελς,1951). |

«Στην πρωτόγονη εποχή οι άνθρωποι από κοινού έκαναν το κυνήγι και μάζευαν την τροφή τους και από κοινού την κατανάλωναν. Από κοινού αντιμετώπιζαν τις στοιχιακές δυνάμεις της φύσης και τα άγρια θηρία. Οι σκληρές συνθήκες ζωής του πρωτόγονου ανθρώπου, με τα αρχέγονα εργαλεία δουλειάς που διέθετε, δεν μπορούσαν αλλιώς να αντιμετωπισθούν παρά με την από κοινού δράση, με τη συλλογική εργασία , με τη συνεργασία. Η συνεργασία στο πρωτόγονο κοινοτικό σύστημα αποτελεί τη βάση της ανθρώπινης δραστηριότητας».(Αβδελίδης,1978).

Η συνεργασία ήταν ανάγκη για τον πρωτόγονο.(Δημουλάς,...). «Εις τας πλέον πρωτόγονους κοινωνίας, εμφανίζεται υπό θρησκευτικήν μορφήν, η οποία είναι επίσης προϊόν της κοινωνικής ζωής, βραδύτερον, διατηρείται δια του εθίμου ή από την εξουσίαν την ακολουθούν των την παράδοσιν αρχηγών. Εις έκαστον περίπτωσιν εκφράζει ενστικτώδη αλληλεγγύων της ».(Διεθνές Γραφείον Εργασίας,1965). «Η συνεργασία, όπως τη βρίσκουμε να επικρατεί στις αρχές του πολιτισμού της ανθρωπότητας, στους κυνηγετικούς λαούς ή λ.χ. στη γεωργία των ινδικών κοινοτήτων, στηρίζεται από τη μια μεριά κοινοκτημοσύνη των όρων παραγωγής και από την άλλη στο ότι το χωριστό άτομο έχει ακόμα αποσπαστεί τόσο λίγο από τον ομφάλιο λώρο της ψυχής ή της κοινωνίας, άτομο μέλισσα από την κυψέλη. Και οι δύο διαφέρουν από την κεφαλαιοκρατική συνεργασία».(Μαρξ,1954). «Ό,τι ο άνθρωπος κατόρθωσε μέχρι σήμερον, το οφείλει εις την συνεργασίαν του μετά των ανθρώπων, της οποίας δε θα υπερ την βαθμίδα του αλόγου ζώου». (Gierke, 1968-1915). Αυτή η συνήθεια αλληλοβοήθειας διατηρείται «από την ανάγκην που έχει ο καθένας από όλους». (Διεθνές Γραφείον Εργασίας, 1965), από τα αρχαιότατα χρόνια έως και σήμερα. (Δημουλάς,...).

Ο συνεργατισμός είναι μια πολύ αρχαία υπόθεση (Κλήμης,1980). «Η συνεργασία υφίσταται σε όλα τα μετέπειτα στάδια της εξέλιξης της ανθρώπινης κοινωνίας και εκδηλώνεται στόλος σχεδόν τους τομείς της ανθρώπινης δράσης. Το περιεχόμενο όμως και οι μορφές της συνεργασίας αλλάζουν στις διάφορες της κοινωνικο-οικονομικής εξέλιξης της ανθρώπινης κοινωνίας, στα κοινωνικο-οικονομικά συστήματα, στο δουλοκτητικό, στο φεουδαρχικό, στο σοσιαλιστικό». (Αβδελίδης, 1978). «Ούτε μια κοινωνική δράση πραγματοποιήθηκε χωρίς μια συγκεκριμένη μορφή συνεργασίας, αυτές οι μορφές έχουν

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

**Βιογραφικό σημείωμα
Europass**

Προσωπικές πληροφορίες

Επώνυμο (-α) / Όνομα (-τα)	Αγραφιώτη Νεκταρία - Φιλίτσα		
Διεύθυνση (-εις)	Μπασδέκη 45, 38221 Βόλος (Ελλάδα)		
Τηλέφωνο (-α)	2421300084	Κινητό	6947816626
Διεύθυνση (-εις) ηλεκτρονικού ταχυδρομείου	nagraf@anevo.gr		
Υπηκοότητα	Ελληνική		
Ημερομηνία γέννησης	25/02/1973		

Επαγγελματική πείρα

Χρονολογίες **01/01/2011 έως σήμερα**

Απασχόληση ή θέση που κατείχατε **Μηχανικός Έργων Υποδομής Τ. Ε.**

Κύριες δραστηριότητες και αρμοδιότητες **Αναθέσεις έργων που σύναψε η Εταιρεία με το Δήμο Βόλου:**

- *Εναρμονισμός Ανταποδοτικών τελών καθαριότητας και ηλεκτροφωτισμού,*
- *Διερεύνηση Αξιοποίησης Δημοτικής Περιουσίας,*
- *Διερεύνηση των συνθηκών μετακινήσεων και στάθμευσης των εργαζομένων του κέντρου της πόλης του Βόλου,*
- *Προετοιμασία & Υποβολή προτάσεων της Προγραμματικής Περιόδου (ΕΣΠΑ) για λογαριασμό του Δήμου [Εξοικονομώ II (ΥΠΕΚΑ), JESSICA],*
- *Προετοιμασία, Σύνταξη Τ.Σ.Δ. για τη βιώσιμη ενέργεια στο πλαίσιο του Συμφώνου των Δημάρχων - Υποβολή στην Ε.Ε., Παρακολούθηση υλοποίηση των δράσεων του ΣΔΑΕ,*
- *Διερεύνηση παρεμβάσεων εξοικονόμησης ενέργειας σε σχολικά κτίρια του Δήμου*
- *Δημιουργία ενεργειακών αποτυπωμάτων σε κτίρια του Δήμου Βόλου*

Υλοποίηση Έργων και Προγραμμάτων:

- *Τοπικά Ολοκληρωμένα Προγράμματα για τις Ευάλωτες Κοινωνικά Ομάδες: Προώθηση Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στο Βόλο,*
- *Τοπικά σχέδια για την απασχόληση, προσαρμοσμένα στις ανάγκες των τοπικών αγορών εργασίας: +ΕΡΓΑΣΙΕΣ – Τοπικές Πρωτοβουλίες για νέες Ευκαιρίες Απασχόλησης στο Βόλο,*
- *DG ENVIRONMENT LIFE+ CLIM-LOCAL 2020: Ανάπτυξη τοπικών δράσεων για τον περιορισμό των φαινομένων που προκαλούν τις κλιματολογικές αλλαγές,*
- *INTERREG IVC: Έργο MMOVE: Διαχείριση της κινητικότητας ανά την Ευρώπη: Αλλαγή προτύπων αστικών μετακινήσεων.*

Όνομα και διεύθυνση εργοδότη **Αναπτυξιακή Βόλου – Αναπτυξιακή Ανώνυμη Εταιρεία**

(ΑΝ.Ε.ΒΟ. Α.Ε.) [πρώην Δημοτική Επιχείρηση Μελετών, Κατασκευών και Ανάπτυξης Βόλου (Δ.Ε.ΜΕ.Κ.Α.Β.)]	
Τύπος ή τομέας δραστηριότητας	Αναπτυξιακή Ανώνυμη Εταιρεία/Ν.Ι.Ι.Δ.
Χρονολογίες	01/07/2009 - 31/12/2010
Απασχόληση ή θέση που κατείχατε	Μηχανικός Έργων Υποδομής Τ.Ε.
Κύριες δραστηριότητες και αρμοδιότητες	Προετοιμασία και υποβολή προτάσεων έργων και δράσεων του Δήμου στα πλαίσια του ΕΣΠΑ: ➤ <i>Επέκταση δικτύου ποδηλατοδρόμου του παραλιακού μετώπου και τοπικές παρεμβάσεις κατά μήκος της διαδρομής,</i> ➤ <i>Αναθεώρηση και επέκταση του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (Γ.Π.Σ.) του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Βόλου,</i> ➤ <i>Αποφόρτιση χειμάρρου Κραυσίνδωνα από όμβρια ύδατα του αστικού ιστού και συλλογή, εκτροπή, εκβολή αυτών στη θάλασσα,</i> ➤ <i>Ενοποίηση υφιστάμενων πληροφοριακών συστημάτων Δήμου Βόλου για την εφαρμογή του προγράμματος Καλλικράτη,</i> Παρακολούθηση και προγραμματισμός έργων (Θησέας, ΕΣΠΑ, ΣΑΤΑ) Σύνταξη τεχνικών δελτίων χρηματοδοτούμενων έργων και μελετών Υλοποίηση Προγραμμάτων: ➤ <i>DG ENVIRONMENT LIFE+ CLIM-LOCAL 2020: Ανάπτυξη τοπικών δράσεων για τον περιορισμό των φαινομένων που προκαλούν τις κλιματολογικές αλλαγές,</i> ➤ <i>Intelligent Energy: Energy 21 & Pees.</i>
Όνομα και διεύθυνση εργοδότη	Δημοτική Επιχείρηση Μελετών, Κατασκευών και Ανάπτυξης Βόλου (Δ.Ε.ΜΕ.Κ.Α.Β.)
Τύπος ή τομέας δραστηριότητας	Δημοτική Επιχείρηση/Ν.Ι.Ι.Δ.
Χρονολογίες	10/10/2007 - 09/04/2009
Απασχόληση ή θέση που κατείχατε	Μηχανικός Έργων Υποδομής Τ.Ε.
Κύριες δραστηριότητες και αρμοδιότητες	Παρακολούθηση και διαχείριση προγραμμάτων: ➤ <i>Ολοκληρωμένες Παρεμβάσεις Αστικής Ανάπτυξης σε Τοπικές Ζώνες Μικρής Κλίμακας: Δράση Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών, Τοπικές Πρωτοβουλίες Απασχόλησης για Ανέργους και Ειδικές Κοινωνικές Ομάδες του Σχεδίου «ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ» του Δήμου Βόλου,</i> ➤ <i>DG ENVIRONMENT LIFE+ CLIM-LOCAL 2020): Ανάπτυξη τοπικών δράσεων για τον περιορισμό των φαινομένων που προκαλούν τις κλιματολογικές αλλαγές,</i> Σύνταξη τεχνικών δελτίων χρηματοδοτούμενων έργων και μελετών, Υποστήριξη της εκπόνησης του Επιχειρησιακού Προγράμματος του Δήμου Βόλου 2007-2010, Υποστήριξη των διαδικασιών & ενεργειών του Δήμου Βόλου για την απόκτηση της Διαχειριστικής του Επάρκειας κατά τη μεταβατική περίοδο, Υποστήριξη της αποτύπωσης της υφιστάμενης των Ν.Π. και του οργανογράμματος της αναδιάρθρωσης των Ν.Π. του Δήμου Βόλου.
Όνομα και διεύθυνση εργοδότη	Δήμος Βόλου
Τύπος ή τομέας δραστηριότητας	ΟΤΑ Α Βαθμού / Ν.Π.Δ.Δ.
Χρονολογίες	21/05/2001 - 14/08/2006

Απασχόληση ή θέση που κατείχατε	Μηχανικός Έργων Υποδομής
Κύριες δραστηριότητες και αρμοδιότητες	Επιθεωρήσεις κινδύνων, Σχεδιασμός Κύριων και Συμπληρωματικών κινδύνων καθώς και Γενικών και Ειδικών Όρων, Έρευνα συνασφάλισης, Διάκριση και Τιμολόγηση κινδύνου, Αποδοχή κινδύνου, Έκδοση ασφαλιστηρίων συμβολαίων όλων των κλάδων γενικών ασφαλειών μέσω ειδικού προγράμματος καταχώρησης.
Όνομα και διεύθυνση εργοδότη	Φοίνιξ Μετρολάϊφ Εμπορική Α.Ε. (μέσω Med Net Greece S.A.).
Τύπος ή τομέας δραστηριότητας	Ανώνυμη Εμπορική Εταιρεία
Χρονολογίες	21/06/2000 - 20/05/2001
Απασχόληση ή θέση που κατείχατε	Μηχανικός Έργων Υποδομής Τ.Ε.
Κύριες δραστηριότητες και αρμοδιότητες	Επιθεωρήσεις κινδύνων, Σχεδιασμός Κύριων και Συμπληρωματικών κινδύνων καθώς και Γενικών και Ειδικών Όρων, Έρευνα συνασφάλισης, Διάκριση και Τιμολόγηση κινδύνου, Αποδοχή κινδύνου.
Όνομα και διεύθυνση εργοδότη	Φοίνιξ Μετρολάϊφ Εμπορική Α.Ε. (πρώην Φοίνιξ Γενικά Ασφάλειαι Ελλάδος Α.Ε.)
Τύπος ή τομέας δραστηριότητας	Ανώνυμη Εμπορική Εταιρεία

Διδακτική πείρα

Χρονολογίες	9/10/2000 – 14/2/2001, 19/2/2001 – 30/6/2001, 19/02/2001 - 29/06/2001, 7/10/2002 – 14/2/2003
Απασχόληση ή θέση που κατείχατε	Εκπαιδύτρια & Εξετάστρια στα δημόσια Ινστιτούτα
Κύριες δραστηριότητες και αρμοδιότητες	Επαγγελματικής Κατάρτισης
Όνομα & διεύθυνση εργοδότη	Διδασκαλία θεωρητικών και εργαστηριακών μαθημάτων (με Η/Υ)
Τύπος ή τομέας δραστηριότητας	1 ^ο ΙΕΚ Βόλου & 2 ^ο ΙΕΚ Βόλου Υπουργείο Εθνικής Παιδείας & Θρησκευμάτων – ΟΕΕΚ/ Ν.Π.Δ.Δ.

Εκπαίδευση και κατάρτιση

Χρονολογίες	17/09/1991 - 21/02/1996
Τίτλος του πιστοποιητικού ή διπλώματος	Πτυχιούχος Μηχανικός Έργων Υποδομής
Κύρια θέματα / επαγγελματικές δεξιότητες	Παρακολούθηση και υλοποίηση έργων, μελετών και προγραμμάτων, Εκπονήσεις μελετών, Τεχνοοικονομικές μελέτες σκοπιμότητας,
Επωνυμία και είδος του	Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα, Σχολή Τεχνολογικών

οργανισμού που παρείχε την εκπαίδευση ή κατάρτιση	Εφαρμογών, Τμήμα Πολιτικών Έργων Υποδομής, Λάρισα
Επίπεδο κατάρτισης με βάση την εθνική ή διεθνή ταξινόμηση	Ανώτατη Τεχνολογική Εκπαίδευση
Χρονολογίες	03/11/2014 – σήμερα (Πιθανή ημερομηνία αποφοίτησης 19/06/2015)
Τίτλος του πιστοποιητικού ή διπλώματος	Πιστοποιητικό Ειδίκευσης στη Συμβουλευτική και τον Προσανατολισμό
Κύρια θέματα / επαγγελματικές δεξιότητες	Σύμβουλος – Λειτουργός Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού
Επωνυμία και είδος του οργανισμού που παρείχε την εκπαίδευση ή κατάρτιση	Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα, Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης, Βόλος
Επίπεδο κατάρτισης με βάση την εθνική ή διεθνή ταξινόμηση	Ανώτατη Τεχνολογική Εκπαίδευση

Χρονολογίες	06/10/2003 - 01/06/2004
Τίτλος του πιστοποιητικού ή διπλώματος	Πιστοποιητικό Παιδαγωγικής και Διδακτικής Επάρκειας
Κύρια θέματα / επαγγελματικές δεξιότητες	Εκπαιδευτικός Πολιτικών Έργων Υποδομής: Διδασκαλία τεχνολογικών μαθημάτων ειδικότητας στη Β'βάθμια εκπαίδευση
Επωνυμία και είδος του οργανισμού που παρείχε την εκπαίδευση ή κατάρτιση	Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα, Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης, Βόλος
Επίπεδο κατάρτισης με βάση την εθνική ή διεθνή ταξινόμηση	Ανώτατη Τεχνολογική Εκπαίδευση

Ατομικές δεξιότητες και ικανότητες

Μητρική γλώσσα	Ελληνική
Άλλες γλώσσες	Αγγλικά
Ικανότητα ανάγνωσης, γραφής ομιλίας	Καλό
Κοινωνικές δεξιότητες και ικανότητες	Εύκολη προσαρμοστικότητα, ευγενική. Ικανότητες συνεργασίας εντός ομάδας (συμμετοχή και οργάνωση ομάδων εργασίας, συσκέψεων) Ικανότητες προσαρμοστικότητας σε διάφορα αντικείμενα ενασχόλησης Ομιλία και παρουσιάσεις σε ημερίδες και σε συνέδρια Ιδιαίτερα ανεπτυγμένες επικοινωνιακές ικανότητες Πνεύμα συνεργασίας εντός ομάδας και δυνατότητα λειτουργίας σε περιβάλλον όπου απαιτείται η συνεργασία και η επίτευξη ομαδικών στόχων
	2012–2014: Οργάνωση και συμμετοχή σε συσκέψεις και ημερίδες για την υλοποίηση των προγραμμάτων απασχόλησης ΤΟΠΕΚΟ και ΤΟΠΣΑ.

	Μάρτιος 2010: Οργάνωση της ημερίδας με θέμα "Παρουσίαση έργων του Δήμου Βόλου και του Δικτύου Ψηφιακών Πόλεων Κεντρικής Ελλάδας" τα οποία εντάσσονται στα προγράμματα Κοινωνίας της Πληροφορίας και Ψηφιακής Σύγκλισης", Βόλος. Δεκέμβριος 2008: Συμμετοχή στην οργάνωση διημερίδας Δήμου Βόλου με θέμα "Από το Γ'ΚΠΣ στη Δ' Προγραμματική Περίοδο", Βόλος Νοέμβριος 2001: Συμμετοχή στην οργάνωση του συνεδρίου Εκπαιδευτών των Δημόσιων Ινστιτούτων Εκπαιδευτικής Κατάρτισης με θέμα : "Επαγγελματική κατάρτιση και Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση, Σύνδεση κατάρτισης με την απασχόληση και οι προοπτικές της στην αγορά εργασίας, Κατάρτιση ειδικών πληθυσμιακών ομάδων, Νέες Τεχνολογίες και Κοινωνία της Πληροφορίας", Λάρισα.
Οργανωτικές δεξιότητες και ικανότητες	Ολοκλήρωση εργασιών πάντα εντός χρονοδιαγραμμάτων. Ικανότητες οργάνωσης του ανατιθέμενου αντικειμένου. Εξαιρετικά οργανωτική ως υπεύθυνη συντονισμού ομάδων εργασίας
Τεχνικές δεξιότητες και ικανότητες	Ιανουάριος 2008 έως Δεκέμβριος 2011: Τήρηση και διαχείριση λογιστικών βιβλίων του 7ου συστήματος Ναυτοπροσκόπων (Εθελοντική εργασία). Μάρτιος 2004: Παρακολούθηση σεμιναρίου με θέμα "Ηγετικές ικανότητες και θεμελιώδεις επιλογές για προσωπική και επαγγελματική αποτελεσματικότητα", Αθήνα. Δεκέμβριος 2000 έως Μάρτιος 2001: Τομεάρχης στις Γενικές Απογραφές Πληθυσμού - Κατοικιών 2001, Βόλος. Οκτώβριος 2008 έως Ιούνιος 2009: Πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης 250 ωρών με θέμα " Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη", Τρίκαλα. Ιανουάριος 1999 έως Απρίλιος 2004: Πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης 300 ωρών με θέμα " Προδιαγραφές για την υγιεινή και ασφάλεια εργασίας σε οικοδομές και τεχνικά έργα", Βόλος. Ιούνιος 1995 έως Δεκέμβριος 1995: Πρακτική άσκηση στην Αγροτική Τράπεζα στη Διεύθυνση Λογιστηρίου του Βόλου σε εργασίες λογιστηρίου (συμφωνίες λογαριασμών) και στη Διεύθυνση Τεχνικών Έργων σε εργασίες εκτιμήσεων κτιρίων και συντηρήσεων.
Δεξιότητες πληροφορικής	Πολύ καλές γνώσεις: Microsoft Windows, Office & Internet Βασικές γνώσεις: SPSS, AutoCAD, Arcview, ArcInfo. Βεβαίωση Σχολής Τεχνολογικών Εφαρμογών, Τμήματος Πολιτικών Έργων Υποδομής, Τ.Ε.Ι. Λάρισας. Βεβαίωση Ανώτατης Σχολής Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης, Βόλος Βεβαίωση Οργανισμού Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης 1^{ου} και 2^{ου} Δημόσιου Ινστιτούτου Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, Βόλος. Βεβαίωση Κεντρικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος – Πληροφόρηση Επιμόρφωση Τοπική Ανάπτυξη (ΚΕΔΚΕ –ΠΙΕΤΑ), Βόλος.

Βεβαίωση και Πιστοποιητικό Επαγγελματικής Κατάρτισης
Κέντρου Επαγγελματικής Κατάρτισης & Έρευνας Νομαρχιακής
Αυτοδιοίκησης Βόλου (Κ.Ε.ΚΑ.Ν.Α.Μ.). Βόλος.

Άλλες δεξιότητες και ικανότητες

Φεβρουάριος 2009 έως Ιούνιος 2009: Εργασία στο πλαίσιο υλοποίησης του προγράμματος δια βίου μάθησης εξ αποστάσεως με θέμα : "Υπάρχον σύστημα ολοκληρωμένης διαχείρισης αστικών στερεών απορριμμάτων του Νομού Μαγνησίας, Τρίκαλα.

Φεβρουάριος 2004 έως Ιούνιος 2004: Πτυχιακή εργασία με θέμα: " Η διάσταση του φύλου στην τεχνική - επαγγελματική εκπαίδευση στους σπουδαστές και το εκπαιδευτικό προσωπικό, Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης, Βόλος.

Ενεργό μέλος του Αθλητικού Σωματείου Ο.Ε.Α. και Ν.Α.Β
Συμμετοχή και Παρακολούθηση συστηματικά ημερίδων και σεμιναρίων:

Δεκέμβριος 2013: Συμμετοχή στην ημερίδα με θέμα : «Κοινωνική Επιχειρηματικότητα: από τη ιδέα στην πράξη», Θεσσαλονίκη.

Νοέμβριος 2013: Συμμετοχή στην ημερίδα με θέμα : «Η βιωσιμότητα, η εξυγίανση και η ανάπτυξη της μικρομεσαίας επιχείρησης σε περίοδο απόλυτης ύφεσης», Βόλος.

Ιανουάριος 2012: Συμμετοχή στην ημερίδα με θέμα : «Λειτουργία του Πληροφοριακού Συστήματος καταγραφής και διαχείρισης ακίνητης περιουσίας των ΟΤΑ», Λάρισα.

Απρίλιος 2009: Παρακολούθηση ημερίδας για το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) με θέμα "Πιστοποίηση Διαχειριστικής Επάρκειας Δικαιούχων, Σύστημα Διαχείρισης και Παρακολούθησης Πράξεων ΕΣΠΑ, Ωριμότητα Έργων και Προτάσεων, Συμπλήρωση και Υποβολή Τεχνικών Δελτίων", Αγριά Βόλου.

Σεπτέμβριος 2008: Παρακολούθηση ημερίδας με θέμα: "Εξειδίκευση Επιχειρησιακών Προγραμμάτων -Ετήσια Προγράμματα Δράσης ΟΤΑ Α΄ Βαθμού, Λάρισα.

Ιούνιος 2008: Παρακολούθηση ημερίδας με θέμα " Πύλη Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης για την εξυπηρέτηση του Πολίτη", Βόλος.

Φεβρουάριος 2008: Παρακολούθηση ημερίδας με θέμα "Ολοκλήρωση πράξεων στο ΠΕΠΘ 2000 - 2006, Λάρισα.

Άδεια οδήγησης Α1, Β

Πρόσθετες πληροφορίες

Συστάσεις διαθέσιμες εφόσον ζητηθούν.

Έγγαμη, μητέρα δύο παιδιών.

Βιογραφικό σημείωμα Europass

Προσωπικές πληροφορίες

Επώνυμο (-α) / Όνομα (-τα)

Διεύθυνση (-εις)

Τηλέφωνο (-α)

Φωτογραφία. (Προαιρετικά, βλ. οδηγίες).

Τρίγκας Ιωάννης

5^{ου} Συντάγματος 22 GR-42100 Τρίκαλα

Κινητό: +30
6972316599

Φαξ

(Προαιρετικά, βλ. οδηγίες)

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο

trigasio@sch.gr

Υπηκοότητα (ή υπηκοότητες)

Ελληνική

Ημερομηνία γέννησης

28-01-1973

Φύλο

Άρρεν

Επιθυμητή θέση εργασίας / τομέας απασχόλησης

Επαγγελματική πείρα

Χρονολογίες

Εκπαιδευτικός Τεχνολόγος Μηχανικός

Περιγράψτε ξεχωριστά κάθε σχετική επαγγελματική θέση, ξεκινώντας από την πιο πρόσφατη. (Προαιρετικά, βλ. οδηγίες).

Απασχόληση ή θέση που κατείχατε

Κύριες δραστηριότητες και
αρμοδιότητες

Όνομα και διεύθυνση εργοδότη

Τύπος ή τομέας δραστηριότητας

Εκπαίδευση και κατάρτιση

Χρονολογίες

1992-1996

Τίτλος του πιστοποιητικού ή
διπλώματος

Εκπαιδευτικού Τεχνολόγου Μηχανικού

Κύρια θέματα / επαγγελματικές
δεξιότητες

ΑΣΕΤΕΜ ΣΕΛΕΤΕ

Επωνυμία και είδος του
οργανισμού που παρείχε την
εκπαίδευση ή κατάρτιση

ΚΑΛΑ

Επίπεδο κατάρτισης με βάση την
εθνική ή διεθνή ταξινόμηση

Ατομικές δεξιότητες και ικανότητες

Μεταπτυχιακό στο Δημόσιο Ιταλικό Πανεπιστήμιο roma tre
<< Διεύθυνση και Διοίκηση Εκπαιδευτηρίου LEADERSHIP
E MANAGEMENT IN EDUCAZIONE

Μητρική (-ες) γλώσσα (-ες)	Ελληνικά							
Άλλη (-ες) γλώσσα (-ες)	Αγγλικά, Ιταλικά							
Αυτοαξιολόγηση	Κατανόηση				Ομιλία			
Ευρωπαϊκό επίπεδο (*)	Προφορική		Γραπτή (ανάγνωση)		Επικοινωνία			
Γλώσσα	C 1	Αυτάρκης χρήστης		Αυτάρκης χρήστης		Αυτάρκης χρήστης	Αυτάρκης χρήστης	
Γλώσσα	C1	Αυτάρκης χρήστης		Αυτάρκης χρήστης		Αυτάρκης χρήστης	Αυτάρκης χρήστης	

(*) [βαθμίδες του κοινού ευρωπαϊκού πλαισίου αναφοράς](#)

Κοινωνικές δεξιότητες και ικανότητες	Επικοινωνιακές ικανότητες, λόγω της ιδιότητας ως εκπαιδευτικός λειτουργός
Οργανωτικές δεξιότητες και ικανότητες	Πείρα στη διαχείριση έργου, λόγω οργάνωσης προγραμμάτων
Τεχνικές δεξιότητες και ικανότητες	Υπεύθυνος του τομέα Μηχανολογίας 2006-2009 Υπεύθυνος εργαστηρίου κατεργασιών 2010-2011 Υπεύθυνος εργαστηρίου κατεργασιών 2011-2012 Υπεύθυνος εργαστηρίου κατεργασιών 2012-2013 Υπεύθυνος εργαστηρίου κατεργασιών 2013-2014 Υπεύθυνος εργαστηρίου κατεργασιών 2014-2015
Δεξιότητες πληροφορικής	Πιστοποίηση στις Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών
Καλλιτεχνικές δεξιότητες και ικανότητες	Συμμετοχή στην Πολιτιστική εβδομάδα Δ/θμιας Εκπ/σης Τρικάλων 2006-2007 ,2007-2008, 2008-2009, με τη δημιουργία Κινηματογραφικής Ταινίας
Άλλες δεξιότητες και ικανότητες	Συμμετοχή στο πρόγραμμα Εικονικές Επιχειρήσεις. Με τίτλο <Τέχνημα> <Ρόδα 2000> ,<Ιαπωνική> Συμμετοχή στο πρόγραμμα Ανοιχτές Περιβαλλοντικές Τάξεις ΚΑΛΛΙΣΤΩ, Με τίτλο <Υδάτινα θαλάσσια οικοσυστήματα> Επίσκεψη στο Εθνικό θαλάσσιο πάρκο Αλλονήσου.
Άδεια οδήγησης	Β Κατηγορίας

Πρόσθετες πληροφορίες

- Πιστοποιητικό επιμόρφωσης στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα << **Εκπαίδευση Ενηλίκων στην απόκτηση βασικών δεξιοτήτων στις Νέες Τεχνολογίες – ΗΡΩΝ**>>
- Συμμετοχή σε πρόγραμμα του ΟΕΠΕΚ <συσχετισμός οικογενειακού –κοινωνικού-πολιτισμικού περιβάλλοντος στη σχολική επίδοση του παιδιού.
- Συμμετοχή στην Παιδαγωγική Επιμορφωτική Ημερίδα με θέμα << **Βασικές αρχές αξιολόγησης του μαθητή**>>
- Συμμετοχή σε πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο Κ.Π.Ε. Ανατολικού Ολύμπου με τίτλο << **Η τεχνική της αφήγησης ως μεθοδολογική προσέγγιση για τον σχεδιασμό προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης**>>
- Συμμετοχή σε πρόγραμμα που υλοποιήθηκε από το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο με τίτλο<< **Επιμόρφωση Στελεχών και Εκπαιδευτικών Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης**>>
- Εθνικού ίδρυμα νεότητας <επιμόρφωση εκπαιδευτικών **ΤΕΕ-ΕΠΑ.Λ**>.
- Συμμετοχή στην ημερίδα του γραφείου Επαγγελματικής εκπαίδευσης Λάρισας με τίτλο « **Προοπτικές της Δευτεροβάθμιας Επαγγελματικής Εκπαίδευσης για το σύγχρονο νέο**».
- Συμμετοχή στο **πρόγραμμα Leonardo Da Vinci** μέσω κινητικότητας επαγγελματιών της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης (VETPRO-VET professionals) με τίτλο:
(Ενσωμάτωση της Ηλεκτρονικής μάθησης στο πρόγραμμα του τεχνικού και επαγγελματικού μας σχολείου.
Integration of e-learning in curriculum of our vocational school.)
- Συμμετοχή σε πρόγραμμα του I.K.Y. **Comenius Groundtving** (ατομική κατάρτιση) Στην Πορτογαλία με τίτλο « Teach, Learn and Quality for vocational and general education>>
- Συμμετοχή σε πρόγραμμα του I.K.Y. (**L.D.V. I.V.T κινητικότητας μαθητών**) Στην Ιταλία με τίτλο « Gaining new competences in medium and large scale cooling and air-condition systems>
- Συμμετοχή σε πρόγραμμα του I.K.Y. (**LEONARDO PARTNERSHIP**) με τίτλο << Enrich vocational training through unconventional methods in theEU countries>>.
- Συμμετοχή σε πρόγραμμα του I.K.Y.(**Comenius Partnership**) με τίτλο << all together for Environment>>
- Συμμετοχή σε πρόγραμμα του I.K.Y.(**ERASMUS+, KA2 Strategic Partnership for School Education “ OPEN DOORS FOR NON FORMAL”**)
- Συμμετοχή σε πρόγραμμα του I.K.Y. (**ERASMUS +, KA1 Εκπαίδευση καθηγητών σε θέματα ασφάλειας σχολικών εργαστηρίων και χώρων εργασίας**)
- Συμμετοχή στο 3^ο Διεθνές σεμινάριο στη Ρώμη με τίτλο << New Realism e Ricerca Educativa .

Κώστας Β. Δημουλάς
Φιλολόγος – Νομοπολιτικός - Θεολόγος
Ψυχολόγος
(Φιλοσοφίας - Παιδαγωγικής – Ψυχολογίας / Ψυχολογίας,
[Πειραματικής, Γνωστικής, Εξελικτικής, Σχολικής]
και Κοινωνικής - Κλινικής Ψυχολογίας)
Msc [Ψυχοανάλυσης και] Κοινωνικής – Κλινικής / Κλινικής Ψυχολογίας
δρ (I.K.Y.) [Κλινικής Παιδονευροψυχολογίας και] Ψυχιατρικής Κλινικής
Ψυχολογίας
Ερευνητής Βιοψυχοανάλυσης
Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων Νομού Λάρισας
Αναπληρωτής Διευθυντής Περιφερειακού Επιμορφωτικού Κέντρου
Εκπαιδευτικών Θεσσαλίας
Τριανταφύλλου 5, 41221- Λάρισα
(σπίτι:) 2410550160, 2352043670,
(γραφείο: (και fax, υπ όψιν μου:)) 2410619344, 2410671838,
6956001229 (6956001231)

<http://cms.psychobio.webnode.gr>

**ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β. ΔΗΜΟΥΛΑΣ**

ως προπαιδεία

ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

ΝΟΜΟΠΟΛΙΤΙΚΟΣ

ΘΕΟΛΟΓΟΣ

ΕΘΝΙΚΟ – ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ (Τμήμα Φιλοσοφικό) ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ (Τμήμα Δημοσίου Δικαίου και Πολιτικών Επιστημών) ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ (Τμήμα Θεολογίας)

το καθαυτό έργο

ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ

1. ΤΟΜΕΑΣ [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ - ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ] - ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ - ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ – ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

2. ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΕΑΣ

[ΓΝΩΣΤΙΚΗΣ – ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΗΣ – ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗΣ]

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ – ΚΛΙΝΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

άδεια άσκησης επαγγέλματος Ψυχολόγου

ε ι δ ί κ ε υ σ η

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

[1.ΨΥΧΟΑΝΑΛΥΣΗΣ

ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΕΘΝΙΚΟΥ – ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ]

2.ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΛΙΝΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ε ξ ε ι δ ί κ ε υ σ η

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΕΣ ΔΙΑΤΡΙΒΕΣ

(με υποτροφία του Ι.Κ.Υ.)

[1. ΚΛΙΝΙΚΗ ΝΕΥΡΟΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΣΧΟΛΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ ΠΑΤΡΩΝ – ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ]

2.ΚΛΙΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ΤΟΜΕΑΣ ΝΕΥΡΟΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΙΑΤΡΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

ΣΧΟΛΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ ΒΙΟΨΥΧΟΑΝΑΛΥΣΗΣ

ΣΠΟΥΔΕΣ	ΕΡΕΥΝΑ ΜΕΤΑ- ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ		ΒΙΟ- ΨΥΧΟΑΝΑΛΥΣΗ						
	ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ		ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΕΣ		ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ				Τ. ΝΕΥΡΟΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
					ΚΛΙΝΙΚΗ ΠΑΙΔΟΝΕΥΡΟΨΥΧΟΛΟΓΙΑ				ΤΜΗΜΑ ΙΑΤΡΙΚΗΣ
	ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ		ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ		ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ/ ΚΛΙΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ				Τ. ΝΕΥΡΟΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
									ΤΜΗΜΑ ΙΑΤΡΙΚΗΣ
	ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ		ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗ ΓΝΩΣΤΙΚΗ		ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ				Τ. ΝΕΥΡΟΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
									Τ. ΝΕΥΡΟΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
	ΚΛΑΔΙΚΕΣ		ΑΡΧΑΙΟ- ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ		ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ				Τ. ΝΕΥΡΟΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
									Τ. ΝΕΥΡΟΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
	ΒΑΣΙΚΕΣ		ΘΕΟΛΟΓΙΑ		ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ				Τ. ΝΕΥΡΟΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
									Τ. ΝΕΥΡΟΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Με αρχήθεν σκοπό τη βιοψυχοαναλυτική έρευνα, αφού έκανα βασικές σπουδές στη Φιλολογία (τμήμα Φιλοσοφικό), στη Νομική (τμήμα Δημοσίου Δικαίου και Πολιτικών Επιστημών) και στη Θεολογία (τμήμα Θεολογικό), ως ένα *minimum* - κατά τη γνώμη μου - επιστημονικό υπόβαθρο για τις μετέπειτα σπουδές μου στην Ψυχολογία, σπούδασα (έχοντας πάρει μια πρώτη καλή γεύση της Ψυχολογίας, με σπουδές και στους άλλους δύο τομείς) στο τμήμα Παιδαγωγικής-Φιλοσοφίας-Ψυχολογίας και (έχοντας προλειάνει το έδαφος στην Πειραματική - Γνωστική και Εξελικτική - Σχολική Ψυχολογία) στο τμήμα Ψυχολογίας (που μου έδωσε και την κατά νόμον άδεια άσκησης επαγγέλματος Ψυχολόγου) Κοινωνική και Κλινική Ψυχολογία, στο χώρο της οποίας συνέχισα, με μεταπτυχιακές σπουδές στην Ψυχοανάλυση και εκπόνηση Μεταπτυχιακής Εργασίας και λήψη Μεταπτυχιακού Τίτλου στην Κοινωνική και Κλινική Ψυχολογία, με ιδιαίτερη κατεύθυνση στην Κλινική Ψυχολογία, στο έδαφος της οποίας εξειδικεύθηκα (με υποτροφία του Ι.Κ.Υ.) με διδακτορικές σπουδές στην Κλινική Παιδονευροψυχολογία και εκπόνηση Διδακτορικής Διατριβής και λήψη Διδακτορικού Τίτλου στην (Ψυχιατρική) Κλινική Ψυχολογία, διατηρώντας (έχοντας προετοιμαστεί και για κατατακτήριες εξετάσεις στην Ιατρική Σχολή, για ειδίκευση στην Ψυχιατρική, προς ολοκλήρωσή μου ως Ψυχοαναλυτή, προσπάθεια που, όμως, εγκατέλειψα, για να αφιερωθώ το γρηγορότερο στο κυρίως έργο μου) ζωηρό το ερευνητικό ενδιαφέρον μου, ως έργο ζωής πλέον, στην Βιοψυχοανάλυση, όπου και, κυρίως, όλη μου - σχεδόν - η συγγραφική μου δραστηριότητα. Περιφερειακές Συμπληρωματικές (Σεναριογραφίας Κινηματογράφου – Θεάτρου – Τηλεόρασης, Βυζαντινής Μουσικής κ.λπ.) του ψυχολογικού έργου μου Σπουδές. Συνεχής Επιμόρφωση. Εκπαίδευση διά βίου. Υπηρετώ στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση επί 34,5 έτη, από το 1998 και εξής ως Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων Νομού Λάρισας (επί 2 έτη με διάθεση και στο Νομό Μαγνησίας) και, από το 2004 έως το 2009 και 2012 κ.ε., ως και Υποδιευθυντής / Αναπληρωτής Διευθυντής του Π.Ε.Κ. Θεσσαλίας. Από το 1990, δίδαξα και διδάσκω: στο Τ.Ε.Ι. και στο Π.Ε.Κ. Λάρισας, στην ΣΕΛΕΤΕ / ΑΣΠΑΙΤΕ Βόλου, στα Ι.Ε.Κ. Λάρισας, στη

Ν.Ε.Λ.Ε. Λάρισας, στο Γενικό Νοσοκομείο Καρδίτσας, στον Αθλητικό Οργανισμό του Δήμου Λάρισας, στο Ι.Δ.ΕΚ.Ε / Κ.Ε.Ε. Λάρισας, σε Κ.Ε.Κ., σε Μορφωτικούς – Εξωραϊστικούς – Πολιτιστικούς Συλλόγους, σε Σχολεία και Συλλόγους Γονέων και Κηδεμόνων Παιδιών Σχολείων, και σε άλλους φορείς, κατά κύριο λόγο: Ψυχολογία, Ψυχοπαθολογία, Νευρολογία, Ψυχιατρική, Ψυχολογία Υγείας, Ψυχολογία Ασθενών, Ψυχολογία Αποκατάστασης, Ψυχοανάλυση, Γενική Ψυχολογία, Εξελικτική Ψυχολογία, Παιδοψυχολογία, Εφηβική Ψυχολογία, Παιδαγωγική Ψυχολογία, Συμβουλευτική Ψυχολογία, Ψυχολογία Χώρου, Περιβαλλοντική Ψυχολογία, Ψυχολογία Επιχειρήσεων, Βιομηχανική Ψυχολογία, Τουριστική Ψυχολογία, Κοινωνική Ψυχολογία, Δικαστική Ψυχολογία, Κοινωνιοψυχολογία και Διατροφή, Ψυχολογία και Διατροφή, Ψυχολογία Ζώων, Διαπροσωπικές Σχέσεις, Ανθρώπινες Σχέσεις, Ανθρώπινες Σχέσεις στην Εργασία, Διαπροσωπικές Σχέσεις, Εργασιακές Σχέσεις, Επικοινωνία, Κοινωνιολογία, Φιλοσοφία, Φιλοσοφία Παιδείας, Δυναμική Ομάδας, Συμβουλευτική και Προσανατολισμό, Σχολικό Επαγγελματικό Προσανατολισμό, Επαγγελματικό Προσανατολισμό, Marketing, Διοίκηση Επιχειρήσεων, Ανάπτυξη Προσωπικού, Συνέντευξη, Βιογραφικό Σημείωμα, Τέχνη Πειθούς, Δεοντολογία Επαγγέλματος, Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, Διαχείριση Προβλημάτων Σχολικής Τάξης, Βιοψυχοπαθολογία Τάξης, Μαθησιακές Δυσκολίες, Σύγχρονες Μεθόδους Διδασκαλίας, Αξιολόγηση, Οικογενειακή Ψυχολογία, Σχέσεις Γονέων - Παιδιών, Παιδική Λογοτεχνία, Ελληνική Γλώσσα, Ελληνικό Πολιτισμό κ.λπ., σε γενικό πληθυσμό και ομάδες κοινωνικού αποκλεισμού, στην Τυπική Εκπαίδευση και στην Εκπαίδευση Ενηλίκων. Ειδικός Συνεργάτης Μεταπτυχιακών Προγραμμάτων Φιλοσοφίας της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών. Ιδρυτής και Διευθυντής Ομάδας Εργασίας Βιοψυχοαναλυτικής Έρευνας. Εποπτεία πάνω από 20 Ψυχολογικών Εργασιών. Διεξαγωγή πάνω από 30 Ψυχολογικών Ερευνών. Συμμετοχή σε πάνω από 25 Ομαδικές Εργασίες Ψυχολογίας. Εισηγητής ή/ και Σύνοδρος σε πάνω από 300 Συνέδρια και Σεμινάρια, σε μέρος αυτών και μέλος Οργανωτικής ή και Τιμητικής Επιτροπής, κυρίως ψυχολογικού ενδιαφέροντος. Μέλος Συντακτικής

Επιτροπής πανελλήνιας ή τοπικής εμβέλειας Περιοδικών και εφημερίδων. Πρόεδρος ή Μέλος Κριτικής Επιτροπής Πανευρωπαϊκών και Πανελλήνιων ή Πανθεσσαλικών ή Λαρισαϊκών, Γενικών ή Μαθητικών, Επιστημονικών και άλλων Διαγωνισμών. Δημοσιεύσεις, Ομιλίες, Διαλέξεις, Παρουσιάσεις, Συνεντεύξεις, Ανακοινώσεις, Επιμέλεια βιβλίων, διατριβών, εργασιών, εκδηλώσεων κ.λπ.. Βιβλία, Περιοδικά, Εφημερίδες, Τηλεόραση, Ραδιόφωνο, με προσωπική εκπομπή ή με πρόσκληση σε εκπομπές, κ.λπ.. Πολλά έργα υπό δημοσίευση. Ανέκδοτες Εργασίες πάνω από 150. Συγγραφέας πάνω από 10 θεατρικών έργων, που ανέβασα ο ίδιος ή ανεβάστηκαν από Πολιτιστικούς / Μορφωτικούς Συλλόγους, Σχολεία κ.λπ.. Μεγάλο μέρος της όλης δραστηριότητάς μου αυτής έχει διακριθεί, βραβευθεί, επαινεθεί. Συνδεδεμένο Μέλος Επιστημονικών Φορέων. Ιδρυτής, Εμπνευστής και Πρόεδρος της Ομάδας Βιοψυχοαναλυτικής Έρευνας, που δραστηριοποιείται σε ερευνητικό, συγγραφικό, διαγνωστικό, θεραπευτικό, επιμορφωτικό, πολιτισμικό, καλλιτεχνικό, κοινωνικό, διαγωνισμικό κ.λπ., επίπεδο. Επαφές με εξέχουσες προσωπικότητες. Κοινωνικό έργο (Ιδρυτής ή /και Διευθυντής ή Γενικός Γραμματέας ή μέλος Κοινωφελών Φορέων: Εταιρεία / Επιτροπή Φροντίδας: α. Ανηλίκων, β. Αποφυλακιζομένων: Νομού Λάρισας, Κεντροελλαδική Εταιρεία Νόσου Alzheimer και συναφών διαταραχών). Τήρηση, σε ιδιόκτητο χώρο, Αρχείου Μαθητικής Δημιουργίας. Επιμόρφωση (2 Προγράμματα Ενδοσχολικής Επιμόρφωσης και Κοινωνία της Πληροφορίας) και πιστοποίηση στους Η/Υ και τη χρήση τους στην Εκπαίδευση. Πιστοποιημένος (Α΄ και Β΄ επίπεδο) Εκπαιδευτής Ενηλίκων, του ΕΚΕΠΙΣ και του ΟΑΕΔ, Voucher, Αξιολογητής, Επιτηρητής, Ελεγκτής, Επιθεωρητής, Εμπειρογνώμων του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π., με άριστες κριτικές. Γνωρίζω (καλά) Αγγλικά, (μέτρια) Γερμανικά και Ιταλικά, (λίγο) Γαλλικά. Θιασώτης της διά βίου μάθησης, Κωνσταντίνος Β. Δημουλάς.

Τίτλος Ομαδικής Διπλωματικής Εργασίας

«Διερεύνηση των αντιλήψεων των Εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας
Εκπαίδευσης στα θέματα Επαγγελματικού Προσανατολισμού»

Στοιχεία Φοιτητών:

1. Επώνυμο: Αγραφιώτη, **Όνομα:** Νεκταρία- Φιλίτσα, **Τηλ.:** 6947816626

2. Επώνυμο: Τρίγκας, **Όνομα:** Ιωάννης, **Τηλ.:** 6972316599

Στοιχεία Επόπτη:

Επώνυμο: Δημουλάς, **Όνομα:** Κωνσταντίνος, **Τηλ.:** 6956001229

Π.Ε.ΣΥ.Π. Π101Α - ΑΙΤΗΣΗ ΦΟΙΤΗΤΗ ΓΙΑ ΑΝΑΛΗΨΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΟΣ

Παράρτημα (που θα εκπονηθεί)... ΒαλΟΥ

Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε -

Σ.ΣΥ.Π

ΑΙΤΗΣΗ ΦΟΙΤΗΤΗ ΓΙΑ ΑΝΑΛΗΨΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στοιχεία ΦΟΙΤΗΤΗ:

Α) Επώνυμο: ΤΡΙΓΚΑΣ Β) Όνομα: ΙΩΑΝΝΗΣ

Υ) Όνομα Πατρός: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ) Αριθμός Μητρώου:

Ε) Ειδικότητα βασικού Πτυχίου / Σχολής: ΣΥΝΔΕΣΤΙΚΟΥ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΜΗΧΑΝΙΚΟΥ

Ι. ΣΠΟΥΔΑΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ:

Ακαδημαϊκό Έτος εισαγωγής και αρχικής εγγραφής: 2014 - 2015

Κ. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟ ΘΕΜΑ:

Τίτλος θέματος:

Διερεύνηση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας
Εκπαίδευσης στα Θέματα Επαγγελματικού Προσανατολισμού

Επισυνάπτεται σελίδα με εκτενέστερη περιγραφή, στη μορφή εκτενούς πίνακα περιεχομένων που φέρει την υπογραφή έγκρισης του επόπτη καθηγητή)

Δ. ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

☐ Ατομική

☒ Ομαδική (Τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας είναι

Νέφυρα - Φιλίτσα - Αφραφιώτη

Ε. ΕΠΟΠΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

Α) Επώνυμο: Κωνσταντίνος Β) Όνομα: Κωνσταντίνος

Γ) Τηλ: 695661929

Έλαβε γνώση ο Διευθυντής της
Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε[Παράρτημα]

(Υπογραφή)

ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΕΠΟΠΤΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΗ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΦΟΙΤΗΤΗ

Π.Ε.ΣΥ.Π. Π101Α - ΑΙΤΗΣΗ ΦΟΙΤΗΤΗ ΓΙΑ ΑΝΑΛΗΨΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΟΣ

Παράρτημα (που θα εκπονηθεί) ΒΟΛΟΥ

Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε -

Σ.ΣΥ.Π

ΑΙΤΗΣΗ ΦΟΙΤΗΤΗ ΓΙΑ ΑΝΑΛΗΨΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στοιχεία ΦΟΙΤΗΤΗ:

Α) Επώνυμο: ΑΓΓΡΑΦΙΩΤΗ Β) Όνομα: ΝΕΚΤΑΡΙΑ-ΦΙΛΙΤΣΑ

Υ) Όνομα Πατρός: ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Δ) Αριθμός Μητρώου:

Ε) Ειδικότητα βασικού Πτυχίου / Σχολής: ΤΕ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ

Ι. ΣΠΟΥΔΑΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ:

Ακαδημαϊκό Έτος εισαγωγής και αρχικής εγγραφής: 2014-2015

Κ. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟ ΘΕΜΑ:

Τίτλος θέματος:

<< ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΝ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ >>

Επισυνάπτεται σελίδα με εκτενέστερη περιγραφή, στη μορφή εκτενούς πίνακα περιεχομένων που φέρει την υπογραφή έγκρισης του επόπτη καθηγητή)

Δ. ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

☐ Ατομική

☒ Ομαδική (Τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας είναι

ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΡΙΓΚΑΣ)

Ε. ΕΠΟΠΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

Α) Επώνυμο: ΔΗΜΟΥΛΑΣ Β) Όνομα: ΕΩΝΙΝΟΣ

Γ) Τηλ: 6956061229

Έλαβε γνώση ο Δευθυντής της
Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε. [Παράρτημα]

(Υπογραφή)

ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΕΠΟΠΤΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΗ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΦΟΙΤΗΤΗ

Ευχαριστίες

Πρόλογος

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή

Μέρος Ι : Θεωρητικό Μέρος

1: Επαγγελματική Συμβουλευτική και Προσανατολισμός

- 1.1 Έννοια Γενικός Σκοπός
- 1.2 Στόχοι και τρόπος εφαρμογής ΣΕΠ
- 1.3 Εκπαιδευτικοί που εφαρμόζουν ΣΕΠ
- 1.4 Δραστηριότητες ΣΕΠ – Δομές ΣΕΠ

2 Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός στην Εκπαίδευση

- 2.1 Η δομή του Εκπαιδευτικού Συστήματος της Ελλάδας
- 2.2 Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός στην ελληνική Εκπαίδευση
- 2.3 Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός στην εκπαίδευση στο Διεθνή χώρο
- 2.4 Κατάρτιση Συμβούλων Επαγγελματικού Προσανατολισμού στην Ελλάδα και στο Διεθνή χώρο
- 2.5 Το μέλλον της Συμβουλευτικής - Επαγγελματικού προσανατολισμού

3 Εκπαίδευση & Εκπαιδευτικές Ανάγκες

- 3.1 Εκπαιδευτικοί Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης
- 3.2 Επαγγελματική ανάπτυξη Εκπαιδευτικού – Συμβούλου
- 3.3 Ο ρόλος και οι δεξιότητες του Επαγγελματικού Συμβούλου-Εκπαιδευτικού
- 3.4 Ο ρόλος του Συμβούλου ΣΕΠ στη Δευτεροβάθμια τεχνική εκπαίδευση

Μέρος II: Ερευνητικό Μέρος

4. Μεθοδολογία έρευνας

4.1 Σκοπός – Στόχοι της έρευνας

4.2 Μέθοδος

4.3 Δείγμα

4.4 Μέσα συλλογής δεδομένων

4.5 Ερευνητική Διαδικασία

5. Παρουσίαση δεδομένων - Αποτελέσματα

5.1 Δημογραφικά στοιχεία της έρευνας

5.2 Αντιλήψεις εκπαιδευτικών απέναντι στον επαγγελματικό
προσανατολισμό

6. Συμπεράσματα - Συζήτηση

6.1 Συμπεράσματα

6.2 Συζήτηση

7. Περιορισμοί της Έρευνας - Προτάσεις για μελλοντικές ερευνητικές προσπάθειες

7.1 Περιορισμοί Έρευνας

7.2 Προτάσεις για μελλοντικές έρευνες

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Παραρτήματα

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Κατάλογος Πινάκων

Νεκταρία Φιλίτσα Αγραφιώτη

Ιωάννης Τρίγκας

Κώνσταντίνος Β. Δημουλάς